

balzac

883

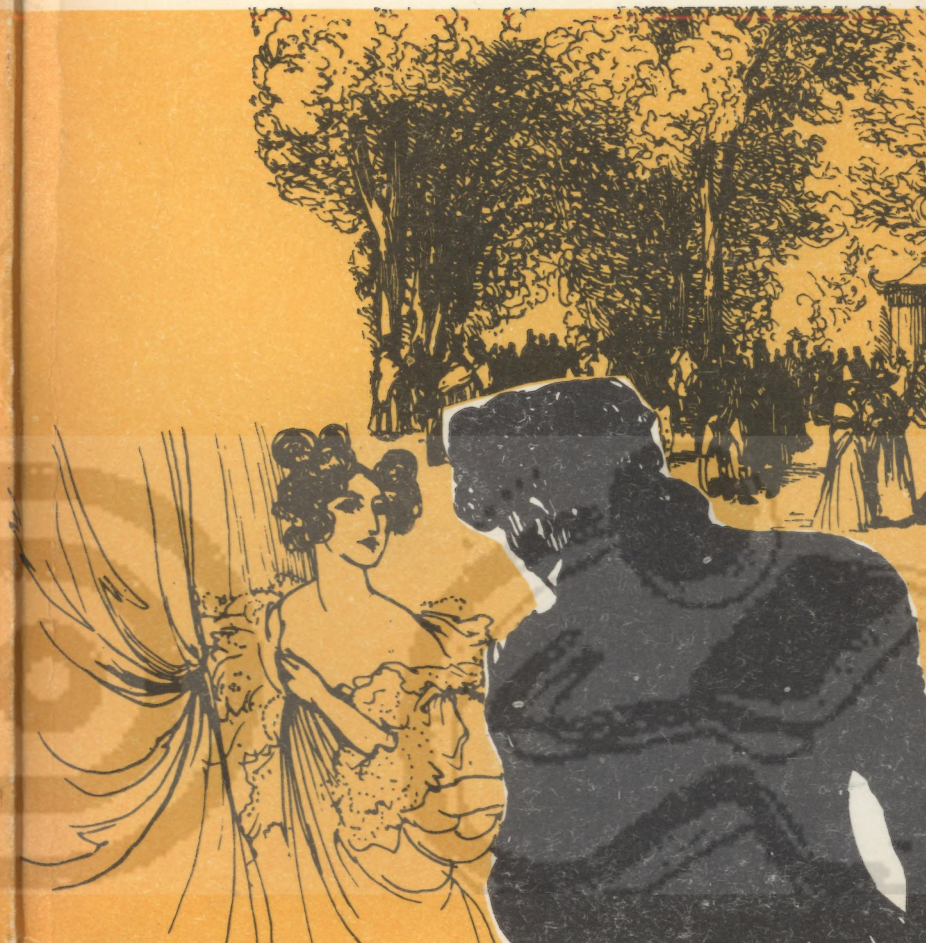
balzac
iluzii pierdute

★★

«Toate cărțile lui [Balzac] nu alcătuiesc decît o singură carte, o carte vie, luminoasă, adîncă, în care vedem agitîndu-se, frămîntîndu-se, mișcîndu-se întreaga societate contemporană, cu acel ceva al ei — nu știu ce — înspăimîntător și teribil, amestecat cu elemente din viața reală... Chiar pînă să-și dea seama, vrînd-nevrînd, cu sau fără consimțămîntul lui, autorul acestei opere imense și stranii face parte din rasa viguroasă a scriitorilor revoluționari. Balzac merge direct la țintă. El surprinde, nemijlocit, diversele aspecte ale societății moderne. La toți le smulge cîte ceva: unora iluzia, altora speranța, altora un strigăt sau o mască...»

VICTOR HUGO

balzac

Vol. I-III, lei 15

editura minerva

Ilustrația copertei : colaj de *Andrei Olsufiev* după
originale de *Charles, Huord*

honoré de balzac

iluzii pierdute

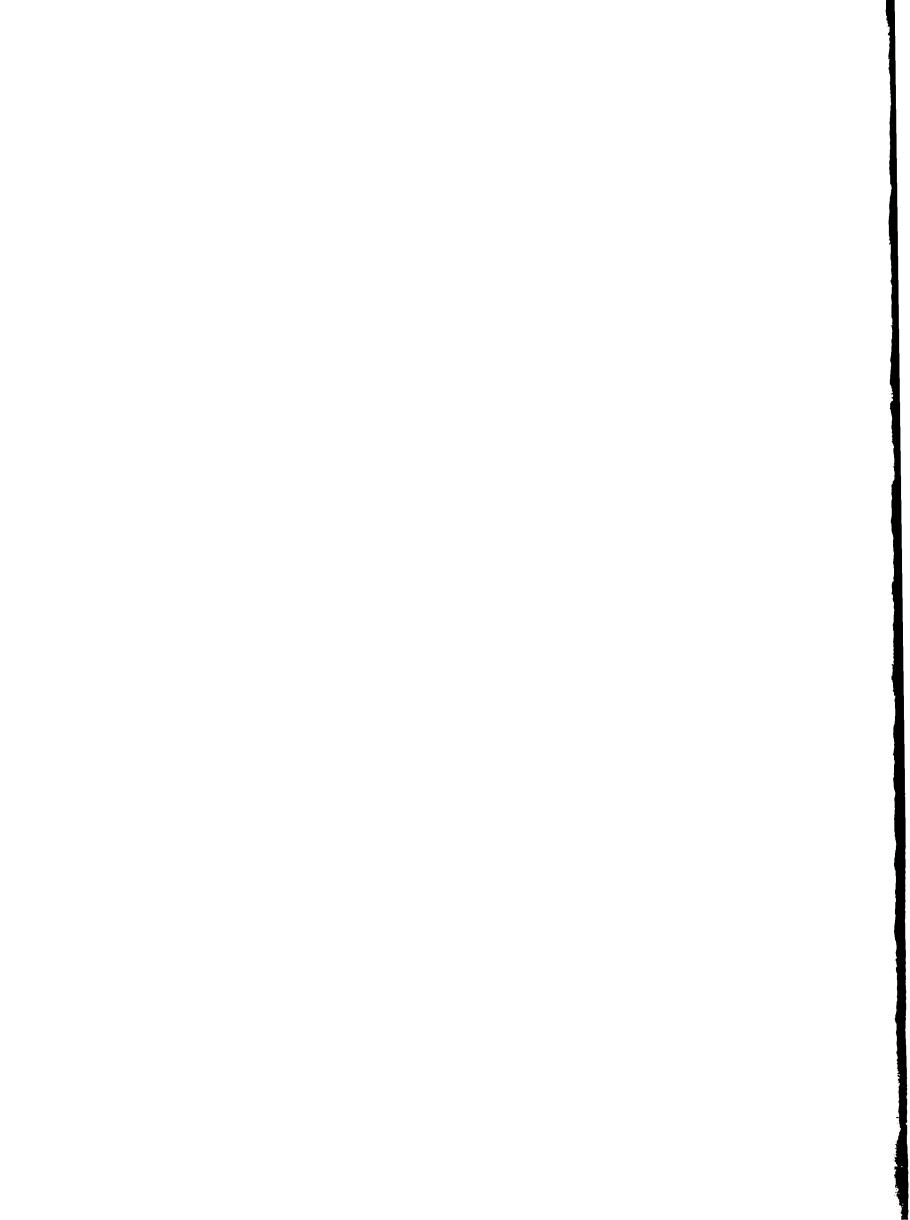
★ ★

TRADUCERE DE DINU ALBULESCU
NOTE EXPLICATIVE DE THEODOSIA IOACHIMESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1976
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

PARTEA A DOUA

UN GENIU PROVINCIAL LA PARIS

PREFAȚĂ LA PRIMA EDIȚIE UN GENIU PROVINCIAL
LA PARIS¹

Un geniu provincial la Paris este urmarea Iluziilor pierdute, care la rîndu-i e introducerea la această Scenă, cea mai lungă poate din toate cîte vor compune Studiile de moravuri. Autorul are din nou neplăcerea de a anunța că acest tablou nu e gata. Mai rămîne o a treia parte a Iluziilor pierdute. Plecarea eroului, șederea lui la Paris, sînt, s-ar putea spune, primele două zile ale unei trilogii pe care o va completa întoarcerea în provincie. Această ultimă parte va purta titlul Chinuri de inventator și va apărea la timp, astfel încît să nu lase a se răci interesul pe care personajele acestei drame l-au putut stîrni. De altminteri, actorii principali se vor regăsi în deznodămînt cu punctualitatea clasică, obișnuită în vechiul teatru, și avînd cu toții destule iluzii pierdute pentru ca titlul comun celor trei părți să fie îndreptățit.

Și-a îndeplinit oare autorul făgăduielile din avertismentul ce precede Iluzii pierdute? Cititorul va aprecia. Ca și ceilalți profesioniști, nici gazetarii nu puteau scăpa

¹ Partea a doua a romanului *Iluzii pierdute* a apărut pentru prima dată la Paris, în două volume, în 1839, cu titlul: *Un om ilustru din provincie la Paris*.

de jurisdicția „comediei“. Pentru ei, ar fi fost poate nevoie de vreun nou Aristofan, și nu de pana unui scriitor prea puțin satiric; ei însă inspiră literaturii o teamă atât de mare, încât nici teatrul, nici iambul ¹, nici romanul, nici poemul comic n-au îndrăznit să-i tîrască în fața tribunului în care castigat ridendo mores. O singură dată, domnul Scribe ² a făcut această încercare în mica-i piesă Șarlatanismul, care a fost însă mai puțin un tablou decît un portret. Plăcerea procurată de acea spiritulă schiță l-a făcut pe autorul cărții de față să întrevadă meritul unei picturi mai ample. O altă dată, domnul de Latouche a abordat chestiunea moravurilor literare ³, dar dînsul atacă mai puțin gazetăria decît una din acele coalizii formate în folosul unui sistem, și a cărei durată e asigurată cît timp aceste talente înregimentate rămîn obscure: de îndată ce cuceresc celebritatea, coalizații nu se mai pot înțelege între ei; disciplinați în timpul bătăliei, Pegașii se încaieră de cum ajung lîngă ieslea gloriei. Acest om de spirit n-a făcut, de altfel, decît un articol epigramatic, totuși cuprinzător; el a avut gloria de a înzestra limba cu un cuvînt ce va rămîne, acela de camaraderie, devenit pe urmă titlul unei comedii în cinci acte ⁴. Astfel, deci, autorul are meritul unei acțiuni cu atît mai curajoase cu cît speriască mai multă lume. Cum adică, într-o epocă în care fiecare aleargă după subiecte noi, nici o pană să nu se încumete a se atinge de moravurile teribil de ridicole ale presei, singurele originale în secolul nostru? Autorul ar greși, însă, față de adevăr dacă ar uita să menționeze și admirabila prefată a unei cărți admirabile, Domnișoara de

¹ Aici, cu sensul de poezie satirică; în poezia antică, metrul iambic era întrebuințat mai ales în versurile satirice.

² Eugène Scribe (1791—1861), autor de comedii de moravuri.

³ Publicistul Henri de Latouche a publicat, în octombrie 1829, în *Revue de Paris*, un articol asupra *Camaraderiei literare*, în care arăta primejdia cercurilor literare închise și a tălmăcirilor reciproce între scriitori.

⁴ Aluzie la comedia lui Scribe, *La camaraderie*, din 1837.

Maupin¹, în care domnul Théophile Gautier a pătruns, cu biciul în mână, cu piteni și cizme, ca Ludovic al XIV-lea în faimosu-i divan de judecată, în inima gazetăriei. Opera aceasta de vervă comică, sau, ca s-o numim mai exact, actul acesta de curaj, a dovedit primejdia unei asemenea încercări. Cartea, una dintre cele mai artistice, dintre cele mai îndrăznețe și strălucitoare, una dintre cele mai viguroase compoziții ale epocii noastre, de un suflu atât de viu, de o construcție atât de deosebită de aceea a cărților obișnuite, a cunoscut oare tot succesul meritat? S-a vorbit oare îndeajuns de mult despre ea? Unul din puținele articole care au biciuit-o a fost mai degrabă îndreptat împotriva zgîrceniei editorului, care refuza jurnalului exemplarele cuvenite, decât împotriva tinărului și cutezătorului autor. Publicul nu știe câte belele se abat asupra literaturii pînă ajunge să fie o marșă ca oricare alta. De la epoca în care e plasat subiectul Scenei de față, nenorocirile pe care autorul a urmat să le zugrăvească s-au agravat. Altădată, gazetăria îi impunea pe editori în natură: le cerea o anumită cantitate de exemplare care, după numărul fițuicilor periodice, se ridica la nu mai puțin de o sută, în afară de plata articolelor după care alerga mereu editorul, fără ca deseori să le poată vedea apărînd, și care, înmulțite cu totalul ziarelor, făcea o sumă considerabilă. Astăzi, acest dublu impozit s-a mărit prin prețul exorbitant al anunțurilor, care costă tot atât cît și tipărirea însăși a cărții. Și, cum nimic nu s-a schimbat în obiceiurile financiare ale unor critici, nu sînt decît doi sau trei, nu mai mulți, printre ei, care pot fi parțiali sau dușmănoși, dar care sînt dezinteresați; de unde rezultă că ziarele sînt funeste pentru existența scriitorilor

¹ În prefața romanului său (1835), Théophile Gautier se ridică împotriva prozei „utilitariste” a gazetarilor, preconizînd întrebuințarea unei proze artistice; devenită celebră, prefața de mai sus a contat ca unul din primele manifeste ale școlii „artei pentru artă”.

moderni. Credeți cumva că s-au găsit spirite nobile, sau multe suflete indignate care să salute cu aplauze prefața domnului Théophile Gautier? Credeți oare că lumea a cinstit și slăvit satirica poezie cu care poetul acesta a zugrăvit profunda corupție, imoralitatea acestor sico-fanți¹ care se plîng de corupția, de imoralitatea cîrmu-irii? Groaznic lucru lipsa de curaj a oamenilor cinstiți! Iși văd rănile, dar îi socotesc dușmani pe medici! Lumea consideră primejdios un asemenea arabesc minunat, deși nu se teme să înfățișeze ochilor o Ledă de Gérard, o Ba-cantă de Girodet, care e totuși în pictură ceea ce este car-tea în poezie.

Moravurile din gazetărie constituie unul din acele su-biecte imense care necesită mai mult decît o carte și mai mult decît o prefață. De data asta, autorul a zugrăvit doar începuturile bolii, ajunsă astăzi la dezvoltarea sa deplină. În 1821, gazetăria purta încă toga inocenței, în compara-rație cu ceea ce este în 1839. Dar, dacă autorul n-a putut cuprinde plaga în toată întinderea ei, cel puțin a abordat-o fără sfială. A uzat de beneficiul poziției sale. El aparține restrînsului număr al celor care n-au de adus mulțumiri gazetăriei: nu i-a cerut niciodată nimic, și-a croit drum fără a se sprijini într-un asemenea toiag ciumat; unul din avantajele lui este de a fi disprețuit în mod constant această ipocrită tiranie, de a nu fi implorat nici unui con-dei nici un fel de articol, de a nu fi amestecat în reclame deșarte scriitori nemuritori spre a clădi pedestalul unei cărți care, în vremurile actuale, n-are nici șase săptămîni de trăit. Mai dispune, în sfîrșit, de dreptul, scump plătit, de a privi în față cancerul acesta care va devora poate țara întreagă. Probabil că, asupra acestui punct, se vor găsi unii care să spună că autorul simulează a fi primit

¹ Denunțatori, intriganți; numele de „sicofanți“ (gr. *sukon* — smochină) era dat celor care denuntau pe hoții sau pe vînzătorii de smochine în Grecia antică.

cîteva rîni, numai spre a atrage asupra-i o brumă de interes, și că în realitate, pentru el, toate merg strună. Ei bine, ieri chiar, în privința lui, calomnia și defăimarea ajunseseră pînă acolo, încît poliția corecțională, sesizată de unul din editorii săi asupra unui articol în care se ataca o operație utilă literaturii contemporane, un efort al editurii franceze de a lua poziție împotriva Belgiei¹, desfășura toată rigoarea legilor în contra unei fițiici obișnuite. Magistratii au aflat astfel care este neputința presei. Căci editorul a dovedit existența a patru ediții, toate patru tipărite cu caractere și în tipografii diferite, din Doctorul de țară, carte ce nu numără nici măcar o singură mențiune în vreun ziar, în timp ce autorul mai așteaptă și acum o a doua ediție din Eugénie Grandet, aceea dintre cărțile sale cu ajutorul căreia criticii încearcă, prin laude exagerate, să le întunece pe celelalte. Gazetăria a spus totul despre autor. Iar autorul a avut de suportat, într-un proces destul de răsunător, tot ceea ce pot face scriitorii împotriva unuia de-al lor; așa că, ce nouă rană i s-ar mai putea provoca după ce au fost atacate fără succes persoana, caracterul, reușitele ca și nereușitele, moravurile ca și preținsele apucături ridicole? Să nu se creadă însă cumva că patima, vreo dorință de răzbunare sau cine știe ce sentiment urît l-au inspirat în scrierea operei de față. Avînd dreptul de a face portrete, s-a mărginit la generalități. De altfel, gazetăria joacă un rol atît de mare în istoria moravurilor contemporane, încît, mai tîrziu, ar fi poate acuzat de lașitate, dacă ar omite această scenă din marea dramă ce se joacă în Franța. Multora dintre cititori, s-ar putea ca acest tablou să le pară exagerat; să se știe însă că totul este o realitate deprimantă și că totul a fost îndulcit în cartea aceasta a

¹ În Belgia apăreau ediții clandestine ale scrierilor franceze, contrafaceri de speculă; Balzac însuși a pierdut mult (se plinge în corespondență) din cauza acestor piraterii literare.

cărei însemnătate este, de altminteri, restrînsă de însăși natura subiectului ei. Nu-i vorba aici decît de influența depravantă a gazetăriei asupra unor suflete tinere și poetice, de dificultățile ce îi așteaptă pe debutanți și care sînt mai mult de ordin moral decît de ordin material. Nu numai că gazetăria ucide mult tineret și multe talente, dar se pricepe să-și îngroape morții în cel mai adînc secret : niciodată nu aruncă flori pe mormintele lor, niciodată nu varsă lacrimi decît pe abonații decedați. Sîntem siliți s-o mai spunem o dată ! Subiectul are aici întînderea pe care o are epoca însăși. Turcaret al lui Lesage, Philinte și Tartuffe ai lui Molière, Figaro al lui Beaumarchais, ca și Scapin¹ din vechiul teatru ar apărea astăzi amplificați în raport cu mărimea secolului nostru, în care suveranul este pretutindeni, numai pe tron nu ; în care fiecare tratează în numele său propriu, vrea să se facă centru pe un punct al conferinței sau rege într-un ungher obscur. Ce minunată pictură, aceea a oamenilor mediocri, îngrășați din trădări, hrăniți cu creierele altora, ingrați față de victimele lor, pe care le batjocoresc după ce le-au făcut să sufere, aflați la adăpost de atacuri îndărătul meterezelor de noroi și totdeauna gata să azvîrle un oscior dulăului în gura căruia zăresc colți destul de periculoși ca să muște și aud un glas destul de puternic ca să latre ! Autorul a fost nevoit să neglijeze multe detalii, să renunțe la multe personaje : opera și-ar fi depășit limitele și, de altfel, poziția sa îi dicta să evite de a face personalități. Dar dacă această carte ar reuși să împiedice măcar pe un singur poet tînăr, măcar un singur suflet ales, trăind în fundul provinciei, în sînul unei familii iubite, să vină și să sporească numărul osîndiților din infernul parizian, care se luptă între ei improșcîndu-se cu

¹ Personaje de parveniți (Turcaret), de oportuniști (Philinte, Tartuffe), de valeti isteți și vicleni (Figaro, Scapin) din literatura franceză.

cerneală, care își aruncă în cap operele avortate și-și smulg furca din mână întrecându-se să-și strivească, unul altuia florile cele mai gingașe — această carte, chiar și atunci, încă va fi săvârșit o faptă bună. Nu-i oare destul și atâtă pentru o carte, astăzi când cărțile se nasc, trăiesc și mor ca fluturii Hypanis, al căror fel de viață a inspirat nu știu cărui grec poate cel dintâi articol de ziar? Opera aceasta va mai îngădui oare vreo iluzie oamenilor fericiți? Autorul se îndoiește: tinereții îi este dat să înfrunte tinerețea; talentului din provincie îi este dat să înfrunte viața de provincie, a cărei monotonie îi împinge pe toți cei cu imaginație să aspire la primejdiile vieții pariziene. Parisul e pentru ei ca bătălia pentru soldați, toți speră dimineața să mai fie încă în viață seara, morții nu se numără decât a doua zi. Tinerii aidoma lui Lucien sînt ca fumătorii care, într-o mină ce exală gaze, își aprind totuși pipa, deși e interzis. Abisele își au magnetismul lor. Cel puțin atâtă învățătură de s-ar trage de aici: că în viață stăruința și linia dreaptă sînt încă poate și mai necesare decât talentul pentru cucerirea unei reputații nobile și neîntinate.

Paris, april'e 1839

UN GENIU PROVINCIAL LA PARIS

Nici Lucien, nici doamna de Bargeton, nici Gentil și nici Albertine, fata din casă, nu vorbiră vreodată despre întâmplările din timpul acelei călătorii ; însă e de presupus că prezența permanentă a slugilor o făcu să fie foarte posacă pentru un îndrăgostit care se aștepta la toate plăcerile unei răpiri. Lucien, care mergea cu poștalionul întâia oară în viața lui, fu uimit văzînd că semănase pe drumul de la Angoulême la Paris aproape toți banii ce-i avea pe un an. Ca toți aceia care unesc farmecul copilăriei cu forța talentului, făcu greșeala să-și exprime cînstit uimirea față de atîtea lucruri noi pentru el. Un bărbat trebuie să studieze însă bine o femeie înainte de a-i arăta emoțiile și gîndurile de-a dreptul, cum îi vin. O femeie cu adevărat îndrăgostită zimbește la copilăriile bărbatului iubit și le înțelege ; dar, de îndată ce e și puțin vanitoasă, nu-i iartă bărbatului că s-a arătat copilăros, încrezut sau meschin. Multe femei alunecă într-o astfel de exagerare cu privire la obiectul amorului lor, încît vor neapărat ca idolul lor să fie totdeauna un zeu, pe cîtă vreme acelea care iubesc un bărbat pentru el însuși, înainte de a-l iubi pentru ele, îi îndrăgesc

atît scăderile, cît și mărețiile. Lucien însă nu ghicise că la doamna de Bargeton iubirea era altoită pe mîndrie. Și săvîrși greșeala de a nu căuta să-și lămurească unele zîmbete ce-i scăpară Louisei în timpul călătoriei, cînd, în loc să și le strunească, dădea friu liber drăgălășeniilor lui de șoricel ieșit pentru întia oară din ascunzătoare.

Călătorii traseră la hotelul Gaillard-Bois, din strada de l'Échelle, înainte de revărsatul zorilor. Cei doi îndrăgostiți erau atît de obosiți amîndoi, încît, mai înainte de orice, Louise voi să se culce și se culcă, după ce îi porunci lui Lucien să ceară o cameră deasupra apartamentului ce-l luă dînsa. Lucien dormi pînă la patru după-amiază. Doamna de Bargeton puse să-l trezească pentru masă; el se îmbracă în fugă, aflînd cît e ceasul, și o găsi pe Louise într-una din camerele acelea nenorocite ce sînt rușinea Parisului, unde, în ciuda atîtor pretenții de eleganță, nu există încă un singur hotel în care un călător cu dare de mîină să se simtă ca acasă. Cu toate că avea încă pe ochi ceața ce ți-o lasă o trezire bruscă, Lucien n-o mai recunoscuse pe Louise a lui în camera aceea rece, fără soare, cu perdelele decolorate, cu podeaua tocită, cu mobila roasă, de prost-gust, veche sau de ocazie. Unele persoane, în adevăr, nu mai au nici aceeași înfățișare, nici aceeași valoare de îndată ce le despartîi de figurile, de lucrurile și locurile ce le slujesc drept cadru. Fizionomiile oamenilor au un fel de atmosferă în jurul lor care le e proprie, după cum clarobscurul din tablourile flamande e necesar ca să însuflețească chipurile zugrăvite de geniul acelor pictori. Oamenii din provincie sînt mai toți astfel. Afară de asta, doamna de Bargeton se înfățișă mai demnă, mai gînditoare decît ar fi trebuit să arate în momentul în care începea pentru ei o fericire fără opreliști. Lucien n-avea de ce se plînge: îi serveau doară Gentil și Albertine. Masa însă nu mai era atît de bună și de îmbelșugată ca în provincie. Mîncărurile, aduse de la un restaurant vecin, erau servite cu zgîrcenie. Parisul e lip-

sit de frumusețe în lucrurile mărunte la care sînt osîndiți oamenii cu avere măsurată. Lucien așteptă sfîrșitul mesei ca să-i pună întrebări Louisei, mirat de schimbarea ce o observa la dinsa. Nu se înșela de loc. Un eveniment grav — căci reflecțiile sînt evenimentele vieții sufletești — se petrecuse în timpul somnului ei.

Pe la două după-amiază, Sixte du Châtelet se înființase la hotel, o deșteptase pe Albertine, îi spusese că doarește să vorbească stăpînei, și revenise după ce abia îi lăsase doamnei de Bargeton timpul să se îmbrace. Anaïs, mirată de vestea ciudatei apariții a lui Châtelet, deoarece se crezuse bine ascunsă, îl primise pe la trei.

— V-am urmărit fără să-mi pese că mi-am părăsit serviciul, îi zise el salutînd-o, deoarece prevedeam ceea ce ți se întîmplă. Dar, chiar de mi-aș pierde eu postul, măcar dumneata să nu fii pierdută.

— Ce vrei să spui?! exclamă doamna de Bargeton.

— Văd bine că-l iubești pe Lucien, reluă el pe un ton resemnat, dar drăgăstos, fiindcă trebuie să iubești mult un bărbat, ca să nu ții seama de nimic, să uiți de orice cuviință, dumneata care o cunoști atît de bine. Crezi, scumpă Naïs, că vei fi primită în casă la doamna d'Espard sau în vreun alt salon din Paris, cînd se va afla că aproape ai fugit din Angoulême cu un tînăr, și mai ales după duelul domnului de Bargeton cu domnul de Chandour? Plecarea soțului dumitale la Escarbas are aerul unei despărțiri. Într-un asemenea caz, oamenii cumsecade se bat mai întîi în duel pentru soțiile lor, ca pe urmă să le lase libere. Iubește-l pe domnul de Rubempré, protejează-l, fă din el tot ce poțestești, dar nu locuiți împreună! Dacă ar ști cineva că ați făcut drumul în aceeași trăsură, ai fi negreșit ocolită de lumea pe care vrei s-o vezi. De altfel, Naïs, nu te grăbi încă să faci asemenea sacrificii pentru un tînăr pe care nu l-ai comparat cu nimeni, care n-a fost încă supus la nici o încercare și care te poate uita aici pentru o pariziană ce i s-ar părea mai

folositoare, decît dumneata, ambițiilor sale. Nu-i vreau răul celui pe care îl iubești, dar îmi vei da voie să pun înaintea intereselor lui pe ale dumitale și să-ți spun : „Cîntărește-l ! Ia seama la ceea ce faci“. Dacă vei găsi ușile închise, dacă lumea va refuza să te primească, cel puțin n-o să-ți pară rău, știind că acela pentru care faci atîtea sacrificii va fi totdeauna vrednic de ele și le va prețui. Doamna d'Espard e în momentul de față cu atît mai severă și mai strictă în ceea ce privește morala, cu cît ea însăși e despărțită de soțul ei, fără ca lumea să fi aflat motivele acestei despărțiri ; în schimb, însă, familiile Navarreins, Blamont-Chauvry, Lenoncourt, toate rudele au înconjurat-o, femeile cele mai simandicoase îi intră în casă și o primesc la dinsele cu respect, încît în felul acesta marchizul d'Espard apare ca vinovat. De la prima vizită pe care-ai să i-o faci, ai să vezi că am dreptate. Eu, care cunosc Parisul, pot să-ți prezic : intrînd la marchiză în salon, vei fi deznădăjduită văzînd cum toată lumea știe că stai la hotelul Gaillard-Bois împreună cu fiul unui spițer, oricît și-ar spune el domnul de Rubempré. Vei întîlni aici rivale mult mai dibace și mai viclene decît Amélie, care nu vor întîrzia să afle cine ești, unde stai, de unde vii și ce faci. Te-ai bizuit, vād, pe incognito ; dar pentru o persoană de rangul dumitale nu există incognito. Parcă n-o să întîlnești la tot pasul atîta lume din Angoulême ? Ba deputații de Charente veniți la deschiderea camerei, ba generalul aflat în concediu la Paris ; și e destul să te vadă un singur locuitor din Angoulême pentru ca viața să-ți fie schimbată în chip ciudat ; n-ai mai fi decît amanta lui Lucien. Dacă ai nevoie de mine pentru orice-ar fi, mă găsești la directorul general al finanțelor, în strada Faubourg-Saint-Honoré, la doi pași de doamna d'Espard. O cunosc destul de bine pe soția mareșalului de Carigliano, pe doamna de Sérisy și pe președintele consiliului ca să te prezint lor ; însă vei vedea atîta lume la doamna d'Espard, încît nu vei avea nevoie de mine.

În loc ca dumneata să dorești a fi primită în cutare sau cutare salon, vei fi dumneata dorită în toate saloanele.

Du Châtelet putu vorbi fără ca doamna de Bargeton să-l întrerupă; era înmărmurită de justetea observațiilor lui. Regina din Angoulême se bizuise într-adevăr pe incognito.

— Ai dreptate, dragă prietene, îi zise ea; dar cum să fac?

— Dă-mi voie, răspunse Châtelet, să-ți caut un apartament mobilat cumsecade; vei duce astfel o viață nu așa de scumpă ca la hotel și te vei simți mai bine; și, dacă m-ai crede, te-ai muta chiar din astă-seară.

— Dar cum de mi-ai știut adresa? întrebă ea.

— Trăsura dumitale era ușor de recunoscut, și de altminteri te urmăream. La Sèvres, vizitiul care te-a dus i-a dat vizitiului meu adresa. Îmi dai voie să mă ocup eu de încartiruirea dumitale? O să-ți trimit o scrisoare cu toate amănuntele.

— Bine, fă cum crezi, zise ea.

Răspunsul acesta părea a nu însemna nimic, era însă totul. Baronul du Châtelet vorbise limba oamenilor de lume unei femei de lume. Se înfățișase îmbrăcat cu toată eleganța pariziană; un echipaj de toată frumusețea îl adusesse: din întâmplare, doamna de Bargeton se rezemă de fereastră ca să se gândească la situația sa și-l văzu plecând pe bătrînul *dandy*. După cîteva clipe numai, Lucien, trezit în grabă și tot în grabă îmbrăcat, se arătă în fața ei cu redingota lui prea strîmtă, cu pantalonii de anul trecut. Era frumos, de bună seamă; dar ce haine caraghioase! Îmbrăcați-i pe Apollo din Belvedere sau pe Antinous în haine de sacagiu și să vedem dacă mai recunoașteți minunata plăsmuire a daltei grecești sau romane. Ochii fac comparația mai înainte ca inima să fi avut răgazul de a corecta judecata nefavorabilă făcută mașinal. Deosebirea dintre Lucien și Châtelet era prea mare ca să nu-i sară în ochi Louisei. Cînd, pe la șase, isprăviră masa,

doamna de Bargeton îi făcu semn lui Lucien să vină lângă dînsa pe canapeaua şubredă, îmbrăcată în stambă roşie cu flori galbene, pe care se aşezase.

— Dragă Lucien, zise ea, nu eşti de părere că, dacă am făcut o nebulie care ne ucide pe amîndoi, ar fi cu-minte s-o reparăm? Nu se cade, copilule drag, nici să locuim împreună la Paris, nici să dăm de bănuiră că am sosit împreună. Viitorul tău atîrnă mult de poziţia mea, şi mie nu-mi este îngăduit s-o zdruncin în nici un chip. Aşa că, de astă-seară, eu mă voi muta la cîţiva paşi de aici; iar tu vei rămîne în hotelul ăsta şi ne vom putea vedea în fiecare zi fără ca cineva să aibă ceva de spus.

Louise îi explică legile lumii bune lui Lucien care făcu ochii mari. Deşi încă nu ştia că femeile care revin asupra nesăbuiţelilor revin şi asupra iubirii lor, înţelese totuşi că el nu mai era Lucien din Angoulême. Louise nu-i vorbise decît despre dînsa, despre interesele şi reputaţia ei, despre lume; şi, spre a-şi scuza egoismul, încerca să-l convingă că era vorba despre dînsul. El n-avea nici un drept asupra Louisei, redevenită dintr-o dată doamna de Bargeton, şi, lucru şi mai grav, n-avea nici o putere asupra ei. De aceea nu-şi putu opri lacrimile grele ce i se rostogoliră din ochi.

— Dacă, pentru tine, eu sînt gloria ta, tu eşti şi mai mult pentru mine, eşti singura mea nădejde şi tot viitorul meu. Înţelesesem că, dacă îmi împărtăşeşti succesele, trebuie să-mi împărtăşeşti şi restriştea, şi iată că a şi venit despărţirea.

— Dacă-mi judeci purtarea, îi spuse ea, înseamnă că nu mă iubeşti.

Lucien o privi atît de dureros, încît ea nu se putu opri să nu-i spună:

— Puişor, rămîn dacă vrei; ne vom nenoroci şi ne vom trezi fără sprijin. Dar cînd vom fi amîndoi nefericiţi şi ocoliţi de toată lumea, cînd nereuşita — pentru că trebuie să ne gîndim la toate — ne va fi azvîrlit la Es-

carbas, adu-ți aminte, dragostea mea, că eu am prevăzut sfârșitul ăsta și că ți-am propus mai întâi să cucerim succesul ascultînd de ceea ce pretinde lumea.

— Louise, răspunse el îmbrățișînd-o, mă uimești cu atita înțelepciune. Gîndește-te că eu nu sînt decît un copil, că m-am lăsat condus numai de voința ta. Eu aș fi vrut să birui oamenii și lucrurile prin forța mea ; însă, dacă pot ajunge mai repede cu ajutorul tău decît singur, o să fiu fericit să-ți datorez ție tot succesul. Iartă-mă ! m-am încrezut prea mult în tine, ca să nu mă tem de toate. Pentru mine o despărțire e vestitoarea părăsirii ; iar părăsirea înseamnă moartea.

— Dar, copilule drag, lumea îți cere o nimica toată, răspunse ea. E vorba doar să dormi aici. Toată ziua o să stai la mine acasă, fără ca nimeni să aibă ceva de zis.

Cîteva mîngîieri îl potoliră pe deplin pe Lucien. Peste un ceas, Gentil îi aducea doamnei de Bargeton, din partea lui Châtelet, vestea că-i găsise un apartament în strada Neuve-du-Luxembourg. Întrebă unde se află această stradă, care nu era departe de strada de l'Échelle, apoi îi spuse lui Lucien :

— Poftim ! sîntem vecini.

Două ceasuri mai tîrziu, Louise se urca într-o trăsură pe care i-o trimitea du Châtelet ca s-o ducă în noua ei casă. Apartamentul, dintre cele mobilate de tapițeri spre a fi închiriate deputaților bogați sau unor oameni de vază veniți pentru scurt timp la Paris, era luxos, dar incomod. Lucien se înapoie la micul hotel Gaillard-Bois pe la unsprezece, fără să fi văzut încă din Paris decît partea din strada Saint-Honoré cuprinsă între strada de l'Échelle și strada Neuve-du-Luxembourg. Se culcă în odăița lui sărăcăcioasă, pe care nu putu să n-o compare cu elegantul apartament al Louisei. În momentul în care el ieșea de la doamna de Bargeton, sosea baronul du Châtelet, venind de la ministrul Afacerilor Străine în-

tr-un minunat costum de bal. Vizita o făcea ca s-o pană în curent pe doamna de Bargeton cu tot ceea ce tratase în numele ei. Louise n-avea liniște, luxul de acolo o înspăimînta. Obiceiurile din provincie îi intraseră pînă-ntr-atît în sînge, încît ajunsese meticuloasă în socoteli ; era atît de chibzuită, încît, la Paris, avea să treacă drept zgîrcită. Adusese cu dînsa un bon de douăzeci de mii de franci de la administrația financiară, destinați să-i acopere cheltuielile pe timp de patru ani ; de pe acum însă începuse a se teme că nu are de-ajuns și că va face datorii. Châtelet o anunță că apartamentul nu o costa decît șase sute de franci pe lună.

— Un fleac, spuse el văzînd-o pe Naïs tresărînd. O trăsură va sta la ordinele dumatăle, cu cinci sute de franci pe lună, ceea ce-i foarte ieftin. Nu vei avea altă grijă decît toaletele. O femeie care frecventează lumea bună nu poate trăi altfel. Dacă vrei să-i capeți domnului de Bargeton un post important în finanțe sau în casa regală, nu trebuie să pari a fi îmbrăcată cu zgîrcenie. Aici nu se căpătuiesc decît bogații. Noroc că îl ai pe Gentil ca să te însoțească, și pe Albertine ca să te îmbrace, pentru că servitorii costă o avere la Paris ! Vei lua rar masa acasă, cu cîte cunoștințe o să ai.

Doamna de Bargeton și baronul stătură de vorbă despre Paris. Du Châtelet îi povesti noutățile zilei, toate nimicurile pe care trebuie să le știi ca să nu se zică altfel că nu trăiești la Paris. Apoi îi dădu lui Naïs sfaturi cu privire la magazinele unde avea să-și facă diverse cumpărături : îi recomandă pe Herbault pentru pălărioare, pe Juliette pentru pălării mari și bonete ; il dădu adresa croitoresei ce-o putea înlocui pe Victorine ; în sfîrșit, o făcu să simtă nevoia de a se *désangoulémiza*. Apoi plecă, după ce rosti o frază de spirit, pe care avu norocul s-o găsească.

— Mîine, spuse el ca în treacăt, voi avea negreșit o lojă la vreun spectacol ; așa că voi veni să vă iau, pe

dumneata și pe domnul de Rubempré, căci îmi permiteți să vă fac amîndurora onorurile Parisului.

„E mai generos decît îl credeam eu“, își zise doamna de Bargeton văzîndu-l că-l poartă și pe Lucien.

În luna iunie, miniștrii nu știu ce să facă cu lojile lor de teatru : deputații sau oamenii lor de afaceri sînt ocupați cu culesul sau cu secerișul, iar cunoștii lor mai cu pretenții plecați la țară sau în călătorii ; iată de ce, în această perioadă, cele mai bune loji ale teatrelor din Paris adăpostesc niște musafiri ciudați, pe care obișnuții nu-i mai văd altădată, și care îi dau publicului înfățișarea unei tapiserii uzate. Du Châtelet se gîndise că mulțumită acestei împrejurări, va putea, fără multă cheltuială, să-i procure lui Naïs distracțiile ce îi momesc mai strășnic pe provinciali. A doua zi, pentru prima oară, Lucien n-o găsi pe Louise acasă. Doamna de Bargeton ieșise să facă unele cumpărături de care nu se putea lipsi. Se dușese anume să consulte gravele și renumitele autorități în materie de îmbrăcăminte femeiască pe care i le recomandase du Châtelet, deoarece îi trimisese vorbă marchizei d'Espard despre sosirea ei la Paris. Deși doamna de Bargeton avea încrederea în sine pe care i-o dădea o îndelungată dominație asupra lumii, se temea totuși să nu pară provincială. Avea destulă experiență pentru a-și da seama că, de obicei, relațiile dintre femei depind foarte mult de primele impresii, și, cu toate că se știa în stare să se ridice ușor la nivelul femeilor superioare, ca doamna d'Espard, simțea nevoie totuși la început de bunăvoință, și mai ales nu voia să negligeze nimic din ceea ce i-ar putea asigura succesul. De aceea îi fu foarte recunoscătoare lui Châtelet că îi indicase mijlocul de a se pune în ton cu lumea elegantă din Paris. Printr-o întîmplare curioasă, marchiza se afla în situația de a fi încîntată să îndatoreze pe cineva din familia soțului ei. Fără vreun motiv aparent, marchizul d'Espard se retrăsese din lume ;

nu-și mai vedea nici de afaceri, nici de politică, nici de familie, nici de soție. Ajunsă astfel stăpînă pe ea însăși, marchiza dorea să fie aprobată de lume ; era deci fericită să-l înlocuiască pe marchiz în această împrejurare, făcîndu-se protectoarea familiei lui. Se gîdea să acorde cît mai ostentativ această protecție, pentru ca lumea să-l socotească pe soț cît mai vinovat. În aceeași zi chiar, îi scrisese *doamnei de Bargeton*, născută *Nègrepelisse* un bilet din acelea încîntătoare în care forma e atît de grațioasă, încît îți trebuie multă vreme pînă să bagi de seamă lipsa fondului :

Era fericită de prilejul ce o apropia de familie pe o persoană despre care auzise vorbindu-se și pe care dorea s-o cunoască, deoarece prietenii din Paris nu erau atît de statornice încît să nu dorească din tot sufletul a avea pe încă cineva de iubit pe lume ; și, dacă aceasta nu se va întîmpla, nu va fi decît o iluzie în plus de îngropat alături de celelalte. Din toată inima se punea la dispoziția verișoarei, pe care ar fi vizitat-o, de n-ar fi fost oprită în casă de o indispoziție, însă se socotea îndatorată că se gîndise la dînsa.

În cursul primei hoinăreli pe bulevarde și pe strada de la Paix, Lucien, ca toți noii-sosiți, se interesă mai mult de lucruri decît de persoane. La Paris, belșugul atrage mai întîi atenția : luxul prăvăliilor, înălțimea caselor, forfoteala trăsurilor, contrastul dintre eleganță și sărăcie te impresionează mai mult ca orice. Uimit de această mulțime în care se simțea străin, poetul nostru avea impresia că devine tot mai mic și mai neînsemnat. Oamenii care, în provincie, se bucură de o oarecare considerație, întîlnind la tot pasul dovezi ale importanței lor, nu se obișnuiesc prea ușor cu această pierdere totală și subită a valorii. Să fii ceva la tine acasă și să nu fii nimic la Paris sînt două situații care cer o tranziție ; astfel că aceia care trec

brusc de la una la alta au impresia că nu mai sînt aproape nimic. Pentru un poet tînăr, care în provincie găsea un ecou la toate sentimentele sale, un confident pentru toate gîndurile, un suflet să-i împărtășească toate simțirile, Parisul avea să fie un pustiu înfiorător. Lucien nu-și ridicase pachetul cu fracul albastru, astfel că, ducîndu-se la doamna de Bargeton la ora cînd dînsa urma să se fi înapoiat, se simți prost în hainele cu care era îmbrăcat. Dădu acolo peste baronul du Châtelet care îi duse să ia masa la Rocher-de-Cancalle¹. Lucien, uluit de virtejul parizian, nu apucase a-i spune nimic Louisei, căci erau toți trei în trăsură, însă îi strînse mîna, iar ea îi răspunse cu prietenie la gîndurile pe care el și le exprima în felul acesta. După masă, Châtelet îi conduse pe cei doi invitați la teatru. Lucien era nemulțumit în adîncul sufletului văzînd ținuta lui du Châtelet, și blestema întîmplarea care îl adusese pe acesta la Paris. Directorul contribuțiilor pre-tindea că numai pentru realizarea ambițiilor sale făcuse această călătorie, și anume spera să fie numit secretar general la vreun minister și să intre raportor în consiliul de stat; venise doar ca să ceară îndeplinirea promisiunilor ce i se făcuseră, căci un om ca el nu putea rămîne simplu director al contribuțiilor. Mai degrabă să nu fie nimic, să ajungă deputat, sau să intre din nou în diplomație! Făcea pe grozavul; Lucien recunoștea vag în acest crai bătrîn superioritatea omului de lume la curent cu viața pariziană. Acolo unde poetul era tulburat și stîngherit, fostul secretar particular se simțea ca pește în apă. Du Châtelet zîmbea la uimirile, la întrebările, la micile greșeli pe care lipsa contactului cu lumea bună i le smulgea rivalului său, tot așa cum bătrînii lupi de mare rîd de ageamii neobișnuiți cu valurile. Plăcerea pe care

¹ Unul dintre cele mai cu vază restaurante din vremea lui Balzac; nu mai puțin cunoscut ca restaurant bun (și scump), era restaurantul Vêry, situat în grupul de clădiri *Palais-Royal*, pe la care trec, de asemenea, multe din personajele lui Balzac.

o simți Lucien văzînd pentru întîia oară o reprezentație teatrală la Paris cumpăni însă nemulțumirea ce i-o pricinuiau stîngăciile sale. Seara aceea avu o mare însemnătate în existența poetului, căci în cursul ei se lepădă într-ascuns de multe din ideile sale provinciale asupra vieții. Orizontul i se lărgea, societatea lua în mintea lui alte proporții. Vecinătatea cîtorva parizience drăguțe, îmbrăcate cu eleganță și prospețime, îi deschise ochii asupra toaletei învechite a doamnei de Bargeton, în ciuda pretențiilor ce le vădea ; nici stofele, nici modelul, nici culorile nu erau la modă. Pieptănătura, care-i plăcuse atît la Angoulême, i se păru de un gust îngrozitor pe lingă încîntătoarele fantezii observate la femeile din sală.

„O să rămînă oare așa ?“ se întrebă el, neștiind că dînsa își întrebuințase toată ziua aceea tocmai în scopul de a obține o asemenea transformare.

În provincie n-ai nici ce alege, nici ce compara : obișnuința de a vedea mereu aceleași chipuri le dă o frumusețe convențională. O femeie care trece drept frumușică în provincie, dacă o aduci la Paris, nu se bucură de nici o atenție, căci nu e frumoasă decît în virtutea proverbului : *În țara orbilor, chiorul e împărat*. Ochii lui Lucien făceau acum comparația pe care doamna de Bargeton o făcuse în ajun între el și Châtelet. La rîndul ei, și doamna de Bargeton își îngăduia ciudate reflecții asupra iubitului său. Cu toată deosebita-i frumusețe, bietul poet n-avea pic de distincție ! Redingota cu mînecele prea scurte, mănșile de provincie, vesta prea strînsă îl făceau nespus de ridicol pe lingă tinerii de la balcon ; doamna de Bargeton îl găsea jalnic. Châtelet, îngrijindu-se pe neobservate de dînsa, veghind asupra-i cu atenție trăda o pasiune adîncă ; Châtelet, elegant și la largul lui ca un actor care și-a regăsit scena, reciștiga în două zile tot terenul pierdut în șase luni. Deși oamenii de rînd nu cred că sentimentele se schimbă dintr-o dată, e lucru sigur că doi amanți se despart adesea mai repede decît s-au legat. Parisul spul-

bera vraja ce-i ținuse uniți pe doamna de Bargeton și pe Lucien. Viața căpăta în ochii poetului alte proporții, după cum lumea lua altă față pentru Louise. Și unuia și celuilalt nu le mai lipsea decât o întâmplare care să sfarme legăturile dintre ei. Lovitura, care avea să fie cumplită pentru Lucien, nu întârzie mult.

Doamna de Bargeton îl lăasă pe poet la hotel și se întoarce la ea acasă, însoțită de Châtelet, ceea ce nu-i plăcu de loc sărmanului îndrăgostit.

„Ce-or să vorbească despre mine?“ gîndi el urcînd spre trista-i cameră.

— Tare mai e plicticos, bietul băiat! zise Châtelet zîmbind, după ce se închise ușa trăsorii.

— Așa se întâmplă cu toți aceia care poartă o lume întreagă de gînduri în inimă și în creier. Oamenii care au atîtea lucruri de exprimat în opere minunate, îndelung meditate, resimt un fel de dispreț pentru conversație, căci ea îngustează spiritul, făcîndu-l să se coboare pînă la înțelegerea oricui, răspunse trufața Nègrepelisse, încă avînd curajul să-l apere pe Lucien, mai puțin însă pentru el decât pentru ea însăși.

— Se poate să fie și așa, reluă baronul, numai că noi trăim cu oamenii și nu cu cărțile. Uite, dragă Naïs, văd că nu-i încă nimic între dumneata și el, și mă bucur mult. Dacă te hotărăști să-ți alegi în viață o țintă care ți-a lipsit pînă acum, te rog din tot sufletul să nu fie în legătură cu acest așa-zis om de geniu. Dacă te înșeli cumva? Dacă, peste cîteva zile, comparîndu-l cu adevăratele talente, cu oamenii realmente de seamă pe care o să-i întilnești aici, vei recunoaște, sirenă încîntătoare, că ai luat cu tine și ai adus la țarm, în locul unui cîntăreț din liră, un maimuțoi nemanierat, fără valoare, prost și îngîmfat, care poate avea spirit la Houmeau, dar care la Paris dovedește a nu se deosebi cu nimic de ceilalți? Căci, ce mai vorbă! aici se publică în fiecare săptămînă volume de versuri dintre care cel mai slab face totuși mai mult decît toată poe-

zia domnului Chardon. Încă o dată te rog : aşteaptă şi compară ! Miine, vineri, e operă, zise el văzînd că trăsura coteşte pe strada Neuve-du-Luxembourg, doamna d'Espard dispune de loja primilor gentilomi ai palatului şi cu siguranţă că te va lua cu dînsa. Ca să te pot vedea în toată strălucirea, mă voi duce în loja doamnei de Sérisy. Se joacă *Danaidele* ¹.

— La revedere, zise ea.

A doua zi, doamna de Bargeton caută să-şi alcătuiască o îmbrăcăminte de dimineaţă cît mai potrivită ca să se ducă la verişoara ei, doamna d'Espard. Era cam rece afară ; printre vechiturile aduse de la Angoulême, nu găsi nimic mai nimerit decît o rochie de catifea verde, cu nişte garnituri cam năstruşnice. La rîndul său, Lucien simţi nevoia să-şi pună faimosul frac albastru, căci nu mai suferea redingota demodată, dorind acuma să se arate totdeauna bine îmbrăcat la gîndul că ar putea s-o întîlnească pe marchiza d'Espard, sau să meargă la dînsa acasă, pe neaşteptate. Se urcă într-o trăsură ca să-şi aducă numaidecît pachetul. În două ceasuri cheltui trei-patru franci, ceea ce îi cam dădu de gîndit asupra proporţiilor financiare ale vieţii la Paris. După ce se găti cum putu mai bine, sosi în strada Neuve-du-Luxembourg, unde, în pragul uşii, îl întîlni pe Gentil împreună cu un alt valet într-o livrea strălucitoare.

— Tocmai la dumneata veneam ; conişta îţi trimite biletul ăsta, zise Gentil care, obişnuit ca în provincie, nu cunoştea formulele de respect de la Paris.

Valetul celălalt crezu că poetul era un servitor. Lucien citi biletul, din care află că doamna de Bargeton petrecea ziua la marchiza d'Espard, iar seara se ducea la operă ; însă îi spunea să fie şi el acolo, verişoara îngăduindu-i să

¹ Operă în 5 acte de Salieri, a cărei premieră a avut loc la Paris, în 1734.

ofere un loc în lojă și tinărului poet, căruia marchiza era încântată să-i facă o plăcere.

„Prin urmare, mă iubește ! Temerile mele erau fără rost, își spuse Lucien, mă prezintă verișoarei chiar astă-seară“.

Sări în sus de bucurie și voi să petreacă în veselie timpul ce-l mai despărțea de seara fericită. Porni spre Tuileries, cu gândul să se plimbe pe acolo pînă cînd se va duce să ia masa la Véry. Iată-l deci pe Lucien topăind de fericire, ușor ca un fulg, ajungînd pe terasa des Feuillants pe care o străbătu uitîndu-se la cei ce se plimbau : femei frumoase însoțite de adoratori, tineri eleganți, ținîndu-se la braț, doi cîte doi, și salutîndu-se unii pe alții din treacăt cu cîte o privire. Ce deosebire între ce vedea aici și ce văzuse în parcul Beaulieu ! Păsările din colivia asta minunată erau cu mult mai frumoase decît cele din Angoulême, tot așa cum belșugul de culori de pe penele păsăretului din Indii și din America nu suferă asemuire cu culorile cenușii ale păsărilor din Europa. Lucien petrecu două ceasuri cumplite în Tuileries : se privi deodată pe sine și începu să se judece. Mai întîi că nu văzu nici un frac la acești tineri eleganți. Dacă totuși zărea și cîte un om cu frac, era doar vreun bătrîn scos din uz, vreun tercheaberchea, vreun rentier din cartierul Marais, ori vreun funcționăraș. După ce descoperi că exista o ținută pentru dimineată și o alta pentru seară, poetul, speriat, dar cu privirea pătrunzătoare, își dădu seama de urîtenia țoalelor de pe dînsul. Îl făcea de ris fracul lui cu croiala demodată, de un albastru decolorat, cu gulerul urît foc, cu părțile din față pleoștite de prea mult purtat, cu nasturii ruginiți, cu faldurile marcate de inevitabile dungi albicioase. Apoi și vesta îi era prea scurtă și de un fason provincial atît de caraghios, încît, ca s-o ascundă, își încheie numaidecît fracul. În sfîrșit, pantaloni de nanchin nu vedea decît la oamenii de rînd. Lumea bine purta niște minunate stofe *fantaisie* ori de un alb imaculat. De alt-

fel, toți aveau pantalonii prinși pe sub talpă, în vreme ce ai lui fugeau de tocurile ghetelor de parcă se certaseră de moarte. Mai avea și o cravată albă cu capetele brodate de soră-sa, care, fiindcă văzuse asemenea cravate la domnii du Hautoy și de Chandour, se grăbise să i le facă și pe-ale lui tot așa. Aici, nu numai că nimeni, afară de cîțiva oameni gravi, de cîțiva oameni de afaceri bătrîni, de cîțiva funcționari ursuzi, nu purta cravată albă dimineața, dar bietul Lucien mai văzu trecînd de cealaltă parte a gardului, pe trotuarul străzii Rivoli, un băiat de prăvălie cu un coș pe cap și cu o cravată la gît avînd capetele brodate, pesemne de mîna vreunei vinzătoare cu care trăia. La vederea acestuia, Lucien simți o lovitură în inimă, în organul acela, încă insuficient definit, în care se refugiază sensibilitatea noastră, și la care, de cînd există sentimente, oamenii duc mîna atît la o mare bucurie, cit și la o mare durere. Și să nu vi se pară lucru de glumă ! Fără îndoială că bogații, care n-au cunoscut niciodată astfel de dureri, pot socoti aceasta drept ceva meschin și de necrezut ; dar suferințele săracilor merită aceeași atenție ca și loviturile neașteptate ce răstoarnă viața puternicilor și privilegiaților soartei. Nu-i oare tot atîta durere și la unii ca și la alții ? Suferința sfîntește totul. Ia încercați să schimbați termenii : în loc de un costum mai mult sau mai puțin frumos, puneți o decorație, o distincție, un titlu. Oare lucrurile acestea, mărunte în aparență, n-au chinuit atîtea existențe mărețe ? De altfel, problema îmbrăcămîntei are o însemnătate deosebită pentru aceia care vor să pară că posedă ceea ce în realitate nu au ; căci tocmai acesta este deseori mijlocul cel mai bun de a-l și avea mai tîrziu. Pe Lucien îl trecu un fior rece la gîndul că seara avea să apară astfel îmbrăcat în fața marchizei d'Espard, înrudită cu un primgentilom al camerei regale, în fața unei femei la care veneau în casă tot felul de celebrități, celebrități tot una și una.

„Arăt ca fiul unui spițer, ca un adevărat băiat de prăvălie!“ își spuse singur cu ciudă, văzînd cum trec prin fața lui, grațioși, cocheti, eleganți, tinerii din nobilul cartier Saint-Germain, avînd cu toții un fel al lor care îi făcea să semene unii cu alții prin suplețea trupurilor, prin distincția ținutei, prin expresia feței și să se deosebească totuși prin cadrul pe care fiecare și-l alesese ca să se pună mai în valoare. Toți își scoteau în evidență ceea ce aveau mai frumos datorită felului deosebit de punere în scenă, la care tinerii din Paris sînt tot atît de pricepuți ca și femeile. Lucien moștenise de la maică-sa frumusețea fizică, ale cărei avantaje le observa prea bine acolo, numai că aurul acesta se afla la el încă în stare brută, neprelucrat. Era tuns prost. Capul, în loc să și-l țină semeț într-un guler bine scrobît, îi atîrna întristat dintr-o cravată prost înnodată peste o cămașă de stambă ordinară. Care femeie ar fi ghicit frumusețea piciorului său mic, în gheata scilciată, adusă din Angoulême? Care tînăr i-ar fi invidiat talia ascunsă în sacul albastru pe care pînă atunci îl socotise un frac? Aici, descoperea niște năsturași încîntători pe cămășile strălucind de albeață, pe cînd cămașa lui era îngălbenită! Toți gentilomii aceia eleganți aveau niște mînuși — o frumusețe; ale lui parcă erau de jandarm! Cel care trecea acuma învîrtea în mînă un bastonaș frumos lucrat. Celălalt avea la manșetele cămășii butoni de aur. Un altul se juca distrat cu o splendidă biciușcă, iar cutele bogate ale pantalonilor abia atinși de cîțiva stropi de noroi, pintenii zornăitori, redingota mică strînsă pe corp arătau că e gata să se suie din nou pe unul din cei doi cai struniți cu greu de un valet înalt cît o șchioapă. Un altul scotea din buzunarul vestei un ceas plat ca o monedă de cinci franci și se uita la el ca un om ce sosise prea devreme sau prea tîrziu la întîlnire. La văzul atîtor nimicuri drăguțe pe care nici nu le bănuia, lumea fleacurilor necesare i se dezvălui lui Lucien, și-l făcu să se înfioare gîndindu-se cîți bani cere

meseria de băiat frumos ! Cu cît îi admira pe tinerii aceia cu înfățișare fericită și nepăsătoare, cu atît avea conștiința înfățișării lui nepotrivite, de om care nu știe unde duce drumul pe care merge, nu știe unde este Palais-Royal cînd se află tocmai în dreptul lui și întrebă unde e Luvrul pe un trecător ce-i răspunde : „Chiar aici, în fața dumitale !“ Lucien vedea între el și lumea aceasta o prăpastie, pe care se întreba cum s-o treacă, pentru a fi asemeni acestui tineret parizian, zvelt și elegant. Toți nobilii aceștia salutau niște femei minunate îmbrăcate și minunate de frumoase, niște femei pentru care Lucien s-ar fi lăsat tăiat în bucăți în schimbul unui sărut, ca pajul contesei de Königsmark¹. În negura amintirii, Louise, comparată cu aceste regine, îi apăru aproape ca o babă. Într-însa acolo citeva din femeile despre care se va vorbi în istoria secolului al nouăsprezecelea, și care prin spirit, frumusețe, legături de dragoste, vor fi tot atît de celebre ca și suveranele de pe vremuri. Văzu apoi trecînd o fată divină, domnișoara des Touches, cunoscută sub numele de Camille Maupin², scriitoare de seamă, la fel de vestită pentru frumusețea cît și pentru inteligența ei, și al cărei nume fu repetat în șoaptă de către bărbații și femeile ce se plimbau pe acolo.

„A ! își zise el, iată poezia !“

Ce era doamna Bargeton pe lîngă acest inger strălucind de tinerețe, de speranță, de viitor, cu zîmbet blind, cu ochii negri, adînci ca cerul și aprinși ca soarele ! Dînsa

¹ Contesa *Maria-Aurora de Königsmark* (1668—1728) a fost iubită de tînărul elector de Saxa, ajuns rege al Poloniei sub numele de August al II-lea. Nu e exclus ca numele de Königsmark să se fi asociat la Balzac cu cel al tînărului conte Philippe-Christophe de Königsmark (1665—1695), care a fost ucis pe cînd ieșea din apartamentele Sofiei-Dorothea, soția electorului de Hanovra.

² Sub numele de *Camille Maupin* sau domnișoara des Touches — personaj protagonist în romanul *Béatrix* — Balzac a zugrăvit-o pe George Sand, a cărei glorie începuse de la romanele *Indiana* (1832) și *Lélia* (1833).

ridea vorbind cu doamna Firmiani, una din cele mai fermecătoare femei din Paris. Deși o voce îi strigă, e drept : „Inteligența e pîrghia cu care urnești lumea din loc“, o altă voce îi răspunse însă că punctul de sprijin al inteligenței e banul. Socotind apoi că a întîrziat îndeajuns într-un loc unde i se năruiseră atîtea iluzii și unde suferise atîtea înfrîngerii, o porni spre Palais-Royal, după ce se interesă însă încotro s-o ia, căci nu cunoștea încă topografia cartierului său. Intră la Véry și comandă, spre a se iniția în plăcerile Parisului, o masă care să-l facă să uite deznădejdea ce-l cuprinsese. O sticlă cu vin de Bordeaux, stridii de Ostenda, pește, prepeliță, macaroane și fructe alcătuiră un *nec plus ultra*¹ pentru dorințele sale. Se desfătă cu aceste bunătăți, plănuiind ca, seara, în conversația cu marchiza d'Espard, să-și arate tot spiritul, spre a răscumpăra, prin bogății intelectuale, îmbrăcămintea-i sărăcăcioasă. Din aceste visări fu trezit de totalul socotelii ce-i răpi cincizeci de franci, cu care credea s-o mai ducă multă vreme la Paris. Masa îl costase cît o lună întreagă la Angoulême. De aceea, la plecare, închise cu sfială ușa acestui palat, hotărît să nu mai calce vreodată pe acolo.

„Ève avea dreptate, zise el mergînd prin Galerie-de-Pierre spre casă de unde voia să-și mai ia bani, prețurile din Paris nu sînt cele din Houmeau.“

În drum, se opri pe la vitrinele croitorilor, și amintindu-și de eleganța celor văzuți de dimineață, exclamă :

— Nu, n-o să mă arăt în halul ăsta în fața doamnei d'Espard !

Alergă deci cu iuteala cerbului urmărit pînă la hotelul Gaillard-Bois, se urcă în camera lui, luă trei sute de franci, și se întoarse la Palais-Royal, ca să se îmbrace din cap pînă-n picioare. Văzuse acolo prăvălii de încălțăminte, de rufărie, de veste, frizerii, și își dăduse seama că, viitoa-

¹ În sens de desăvîrșită (lat.).

rea lui eleganță era presărată prin vreo zece asemenea du-ghe-ne. Primul croitor la care intră îi încercă atâtea fracuri cîte pofti el și-l convinse că toate erau după ultima modă. Lucien ieși de acolo după ce cumpără un frac verde, un pantalon alb și o vestă *fantaisie*, în schimbul sumei de două sute de franci. Găsi repede și o pereche de pantofi foarte eleganți și pe măsură. În sfîrșit, după ce tîrgui tot ce-i trebuia, îl chemă pe frizer acasă, unde fiecare negustor îi trimise cumpărăturile. La șapte seara, se urcă într-o trăsură care-l duse la Operă, frizat ca o păpușă, cu vestă și cravată frumoase, dar puțin cam stînjinit în teaca aceea în care se pomenea înfășurat întîia oară. După cum îl învățase doamna de Bargeton, întrebă de loja primilor gentilomi ai palatului. Cîntărindu-l din ochi și părindu-i că, în eleganța-i nefirească, aduce mai mult cu un cavaler de onoare, controlorul îi ceru biletul.

— N-am bilet.

— Atunci nu puteți intra, i se răspunse scurt.

— Sînt prieten de-al doamnei d'Espard, spuse el.

— Asta nu e treaba noastră, zise controlorul schim-bînd un zîmbet cu ceilalți colegi.

Tocmai atunci, o trăsură se opri în fața teatrului. Un valet, pe care Lucien nu-l recunoscuse, lăsă scara pe care coborîră două femei foarte gătițe. Lucien, vrînd să evite vreo invitație obraznică a controlorului de a se da la o parte, făcu loc celor două femei.

— Păi, doamna este marchiza d'Espard, pe care pre-tindeți c-o cunoașteți, îi zise ironic controlorul lui Lucien.

Lucien fu și mai uluit văzînd că doamna de Bargeton părea să nu-l recunoască împăunat cum era în hainele lui noi ; dar cînd el îi ieși înainte, dînsa îi zîmbi și-i spuse :

— Ai sosit la timp, hai cu noi !

Oamenii de la control deveniră îndată serioși. Lucien o urmă pe doamna de Bargeton care, urcînd scara mare a Operei, îl prezentă pe Rubempré verișoarei. Loja primilor gentilomi era situată tocmai în fundul sălii de unde

vezi și ești văzut de toată lumea. Lucien se așază pe un scaun, în spatele verișoarei, fericit să stea în umbră.

— Domnule de Rubempré, îi zise marchiza cu o voce mîngîietoare, vii pentru prima dată la Operă și se cuvine să vezi totul ; așa că ia-ți scaunul și așază-te în față, îți dăm voie.

Lucien se supuse. Actul întâi se sfîrșea.

— Ți-ai folosit bine timpul, îi șopti Louise la ureche, după primul moment de surpriză pricinuit de schimbarea lui Lucien.

Louise rămăsese aceeași. Vecinătatea unei femei la modă, a marchizei d'Espard, o doamnă de Bargeton a Parisului, îi dăuna mult. Încîntătoarea pariziană scotea atît de mult în relief cusururile provincialei, încît Lucien, luminat și de lumea elegantă din sală și de femeia minunată de alături, văzu în sfîrșit în sărmana Anaïs de Nègrepe-lisse pe femeia adevărată, așa cum o vedeau și parizienii : înaltă, uscată, cu fața aprinsă, prea roșcată la păr, trecută, colțuroasă, încrezută, prețioasă, pretențioasă, provincială la vorbă, și mai ales prost îmbrăcată ! Într-adevăr, o rochie demodată, dar de la Paris, tot mai face dovadă de gust, și-o poți explica, ghicești cum a fost ; dar o rochie veche din provincie n-are explicație, e pur și simplu ridicolă. Rochia, ca și femeia, nu avea nici farmec, nici prospețime ; catifeaua era trecută ca și fața ei. Lucien, rușinat de a fi iubit uscătura asta, își făgădui să profite de cel dintîi acces de virtute al Louisei ca s-o părăsească. Privirea lui ageră îi îngăduia să vadă toate lornietele ațintite asupra lojii lor aristocratică prin excelență. Femeile cele mai elegante o cîntăreau desigur pe doamna de Bargeton, căci surideau toate vorbind între ele. Dacă doamna d'Espard înțelese, după gesturile și surîsurile femeilor, cauza sarcasmelor, nu se sinchisi cîtuși de puțin. Mai întîi că oricine putea recunoaște în tovarăsa ei pe ruda săracă venită din provincie ; lucru ce se poate întîmpla oricărei familii pariziene. Apoi, verișoara îi vorbise despre

îmbrăcămintele cu oarecare teamă ; dînsa o liniştise dîndu-şi seama că Anaïs, de cum se va îmbrăca bine, va adopta uşor şi manierele pariziene. Dacă doamnei de Bargeton îi lipsea contactul cu lumea din Paris, avea totuşi acea trufie înăscută a femeii nobile, acel *nu ştiu ce*, care o făcea să fie *de rasă*. Lunea viitoare îşi va lua deci revanşa. Marchiza mai ştia de altfel că, de îndată ce publicul o să afle că este vara ei, rîsetele vor înceta, şi că toţi vor aştepta s-o vadă mai bine înainte de a o judeca. Lucien nu ghicea schimbarea ce o vor produce în fiinţa Louisei o eşarfă răsucită în jurul gîtului, o rochie frumoasă, o pieptănătură elegantă şi sfaturile doamnei d'Espard. Urcînd scara, marchiza îi şi spusese verişoarei să nu mai ţină batista desfăcută în mînă. Bunul sau prostul gust atîrnă de mii de nuanţe mici de soiul acesta, pe care o femeie isteată le prinde repede şi pe care anumite femei de rînd nu le vor pricepe niciodată. Doamna de Bargeton era şi plină de bunăvoinţă şi prea inteligentă ca să nu recunoască prin ce greşea. Doamna d'Espard, sigură că eleva îi va face cinste, nu se dădu în lături ca să o formeze ; într-un cuvînt, cele două femei ajunseseră la o înţelegere datorită interesului amîndurora. Doamna de Bargeton îi închinase din prima clipă un adevărat cult idolului zilei care, prin maniere, spirit şi anturaj o minunase, o captivase, o fascinase. Recunoscuse în doamna d'Espard puterea ascunsă a unei doamne ambiţioase din lumea mare şi îşi dăduse seama că ea însăşi îşi va ajunge scopul făcîndu-se satelitul acestui astru ; o admiră aşadar cu toată sinceritatea. Marchiza fusese măgulită de această naivă cucerire şi se interesase de verişoară văzînd-o slabă şi săracă ; apoi socoti folositor să aibă o elevă şi fu încîntată să-şi facă din doamna de Bargeton un fel de damă de companie, o sclavă care s-o ridice în slava cerului, comoră încă şi mai rară printre femeile din Paris decît un critic devotat în lumea literară. Totuşi curiozitatea sălii

devenea prea vădită ca noua sosită să nu bage de seamă ; doamna d'Espard, politicoasă, voi să-i adoarmă bănuielele.

— Dacă ne vin vizite, îi spuse dînsa, vom afla poate căruia fapt îi datorăm cinstea de a le interesa pe aceste doamne...

— Eu cred că rochia de catifea și figura mea de Angoulême le distrează pe pariziene, zise rîzînd doamna de Bargeton.

— Nu, nu ești dumneata, e ceva ce nu-mi explic, adăugă dînsa uitîndu-se în spre poet, pe care îl privi pentru înția oară și care i se păru îmbrăcat năstrușnic.

— Uite-l pe domnul du Châtelet, spuse în clipa aceea Lucien, arătînd cu degetul loja doamnei de Sérisy, în care bătrînul crai, dichisit cu multă grijă, tocmai intra.

La gestul acesta, doamna de Bargeton își mușcă buzele de ciudă, căci marchiza nu-și putu opri o privire și un zîmbet de mirare care spunea lîmpede : „De unde a mai ieșit și tinărul ăsta ?” Louise se simți umilită în dragostea ei, lucru prea usturător pentru ca o franțuzoaică să i-l poată ierta iubitului. În lumea aceea, în care lucrurile mici devin mari, un gest, un cuvînt îl pierde pe un începător. Cel dintîi merit al manierelor frumoase și al tonului lumii bune este de a oferi un ansamblu armonios în care toate elementele să fie atit de bine contopite, încît nici unul să nu iasă în chip supărător în evidență. Chiar aceia care, fie din nepricepere, fie dintr-o pornire oarecare a minții, nu respectă legile acestei științe, vor înțelege că, în materia asta, o singură disonanță, ca și în muzică, înseamnă negația totală a artei înseși, ale cărei condiții trebuie îndeplinite pînă în cel mai mic amănunt, sub sancțiunea de a nu mai exista.

— Cine e acest domn ? întrebă marchiza arătîndu-l pe Châtelet. O cunoști deci și pe doamna de Sérisy ?

— A ! va să zică dînsa e vestita doamnă de Sérisy, care a avut atîtea aventuri și care e totuși primită pretutindeni !

— Un lucru nemaipomenit, draga mea, răspunse marchiza, un lucru explicabil, deși neexplicat ! Oamenii cei mai de temut îi sînt prieteni. De ce ? nimeni nu cutează să pătrundă această taină. Domnul acela este așadar arbitrul eleganței din Angoulême ?

— A ! baronul du Châtelet, spuse Anaïs, care din vanitate îi redădu la Paris titlul pe care i-l contesta adoratorului său, e un om care a făcut vilvă. E tovarășul domnului de Montriveau.

— Vai ! exclamă marchiza, de cîte ori aud de numele acesta, nu pot să nu-mi amintesc de sărmana ducesă de Langeais¹, care a pierit ca o stea căzătoare. Iată-i, continuă ea arătîndu-i o lojă, pe domnul de Rastignac și pe doamna de Nucingen², nevasta unui furnizor, bancher, om de afaceri, negustor de antichități în stil mare, un om care se impune prin avere, deși cam nepăsător față de mijloacele prin care și-o sporește ; nu știe ce să mai facă spre a fi crezut că e devotat familiei regale, a încercat să ajungă și la mine în casă. Luînd loja doamnei de Langeais, nevastă-sa a crezut că îi va moșteni și farmecul, spiritul și succesele ! Veșnic, fabula coțofenei care se îmbracă în penele păunului !

— Cum fac domnul și doamna de Rastignac, care n-au mai mult de trei mii de franci rentă, din cîte știm noi, ca să-și țină fiul la Paris ? o întrebă Lucien pe doamna de Bargeton, mirat de eleganța și de luxul acestui tînăr.

— Se vede că vîi din Angoulême, răspunse marchiza cu destulă ironie, continuînd să se uite în sală.

Lucien nu pricepu, era cu ochii numai la loji, în care ghicea vorbele ce se rosteau pe socoteala doamnei de Bar-

¹ Personaj de aristocrată trufașă, care cade victimă propriilor ei defecte, în romanul lui Balzac, *Ducesa de Langeais* (1833).

² Rastignac, fostul student din *Moș Goriot*, care, în același roman, o cunoaște și o iubește pe una din fiicele lui Goriot, Delphine, soția bancherului Nucingen, s-a îmbogățit și a parvenit datorită legăturilor cu familia Nucingen (v. *Banca Nucingen*).

geton, precum și curiozitatea stîrnită de el însuși. La rîndul ei, Louise era grozav de dezamăgită de puțină atenție pe care marchiza o acorda frumuseții lui Lucien.

„Va să zică, nu-i atît de frumos cum îl credeam !” își spuse ea.

De aici pînă la a-i găsi și mai puțin haz nu mai era decît un pas. Cortina se lăsase. Châtelet, care venise s-o vadă pe ducesa de Carigliano, în loja vecină cu cea a doamnei d'Espard, o salută de acolo pe doamna de Bargeton, care răspunse cu o înclinare a capului. O femeie de lume vede tot, și marchiza observă numaidecît ținuta distinsă a lui du Châtelet. În acel moment, patru persoane intrară pe rînd în loja marchizei, patru celebrități pariziene.

Cel dintîi era domnul de Marsay¹, vestit prin pasiunile ce le inspira, deosebit mai ales printr-o frumusețe feminină, molatică, compensată însă de o privire fixă, calmă, sălbatică și stăpînită, ca de tigru : plăcea, dar înfiora. Și Lucien era frumos : la el însă privirea era atît de blindă, ochii lui albaștri erau atît de limpezi, încît nu părea să aibă forța și autoritatea care le cucerește pe femei. De altfel, nimic nu-l puneă încă pe poet în valoare, pe cită vreme de Marsay avea o vervă, o încredere în succes și o îmbrăcăminte potrivită cu înfățișarea lui, care-i zdrobeau pe toți rivalii din jur. Gîndiți-vă ce putea fi, pe lîngă el, Lucien, scrobît, pomădat, țeapăn, rigid ca și hainele de pe el ! De Marsay dobîndise dreptul să spună obrăzniciei datorită spiritelor în care le înveșmînta și farmecului personal cu care le însoțea. Felul în care îl primi doamna d'Espard îi arată doamnei de Bargeton puterea acestui om. Al doilea era unul din cei doi Vandenesse, cel care provocase scandalul cu *lady* Dudley, un tînăr blind,

¹ Alt personaj de tînăr cinic din romanele lui Balzac (v. *Fata cu ochii de aur* etc.).

spiritual, modest, care izbîndea în lume prin însușiri cu totul altele decît acelea cu care se împăuna de Marsay și pe care verișoara marchizei, doamna de Mortsauf ¹, i-l recomandase cu căldură. Cel de-al treilea era generalul Montriveau, pricina morții ducesei de Langeais. Al patrulea era domnul de Canalis, unul din cei mai iluștri poeți ai vremii, un tînăr încă la începutul gloriei și care, mai mîndru de titlul de noblețe decît de talentul său, făcea pe îndrăgostitul de doamna d'Espard ca să-și ascundă iubirea pentru ducesa de Chaulieu. Cu toț farmecul oarecum forțat, i se ghicea ambiția nemăsurată care mai tîrziu îl tirî în luptele politice. Frumusețea lui cam de păpușă, zîmbetele-i mîngîioase ascundeau cu greu un egoism profund și calculele ce trebuia veșnic să le facă pentru a-și asigura existența; însă legătura cu doamna de Chaulieu, femeie de patruzeci de ani trecuți, îi atrăgea protecția curții, aplauzele nobilimii din cartierul Saint-Germain și insultele liberalilor, care-l numeau poet bisericos.

Văzînd aceste patru figuri atît de impunătoare, doamna de Bargeton își explică neatenția marchizei față de Lucien. Apoi, cînd începu conversația, cînd fiecare din cei patru își arată spiritul atît de subtil și delicat prin vorbe mai adînci și mai cuprinzătoare decît tot ce auzea Anaïs în provincie într-o lună întreagă, cînd mai ales răsună vocea marelui poet în care vibra tot simțul pozitiv al epocii, dar și harul poeziei, Louise înțelese tot ce-i spusese du Châtelet în ajun: Lucien nici nu mai exista. Fiecare se uita cu o nepăsare atît de crudă la sărmanul necunoscut, care stătea acolo ca un străin ce nu cunoaște limba locului, încît marchizei i se făcu milă.

— Dă-mi voie, domnule, îi spuse ea lui Canalis, să-ți prezint pe domnul de Rubempré. Dușneata te afli pe o treaptă prea înaltă în lumea literară ca să nu întîmpini

¹ Eroina din romanul *Crinul din Vale*, care îl iubește pe Félix de Vendenessé, dar se sacrifică pentru soțul ei bolnav.

cu bunăvoință pe un debutant. Domnul de Rubempré sosește din Angoulême și va avea desigur nevoie de protecția dumitale pe lângă cei de pe aici care le pot fi de ajutor talentelor. Dînsul nu are încă dușmani care, atacîndu-l, l-ar putea face cunoscut. N-ar fi oare un lucru original de încercat să-l faci să capete datorită prieteniei ceea ce dumneata ai obținut de pe urma urii ?

Cele patru personaje îl privesc pe Lucien, în timp ce marchiza le vorbește despre el. Deși la doi pași de noul-venit, de Marsay își ia lornionul ca să-l vadă ; privirea îi umbla de la Lucien la doamna de Bargeton, și de la doamna de Bargeton la Lucien, punîndu-i împreună cu vădit gînd batjocoritor, umilindu-i și pe unul și pe celălalt ; îi cerceta ca pe două animale curioase și zimbea. Zîmbetul se împlîntă ca un pumnal în sîufletul geniului provincial. Félix de Vandenesse se uită cu milă. Iar Montriveau îi zvrîli lui Lucien o privire de parcă voia să-l pătrundă pînă în adîncuri.

— Doamnă, zise Canalis înclinîndu-se, mă voi supune, cu toate că interesul personal ne îndeamnă să nu ne favorizăm rivalii ; însă dumneavoastră ne-ați obișnuit cu minunile.

— Dacă-i așa, fă-mi plăcerea să iei masa luni seara la mine cu domnul de Rubempré. Veți discuta mai comod decît aici despre chestiunile literare ; voi căuta să mai chem și cîțiva tirani ai literaturii precum și celebrități care o ocrotesc, pe autoarea lui *Ourika*¹ și cîțiva poeți tineri cu judecata sănătoasă.

— Marchiză, zise de Marsay, dacă dumneavoastră vă ocupați de domnul pentru spiritul său, eu îl voi proteja pentru frumusețea sa ; îi voi da sfaturi care-l vor face cel mai fericit *dandy* din Paris. Și atunci va rămîne poet dacă va mai găsi cu cale.

¹ Este doamna de Duras care, în romanul *Ourika*, publicat în 1824, tratează tema îngrădirilor de clasă și de rasă.

Doamna de Bargeton îi mulțumi verișoarei printr-o privire plină de recunoștință.

— Nu te știam gelos pe oamenii de litere, îi spuse Montriveau lui de Marsay. Fericirea îi ucide pe poeți.

— De aceea domnul caută să se însoare? continuă *dandy*-ul adresându-se lui Canalis ca să vadă dacă doamna d'Espard se va simți atinsă de această vorbă.

Canalis dădu din umeri, iar doamna d'Espard, bună prietenă cu doamna de Chaulieu, începu să rîdă.

Lucien, care se simțea în hainele lui ca o mumie egipteană în teaca ei, era rușinat că nu găsea nimic de răspuns. În fine, cu vocea-i drăgăstoasă, îi spuse marchizei :

— Bunătatea dumneavoastră, doamnă, mă osîndește să nu am decît succese.

În clipa aceea, intră și du Châtelet, prinzînd din zbor prilejul de a fi prezentat marchizei de către Montriveau, unul din regii Parisului. O salută pe doamna de Bargeton și o rugă pe doamna d'Espard să-i ierte îndrăzneala de-a fi pătruns în loja ei : de-atîta vreme fusese separat de tovarășul său de călătorie ! Montriveau și cu el se revedeau pentru întîia oară de cînd se despărțiseră în deșert.

— Să te desparți în deșert și să te întilnești la Operă ! zise Lucien.

— E într-adevăr o revedere cum numai în teatru se poate întîmpla, spuse Canalis.

Montriveau îl prezintă pe baronul du Châtelet marchizei, iar marchiza îi făcu fostului secretar particular al alteței imperiale o primire cu atît mai curtenitoare cu cît îl văzuse pătrunzînd în alte trei loji, știind că doamna de Sérisy nu accepta decît persoane bine, și aflînd acum că fusese și tovarășul lui Montriveau. Recomandația aceasta din urmă avea atîta preț, încît doamna de Bargeton putu observa în tonul, în privirile și în purtarea celor patru că îl recunoșteau fără discuție pe du Châtelet ca pe unul de-ai lor. Naîs își explică îndată purtarea de sultan a lui Châtelet în provincie. În sfîrșit, du Châtelet îl văzu și pe Lu-

cien și-i adresă un mic salut scurt și rece cu care un om desconsideră pe un altul, arătînd lumii locul neînsemnat pe care acesta îl ocupă în societate. Își însoți salutul cu o privire sardonică, prin care parcă întreba : „Cum de se află aici băiatul ăsta ?“ Du Châtelet fu priceput numaidecît, căci de Marsay se plecă spre Montriveau ca să-i spună la ureche, în așa fel încît să fie auzit de baron :

— Întrebați-l cine e tinărul acesta care pare un manechin din vitrina unui croitor :

Du Châtelet vorbi ceva la urechea tovarășului său, avînd aerul că reînnoiește cunoștința, dar fără îndoială că-și făcu praf rivalul. Mirat de ușurința acestor oameni de a găsi cuvîntul potrivit, de finețea cu care își formulau răspunsurile, Lucien era mai ales uluit de ceea ce se numește vorbă de spirit, *înțepătură*, ca și de degajarea din vorbe și maniere. Luxul, care de dimineață îl zăpăcise cînd privise lucrurile din jurul lui, îl înțilnea acum și în idei. Se întreba prin ce mister oamenii aceștia găseau pe nerăsuflăte replici spirituale, răspunsuri pe care el nu le-ar fi ticluit decît după o îndelungată cugetare. Și apoi, cei cinci oameni erau la largul lor nu numai în conversație, ci și în hainele lor : nu purtau nimica nou, dar nici nimica vechi. La ei, nimic nu bătea la ochi, dar totul atrăgea privirea. Luxul lor de ieri era cel de azi, și cu siguranță că va fi și cel de mîine. Lucien își dădu seama că el arăta ca omul ce se îmbrăcase elegant pentru prima oară în viață.

— Dragul meu, îi spunea de Marsay lui Félix de Vandenesse, tinărul Rastignac se înalță de parcă ar fi un zmeu în aer ! Iată-l acum la marchiza de Listomère, face progrese ; ne privește prin lornion ; îl cunoaște, pare-se, pe domnul, reluă *dandy*-ul adresîndu-se lui Lucien, dar fără să-l privească.

— Ar fi și greu, răspunse doamna de Bargeton, ca numele tinărului geniu de care sîntem mîndri să nu fi ajuns

pînă la dînsul ; sora lui l-a auzit de curînd pe domnul de Rubempré citîndu-ne niște versuri foarte frumoase.

Félix de Vandenesse și de Marsay o salutară pe marchiză și trecură apoi în loja doamnei de Listomère, sora lui Vandenesse. Actul al doilea începu, și toți îi lăsară pe doamna d'Espard, pe vara ei și pe Lucien singuri. Unii se duseră să le explice ce-i cu doamna de Bargeton femeilor curioase de prezența ei ; alții povestiră sosirea poetului și rîseră de înbrăcămîntea lui. Canalis se înapoie în loja ducesei de Chaulieu și nu se mai arătă. Lucien fu încîntat de diversiunea ce o producea spectacolul de pe scenă. Toate temerile doamnei de Bargeton cu privire la Lucien fură sporite de atenția pe care vară-sa i-o acordase baronului du Châtelet și care avea cu totul alt caracter decît politețea protectoare față de Lucien. Tot timpul actului al doilea, loja doamnei de Listomère nu se mai goli de lume, pîrînd frămîntată de o conversație în care era vorba de doamna de Bargeton și de Lucien. Tinărul Rastignac părea a fi animatorul întregii loji, stîrnind risul parizian care, căutîndu-și zilnic altă pradă, se grăbește să stoarcă tot ce poate dintr-în subiect nou, transformîndu-l într-o clipă în ceva vechi și trecut. Doamna d'Espard, neliniștită, știa că o bîrfeală nu e ținută ascunsă multă vreme celor pe care îi rănește și aștepta sfîrșitul actului. Cînd sentimentele au pornit a face cale întoarsă, ca la Lucien și doamna de Bargeton, se petrec lucruri ciudate într-un timp foarte scurt : revoluțiile morale se produc după legi cu efect foarte rapid. Louise avea în mînte vorbele înțelepte și diplomatice pe care du Châtelet i le spusese despre Lucien după ce se înapoiaseră de la teatrul Vaudeville. Fiecare frază se dovedea o profeție, iar Lucien se însărcinase parcă să le îplinească pe toate. Pierzîndu-și iluziile asupra doamnei de Bargeton, după cum doamna de Bargeton și le pierdea pe ale sale asupra lui, sărmanul copil, a cărui soartă se asemăna intrucîtva cu a lui J.-J. Rousseau, îl imită pînă într-atîta pe acesta, încît fu vrăjit de doamna

d'Espard și se îndrăgosti pe loc de dinsa. Tinerii, sau aceia care își mai amintesc de emoțiile tinereții, vor înțelege că acest lucru era foarte posibil și firesc. Cu purtarea ei răsfățată, cu vorbirea ei aleasă, cu glasul ei dulce, femeia aceasta delicată, nobilă, sus-pusă, invidiată, regina aceasta îi apărură poetului așa precum doamna de Bargeton îi apăruse la Angoulême. Caracterul lui nestatornic îl făcu repede să dorească înalta ei protecție; mijlocul cel mai sigur era de a o avea pe această femeie, căci atunci ar avea totul. La Angoulême izbutise, de ce n-ar izbuti și la Paris? Fără să vrea, și cu toată vraja, nouă pentru el, a Operei, privirea, mereu atrasă de această minunată Celimena, îi fugea în tot momentul spre ea; și cu cât o vedea, cu atât dorea s-o mai vadă! Doamna de Bargeton surprinse una din privirile aprinse ale lui Lucien; îl observă și-l văzu mai preocupat de marchiză decât de spectacol. Cu dragă inimă s-ar fi lăsat părăsită pentru una sau chiar toate cele cincizeci de fiice ale lui Danaos¹, însă când o privire mai ambițioasă, mai arzătoare, mai plină de înțeles decât celelalte îi lămuri ceea ce se petrecea în sufletul lui Lucien, atunci fu cuprinsă de gelozie, mai puțin pentru viitor cât mai ales pentru trecut.

„Niciodată nu s-a uitat astfel la mine, gândi ea. Da, da, Châtelet avea dreptate!“ Își dădu atunci seama cât greșise iubindu-l.

Când o femeie ajunge să se căiască de slăbiciunile ei, trage cu buretele, parcă, peste toată viața, ca să șteargă totul. Deși fiecare privire de-a lui Lucien o înfuria, se stăpini. În pauză, de Marsay se întoarse, aducându-l și pe domnul de Listomère. Cei doi bărbați, unul grav și altul îngîmfat, o înștiințară îndată pe semeața marchiză că băiatul împopoțonat pe care făcuse greșeala de a-l primi în lojă nu purta numele de Rubempré. Lucien era

¹ Personajul mitologic, Danaos, regele Egiptului și apoi al Argosului, a avut, spune legenda, cincizeci de fiice. Aluzie la cele cincizeci de balerine care le interpretează.

fiul unu spițer, anume Chardon. Domnul de Rastignac, foarte la curent cu ceea ce se petrece la Angoulême, făcuse pînă acum să ridă două loji pe socoteala acelei mumii pe care marchiza o prezenta drept vara ei, precum și de grija acestei cucoane de a avea tot timpul alături un spițer pentru a-și întreține, de bună seamă cu leacuri, viața artificială. În sfîrșit, de Marsay înșiră cîteva din miile de răutăți la care se dedau într-o clipă parizienii și care sînt apoi uitate cu aceeași iuțeală cu care se și spun, dar îndărătul cărora se afla Châtelet, urzitorul acestei trădări cartagineze.

— Draga mea, îi zise de după evantai doamna d'Espard doamnei de Bargeton, spune-mi, te rog, dacă protejatul dumitale se numește într-adevăr de Rubempré.

— Și-a luat numele mamei, răspunse Anaïs încurcată.

— Și care e numele tatălui ?

— Chardon.

— Și ce era acest Chardon ?

— Farmacist.

— Eram sigură, dragă prietenă, că nu putea să ridă tot Parisul de o femeie pe care o iau eu sub oblăduire. Nu-mi face însă nici o plăcere să văd venind aici glumeți încîntați să mă găsească alături de băiatul unui spițer ; dacă m-ai crede, am pleca împreună și chiar acum.

Doamna d'Espard luă un aer înțepat, fără ca Lucien să poată ghici prin ce anume stîrnise această schimbare la față. Îi trecu prin cap că vesta lui era de prost gust, ceea ce era adevărat, că modelul fracului său era de o croială exagerată, ceea ce era tot atît de adevărat. Își dădu seama cu amărăciune că trebuia să se îmbrace la un croitor bun și se hotărî ca a doua zi să se ducă la cel mai vestit, ca să poată rivaliza luna viitoare cu oamenii pe care îi va întîlni în casa marchizei. Deși pierdut în gînduri, nu-și mai luă, de cînd începuse actul al treilea, ochii de pe scenă. Urmărind fastuosul spectacol, nu înceta o clipă să viseze și la doamna d'Espard. Era

deznădăjduit de această bruscă răceală ce nu se potrivea de loc cu avîntul cu care pornise el, deocamdată în gînd, la noua-i dragoste, nesinchisindu-se de piedicile uriaşe ce le întrezărea, dar pe care plănuia totuşi să le învingă. În sfîrşit, lăsînd spectacolul, şi întorcînd capul spre noul său idol, văzu că e singur ; auzise el, ce-i drept, un zgomot uşor, de uşă închisă, cînd doamna d'Espard îşi luă de acolo verişoara. Lucien fu nespus de mirat de această plecare, dar nu întîrzie mult cu gîndul la ea, tocmai pentru că i se părea inexplicabilă.

După ce cele două femei se urcară în trăsură care le ducea prin strada Richelieu în cartierul Saint-Honoré, marchiza spuse cu o supărare ascunsă în glas :

— Unde ţi-a fost gîndul, vară dragă ? Aşteaptă întii ca fiul unui spiţer să fie cu adevărat celebru, pentru ca să te interesezi de el. Ducesa de Chaulieu nu se dă încă în vileag cu Canalis, şi doară el e celebru, şi e şi gentilom. Băiatul acesta nu e nici fiul, nici amantul dumitale, nu-i aşa ? adăugă trufaşa marchiză zvîrlindu-i verişoarei o privire cercetătoare şi tăioasă. („Ce noroc pe mine că l-am ţinut la distanţă pe băieţaşul ăsta, şi că nu i-am dat nimic !“ gîndi doamna de Bargeton.) Ei, atunci, reluă marchiza, care socoti expresia ochilor verişoarei drept un răspuns, lasă-l să-şi vadă de treburi şi nu te mai ocupa de el, te rog din suflet. Poftim ! să-şi ia un nume ilustru !... Asta e o îndrăzneală pe care societatea o pedepseşte. Da, admit că era al mamei ; însă gîndeşte-te, draga mea, că numai regele are dreptul să confere, printr-o ordonanţă, numele de Rubempré fiului unei domnişoare din această familie. Cînd e caz de meزالianţă, favoarea este enormă, şi ca s-o obţii trebuie să posezi o avere imensă, să fi adus servicii deosebite şi să ai protectori mari. Felul cum era îmbrăcat, ca un băiat de prăvălie duminică, dovedeşte că nu-i nici bogat, nici gentilom ; figura e frumoasă, dar mi se pare tare prostuţ, nu ştie nici

să se poarte, nici să vorbească : într-un cuvânt, nu-i stilat. Cum se face că-l protejezi ?

Doamna de Bargeton, care se lepădă de Lucien, așa cum și acesta se lepădase de ea în gând, se temu grozav ca verișoara să nu afle adevărul asupra călătoriei sale.

— Vai ! scumpă verișoară, la gândul că te-am compromis, nu mai am liniște.

— Eu nu mă pot compromite, zise zîmbind doamna d'Espard. Mă gîndesc numai la dumneata.

— Dar l-ai invitat luni la masă.

— Luni voi fi bolnavă, răspunse repede marchiza, dumneata îl vei înștiința, iar eu le voi spune servitorilor să nu-l lase înăuntru sub oricare din cele două nume s-ar prezenta.

Lui Lucien îi veni în gând să se plimbe în pauză prin foaier, văzînd că toată lumea se duce acolo. În primul rînd, nici una din persoanele care veniseră în loja doamnei d'Espard nu-l salută și nici nu-i dădu atenție, ceea ce i se păru nespus de curios poetului din provincie. În al doilea rînd, du Châtelet, de care încerca să se agațe, îl pîndea cu coada ochiului și se feri tot timpul de el. După ce se convinse, uitîndu-se la cei care mișunau prin foaier, că era îmbrăcat destul de caraghios, Lucien se duse de se așeză iar în colțul lojii și rămase tot restul reprezentației absorbit, rînd pe rînd, de pomposul spectacol de ballet din actul al cincilea, celebru mai ales prin scena *Infernului*, de priveliștea sălii pe care o cerceta lojă cu lojă, ca și de propriile-i cugetări, adînci și amare, ce i le pricinuia societatea pariziană.

— Așa arată prin urmare regatul meu ? își zise el. Asta e lumea pe care urmează s-o supun ?

Se întoarse acasă pe jos, gîndindu-se la tot ce spusese personajele venite să-i prezinte omagii doamnei d'Espard ; manierele lor, gesturile, felul de a intra și de a ieși, toate îi reveniră în minte cu exactitate. A doua

zi, pe la prinz, prima lui grijă fu să se ducă la Staub, croitorul cel mai vestit de pe vremea aceea. După multe rugăminți și datorită banilor peșin, obținu ca hainele să-i fie gata pentru faimoasa luni. Staub îi făgădui o redingotă minunată, o vestă și un pantalon pentru ziua cea mare. Lucien își comandă cămași, batiste, în fine un trusou întreg la o lenjereasă, își luă măsură pentru pantofi și ghetе la un cizmar renumit. Își cumpără un bastonaș frumos la Verdier, mănuși și butoni de cămașă la doamna Irlandeză; în sfârșit căută să fie în rînd cu oricare *dandy*. După aceasta, se duse în strada Neuve-du-Luxembourg și o găsi pe Louise plecată.

— Ia masa la doamna marchiză d'Espard și o să se înapoieze tirziu, îi spuse Albertine.

Lucien se duse să mănînce într-un birt ieftin de la Palais-Royal, și se culcă devreme. Duminică, se înființă la Louise acasă de la unsprezece dimineața; dînsa nu se deșteptase încă. La două reveni.

— Doamna nu primește încă, îi zise Albertine, dar mi-a lăsat un bilețel pentru dumneavoastră.

— Nu primește încă, repetă Lucien; dar eu nu sînt un oarecare...

— Nu știu, răspunse pe un ton foarte obraznic Albertine.

Lucien, mai puțin mirat de răspunsul Albertinei decît de faptul că primește o scrisoare de la doamna de Bargeton, luă bilețul și citi pe stradă rîndurile acelea deznădăjduitoare:

Doamna d'Espard nu se simte bine și nu va putea să te primească luni; eu însămi sînt cam bolnavă, totuși mă voi îmbrăca spre a mă duce să-i țin de urît. Îmi pare foarte rău de această mică supărare, dar am încredere în talentul tău și sînt sigură că vei răzbate și fără înșelătorii.

„Și nici nu iscălește!“ îi zise Lucien, care se pomeni în Tuileries fără să știe cum.

A doua vedere, darul oamenilor de talent, îl făcu să bănuie catastrofa pe care o vestea acest bilet rece. Umbla pierdut în gânduri, drept înainte, privind monumentele din piața Ludovic al XV-lea. Era timp frumos. Trăsuri scumpe treceau mereu pe sub ochii lui îndreptându-se spre marea alee Champs-Élysées. Se ținu și el după mulțimea ce se plimba și văzu atunci cele trei-patru mii de trăsuri care se îmbulzesc acolo în duminicile cu soare, ca la Longchamp. Zăpăcit de luxul cailor, al rochiilor și al livrelor, mergea tot înainte și ajunsese astfel în fața Arcului de Triumf încă neterminat¹. Cum se simți el cînd, la înapoiere, le văzu venind spre dînsul pe doamna d'Espard și pe doamna de Bargeton într-o caleașcă trasă de niște cai strașnici și la spatele căreia se unduiau penele valetului îmbrăcat în verde cu broderii de aur, după care îl recunoscuse? Șirul se opri din pricina înghesuiei la o întretăiere de străzi. Lucien putu s-o vadă pe Louise sub noua ei înfățișare : era de nerecunoscut. Culoarele rochiei erau alese ca să-i scoată în evidență tenul ; rochia îi era minunată ; părul potrivit cu grație îi ședea bine, iar pălăria, de un gust desăvîrșit, atrăgea privirile, cu toate că sta alături de a doamnei d'Espard, care dădea tonul modei. Există un fel de a purta pălăria greu de explicat : dacă pui pălăria prea pe ceafă, arăți obraznic ; prea pe frunte, dai de bănuț ; pe-o parte, pare bărbătește ; femeile din lumea bună își pun pălăriile cum vor și arată totdeauna bine. Doamna de Bargeton rezolvase ușor această problemă. O centură de gust îi încingea mijlocul subțire. Luase gesturile și felul de a se purta ale verișoarei ; așezată în aceeași poză, se juca cu o elegantă casoletă prinsă de unul din degetele mîinii drepte cu un lăntșor, arătîndu-și astfel mîna fină și bine înmănușată, fără să aibă aerul că ar vrea s-o arate. Într-un cuvînt, o

¹ Construirea lui a fost decretată de Napoleon în 1806 ; întreruptă o dată cu căderea lui Napoleon (1814), construcția a fost reluată în 1823 și terminată în 1836.

copia întocmai pe doamna d'Espard, fără s-o maimuțarească însă ; era demna verișoară a marchizei, care la rîndu-i părea mîndră de eleva ei. Femeile și bărbații care se plimbau pe șosea se uitau la trăsura elegantă purtînd stemele familiei d'Espard și Blamont-Chauvry zugrăvite la spate. Lucien se miră de marele număr de persoane care le salutau pe cele două verișoare ; el nu știa că tot Parisul nobil, care constă din vreo douăzeci de saloane, aflase de rudenia doamnei de Bargeton cu doamna d'Espard. Mai mulți tineri călare, printre care Lucien îi recunoscuse pe de Marsay și pe Rastignac, se apropiară de caleașcă pentru a le însoți pe cele două verișoare în Bois. Lui Lucien îi fu ușor să vadă, după gesturile celor doi filfizoni, că o complimentau pe doamna de Bargeton pentru metamorfoza ei. Doamna d'Espard strălucea de farmec și de sănătate ; așadar, boala ei era doar un pretext ca să nu-l primească pe Lucien, deoarece nu aminase masa pentru o altă dată. Furios, poetul se apropie de caleașcă fără grabă și, cînd fu în fața celor două femei, le salută ; doamna de Bargeton nu vru să-l vadă, iar marchiza îl privi prin lornion și nu-i răspunse la salut. Disprețul aristocrației pariziene nu semăna cu cel al „suveranilor“ din Angoulême : silindu-se să-l jignească pe Lucien, boiernașii îi recunoșteau totuși puterea și-l socoteau om ; pe cînd, pentru doamna d'Espard, el nici nu exista. Nu era o sentință judecătorească, ci un refuz de a-i face dreptate. Un frig de moarte îl cuprinse pe poet cînd de Marsay îl privi prin lornionul, pe care îl lăasă apoi să cadă, după cum i se păru lui Lucien, ca un cuțit de ghilotină. Caleașca trecu. Furia, dorul de răzbunare puseră stăpînire pe omul acesta disprețuit ; dacă doamna de Bargeton s-ar fi aflat atunci lîngă el, ar fi strîns-o de gît ; ar fi vrut să fie Fouquier-Tinville¹ numai pentru plăcerea de-a o tri-

¹ *Fouquier-Tinville, Antoine Quentin* (1746—1795), acuzator public al Tribunalului revoluționar.

mite pe doamna d'Espard la eșafod ; iar pe de Marsay l-ar fi supus unuia din acele chinuri rafinate, născocite de sălbatici. Îl văzu trecînd călare pe Canalis, elegant cum i se cade celui mai dezmiardător dintre poeți, și salutîndu-le pe femeile cele mai frumoase.

„Doamne ! dă-mi aur ! Dă-mi aur cu orice preț ! Își spunea Lucien, aurul e singura putere în fața căreia îngenunche lumea asta. (Ba nu ! îi striga conștiința, e gloria, și gloria înseamnă muncă ! Muncă ! așa spunea și David.) Doamne ! ce caut eu aici ? Voi izbîndi totuși ! Mă voi plimba pe aci cu calească și valeți ! Voi avea și eu marchize d'Espard !“

Zvîrlind aceste vorbe furioase, minca pînă una alta de doi franci la birtul lui Hurbain. A doua zi, la nouă, se duse la Louise cu gîndul să-i ceară socoteală pentru purtarea ei neomenoasă ; nu numai că doamna de Bargeton nu era acasă pentru el, dar portarul nici nu-l lăsă înăuntru. Stătu afară în stradă, de strajă, pînă la prînz. La prînz, du Châtelet ieși de la doamna de Bargeton, îl zări pe poet cu coada ochiului și se feri de el. Lucien, mușcat ca de șarpe, se ținu scai de rivalul său ; du Châtelet, nemaiaflînd scăpare, se întoarse și-l salută cu vădită intenție de a-și vedea de drum după această politete.

— Vă rog, domnule, îi zise Lucien, acordați-mi o secundă, vreau să vă spun două vorbe. Mi-ați arătat cîndva prietenie ; în numele ei, vă cer cel mai ușor serviciu. Ați ieșit de la doamna de Bargeton ; lămuriți-mi și mie pricina dizgrației mele, cu ce am greșit față de dînsa și de doamna d'Espard ?

— Domnule Chardon, răspunse du Châtelet cu o bunănotă prefăcută, știi pentru ce te-au lăsat doamnele acestea singur la Operă ?

— Nu, zise bietul poet.

— Ei bine, află atunci că domnul de Rastignac ți-a încurcat de la început socotelile. Întrebat asupra dumi-

tale, tinărul *dandy* a spus pur și simplu că te cheamă Chardon și nu de Rubempré, că mama dumitale făcea pe moașa, că tatăl dumitale, pe cînd trăia, era spițer în Houmeau, o mahala din Angoulême ; că sora dumitale era o fată încîntătoare, care călca minunat cămășile, și că s-a măritat cu un tipograf din Angoulême, anume Séchard. Așa e lumea. De cum te arăți puțin, începe să te și bîrfească. Domnul de Marsay a venit să ridă de dumneata cu doamna d'Espard, și numaidecît cele două persoane au fugit, socotindu-se compromise alături de dumneata. Nu încerca să te duci pe la vreuna din ele. Doamna de Bargeton n-ar mai fi primită în casa verișoarei dacă ar continua să te vadă. Dumneata ai geniu, caută să-ți iei revanșa. Lumea te disprețuiește, disprețuiește-o și dumneata. Retrage-te într-o mansardă, compune acolo capodopere, dobîndește o putere oarecare și vei vedea lumea la picioarele dumitale ; numai atunci îi vei putea plăti jignirile ce ți le aduce acum. Pe cît de multă prietenie ți-a arătat altădată doamna de Bargeton, pe atîta va fugi de dumneata de azi încolo. Așa e inima femeilor. Dar nu e vorba acum de a recuceri prietenia lui Naïs, ci de a nu ți-o face dușmancă, și am să-ți arăt eu în ce fel. Dînsa ți-a scris în mai multe rînduri, trimite-i înapoi toate scrisorile ; gestul acesta nobil o va îmbuna, iar mai tîrziu, dacă vei avea nevoie de ea, n-o să-ți stea împotrivă. În ceea ce mă privește, eu am o părere atît de bună despre viitorul dumitale, încît ți-am luat pretutindeni apărarea și, chiar în clipa asta, dacă îți pot fi de vreun folos, voi fi oricînd gata să te ajut.

Lucien era atît de încruntat, de palid și de descompus, încît nu răspunse la salutul scurt, de simplă polițete, al bătrînului crai întinerit de aerul Parisului. Se întoarse la hotel, unde îl găsi pe Staub, venit în persoană, nu atît ca să-i încerce hainele, cît ca să afle de la patronul hotelului cum stătea cu banii noul său client. Lucien

sosise din provincie, iar doamna de Bargeton îl adusese acasă, joia trecută, cu trăsura de la teatru. Informațiile erau bune. Staub îi zise lui Lucien „domnule conte“ și-i arătă cu cât talent îi pusese în valoare preafrumosul-i trup.

— Un tânăr îmbrăcat așa, îi zise el, n-are decît să se plimbe prin Tuileries, că în două săptămîni s-a și însurat cu o englezoaică bogată.

Gluma croitorului neamț, ca și perfecțiunea hainelor, finețea stofei, mulțumirea ce o simțea privindu-se în oglindă, toate mărunțișurile astea îl făcură pe Lucien mai puțin trist. „La urma urmelor, Parisul e capitala norocului“, își zise el, și o clipă crezu în noroc. N-avea oare un volum de poezii și un roman minunat, *Arcașul lui Carol al IX-lea* în manuscris? Putea deci nădăjdui în steaua lui. Staub îi promise redingota și celelalte pentru a doua zi. Și, în adevăr, a doua zi, cizmarul, lenjereasa și croitorul se prezentară, toți cu facturile în mînă. Lucien care nu cunoștea încă meșteșugul de a se descotorosi de datori, și stăpînit încă de obiceiurile din provincie, îi plăti; dar, după aceea constată că nu-i mai rămîneau decît trei sute șazeci de franci din două mii cu care venise la Paris; și era acolo abia de o săptămînă! Totuși se îmbracă și se duse să dea o raită prin Tuileries, unde își luă o mică revanșă. Era atît de bine îmbrăcat, de fermecător, de frumos, încît destule femei se uitară la el, iar vreo două-trei, impresionate de frumusețea lui, întoarseră chiar capul după dinsul. Lucien studie felul de a umbla și de a se purta al tinerilor, și făcu. astfel școala manierelor frumoase, gîndindu-se în același timp și la cei trei sute șazeci de franci. Seara, stînd singur în odaie, îi veni ideea să limpezească și problema șederii lui la hotelul Gaillard-Bois, unde lua mîncărurile cele mai ieftine, crezînd că face economie. Ceru nota, ca unul care vrea să se mute, și află că datora vreo sută de franci. A doua zi dădu fuga în Cartierul Latin, pe care David i-l recomandase ca fiind mai ieftin. După multă alergătură, găsi

în cele din urmă o cameră mobilată lângă Sorbona, în strada Cluny, la un preț mic. Își plăti numaidecît nota la hotelul Gaillard-Bois și în aceeași zi se mută în strada Cluny. Mutarea nu-l costă decît o cursă cu trăsura.

După ce își luă în primire odăița sărăcăcioasă, strînse toate scrisorile doamnei de Bargeton, le făcu pachet, le puse pe masă și, înainte de a-i scrie, începu să se gîndească la săptămîna ce trecuse. Nu-și zise că el, cel dinții, ca un nechibzuit, își renegase iubirea, fără să se gîndească ce s-ar fi făcut Louise a lui la Paris; nu-și văzu greșelile, nu se gîndi decît la situația lui din acel moment; doamna de Bargeton era singura vinovată: în loc să-i călăuzească pașii, îl lăsase în drum, rătăcit. Îl cuprinse minia și, în culmea furiei, așternu pe hîrtie următoarea scrisoare:

Ce-ai spune, doamnă, de o femeie căreia i-a plăcut un biet copil sfios, plin de acele credințe nobile pe care mai tîrziu omul le numește iluzii, și care s-a slujit de farmecele cochetăriei, de finețea spiritului ei și de o prefăcută dragoste maternă pentru ca să-l abată pe copil din drumul lui? Dînsa nu și-a precupețit nici făgăduielile cele mai ademenitoare, nici castelele din cărți de joc care îl vrăjeau pe el; îl răpește, pune stăpînire pe el, îl ceartă că n-are încredere în ea, îl măgulește în toate felurile; iar cînd copilul își părăsește familia și o urmează orbește, dînsa îl duce pînă la marginea unei mări nemărginite, cu un zîmbet îl suie într-o bărcuță slabă și-i dă drumul singur, fără vreun ajutor, în mijlocul furtunilor; apoi, de pe stîncă pe care stă, începe să ridă și-i urează noroc. Femeia ești dumneata; copilul sînt eu. În miinile copilului se află însă o amintire ce-ar putea cîndva dezvălui crimele de a-i fi făcut binele și hațîrul de a-l fi părăsit. S-ar putea întîmpla ca să roșiți întîlnind copilul în luptă cu valurile, gîndindu-vă că l-ați ținut la piept. Cînd veți citi scrisoarea aceasta, amintirea o veți avea în mîini și

veți putea uita totul, dacă veți voi. După minunatele speranțe pe care mi le arătați în cer, mă izbesc acum în mormînta Parisului de adevărata mizerie. În vreme ce dumneavoastră veți străbate, strălucită și adorată, splendorile acestei lumi, pînă în pragul căreia m-ați adus, eu voi tremura de frig în beciul întunecos în care m-ați azvîrlit. Dar, poate, o remușcare vă va cuprinde în mijlocul petrecerilor și al plăcerilor, poate vă veți aminti de copilul pe care l-ați împins în prăpastie. Ei bine, doamnă, amintiți-vă de el fără nici o remușcare ! Din adîncul mizeriei, copilul vă întinde, într-o ultimă privire, singurul lucru ce-i mai rămîne, iertarea. Da, doamnă, datorită dumneavoastră nu-mi mai rămîne nimic. Nimic ? Oare nu din aceasta s-a făcut lumea ? Geniul trebuie să-l imite pe Dumnezeu ; deocamdată sînt milostiv ca el, neștiind însă dacă voi fi și tot atît de puternic. Nu veți avea a vă teme decît dacă mă voi îndrepta spre rău ; căci atunci ați fi părtașă la greșelile mele. Dar vai ! Vă plîng că nu veți fi avut nici o parte din gloria spre care voi năzui călăuzit de muncă.

După ce scrise aceste rînduri emfaticе, dar pline de demnitatea încrîncenată pe care artistul de douăzeci și unu de ani o exagerează adesea, Lucien se transportă cu gîndul în mijlocul familiei : revăzu apartamentul pe care David i-l împodobise jertfind o parte din averea sa, i se înfățișară bucuriile domoale, modeste, burgheze, din care gustase și el ; mama, sora și David se adunară din nou în jurul lui, în chip de năluci, auzi lacrimile ce le plînseseră aceștia la plecarea lui, și plînsе și el, căci era singur la Paris, fără prieteni, fără sprijin.

Cîteva zile mai tirziu, iată ce-i scrise Lucien surorii sale :

Dragă Eve, surorile au jalnicul privilegiu de a se alege mai mult cu necazuri decît cu bucurii împărtășind viața fraților sortiți Artei, și încep să mă tem că-ți devin și

ție o adevărată povară. N-am cerut, oare, și așa prea mult de la voi toți, care v-ați jertfit pentru mine? Amintirea trecutului, plin de bucuriile gustate în sînul familiei, m-a susținut împotriva singurătății prezentului. Cu iuțeala vulturului care se întoarce la cuib, am străbătut distanța ce ne desparte, ca să regăsesc dragostea voastră, după ce am cunoscut întiile mizerii și dezamăgiri ale lumii pariziene. Flăcările luminărilor n-au pîlpîit cumva pe-acolo? Tăciunii din vatră n-au trosnit? Nu v-au fiuit urechile? Mama n-a spus „Lucien se gîndește la noi“? și David n-a răspuns: „Se luptă cu oamenii și cu lucrurile“? Scrisoarea asta, Ève, n-o scriu decît pentru tine. Numai ție aș îndrăzni să-ți spun binele și răul cî mi se vor întîmpla, rușinîndu-mă și de unul și de celălalt; căci aici binele este tot atît de rar pe cît ar trebui să fie răul. Vei afla multe lucruri în cuvinte puține: doamnei de Bargeton i-a fost rușine și s-a descotorosit de mine a doua zi de la sosire. S-a făcut că nu mă vede și că nu mă mai cunoaște, iar eu, ca să mă prezint cum trebuie în lume, cheltuisem o mie șapte sute șazeci de franci din cei două mii aduși de la Angoulême și căpătați cu atîta greutate. „Pe ce?“ o să mă întrebi. Dragă surioară, Parisul e un abis uluitor: găsești de mîncare cu mai puțin de un franc, dar masa cea mai simplă într-un restaurant elegant costă cincizeci de franci; există veste și pantaloni cu patru franci și jumătate, dar croitorii la modă nu ți-i fac fără o sută de franci. Trebuie să plătești ceva și atunci cînd vrei să treci peste gîrla străzilor pe vreme de ploaie. În sfîrșit, cel mai mic drum cu trăsura te costă un franc și jumătate. După ce am locuit într-un cartier frumos, astăzi stau la hotelul Cluny de pe strada Cluny, una din ulițele cele mai sărace și mai întunecoase din Paris, gîtuită între trei biserici și vechile clădiri ale Sorbonei. Locuiesc într-o cameră mobilată, la etajul al patrulea, și, deși foarte murdară și aproape goală, o plătesc totuși cincisprezece franci

pe lună. La prînz mă mulțumesc cu o piine de doi gologani și cu puțin lapte de un gologan ; iar seara mînc bine cu un franc la restaurantul unui anume Flicoteaux, chiar în piața Sorbonei. Pînă la iarnă, cheltuielile mele n-or să depășească șaiszeci de franci pe lună, în care intră toate, cel puțin așa sper. În felul acesta, cei două sute patruzeci de franci ce mi-au mai rămas îmi vor ajunge pe viitoarele patru luni. Pînă atunci voi vinde desigur Arcașul lui Carol al IX-lea și Margaretele. Deci nu fiți îngrijorați în privința mea. Dacă prezentul e rece, gol, mărunt, viitorul e azuriu, bogat și strălucitor. Mulți din oamenii mari au trecut prin greutățile de care mă izbesc și eu acum, dar fără să mă doboare. Plaut, un mare poet comic, a fost muncitor într-o moară. Machiavelli își scria Principele seara, după ce stătuse ziua întreagă cot la cot cu lucrătorii. În sfîrșit, marele Cervantes, care-și pierduse mîna în bătălia de la Lepanto, luînd parte la cîștigarea ei, poreclit ciung bătrîn și nerușinat de scriitorășii din vremea lui, a avut nevoie, din lipsă de editor, de zece ani interval între întîia și a doua parte a minunatului său Don Quijote. Din fericire, vremurile astea au trecut. Necazurile și lipsurile nu mai rod decît talentele necunoscute ; dar, cînd au apucat să iasă la iveală, scriitorii se îmbogățesc, și mă voi îmbogăți și eu. De altminteri, nu-mi vād decît de carte, petrec jumătate din zi la Biblioteca Sfînta Genoveva, unde îmi completez învățătura ce-mi lipsește și fără de care n-aș ajunge departe. Astăzi mă simt aproape fericit. În cîteva zile m-am obișnuit cu noua mea viață. De cum se luminează de ziuă mă apuc de muncă, un lucru ce-i pe placul meu ; viața materială mi-e asigurată ; cuget mult, studiez, nu vād cum aș mai putea fi jignit, de vreme ce am renunțat la lumea în care mîndria îmi putea fi rănită în fiece clipă. Oamenii iluștri ai vremii noastre trebuie să trăiască deoparte. Nu seamănă ei cu păsările codrului ? Cîntă și încîntă firea întreagă,

dar ascunzîndu-se de privirile lumii. Aşa voi face şi eu, de-mi va fi dat să înfăptuiesc planurile ambiţioase ce le port în minte. Nu-mi pare rău după doamna de Bargeton. O femeie care se poartă astfel nu merită nici o aducere-aminte. Nu-mi pare rău nici că am plecat din Angoulême. Femeia aceea avea dreptate să mă arunce în viltoarea Parisului, lăsîndu-mă numai în seama puterilor mele. Aici e patria scriitorilor, a gînditorilor, a poezilor. Numai aici se respectă gloria şi acuma ştiu cum îi poţi culege roadele. Numai aici scriitorii pot găsi, în muzee şi în colecţii, operele vii ale geniilor din vremurile apuse care înfierbîntă închipuirile şi le stimulează. Numai aici biblioteci imense, deschise tot timpul, îi pun minţii la îndemînă învăţăminte şi hrană. Într-un cuvînt, la Paris, pînă şi în văzduh sau în cele mai mici fleacuri, există un spirit ce se respiră şi se răsfrînge şi în creaţiile literare. Stînd de vorbă într-o cafenea sau la teatru, afli într-o jumătate de oră mai multe lucruri decît în zece ani petrecuţi în provincie. Aici, într-adevăr, totul e spectacol, comparaţie şi învăţătură. O nemaipomenită ieftinătate alături de o scumpete nemaipomenită, acesta e Parisul, în care orice albină îşi află fagurele, în care orice suflet îşi găseşte hrana după care tînjeşte. Aşa că, dacă acum sufăr, nu mă căiesc de nimic. Dimpotrivă, un viitor minunat mi se înfăţişează ochilor şi-mi încâlzeşte inima, abia o clipă îndurerată. Adio, scumpă surioară, nu te aştepta să-mi pri-meşti regulat scrisorile ; una din ciudăţeniile Parisului e că nu ştii niciodată cum trece timpul. Viaţa se desfăşoară aici cu o iuţeală înspăimîntătoare. Vă îmbrăţişez pe mama, pe David şi pe tine, mai cu drag ca oricînd.

Flicoteaux e un nume întipărit în amintirile multora. Puţini sînt studenţii care, locuind în Cartierul Latin în primii doisprezece ani ai Restauraţiei, să nu fi intrat deseori în acest templu al foamei şi al mizeriei. Masa, compusă din trei feluri, costa nouăzeci de centime cu un pa-

har de vin sau cu o sticlă de bere, și un franc și zece centime cu o sticlă de vin. Ceea ce l-a împiedicat, cu siguranță, pe acest prieten al tineretului să facă o avere uriașă a fost faptul că cele trei cuvinte, care făceau parte din programul său, și anume : PÎINE LA DISCREȚIE, adică pină la indiscreție, fuseseră tipărite cu litere mari și în afișele concurenților săi. Cîte glorii nu l-au avut pe Flicoteaux ca dădacă ! Fără îndoială că inima multor oameni celebri mai tresaltă și azi de bucuria a mii de amintiri de tot soiul cînd revede fațada cu gemulețe care dă în piața Sorbonei și în strada Neuve-de-Richelieu, pe care Flicoteaux II sau III o respectaseră încă mai înainte de evenimentele din iulie ¹, lăsîndu-i petele cafenii, aerul vechi și respectabil care dovedeau un adînc dispreț pentru fațada frumoasă, dar înșelătoare, constituind un fel de anunț înfățișat numai pentru ochi, dar spre paguba consumatorului, de către mai toate restaurantele de astăzi. În locul grămezilor de vînat împăiat din care nu se va prepara niciodată nimic, în locul peștilor năzdrăvani care îndreptățesc vorba măscăriciului de la bilci : „Am văzut azi un crap frumos, sper să-l cumpăr peste vreo săptămînă“, în locul trufandalelor, căroră mai bine le-am spune „naturi moarte“. expuse într-o amăgitoare etalare spre bucuria căprarilor și a consătențelor lor, cînstitul Flicoteaux expunea în vitrine salatiere pline de grămezi de prune coapte care înveseleau privirea consumatorului, sigur că acest cuvînt, foarte răspîndit pe afișele altor restaurante, *desert*, nu era o vorbă în vînt. Pîinile de șase livre, tăiate în patru, asigurau clientul de respectarea promisiunii de „pîine la discreție“. Acesta era luxul pe care și-l permitea o întreprindere pe care Molière, pe vremea lui, ar fi făcut-o celebră, atît e de hazliu numele ce-l poartă. Flicoteaux dăinuiește și va dăinui cît timp vor exista și studenții. Acolo se mănîncă și nimic mai mult ;

¹ Revoluția din iulie 1830.

dar se mănîncă după cum se și muncește, cu o mutră încruntată sau veselă, după felul de a fi al fiecăruia sau după împrejurări. Acest local vestit cuprindea pe atunci două săli așezate în unghi drept, lungi, strîmte și joase, dînd cu ferestrele una în piața Sorbonei, cealaltă în strada Neuve-de-Richelieu ; amîndouă mobilate cu mese aduse din vreo sală de mîncare mănăstirească, căci prea erau lungi, iar tacîmurile erau rînduite cu șervetele abonaților strînse într-un inel de metal cu cîte un număr. Flicoteaux I nu schimba fețele de masă decît duminica ; însă Flicoteaux II le-a schimbat, zice-se, de două ori pe săptămîină, de îndată ce concurența i-a pus în primejdie dinastia. Restaurantul acesta pare a fi un atelier cu unelte sale și nu o sală elegantă pentru ospățuri și plăceri : nici un client nu stă mult. Înăuntru mișcările sînt iuți. Chelnerii umblă încoace și încolo, și toți fac treabă. Felurile de mîncare sînt puține la număr. Cartofii îi întilnești veșnic ; chiar dacă n-ar mai exista cartof în Irlanda, sau pe tot globul, la Flicoteaux tot s-ar mai găsi. Cartoful se prepară acolo de treizeci de ani în culoarea gălbuie iubită de Tizian, e presărat cu verdeață tocată și se bucură de un privilegiu foarte invidiat de femei : așa cum l-ai văzut în 1814, tot așa îl vei găsi și în 1840. Cotletele de berbec sau mușchiul de vacă sînt pe lista acestui local ceea ce sînt cocoșii sălbatici sau nisetrul pe lista lui Véry, lucruri rare ce trebuie comandate de dimineată. Soția boului e atotputernică, iar fiul ei mișună sub aspectele cele mai ingenioase. Cînd merlanul sau scrumbiile năvălesc pe coasta oceanului, se îmbulzesc și la Flicoteaux. La el totul e în funcție de starea semănăturilor și de capriciile anotimpurilor în Franța. Studentul care ia masa acolo învață lucruri de care habar n-au bogătașii, leneșii sau nepăsătorii față de schimbările din natură ; el știe dacă s-a făcut fasole sau mazăre, dacă piața e plină de varză, ce soiuri de salată se găsesc mai mult și dacă recolta de

sfeclă e slabă. Gurile rele ziceau, pe vremea cînd Lucien mîncea acolo, că apariția fripturilor pe lista de bucate coincidea cu apariția vreunei mortalități în rîndurile cailor. Puține restaurante pariziene oferă o priveliște atît de frumoasă. Întîlnești acolo numai tinerețe și încredere în viitor, numai sărăcie suportată cu voie bună, deși fețele aprinse și grave, posomorite și neliniștite nu lipsesc. Îndeobște, clienții sînt îmbrăcați cum dă Dumnezeu. De aceea, cînd obișnuiții localului vin mai întoliți, se observă numaidecît. Toți știu ce înseamnă o îmbrăcăminte deosebită : întîlnire cu iubita, spectacol sau vizită în societatea înaltă. Aici s-au legat, zice-se, cîteva prietenii între unii studenți ajunși apoi celebri, după cum se va vedea și în povestirea noastră. Totuși, afară de tinerii de pe aceleași meleaguri, strînși la același colț de masă, de obicei mesenii păstrează o gravitate care cu greu dispare, poate și din pricina vinului care nu îndeamnă la veselie. Acei care au frecventat restaurantul Flicoteaux își pot aminti de multe personaje întunecate și misterioase, învăluite în ceața celei mai reci mizerii, care, după ce au mîncat acolo timp de doi ani, au dispărut fără ca nici cei mai curioși dintre obișnuiții localului să poată afla ce s-a mai întîmplat cu acești spiriduși parizieni. Prietenii începute la Flicoteaux se pecetluiau în cafenelele vecine, la flacăra unui punci sau la aburii unei cești de cafea stropită cu rom.

În primele zile după ce se mutase la hotelul Cluny, Lucien, ca orice neofit, era sfios și la locul lui. După jalnica încercare de a duce o viață elegantă, încercare ce-i înghițise aproape tot capitalul, el se puse pe lucru cu acea primă înfocare ce se stinge așa de repede cînd vine în contact cu greutatea și cu petrecerile pe care Parisul le oferă tuturor existențelor, celor mai luxoase ca și celor mai sărace, și care nu pot fi stăpînite decît de energia sălbatică a talentului adevărat sau de dîrzenia ambiției. Lucien pica la Flicoteaux pe la patru și jumătate, fiindcă

observase că e mai bine să sosești printre primii ; felurile de mîncare erau mai numeroase și mai puteai găsi ce-ți plăcea. Ca toate sufletele poetice, îndrăgise și el un loc anume, care dovedea că băiatul știa să aleagă. Din prima zi de cînd intrase la Flicoteaux, deosebise, lingă teighea, o masă la care figurile mesenilor, ca și vorbele lor prinse din zbor, îi arătară că fac parte din breasla literară. De altfel, un soi de instinct îl făcu să ghicească ușor că, așezîndu-se lingă casă, va putea sta de vorbă cu patronii restaurantului. Cu vremea vor face cunoștință și, în zilele de criză financiară, va căpăta cu siguranță creditul necesar. Luase deci loc lingă casă, la o măsuță de două tachimuri cu șervete albe, fără inel, rezervate desigur celor numai în trecere. În fața lui Lucien ședea un tînăr slab și palid, sărac ca și el după cit se vedea, cu o față frumoasă dar de pe acum ofilită, ce arăta că speranțe pierdute îi osteniseră fruntea și îi săpaseră în suflet brazde adînci în care semințele zvîrlite nu mai rodeau. Lucien se simți atras către necunoscutul ce înfățișa aceste vestigii de poezie, printr-un avînt de simpatie nestăvilit.

Tînărul acela, cel dintîi cu care poetul din Angoulême putu schimba cîteva cuvinte, după vreo săptămînă de atenții, de vorbe și de observații schimbate, se numea Étienne Lousteau. Ca și Lucien, Étienne își părăsise locul de naștere, un oraș din Berry, cu doi ani în urmă. Gesturile lui însuflețite, privirea tăioasă, vorba scurtă uneori trădau o amară cunoaștere a vieții literare. Étienne venise din Sancerre cu o tragedie în buzunar, atras de ceea ce îl zgîndărea și pe Lucien : gloria, puterea și banii. Tînărul acesta, care luă la început masa acolo cîteva zile în șir, foarte curînd nu se mai arată decît rar de tot. După cinci-sase zile de lipsă, întîlnindu-se iar cu poetul, Lucien spera să-l revadă și a doua zi ; însă a doua zi locul era ocupat de un necunoscut. Între tineri, cînd te-ai văzut în ajun, focul convorbirii de ieri se răsfrînge și asupra celei de azi ; dar aceste întreruperi îl obligau pe Lucien să spargă

de fiecare dată gheața, și întirziau astfel o intimitate care, în primele săptămîni, înaintă prea puțin. Întrebînd-o pe cucoana de la casă, Lucien află că viitorul lui prieten era redactor la un mic ziar, unde scria articole despre cărțile noi și despre piesele jucate la teatrele Ambigu-Comique, Gaieté sau Panorama-Dramatique. Tînărul deveni dintr-o dată un personaj în ochii lui Lucien, care-și puse în gînd să lege cu el o conversație mai intimă și să facă chiar unele sacrificii bănești ca să obțină o prietenie atît de folositoare unui debutant. Ziaristul însă lipsi vreo cincisprezece zile. Lucien nu știa că Étienne lua masa la Flicoteaux nîmai atunci cînd era „pe drojdie!”, ceea ce îi dădea înfățișarea posacă, dezamăgită și rece pe care Lucien o înfrunta cu zîmbete lingușitoare și cu cuvinte dulci. Totuși, legătura aceasta cerea multă chibzuială, căci ziaristul necunoscut părea să ducă o viață costisitoare, presărată cu păhărele de vin, cu cești de cafea, cu punciori, cu spectacole și supeuri. Or, purtarea lui Lucien, în primele zile ale instalării lui în cartier, fu aceea a unui copil sărman, zăpăcit de întîiul contact cu viața pariziană. Așa că, după ce cercetase prețurile și după ce-și cîntărise punga, Lucien nu îndrăzni să-l imite pe Étienne, temîndu-se să nu facă iar vreo prostie din acelea boacăne de care se căia încă. Mereu stăpînit de învățăturile sacre primite în provincie, Ève și David, cei doi îngeri păzitori, i se iveau în față la cel mai mic gînd rău, și-i aminteau de nădejtile puse într-însul, de fericirea pe care era dator să i-o dăruiască maică-si, precum și de tot ceea ce așteptau ei de la geniul său. Diminețile și le petrecea la Biblioteca Sfînta Genoveva, studiînd istoria. De la primele cercetări descoperise erori grave în romanul său *Arcașul lui Carol al IX-lea*. De cum se închidea biblioteca, se întorcea în cămăruța lui umedă și rece și se apuca să-și refacă lucrarea, tot adăugînd sau scoțînd capitole întregi. După ce minca la Flicoteaux, se ducea în pasajul du Commerce, citea în cabinetul literar al lui Blosse operele li-

teraturii contemporane, ziarele, revistele, volumele de poezii, spre a se pune în curent cu mișcarea intelectuală, și se întorcea la hotelul său către miezul nopții, fără să fi consumat lemne și lumină. Lecturile acestea îi schimbau într-atita ideile, încît își reciti și culegerea de sonete despre flori, scumpele sale *Margarete*, și le prelucra atît de mult, încît nu mai păstră nici o sută de versuri din cele vechi. În felul acesta, Lucien ducea viața nevinovată și curată a copiilor săraci din provincie, cărora li se pare că la Flicoteaux este lux cînd îl compară cu traiul lor din casa părintească, socotesc că se recrează plimbîndu-se agale pe aleile grădinii Luxembourg, uitîndu-se la femeile frumoase pieziș și cu inima zvicnind, nău ies din cartier și se închină cu sfințenie muncii, cu gîndul numai la viitorul lor. Dar Lucien, născut poet, pradă ușoară a dorințelor sale nemăsurate, se văzu slab în fața ademenitoarelor afișe de spectacole. Deși se ducea numai la galerie, Théâtre-Français, Vaudeville, Variété, Opéra-Comique îl ușurara de vreo șaizeci de franci. Ce student se putea împotrivi fericirii de a-l vedea pe Talma în rolurile pe care le-a făcut celebre? Teatrul, această dragoste dintîi a tuturor sufletelor de poet, ■ vrăji și pe Lucien. Actorii și actrițele i se păreau personaje impunătoare; nu credea că ar fi cu putință să pătrundă în culise, ca să-i vadă în viața de toate zilele. Acești autori ai bucuriilor lui erau, pentru el, ființe miraculoase de care jurnalele se ocupau ca și de marile interese de stat. Să fii autor dramatic, să fii jucat, ce vis minunat! Visul acesta, cîtiva îndrăzneți, ca de pildă Casimir Delavigne, și-l înfăptuiau! Gîndurile, clipele de încredere în sine, urmate de deznădejde, îl frămîntară pe Lucien și-l ținură pe calea sfință a muncii și a economiei, cu toate răbufnirile mute ale unor dorințe fanatice. Dintr-un exces de cumițenie, își interzisese să mai pătrundă la Palais-Royal, loc de perdiție unde, într-o singură zi, cheltuise cincizeci de franci la restaurantul Vêry

și aproape cinci sute de frandî pe haine. De aceea, cînd se supunea ispitei de a-i vedea pe Fleury, pe Talma, pe cei doi Baptiste sau pe Michot ¹, nu intra decît în galeria întunecoasă unde se făcea coadă de la cinci și jumătate dimineața și unde întîrziatîi erau siliți să plătească cincizeci de centime pentru un loc mizerabil. Deseori, după ce stătuseră acolo două ceasuri, vorbele : *Nu mai sînt bilete !* răsunau în urechea atîtor studenți necăjiți. După spectacol, Lucien se întorcea cu ochii în pămînt, neuitîndu-se nici în dreapta, nici în stînga, pe străzile la ora aceea pline de ispite vii. Poate că avu și el cîteodată vreuna din aventurile acelea grozav de simple, dar care iau un loc nespus de însemnat în tinerele imaginații sfielnice. Spăimîntat de scăderea capitalului, într-o zi în care își număra gologanii, pe Lucien îl trecură fiori reci gîndindu-se că va trebui să-și caute un editor sau vreo muncă plătită. Tînrul ziarist, pentru care nutrea prietenie fără însă a fi răsplătit cu același sentiment, nu mai dădea pe la Flicoteaux. Lucien pîndea vreo întîmplare fericită care nu mai venea. La Paris nu există întîmplări fericite decît pentru oamenii cu multe relații ; cu cît numărul relațiilor se mărește, cu atît cresc și șansele succesului în orice domeniu, și chiar hazardul trece de partea rîndurilor îngroșate. Lucien, în care mai stăruia ceva din prudența oamenilor din provincie, nu vru să aștepte chiar pînă în clipa cînd nu-i vor mai rămîne decît cîțiva gologani ; se hotări deci să dea piept cu editorii.

Într-o dimineață rece de septembrie, porni pe strada de la Harpe cu cele două manuscrise sub braț. Merse pînă la cheiul des Augustins, se plimbă de-a lungul trotuarului, uitîndu-se cînd la apa Senei, cînd la vitrinele librăriilor, de parcă un geniu bun îl povățuia să se arunce mai bine în apă decît să se apuce de literatură. După șo-

¹ Actori celebri de la Comedia Franceză (teatrul național) din vremea lui Balzac.

văieli sfîșietoare, după o cercetare amănunțită a figurilor mai mult sau mai puțin duioase, deschise, posomorite, vesele sau triste pe care le zărea prin geam sau în pragul ușilor, alese o prăvălie în dreptul căreia niște băieți grăbiți împachetau cărți. Se făceau expediții, iar pereții erau acoperiți de afișe ca :

DE VÎNZARE

SOLITARUL, de viconte d'Arlincourt¹, ediția a treia
LEONIDE², de Victor Ducange; cinci volume in-12,

tipărite pe hîrtie de lux. Prețul 12 franci

INDUCȚIUNI MORALE, de Kératry³

— Că fericiți sînt ăștia ! exclamă Lucien.

Afișul, creație nouă și originală a faimosului Ladvocat⁴, inflorea pe atunci, pentru întîia oară, pe toate zidurile. În scurt timp Parisul fu împestrițat de imitatorii acestui procedeu de anunțuri, sursă a unui nou venit public. În cele din urmă, cu inima strînsă, Lucien, cîndva atît de celebru la Angoulême, iar la Paris atît de neînsemnat, se strecură pe lîngă case și-si adună tot curajul ca să intre în prăvălia plină de vînzători, de clienți, de editori... „Și poate și de autori !“ gîndi Lucien.

— Aș vrea să vorbesc cu domnul Vidal sau cu domnul Porchon, îi zise el unui vînzător.

Citise pe firmă, cu litere mari : VIDAL și PORCHON, librari comisionari pentru Franța și străinătate.

¹ Autor de literatură emfatică, cu subiecte istorice, era cunoscut mai ales pentru romanul *Solitarul* (1812).

² Unul din cele mai bune romane (1823) ale scriitorului cu opîinii liberale, urmărit de guvernul Restaurației, Victor Ducange (1783—1853).

³ Contele de Kératry (1769—1859) a fost mai mult om politic decît literat.

⁴ Editor și librar parizian cu vază mai ales pe vremea începuturilor romantismului, cînd a editat *Odele și baladele* lui V. Hugo, operele lui Vigny și ale lui Sainte-Beuve, precum și traduceri din Byron.

— Amîndoi au treabă acum, îi răspunse un vânzător în treacăt.

— O s-aştept.

Îl lăsară pe poet în prăvălie, unde stătu două ceasuri privind titlurile, deschizînd cărţile, citind cite o pagină pe ici, pe colo. Pînă la urmă, Lucien se rezemă cu umărul de un geamlic cu perdeluţe verzi, îndărătul căruia bănuia că se afla sau Vidal sau Porchon, şi auzi conversaţia următoare :

— Vreţi să-mi cumpăraţi cinci sute de exemplare ? Vi le trec atunci la cinci franci cu rabatul respectiv.

— La ce preţ revin în cazul ăsta ?

— Cu optzeci de centime mai puţin.

— La patru franci douăzeci ? întrebă Vidal sau Porchon pe cel care îşi oferea cărţile.

— Da, răspunse vânzătorul.

— O trecem în cont ? întrebă cumpărătorul.

— Şmechere ! şi m-ai deconta peste optsprezece luni, în poliţe pe un an ?

— Nu, decontate imediat, răspunse Vidal sau Porchon.

— Pe ce termen, nouă luni ? îl întrebă pe librar editorul sau autorul care oferea desigur o carte.

— Nu, domnul meu, pe un an, răspunse unul din cei doi librari-comisionari.

Se făcu o clipă tăcere.

— Mă omorîţi ! exclamă necunoscutul.

— Dar parcă noi o să plasăm într-un an cinci sute de exemplare din *Léonide* ? îi răspunse librarul-comisionar editorului lui Victor Ducange. Dacă s-ar vinde cărţile după cum ar voi editorii, am fi milionari, scumpe maestre ; dar ele se vînd după cum vrea publicul. Romanele lui Walter Scott se desfac cu un franc volumul şi dumneata vrei să vînd cărţile dumitale mai scump ? Dacă vrei să-ţi lansez romanul ăsta, fă-mi şi mie avantaje. Vidal !

Un omuleţ gras se depărtă de casa de bani şi se apropie de ei, cu un toc pe după ureche.

— Ultima dată cînd ai fost în provincie, cîți Ducange ai plasat ? îl întreabă Porchon.

— Două sute din *Moșneagul din Calais* ; însă am fost nevoit, ca să le plasez pe astea, să depreciez în schimb alte două lucrări la care aveam o remiză mai mică, și care au ajuns *privighetori*.

Mai tîrziu Lucien avea să afle că porecla de *privighetoare* se dă de către librari cărților rămase cocoțate pe veci în rafturi, prin fundul prăvăliilor.

— De altminteri, reluă Vidal, știi că Picařd pregătește niște romane¹. Ni le dă cu douăzeci la sută rabat, ca să avem grijă să aibă succes.

— Bine, fie, pe un an, răspunse jalnic editorul fulgerat de vorbele din urmă ale lui Vidal către Porchon.

— S-a făcut tirgul ? îl întreabă lămurit Porchon pe necunoscut.

— Da.

Editorul ieși. Lucien îl auzi pe Porchon zicîndu-i lui Vidal :

— Ni se ceruseră trei sute de exemplare pînă acum, o să-i prelungim decontarea, o să vindem *Léonide* cu cinci franci bucata, o să ni-l decontăm în șase luni, și...

— Și zise Vidal, am cîștigat o mie cinci sute de franci.

— Am văzut eu că o duce greu.

— Se duce la fund ! îi plătește lui Ducange patru mii de franci pe două mii de exemplare.

Lucien îl opri pe Vidal în ușa acelei mici încăperi.

— Domnilor, le spuse el celor doi asociați, am onoarea să vă salut.

Librarii de-abia îl salutară.

— Sînt autorul unui roman inspirat din istoria Franței, în genul lui Walter Scott, și care e intitulat *Arcașul lui Carol al IX-lea* ; vi-l ofer spre cumpărare.

¹ *Louis François Picard* (1769—1828) era actor, director de teatru și autor cunoscut de comedii, cînd s-a apucat să scrie romane (1823), în care n-a excelat.

Porchon aruncă înspre Lucien o privire rece, punîndu-și pana pe pupitru. Iar Vidal se uită la autor cu răutate, răspunzîndu-i :

— Domnule, noi nu sîntem librari-editori, ci librari-comisionari. Cînd tipărim cărți pe contul nostru, nu facem asta decît cu nume *lansate*. De altfel, nu cumpărăm decît cărți serioase, lucrări istorice sau rezumate.

— Păi, cartea mea e foarte serioasă, descrie sub adevărata ei lumină lupta dintre catolici, care țineau la guvernarea absolută, și protestanți, care voiau să instaureze republica.

— Domnu' Vidal ! strigă un băiat de prăvălie.

Vidal o șterse.

— Eu nu spun de cartea dumată că n-o fi o capodoperă, reluă Porchon făcînd un gest destul de nepoliticos, însă noi nu lucrăm decît cu cărți gata tipărite. Du-te dumneata la cei care cumpără manuscrise, la moș Doguereau, de pildă, în strada du Coq, lîngă Luvru, el se ocupă cu romane. Dacă spuneași mai devreme, te prezentam lui Pollet, concurentul lui Doguereau și al edito-rilor de la Galeries-de-Bois.

— Am și o culegere de poezii...

— Domnu' Porchon ! strigă cineva.

— Poezii, exclamă Porchon înfuriat. Așa dobitoc mă crezi ? adăugă el rizîndu-i în nas și dispărînd în fundul prăvăliei.

Lucien trecu Pont-Neuf în prada a mii de gînduri. După cite înțelesese el din limbajul lor comercial, se putuse convinge că, pentru librarii aceștia, cărțile erau ca zarzavatul pentru zarzavagii, o marfă de vîndut scump și de cumpărat ieftin.

„M-am adresat greșit“, își zise el, impresionat totuși de aspectul brutal și negustoresc pe care îl lua literatura.

Dădu în strada du Coq peste o prăvălioară modestă, deasupra căreia erau scrise cu litere galbene pe fond verde aceste cuvinte : DOGUEREAU, EDITOR. Își aduse aminte

că le mai văzuse și în dosul copertei mai multor romane pe care le citise în cabinetul literar al lui Blossse. Intră înăuntru cu acel neastîmpăr lăuntric ce li-l pricinuieste tuturor oamenilor cu imaginație siguranța unei lupte. În prăvălie găsi un moșneag ciudat, una din figurile originale de editori din timpul imperiului. Doguereau purta un frac negru cu cozile pătrate, pe cînd moda de-atunci cerea să fie ascuțite. Avea o vestă de stofă proastă, în carouri de felurite culori, din care spînzurau, în dreptul buzunarului, un lanț de nichel și o cheie de aramă, ce se legănau peste pantalonul negru, foarte larg. Ceasul trebuie să fi fost cam cît o ceapă. Costumul era completat de niște ciorapi încrețiți, de culoarea fierului, și de niște pantofi cu cataramă de argint. Bătrînul era cu capul gol, împodobit de păr cărunt și pieptănat destul de poetic. Moș Doguereau, cum îi zicea Porchon, avea ceva dintr-un profesor de literatură prin fracul, pantalonii și pantofii cu cataramă de argint, și ceva de negustor prin vestă, ceas și ciorapii pestriți. Nici figura nu dezmințea această ciudată alianță; avea înfățișarea profesorală, dogmatică, și față suptă a dascălului, dar și ochii vioi, gura bănuitoare și neliniștea ascunsă a editorului.

— Domnul Doguereau ? întrebă Lucien.

— Da, domnule...

— Sînt autorul unui roman, spuse Lucien.

— Ești prea tînăr, zise librarul.

— Vîrsta n-are nici un amestec aici.

— E drept, răspunse bătrînul librar luînd manuscrisul.

Aha ! *Arcașul lui Carol al IX-lea*, un titlu bun. Hai, tinere, ia povestește-mi și mie, în două vorbe, subiectul romanului dumitale.

— Domnule, e o operă istorică în genul lui Walter Scott, în care caracterul luptei dintre protestanți și catolici e înfățișat ca un conflict între două forme de guvernă-

mînt și în care tronul era foarte amenințat. Eu am luat partea catolicilor.

— Dar știi că ești plin de idei, tinere ! Bine, îți voi citi lucrarea, îți făgăduiesc. Mi-ar fi plăcut mai mult un roman în genul doamnei Radcliffe¹ ; însă, dacă ești muncitor, dacă ai puțin stil, compoziție, idei, arta punerii în scenă, nu cer altceva decît să-ți fiu de folos. Noi, doară, ce căutăm ? manuscise bune.

— Cînd aș putea să vin după rezultat ?

— Diseară mă duc la țară și mă întorc poimîine. Pînă atunci îți citesc lucrarea și, dacă îmi convine, am putea să ne înțelegem chiar în ziua aceea.

Lucien, văzîndu-l atît de cumsecade, avu nefericita idee de a scoate și manuscrisul *Margaretelor*.

— Am făcut și niște poezii...

— Aha, va să zică ești poet ; nu-mi mai trebuie romanul dumitale, zise bătrînul întinzîndu-i manuscrisul. Versificatorii dau greș cînd vor să facă proză. În proză nu merge cu umpluturi, trebuie să spui neapărat ceva.

— Păi, domnule, și Walter Scott a făcut versuri...

— E drept, răspunse Doguereau, care se îmblînzi ghicind sărăcia tînărului și păstră manuscrisul. Unde stai ? O să vin să te văd.

Lucien îi dădu adresa, nebănuindu-i moșneagului nici un gînd ascuns ; habar n-avea el că editorul era din școala veche, de pe vremea cînd editorii doreau să-i țină, în cîte un pod și încuiați cu cheia, pe Voltaire sau pe Montesquieu libniți de foame.

— Drumul meu spre casă trece prin Cartierul Latin, îi spuse bătrînul editor după ce-i citi adresa.

„Ce om de treabă ! gîndea Lucien salutîndu-l pe editor. Am nimerit la un prieten al tineretului, la un cunosător care se pricepe. Așa om, mai zic și eu ! Cum îi spu-

¹ Un roman „negru”, cu spectre, castele ruinate și fecioare răpite, după modelul celor în care excela autoarea engleză *Ann Radcliffe* (1764—1823).

neam și lui David : La Paris, talentul își croiește cu ușurință drum.“

Lucien se întoarse acasă fericit și ușor ca un fulg, vi-sînt gloria. Uitînd cu totul de sinistrele vorbe auzite în biroul lui Vidal și Porchon, se vedea bogat, cu cel puțin o mie două sute de franci. O mie două sute de franci în-semnau un an de stat la Paris, în care timp va pregăti alte lucrări. Ce de planuri clădite pe speranța asta ! Ce de visuri plăcute văzîndu-și existența întemeiată pe muncă ! Își imaginează un cămin, un rost, mai-mai să facă și cîteva cumpărături ! Își amăgi nerăbdarea doar cu unele lecturi în cabinetul lui Blosse. Peste două zile, bătrînul Dogue-reau, surprins de stilul pe care-l vădea Lucien în prima lui operă, încîntat de vigoarea caracterelor cerute de epoca în care se petrecea drama, impresionat de avîntul imagi-nației cu care un autor tînăr își conturează totdeauna prima lui plăsmuire (nu prea era moș Doguereau obișnuit cu așa ceva !), se îndreptă spre casa în care locuia Walter Scott-ul în fașă. Era hotărît să plătească o mie de franci pe proprietatea deplină a *Arcașului lui Carol al IX-lea* și să-l lege pe Lucien printr-un contract pentru mai multe lucrări. Văzînd însă clădirea, bătrînul vulpoi se răzgîndi. „Un tînăr care locuiește aici are numai gusturi modeste, îi place învățătura, munca ; nu pot să-i dau decît opt sute de franci.“

Gazda, pe care o întrebă de domnul Lucien de Rubem-pré, îi răspunse :

— La al patrulea !

Editorul, ridicînd capul, nu zări deasupra etajului al patrulea decît cerul. „Tînărul acesta, gîndi el, e băiat fru-mos, ba chiar foarte frumos ; dacă o să cîștige prea mulți bani, o să se apuce de chefuri, n-o să mai lucreze. În inte-resul nostru comun, îi voi oferi șase sute de franci ; însă în bani, nu în polițe.“ Sui scara, ciocăni la ușa lui Lucien, care veni să-i deschidă. Camera era de o sărăcie deznă-

dăjduitoare. Pe masă se aflau o cană cu lapte și o chiflă de zece centime. Sărăcia asta a geniului îl izbi pe moșneag.

„E bine să-și păstreze, gîndi el, obiceiurile astea simple, hrana ușoară, dorințe modeste.“

— Îmi face plăcere că te văd, îi zise el lui Lucien. Așa trăia și Jean-Jacques, cu care semeni mult. În astfel de locuințe arde focul geniului și se înfiripă operele de valoare. Așa ar trebui să trăiască toți oamenii de litere, în loc să facă chefuri prin restaurante, prin cafenele, unde irolesc timpul și talentul lor, o dată cu banii noștri. Se așează pe un scaun. — Tînere, romanul dumitale nu e rău. Am fost și eu profesor de literatură, cunosc și eu istoria Franței ; am găsit în el lucruri foarte bune. Ești un tînăr de viitor.

— Adevărat, domnule ?

— Da, îți spun ; o să facem treabă bună împreună. Îți cumpăr romanul...

Lucien se luminează la față, tremurînd de bucurie ; avea să intre în lumea literară, să fie și dînsul tipărit.

— Ți-l cumpăr cu patru sute de franci, spuse Doguereau cu un glas micșorat și privindu-l pe Lucien ca și cum i-ar fi făcut un mare hatîr.

— Volumul ? zise Lucien,

— Romanul, spuse Doguereau fără să se mire de uimirea lui Lucien. Dar, știi, adăugă el, bani peșin. Dumeata te angajezi să-mi faci două pe an, timp de șase ani. Dacă primul se epuizează în șase luni, ți le plătesc pe următoarele cu cîte șase sute de franci. Așa că îți revine, cu cîte două pe an, o sută de franci pe lună, vei avea viața asigurată, vei fi fericit. Am autori pe care nu-i plătesc decît cu trei sute de franci de roman. Pentru o traducere din englezește dau două sute de franci. Altădată, asta ar fi fost un preț nemaipomenit.

— Domnule, n-o să putem cădea la învoială, te rog să-mi dai manuscrisul înapoi, zise Lucien înghetăt.

— Poftim, ia-l, spuse bătrînul librar. Nu te pricepi în afaceri, tinere. Cînd publică întîiul roman al unui autor, un editor riscă o mie șase sute de franci cu tiparul și hîrtia. E mai ușor de scris un roman decît să faci rost de suma asta. Am acasă o sută de romane în manuscris, dar n-am o sută șazeci de mii de franci în casa de bani. Din păcate, n-am cîștigat suma asta în toți cei douăzeci de ani de cînd sînt editor. Nu se face avere tipărind romane. Vidal și Porchon nu ni le cumpără decît în condiții din zi în zi mai grele pentru noi. Pentru un lucru la care dumneata nu-ți pierzi decît vremea, eu trebuie să pun la bătaie două mii de franci. Dacă am făcut o socoteală greșită (căci *habent sua fata libellii*¹), eu pierd două mii de franci, pe cînd dumneata n-ai decît să scrii o odă contra prostiei publice. După ce ai să cîntărești mai bine ceea ce am avut cîntea să-ți spun, te vei întoarce la mine. Te vei întoarce la mine, repetă editorul mai apăsător, ca răspuns la un gest plin de mîndrie al lui Lucien. Nu numai că nu vei găsi un editor care să riște două mii de franci pentru un tînăr necunoscut, dar nu vei găsi nici măcar un băiat de prăvălie care să vrea să-ți citească mîzgăleala. Eu, care am citit-o, aș putea să-ți arăt cîteva greșeli de limbă. (Și-bătrînul îi înșiră mai multe greșeli, care pe Lucien îl umiliră.) Cînd ne vom revedea, vei fi pierdut o sută de franci, adăugă editorul ; căci atunci n-o să-ți mai dau decît trei sute.

Se ridică în picioare, salută dar în prag mai zise :

— Dacă n-ai avea talent, viitor, dacă eu nu m-aș interesa de tinerii studiosi, nu ți-aș fi propus condiții așa de avantajoase. O sută de franci pe lună ! Gîndește-te. La urma urmelor, un roman într-un sertar nu-i tocmai ca un cal în grajd : nu-ți mănîncă pîinea, dar ca să fim drepți, nici nu ți-o dă !

¹ Au și cărțile soarta lor (lat.) ; aci în sensul : nu se poate ști dinainte ce carte va avea succes.

Lucien își luă manuscrisul și-l trânti de pământ, strigînd :

— Mai bine îl pun pe foc !

— Ai o minte de poet, zise bătrînul.

Lucien înfulecă la repezeală chifla, își sorbi laptele și coborî. În odaia lui n-avea deștul loc, s-ar fi învîrtit ca leul în cușca din Grădina Botanică. La Biblioteca Sfînta Geneveva, spre care se îndrepta acum, zărise de fiecare dată, în același colț, un tînăr de vreo douăzeci și cinci de ani, care lucra cu acea stăruitoare sirguință ce nu se lasă distrasă sau tulburată și după care se recunosc adevărații truditori ai literaturii. Tînărul venea acolo, pesemne de multă vreme, căci funcționarii și chiar bibliotecarul îi făceau diferite favoruri, de pildă îi dădeau cărți acasă, pe care necunoscutul studios le aducea înapoi a doua zi. Lucien recunoștea în el un frate de lipsuri și de năzuințe. Scund, slab și palid, cărturarul acesta ascundea o frunte înaltă sub un păr negru și lung cam neîngrijit ; avea miini frumoase, atrăgea privirea printr-o oarecare asemănare cu portretul lui Bonaparte, gravat după Robert Lefebvre. Gravura aceasta e un întreg poem de melancolie arzătoare, de ambiție stăpînită, de muncă tănuită. Cercetați-o bine ! Veți găsi acolo geniu și discreție, agerime și măreție. Ochii au vioiciunea ochilor de femeie. Privirea e lacomă de spațiu și dornică de greutate de învîns. Chiar dacă numele lui Bonaparte n-ar fi scris dedesubt, portretul tot v-ar atrage privirea. Tînărul care întruchipa această gravură purta de obicei pantalonii prinși pe sub ghețele cu tălpi groase, o redingotă de stofă proastă, o cravată neagră, o vestă de postav cenușiu spicat cu alb, închisă pînă la gît, și o pălărie ieftină. Disprețul lui pentru orice podoabă de prisos era vădit. Pe misteriosul necunoscut, însemnat cu pecetea pe care geniul o pune pe fruntea robilor săi, Lucien îl reîntîlnea la Flicoteaux, fiind cel mai asiduu dintre clienții credincioși ; mînca numai ca să se mențină în viață, fără să dea vreo atenție alimentelor, cu care părea să se fi de-

prins, și bea numai apă. Fie la bibliotecă, fie la Flicôteaux, se purta pretutindeni cu un fel de demnitate care își avea, de bună seamă, obirșia în conștiința unei vieți închinată unui țel măreț și care te oprea să te apropii ușor de dînsul. Privirea îi era gînditoare. Inclinarea spre meditație i se citea pe fruntea nobil tăiată. Ochii negri și ageri, foarte pătrunzători, trădau obiceiul de a sfredeli pînă în adîncul lucrurilor. Simplu în gesturi, avea o ținută gravă. Lucien, fără voia lui, simțise respect pentru dînsul. De mai multe ori pînă atunci, și unul și altul se priviseră ca pentru a-și vorbi la intrarea ori la ieșirea din bibliotecă sau din restaurant, dar nici unul, nici altul nu îndrăzniseră. Tînărul acesta tăcut se așeza totdeauna tocmai în fundul sălii, în partea dinspre piața Sorbonei. Lucien nu se putuse împrieteni așadar cu el, deși se simțea atras spre tînărul studios în care se vedeau semnele superiorității. Și unul și celălalt, așa după cum recunoscuseră mai tîrziu, erau două firi feciorelnice și sfioase pradă tuturor temerilor ale căror emoții sînt însă îndrăgite de oamenii singuratici. Fără neașteptata lor întîlnire în clipa în care lui Lucien i se întîmplase marea nenorocire, poate că niciodată n-ar fi făcut cunoștință. Dar luînd-o pe strada des Grès, Lucien îl zări pe tînărul necunoscut care se întorcea de la Biblioteca Sfînta Genoveva.

— Biblioteca e închisă, domnule, nu știu din ce cauză, îi zise el.

În cîmpa aceea, lui Lucien îi dădură lacrimile; îi mulțumi necunoscutului cu un gest din cele care spun mai mult decît vorbele și care, de la tînăr la tînăr, dezleagă îndată inimile. Amîndoi coborîră împreună strada des Grès, îndreptîndu-se către strada de la Harpe.

— Mă duc atunci să mă plimb prin Luxembourg, spuse Lucien. Cînd ai apucat să ieși din casă, e greu să te mai întorci la lucru.

— Da, pierzi șirul ideilor, reluă necunoscutul. Dar pari necăjit, domnule?

— Mi s-a întâmplat ceva foarte neplăcut, răspunse Lucien.

Îi povesti vizita făcută pe chei, apoi la bătrînul editor, precum și propunerile acestuia ; după aceea se prezentă și-i zugrăvi în cîteva cuvinte situația lui. De aproape o lună încoace, cheltuise șazeci de franci ca să trăiască, treizeci de franci cu casa, douăzeci de franci cu spectacolele, zece franci cu cabinetul literar, în total o sută douăzeci de franci ; nu-i mai rămîneau acum decît o sută douăzeci de franci.

— Dămnul meu, îi spuse necunoscutul, povestea dîmitale e povestea mea și a vreo mie — o mie două sute de tîmeri care, în fiecare an, vin din provincie la Paris. Noi nu sîntem chiar cei mai nefericiți. Vezi teatrul acesta ? îi zise el arătîndu-i clădirea Odéon-ului. Într-o zi veni să locuiască, într-o casă din acelea care dau spre piață, un om de talent ce se bălăcise pînă atunci în adîncurile mizeriei ; înșurat, nenorocire în plus care nu ne-a lovit încă pe nici unul din noi doi, cu o femeie pe care o iubea ; împovărat său miluit, cum vrei s-o iei, cu doi copii ; dator vîndut, dar încrezător în pana lui. Prezentă Odéon-ului o comedie în cinci acte ; e primită, e trecută înaintea altora, actorii o repetă, iar directorul dă ghes repetițiilor. Aceste cinci fericiri alcătuiesc cinci drame încă și mai greu de realizat decît cinci acte de scris. Bietul autor, locuind într-un pod pe care-l poți vedea de aici, își cheltuiește ultimele economii ca să poată trăi cît timp se pregătește reprezentarea piesei, soția își pune hainele amanet la muntele de pietate, familia întreagă nu mai mănîncă decît pîine. În ziua ultimei repetiții, în ajunul reprezentației, familia datora cincizeci de franci în cartier, la brutar, la lăptăreasă, la proprietar. Poetul își păstrase numai strictul necesar : un frac, o pereche de pantaloni, o vestă și ghetete. Sigur de izbîndă, se duce să-și îmbrățișeze soția și să-i vestească sfîrșitul nenorocirilor. „În fine, nimic nu ne mai stă în cale !“

exclamă el. „Ba da, mai e focul, zise soția ; privește : Odcon-ul arde !” Da, domnule, Odcon-ul ardea. Așa că nu te mai plinge. Dumneata ai haine, n-ai nici nevastă, nici copil, ai o sută douăzeci de franci în pungă și nu dă-torezi nimănui nimic. Piesa a făcut mai târziu o sută cincizeci de reprezentații la Teatrul Louvois. Regele i-a acordat autorului o pensie. Buffon a spus : geniul în-seamnă răbdare. Răbdarea este într-adevăr ceea ce, la om, seamănă cel mai mult cu procedeul folosit de natură în înfăptuirile ei. Și ce e arta ? E natura concentrată.

Cei doi tineri străbăteau aleile grădinii Luxembourg. Lucien află curînd numele, devenit apoi celebru, al necunoscutului care se străduia să-l mîngie. Tînărul era Daniel d'Arthez, astăzi unul din cei mai renumiți scriitori ai vremii noastre și unul din rarii oameni care, după spusa unui poet, „îmbină frumusețea talentului cu frumusețea caracterului“.

— Nu poți ajunge om mare cu una, cu două, îi zise Daniel cu glasul lui blînd. Geniul își udă operele cu lacrimi. Talentul este o ființă morală care, ca toate ființele, are o copilărie supusă bolilor. Societatea respinge talen-tele necomplete, după cum natura înlătură ființele slabe sau rău alcătuite. Cine vrea să se ridice deasupra celor-lalți trebuie să se pregătească de luptă, să nu dea înapoi din fața nici unei greutăți. Un scriitor mare e un martir care nu va muri, asta e totul. Dumneata porți pe frunte pecetea geniului, îi spuse d'Arthez lui Lucien cuprinzîndu-l într-o privire ; dacă nu porți în suflet și voința, dacă n-ai și răbdarea îngerească proprii geniului, dacă, oricît te-ar depărta de țintă ciudățeniile soartei, nu reiei, ca broaștele țestoase, în orice țară s-ar găsi, calea infinitului

¹ Construit în 1782, acest teatru parizian a fost de mai multe ori distrus de incendii. Cel la care face aluzie Balzac a avut loc probabil în 1818.

dumitale, după cum ele iau călea oceanului lor drag, renunță chiar de astăzi.

— Așadar dumneata te aștepți la suferințe ? întrebă Lucien.

— La încercări de tot felul, la calomnie, la trădare, la nedreptate din partea rivalilor mei, la neobrăzarea, neîndurarea și vicleniile negotului, răspunse tânărul cu resemnare. Dacă opera ți-e frumoasă, ce importanță are că pierzi la început...

— Vrei să mi- citești și să-mi spui părerea dumitale ? întrebă Lucien.

— Fie, zise d'Arthez. Locuiesc în strada des Quatre-Vents, într-o casă în care unul din cele mai mari genii ale timpului nostru, un adevărat fenomen în ale științei, Desplein, cel mai bun chirurg cunoscut, și-a îndurat înțitiul martiriu, luptându-se la Paris cu înțitiile greutăți ale vieții și ale gloriei. Amintirea aceasta îmi dă în fiecare seară doza de îmbărbătare de care am nevoie în fiecare dimineață. Stau în camera în care el a trăit adesea, ca și Rousseau, cu pîine și cireși, dar fără Thérèse. Vino peste o oră. Mă vei găsi acolo.

Cei doi poeți se despărțiră strîngîndu-și mîinile cu căldura prieteniiilor născute din amărăciune. Lucien se duse după manuscris. Daniel d'Arthez se repezi să-și pună ceasul amanet la muntele de pietate și să poată astfel cumpăra un braț de lemn, pentru ca noul său prieten să găsească în odaie cald, căci se lăsase frig afară. Lucien fu punctual ; văzu mai întîi o casă mai puțin cuviincioasă ca a lui, cu un gang mohorît, în fundul căruia începea o scară întunecoasă. Camera lui Daniel d'Arthez, la etajul al cincilea, avea două ferestre păcătoase, între care era o bibliotecă de lemn înnegrit, plină de cărți cartonate. Un pat desfundat de lemn vopsit, asemeni paturilor de internat, o noptieră cumpărată de la vechituri și două fotolii cu tapiseria din păr de cal ocupau fundul acestei încăperi cu tapetul ecosez înnegrit de fum și de vreme. O masă

lungă, plină de hirtii, era așezată între cămin și una din ferestre. În partea opusă căminului, era un scrin din lemn de mahon, stricat, iar un covor ros acoperea toată podeaua. Prin luxul acesta necesar se mai făcea economie la încălzit. În fața mesei, un fotoliu obișnuit de birou, îmbrăcat în saftian roșu dar ros de întrebuințare, și șase scaune șubrede împlineau mobilierul. Pe cămin, Lucien văzu un sfeșnic bătrânesc cu patru lumînări de ceară. Când Lucien îi ceru explicații cu privire la lumînări, întrucît în fiecare din obiectele celelalte recunoștea semnele unei mizerii aprige, d'Arthez îi răspunse că îi era cu neputință să sufere mirosul lumînărilor proaste. Amănuntul acesta dovedea o mare gingășie, o fermecătoare sensibilitate. Lectura ținu șapte ore. Daniel ascultă cu evlavie, fără să scoată un cuvînt sau să facă vreo observație, una din cele mai rare dovezi de bun-gust pe care le pot da scriitorii.

— Ei, ce părere ai ? îl întrebă Lucien pe Daniel, punînd manuscrisul pe cămin.

— Ești pe drumul cel bun, răspunse măsurat tînărul ; dar opera mai trebuie revăzută. Dacă nu vrei să-l copiezi pe Walter Scott, se cuvine să-ți creezi un stil aparte. Dumneata l-ai imitat. Începi ca și el, cu convorbiri lungi, ca să-ți prezinți personajele ; și abia după ce și-au vorbit, aduci descrierea și acțiunea. Antagonismul acesta, necesar operelor dramatice, lasă-l mai la urmă. Răstoarnă termenii problemei. Înlocuiește vorbăria, minunată la Scott, dar fără cîuloare la dumneata, cu descrieri care se potrivesc atît de bine spiritului limbii noastre. La dumneata, dialogul să fie consecința așteptată care să-ți încununeze pregătirile. Intră de la început în acțiune. Apucă subiectul cînd de-a curmezișul, cînd de la coadă ; într-un cuvînt, schimbă planurile, ca să nu fii mereu același. Veai face un lucru nou, folosindu-te, pentru istoria Franței, de forma dramei dialogate a scoțianului. La Walter Scott nu întilnești pasiunea dragostei, el n-o cunoaște, sau poate că nu-i e îngăduită de obiceiurile fățarnice ale țării sale.

Pentru el, femeia e numai datoria întruchipată, și atât. Cu foarte rare excepții, eroinele sale sînt absolut aceleași. A folosit pentru toate un singur tipar, cum sînt pictorii. Ele coboară toate din Clarisse Harlowe¹; reducîndu-le pe toate la o singură idee, nu putea să scoată decît exemplare de același tip, variate doar printr-un colorit mai mult sau mai puțin viu. Femeia, prin pasiunea ei, pricinuieste însă tulburări în societate. Pasiunea dă naștere unui număr infinit de întîmplări. Zugrăvește deci pasiunile, vei dispune astfel de niște resurse uriașe, de care s-a lipsit marele geniu ca să poată fi citit în toate casele din pudica Anglie. În Franța, vei găsi păcatele încîntătoare și obiceiurile fastuoase ale catolicismului de opus întunecatelor figuri ale calvinismului, în epoca cea mai pătimașă a istoriei noastre. Fiecare domnie autentică, începînd de la Carol cel Mare, va avea nevoie de cel puțin o lucrare, și uneori chiar de patru-cinci, ca de pildă pentru Ludovic al XIV-lea, Henric al IV-lea sau Francisc I. Vei putea zugrăvi astfel o pitorească istorie a Franței², în care vei descrie și costumele, mobilele, casele, interioarele, viața particulară, redînd totodată și spiritul epocii, în loc să povestești greoi fapte cunoscute. Vei găsi un mijloc de-a fi original, rectificînd erorile populare ce îi desfigurează pe mai toți regii noștri. Îndrăznește, în prima dumitale operă, să reabilitezi marea și strălucita figură a Catherinei pe care ai sacrificat-o prejudecăților ce apasă încă asupra ei. În fine, zugrăvește-l pe Carol al IX-lea așa cum era, și nu

¹ Eroina lui Richardson, autorul romanului *Clarisse Harlowe*, publicat între 1747—1748; este o tînră fată virtuoasă, pe care familia o persecută și care se lasă ademenită de aparențele virtuozității ale unui vicios, ceea ce o face să moară de durere.

² Înainte de a începe ciclul *Comediei umane*, Balzac s-a gîndit la o serie de romane istorice, în genul celor care-l făcuseră celebru pe Walter Scott; printre picături a și scris cîteva povestiri, grupate sub titlul *Despre Caterina de Medici* și publicate între 1836 și 1843.

cum l-au prezentat scriitorii protestanți. După zece ani de stăruință, vei dobîndi glorie și avere.

Se făcuse nouă seara. Lucien imită gestul nemărturisit al viitorului său prieten oferindu-i o masă la Édouard, unde cheltui doisprezece franci. În timpul mesei, Daniel îi încredință lui Lucien taina năzuințelor și studiilor sale. D'Arthez nu admitea că poate exista talent ieșit din comun fără să fie dublat și de adînci cunoștințe filozofice. În acel moment, el proceda la cercetarea tuturor comorilor filozofice din epocile antice și moderne ca să și le asimileze. Ca și Molière, voia să fie un filozof profund, înainte de a scrie comedii. Studia lumea scrisă și lumea vie, gîndirea și faptele. Își făcuse prieteni cîțiva savanți naturaliști, medici tineri, scriitori politici și artiști, un grup de oameni studioși, serioși, plini de viitor. Trăia din articole conștiințioase și prost plătite, strecurate prin diferite dicționare biografice, enciclopedice sau de științe naturale; nu scria decît atîta cît îi trebuia ca să trăiască și ca să-și poată vedea înainte de propriile lui preocupări. D'Arthez lucra la o operă de imaginație numai ca să poată studia resursele limbii. Cartea asta, încă neterminată, luată și reluată după toane, o păstra pentru zilele negre. Era o operă psihologică de o înaltă ținută, sub formă de roman. Cu toate că Daniel se destăinui cu modestie, lui Lucien îi păru uriaș. Ieșind de la restaurant, pe la unsprezece, Lucien simțea o prietenie fără margini pentru această virtute lipsită de emfază, pentru această fire sublimă ce se ignora. Poetul nu discută sfaturile lui Daniel, ci le urmă cu sfințenie. Talentul acela minunat, maturizat de reflecții și de o critică solitară, originală, făcută pentru el și nu pentru alții, îi deschisese dintr-o dată ușa celor mai mărețe palate ale fanteziei. Buzele provincialului fuseseră atinse de un tăciune aprins, iar vorbele studentului parizian găsiră, în creierul poetului din Angoulême, ogorul care-și aștepta sămînța. Lucien se apucă să-și refacă opera.

Fericit că a întâlnit în deșertul Parisului un suflet plin de sentimente generoase, în perfectă armonie cu ale sale, geniul provincial făcu ceea ce fac toți tinerii însetați de prietenie : se ținea scări de d'Arthez, îl lua de acasă ca să meargă împreună la bibliotecă, se plimba cu el prin grădina Luxembourg în zilele frumoase, îl însoțea seara până la odăița lui sărăcăcioasă, după ce luau masa la Flicoteaux, într-un cuvânt, se lipea de el cum se lipea fiecare soldat de vecinul său pe câmpiile înghețate ale Rusiei. În primele zile ale cunoștinței sale cu Daniel, Lucien observă cu durere că prezența lui îi stânjenea oarecum pe intimii casei. Discuțiile acestor ființe alese, despre care d'Arthez îi vorbea cu o înflăcărare reținută, se mențineau într-o rezervă nepotrivită cu manifestările vădite ale mării lor prietenii. Lucien ieșea atunci pe tăcute, îndurerat de ostracismul în care era ținut și de curiozitatea ce i-o stârneau acei necunoscuți ; căci toți se strigau între ei doar pe numele lor de botez. Toți purtau, ca și d'Arthez, întipărită pe frunte, pecetea unui geniu deosebit. După tainice împotriviri, combătute, fără știrea lui, de către Daniel, Lucien fu, în sfârșit, socotit vrednic să fie admis în acest cenuclu al marilor spirite. Abia atunci îi putu cunoaște pe oamenii aceștia, legați prin aceleași năzuințe ca și prin seriozitatea preocupărilor lor intelectuale, și care se întruneau în fiecare seară la d'Arthez. Toți presimțeau în el un mare scriitor și îl socoteau șeful lor de când pierduseră pe unul din spiritele cele mai extraordinare ale timpului, un geniu mistic, întiiul lor șef, care, din motive ce nu-și au rostul de a fi povestite aici, se înapoiasă la el în provincie și despre care Lucien auzea deseori vorbindu-se sub numele de Louis. Se va înțelege lesne cât interes și câtă curiozitate îi stârneau poetului nostru aceste personaje, când îi vom înșira aici numai pe

¹ În Daniel d'Arthez, romancierul filozof și integru, Balzac s-a oglindit — după cum se crede — pe sine însuși.

aceia care, abia mai târziu, ca și d'Arthez¹, cuceriră gloria; fiindcă unii au murit între timp.

Printre cei care mai trăiesc și astăzi se numără Horace Bianchon, pe atunci intern de spital, ajuns apoi una dintre făcliiile Școlii medicale din Paris și prea cunoscut acum pentru a mai fi nevoie să-i zugrăvim făptura sau să-i deslușim caracterul și natura geniului. Venea apoi la rînd Léon Giraud, filozoful profund, teoreticianul îndrăzneț care răscolește toate sistemele, le judecă, le exprimă, le formulează și le trîrște la picioarele idolului său, UMANITATEA; totdeauna mare, chiar și în erorile sale, înnobite de buna lui credință. Acest muncitor neobosit și savant conștiincios este astăzi șeful unei școli morale și politice, asupra căreia numai timpul își va spune cuvîntul. Deși convingerile lui l-au condus pe alte țărîmuri decît ale camarazilor săi, el le-a rămas totuși amic fidel.

Arta era reprezentată de Joseph Bridau¹, unul din cei mai buni pictori ai școlii celei tinere. Să nu fi fost chinurile tainice la care e osîndită o fire prea impresionabilă, Joseph, care de altminteri nu și-a spus încă ultimul cuvînt, ar fi putut continua tradiția marilor meșteri ai școlii italiene, căci are desenul Romei și culoarea Venetiei; însă dragostea îl ucide, și nu-i străpunge numai inima, ci și creierul, îi strică viața și-l scoate de pe făgașul cel bun. După cum iubita lui de o zi îl face sau prea fericit sau prea nefericit, Joseph expune cînd schițe în care culoarea acoperă desenul, cînd tablouri sfîrșite sub povara unor dureri imaginare, în care s-a îngrijit atît de desen, încît culoarea, pe care de altfel o stăpînește de minune, e neglijată. Își dezamăgește mereu și publicul, și amicii. Hoffmann² ar fi fost încîntat de îndrăznelile lui artistice, de

¹ Personajul acesta, tip de artist de talent și de caracter, în luptă grea cu începuturile, are un rol de prim plan în romanul lui Balzac *Pescuitorii în apă tulbure*.

² Hoffmann, Ernst-Theodor-Amadeus (1776—1822), romancier german cu o imaginație îndrăzneață, autorul *Povestirilor fan-*

capriciile și fantezia lui. Cînd n-are nici un cusur, stîr-nește admirația de care se îmbată, dar se sperie atunci cînd nu primește laude și pentru operele ratate în care ochii sufletului său văd tot ceea ce pentru ceilalți ochi lipsește. Capricios la culme, prietenii l-au surprins uneori stricînd un tablou desăvîrșit ce lui i se părea prea chinuit.

— E prea muncit, prea școlăresc ! zicea el.

Original, și uneori chiar sublim, se bucură de toate avantajele și de toate nefericirile unei firi nervoase, la care perfecțiunea ajunge o boală. Spiritul lui e frate bun cu al lui Sterne¹, dar fără grija acestuia pentru stil. Umorul în care își îmbracă gîndirea este de o salvare neîntîlnită. Are darul vorbirii și știe să iubească, dar cu toanele pe care le pune în sentimente ca și în meșteșug. Era îndrăgit în cînaclu tocmai pentru ceea ce lumea burgheză numește defecte.

În sfîrșit, mai era Fulgence Ridal, unul din cei cu mai multă vervă comică dintre autorii vremii noastre, un poet care disprețuiește gloria, aruncînd teatrului doar producțiunile cele mai vulgare, și păstrînd numai în creierul său, pentru el și pentru amici, cele mai frumoase scene ; ne-cerînd de la public decît banii care să-i asigure independența și nevoind să mai facă nimic de îndată ce i-a că-pătât. Leneș și fecund ca Rossini, silit, ca toți marii poeți comici, ca Molière și ca Rabelais, să privească lucrurile și pe o față și pe alta, era sceptic, știa să rîdă și rîdea de toate. Fulgence Ridal e un mare filozof practic. Cunoaș-terea oamenilor, spiritul de observație, disprețul față de glorie pe care el o numește paradă nu i-au uscat sufletul. Pe cît e de activ pentru altul, pe atît e de nepăsător față de interesele lui ; dacă se agită, o face numai pentru un

tastice. Balzac, care a scris și el, la începutul carierei sale, o serie de *Povestiri sumbre*, îl apreciază și-l citează adesea.

¹ Sterne, Lawrence (1713—1768), scriitor englez renumit pentru umorul său, autorul ironicei *Călătorii sentimentale*, este, și el, un înaintaș mult prețuit de Balzac.

prieten. Ca să nu-și dezmință înfățișarea cu adevărat rabalaisiană, nu urăște o masă bună, dar nici nu umblă după ea ; e totodată melancolic și vesel. Prietenii îi zic *cîinele regimentului* și nimic nu-l caracterizează mai bine decît această poreclă.

Alți trei, cel puțin tot atît de deosebiți ca și cei patru prieteni zugrăviți mai sus, aveau să piară pe rînd : Meyraux mai întii, care muri după ce stîrnise faimoasa dispută dintre Cuvier și Geoffroy Saint-Hilaire privind grava problemă ce avea să împartă lumea științifică între cele două genii egale, cu cîteva luni înainte de moartea aceluia care era pentru o știință strictă, analistă și împotriva panteismului, încă venerat în Germania. Meyraux era prietenul aceluia Louis pe care o moarte prematură avea să-l răpească în curînd lumii intelectuale. Acestor doi oameni, purtînd amîndoi semnul morții, uitați amîndoi astăzi cu toată vastitatea cunoștințelor și geniului lor, se cuvine să li-l alăturăm pe Michel Chrestien, republican înfocat, care visa federația Europei și care, în 1830, jucă un mare rol în mișcarea morală a partizanilor lui Saint-Simon¹. Om politic de forța unui Saint-Just sau a unui Danton², însă simplu și blind ca o fecioară, plin de iluzii și de iubire, înzestrat cu o voce care i-ar fi fermecat pe Mozart, pe Weber sau pe Rossini cîntînd unele cîntece de Béranger să-ți îmbete inima de poezie, de dragoste ori de speranță, Michel Chrestien, sărac ca Lucien, ca Daniel, ca toți prietenii lui, își cîștiga existența cu o nepăsare diogenică. Întocmea sumare la lucrările voluminoase, prospecte pentru librari, mut de altfel asupra concepțiilor sale cum e mut mormîntul asupra secretului morții. Acest vesel boem

¹ Curentul saint-simonist s-a constituit în doctrină mai ales după 1825. Noile condiții economice și politice de după 1830 (dezvoltarea industriei, creșterea contradicțiilor capitaliste, intensificarea mișcării democratice) au făcut să crească numărul adepților lui Saint-Simon, aceștia apropiindu-se acum de proletariat.

² În istoria revoluției franceze din 1789—1794, Danton și Saint-Just sînt cunoscuți ca forțe doctrinare și organizatorice.

al inteligenței, acest mare om de stat, care poate ar fi schimbat fața lumii, muri în lupta de la schitul Saint-Merry¹, ca un simplu soldat. Glonțul vreunui negustor ucise acolo una din făpturile cele mai alese care au trăit pe pământul Franței. Michel Chrestien pieri pentru alte credințe decît ale sale. Federația lui era cu mult mai primedioasă pentru aristocrația europeană decît propaganda republicană; era mai rațională, mai puțin nebunească decît faimoasele idei de libertate nestăvilită proclamate de tinerii neșabuiți ce se pretind urmașii Convenției. Acest nobil plebeu fu plîns de toți aceia care îl cunoșteau; fiecare din ei se mai gindește încă, și foarte des chiar, la acest mare om politic rămas necunoscut.

Aceste nouă persoane alcătuiau un ceneclu în care, datorită prețurii și prieteniei, domnea pacea între ideile și doctrinele cele mai potrivnice. Daniel d'Arthez, gentilom din Picardia, era monarhist dintr-o convingere egală cu aceea care-l făcea pe Michel Chrestien să susțină federalismul european. Fulgence Ridal ridea de doctrinele filozofice ale lui Léon Giraud care, la rîndu-i, îi prezicea lui d'Arthez sfîrșitul creștinismului și al familiei. Michel Chrestien, care credea în religia lui Crist, dumnezeiescul legiuitor al egalității, apăra nemurirea sufletului împotriva scalpelului lui Bianchon, analistul prin excelență. Cu toții discutau fără să se certe. Erau lipsiți de vanitate, neavînd alt auditoriu decît pe ei înșiși. Își împărtășeau rezultatele muncii lor și-și cereau sfaturi unul altuia cu buna-credință a tinereții. Cînd era vorba de o problemă serioasă, adversarul își lăsa deoparte părerile și intra în vederile prietenului ca să-l ajute astfel, fără părtinire, într-o chestiune sau într-o operă din afara preocupărilor sale. Aproape toți erau blînzi și îngăduitori, două calități care le dovedeau superioritatea. Invidia, această oribilă co-

¹ La 6 iunie 1832, o insurecție populară republicană s-a încheiat cu o eroică rezistență pe baricade, condusă de tinărul muncitor Jeanne în jurul schitului Saint-Merry, la Paris.

meacă a speranțelor noastre înșelate, a talentelor noastre avortate, a succeselor noastre ratate, a veleităților noastre rănite, le era necunoscută. Toți mergeau, de altfel, pe drumuri diferite. De aceea, toți aceia care, ca Lucien, fură admiși în societatea lor, se simțeau bine acolo. Adevăratul talent se poartă totdeauna ca un copil bun, naiv, sincer, necolțos ; pentru el, epigrama n-are alt scop decât de a desfăta spiritul și nu de a jigni vreodată amorul propriu. O dată risipită prima timiditate pe care ți-o dădea respectul, gustai nemărginite plăceri în tovărășia acestor tineri din elită. Familiaritatea lor nu știrbea nimic din valoarea oricăruia dintre ei, fiecare stimîndu-și profund vecinul ; în sfîrșit, fiecare, știind că oricînd poate fi în situația de a da ajutor sau de a-l primi, accepta orice fără mofturi. Discuțiile, pline de farmec și neobositoare, îmbrățișau cele mai variate probleme. Ușoare ca săgețile, cuvintele pătrundeau cu repeziciune în miezul chestiunii. Sărăcia exterioară, alături de splendoarea bogățiilor intelectuale, producea un contrast ciudat. Acolo nimeni nu se gîndea la realitățile vieții decât pentru a le lua în ris.

Într-o zi, cînd frigul venise cam prea de timpuriu, cinci din prietenii aceștia sosiră acasă la d'Arthez. Toți avuseseră același gînd, căci aduceau sub palton cite un lemn, ca la mesele cîmpenești, la care, fiecare invitat trebuind să aducă ceva de mîncare, toată lumea vine cu plăcintă. Toți înzestrați cu frumusețea morală care se răsfrînge și asupra înfățișării și care, tot atît cît și muncile și veghile, învăluie chipurile tinere într-o lumină cerească, aveau trăsături oarecum zbuciumate, dar totodată ordinate și purificate de curăția vieții lor și de focul din gîndire. Frunțile lor erau înalte, poetice. Ochii lor vii și strălucitori exprimau o viață fără josnicii. Suferințele mizeriei, cînd se făceau simțite, erau suportate cu atîta veselie, împărtășite cu atîta ardoare de toți, încît nu alterau seninătatea caracteristică chipurilor acestor tineri încă feriți de greșeli grave, care nu s-au umilit în nici una din

tranzacțiile lașe la care te împinge sărăcia anevoie suportată, dorința de a parveni fără a alege mijloacele sau ușuratică îngăduință cu care oamenii de litere primesc sau iartă trădările. Ceea ce face ca prietenii să fie trainici și le sporește farmecul e un sentiment care lipsește iubirii : siguranța. Tinerii aceștia erau siguri de ei înșiși ; dușmanul unuia era dușmanul tuturor și oricare din ei și-ar fi călcat în picioare cele mai urgente interese ca să dea ascultare sfintei solidarități a inimilor lor. Incapabili cu toții de vreo lașitate, puteau să opună un *nu* formidabil oricărei acuzații și să se apere unii pe alții cu deplină siguranță. Egal de nobili la suflet ca și de o egală forță în materie de sentimente, puteau gândi orice și spune orice pe tărîmul științei și al inteligenței ; de aici, nevinovăția raporturilor lor, veselia din vorbele lor. Avînd siguranța că se înțeleg unii pe alții, își lăsau gîndurile să rătăcească în voie ; de aceea nu-și ascundeau nimic între ei, ci își destăinuiau durerile și bucuriile, gîndeau și sufereau cu inima deschisă. Gingășiile încîntătoare, care fac din fabula *Cei doi prieteni*¹ o comoară pentru sufletele nobile, erau la ei obișnuite. Strictețea în privința admitterii în cercul lor a unui nou membru se explică prin faptul că aveau o conștiință prea adîncă de măreția și fericirea lor, pentru a le tulbura lăsînd să pătrundă printre ei elemente noi și necunoscute.

Uniunea aceasta de sentimente și de interese dăinuia fără nori sau zguduiuri timp de douăzeci de ani. Numai moartea, care le răpi pe Louis Lambert, pe Meyraux și pe Michel Chrestien, putu rări rîndurile acestei nobile pleiade. Cînd, în 1832, acesta din urmă muri, Horace Bianchon, Daniel d'Arthez, Léon Giraud, Joseph Bridau, Fulgence Ridal se duseră, neținînd seama de primejdia demersului, să-i ridice trupul de la Saint-Merry ca să-l

¹ Fabulă celebră a lui La Fontaine.

îngroape, sub ochii încruntați ai politicienilor. Ei însoțiră, noaptea, rămășițele dragi pînă la cimitirul Père-Lachaise. Horace Bianchon învinse toate greutățile ce se iviră în cale și nu se dădu înapoi din fața nici uneia; merse la miniștri destăinuindu-le vechea lui prietenie pentru federalistul decedat. Scena înmormîntării s-a întipărit în amintirea puținilor prieteni care îi asistară atunci pe cei cinci oameni celebri. În vreo plimbare prin cimitirul acesta elegant, veți vedea un loc de veci pe care se ridică un mormînt năpădit de iarbă, cu o cruce neagră de lemn purtînd gravate cu litere roșii cele două nume: MICHEL CHRESTIEN. E singurul monument în acest stil. Cei cinci prieteni au socotit că amintirea omului simplu trebuia cinstită cu simplitate.

În mansarda rece se făureau așadar cele mai frumoase vise. Ca niște frați adevărați, tinerii de acolo, la fel de tari în felurite domenii ale științei, se luminau unii pe alții spunîndu-și toate, chiar și gîndurile rele, toți de o cultură imensă și căliți în focul mizeriei. De îndată ce aceste ființe alese îl primiră ca egal, Lucien întruchipa acolo Poezia și Frumusețea. Le citi sonete pe care ei le admirară. I se cerea un sonet, tot așa după cum el îl ruga pe Michel Chrestien să-i cînte un cîntec. În deșertul Parisului, Lucien află deci, în strada des Quatre-Vents, o oază.

Pe la începutul lui octombrie, Lucien, după ce-și cheltuiuse ultimul ban ca să-și mai cumpere lemne de foc, rămase fără nici o lețcaie tocmai în toiul lucrului, adică tocmai cînd își corecta opera. Daniel d'Arthez ardea bulgări de pămînt și îndura eroic sărăcia: nu se plîngea de loc, era ordonat ca o fată bătrînă și metodic ca un avar. Curajul lui îl stimula și pe-al lui Lucien căruia, fiind nou intrat în cenaclu, îi venea foarte greu să le vorbească de greutățile sale. Într-o dimineață, se duse pînă în strada du Coq, hotărît să-și vîndă *Arcașul lui Carol al IX-lea* lui Doguereau, pe care însă nu-l găsi.

Lucien nu-și putea închipui cât de îngăduitoare sînt sufletele mari. Fiecare din prietenii săi înțelegea slăbiciunile la care sînt supuși poeții, sfîrșeala ce cuprinde sufletul istovit de eforturile făcute în contemplarea naturii pe care au menirea de a o reproduce. Oamenii aceștia, tîrî în fața necazurilor proprii, se înduioșau în fața durerilor lui Lucien. Ghiciseră că nu mai are bani. Cenaclul încunună deci minunatele seri de discuții, de meditații adînci, de poezii, de spovedanji, de cutreierări în zbor ale ținuturilor intelectului, ale viitorului națiunilor, ale domeniilor istoriei, cu un gest care dovedește cât de puțin își înțelesese Lucien noii prieteni.

— Lucien dragă, îi spuse Daniel, ieri n-ai venit să iei masa la Flicoteaux și noi știm pentru ce.

Lucien nu-și putu stăpîni lacrimile ce-l podidiră.

— N-ai avut încredere în noi, îi zise Michel Chrestien. O să tragem o linie pe sobă și cînd vom ajunge la zece...

— Fiecare din noi, spuse Bianchon, am găsit cîte ceva de lucru în plus ; eu am îngrijit un bolnav bogat de-al lui Desplein ; d'Arthéz a scris un articol pentru *Revista enciclopedică*¹ ; Chrestien a vrut să cînte într-o seară pe Champs-Élysées, cu o batistă întinsă pe jos și între patru opaite, dar a găsit apoi de făcut o broșură pentru cineva care ține morțiș să ajungă om politic și astfel, în schimbul a șase sute de franci, i-a compus ceva „gen Machiavelli“ ; Léon Giraud a împrumutat cincizeci de franci de la editor, Joseph și-a vîndut niște schițe, iar Fulgence și-a jucat piesa duminică și a avut sala plină.

— Uite două sute de franci, zise Daniel, ia-i și să nu te mai prindem că faci asta a doua oară.

— Hei, doar n-o să ne săruti acum, de parcă am fi făcut cine știe ce ! spuse Chrestien.

¹ *Revista enciclopedică* a apărut la Paris între 1819 și 1853, manifestînd tendințe liberale și clasicizante.

Ca să înțelegem desfătările ce le gusta Lucien în sinul acestei enciclopedii vii de suflete îngerești, de tineri dotați cu diferite originalități, după știința pe care fiecare o cultiva, va fi de ajuns să redăm răspunsurile primite a doua zi de Lucien la o scrisoare trimisă familiei, capodoperă de simțire, de gânduri bune, înfricoșător strigăt ce i-l smulsese amara-i nefericire :

David Séchard către Lucien

Dragul meu*Lucien, îți trimit alături o poliță pe nouăzeci de zile și la ordinul tău, de două sute de franci. Vei putea s-o negociezi la domnul Métivier, negustor de hirtie, corespondentul nostru la Paris, în strada Serpente. Iubitul meu Lucien, n-am absolut nici un ban. Nevestă-mea s-a apucat să conducă tipografia și-și face datoria cu o credință, cu o răbdare și cu un spor care mă fac să binecuvîntez cerul de a-mi fi dat de soție un asemenea înger. Și ea a înțeles că ne este imposibil să-ți trimitem chiar cel mai mic ajutor. Însă, dragul meu, cred că mergi pe o cale atât de frumoasă, în tovărășia unor suflete atât de mari și de nobile, încît nu se poate să nu izbîndești cînd ești sprijinit de inteligențele aproape dumnezeiești ale domnilor d'Arthez, Michel Chrestien și Léon Giraud, și povățuit de domnii Meyraux, Bianchon și Ridal, pe care scrisoarea ta mi i-a făcut cunoscuți. Fără știrea Evei, deci, ți-am subscris polița pe care voi găsi eu un mijloc s-o plătesc la scadență. Să nu cumva să te abați din drum : e plin de greutate, dar te va duce la glorie. Aș fi în stare să îndur mai degrabă toate relele din lume decît să te știu căzut în cine știe ce mocirlă a Parisului, cum i-am văzut pe atîția. Ferește-te cu tot curajul de locurile rele, de oamenii răi, de palavragii și de anumiți oameni de literă pe care am învățat să-i prețuiesc la justa lor valoare în timpul șederii mele la Paris. Intr-un cuvînt, fii emulul vrednic al acelor suflete cerești pe care le-am îndrăgit și eu. Purtarea ta își va afla curînd răsplata. Adio,

scumpe frate, m-ai făcut fericit, căci eu nu mă așteptam la atîta curaj din partea ta.

David

Eve Séchard către Lucien

Dragul meu, scrisoarea ta ne-a făcut pe toți să plîngem. Să știe și inimile nobile spre care îngerul tău păzitor te-a călăuzit : o mamă, o biată femeie tînără se vor ruga Domnului în fiecare dimineață și seară pînă la tronul lui, ele vor dobîndi de acolo binele vostru al tuturor. Da, scumpe frate, numele lor sînt întipărite în inima mea. Și poate că într-o zi îi voi vedea și eu. De-ar fi să fac pe jos tot drumul, voi veni să le mulțumesc pentru prietenia ce ți-o arată, care a fost ca un balsam pentru rănilile mele. Aici, dragul meu, muncim ca niște bieți lucrători. Soțul meu, omul acesta mare și necunoscut pe care îl iubesc cu fiecare zi ce trece tot mai mult aflînd mereu noi bogății în sufletul lui, a început să nu se mai îngrijească de tipografie cum trebuie, și ghicesc eu de ce : sărăcia ta, a noastră, a mamei îl doboară. Iubitul nostru David e chinuit ca Prometeu de un vultur, o mîhnire adîncă cu cioc ascuțit. Dar el, scumpul, nu se gîndește la asta, speră să cîștige o avere. Tot timpul și-l petrece făcînd experiențe asupra fabricării hîrtiei ; m-a rugat să vîd eu de afaceri, iar el mă ajută atît cît poate. Din păcate, sînt însărcinată ! Acest lucru, care altă dată m-ar fi umplut de fericire, mă întristează în starea în care ne aflăm cu toții. Biata mama parcă a întînărit ; și-a recăpătat puterile și îngrijește iarăși de bolnavi. Dacă n-ar fi grijile bănești, am fi fericiți. Bătrînul Séchard nu vrea să-i dea feciorului nici o lețcaie ; David s-a dus la el ca să împrumute ceva bani pentru tine, căci scrisoarea ta îl pusese pe jărat. „Îl cunosc eu pe Lucien, o să-și iasă din minți și o să facă prostii“, zicea. L-am muștrat cum se cuvenea.

„Fratele meu să nu-și cunoască datoria?... i-am răspuns. Lucien știe că aș muri de durere“. Mama și cu mine am amanetat câteva lucruri, David habar n-are; mama o să le scoată imediat ce ne va fi cu putință. Am adunat așa vreo sută de franci, pe care ți i-am trimis cu poșta. Dacă nu ți-am răspuns la prima scrisoare, nu fi supărat pe mine. Eram cu toții într-o situație atât de grea, încît eu lucram și noaptea, ca un bărbat! Ah! nu mă știam atât de voinică! Doamna de Bargeton e o femeie fără inimă; era datoră, chiar dacă nu te mai iubea, să te ocrotească și să te ajute, după ce te-a smuls din brațele noastre și te-a aruncat în oceanul Parisului, unde e nevoie de mila Domnului ca să întâlnești o prietenie adevărată printre valurile de oameni și de interese. N-are de ce să-ți pară rău după dînsa. Ți-aș fi dorit alături o femeie devotată ca mine, dar acum, cînd știu că ai prieteni care îți poartă de grijă ca și noi, sînt liniștită. Desfășoară-ți aripile, geniul meu drag! Tu vei fi gloria noastră, așa cum ești acum toată iubirea noastră.

Eve

Scumpul meu copil, mie nu-mi mai rămîne decît să te binecuvîntez după cele ce-ți spune sora ta și să te încredințez că rugăciunile și gîndurile mele nu sînt pline, vai! decît de tine, în dauna celor pe care îi am lîngă mine; pentru că sînt înîmî în care absenții au întîietate, așa cum se întîmplă cu

Mama ta

În felul acesta, peste două zile, Lucien putu înapoia prietenilor săi împrumutul ce-i fusese oferit cu atîta dragă inimă. Niciodată poate viața nu-i păru mai frumoasă, dar gestul său, pornit din amor propriu, nu scăpă privirilor pătrunzătoare ale amicilor și delicatei lor sensibilități.

— Parcă ți-ar fi frică să ne datorezi ceva, exclamă Fulgence.

— A ! bucuria pe care o arată o scotesc gravă, zise Michel Chrestien, îmi confirmă observațiile pe care le-am făcut : Lucien e vanitos.

— E poet, răspunse d'Arthez.

— Vă supără un sentiment atît de firesc ?

— Trebuie să ținem seama că nu ni-l ascunde, zise Léon Giraud, e încă sincer ; însă mă tem ca mai tirziu să nu ne ocolească.

— Și pentru ce ? întrebă Lucien.

— Pentru că ghicim ce se petrece în inima ta, răspunse Joseph Bridau.

— E în tine, îi zise Michel Chrestien, un duh drăcesc cu care vei justifica în propriii tăi ochi lucrurile cele mai potrivnice principiilor noastre : în loc să fii sofist în idei, vei fi sofist în fapte.

— Da, și eu mă tem de asta, spuse d'Arthez. Lucien, în mîntea ta vei susține discuții admirabile în care vei fi mare, dar care te vor duce la fapte rele... N-ai să fii niciodată împăcat cu tine însuși.

— Pe ce vă întemeiați rechizitoriul ? întrebă Lucien.

— Vanitatea ta, scumpul meu poet, e atît de mare, încît nu te poți lipsi de ea nici în prietenii tale, exclamă Fulgence. Orice vanitate de acest fel dovedește un egoism feroce, iar egoismul e otrava prieteniei.

— O ! Dumnezeu, exclamă Lucien, înseamnă că nu știți cît vă iubesc.

— Dacă ne-ai iubi așa cum ne iubim noi între noi, crezi că era nevoie de atîta grabă și de atîta emfază ca să ne înapoiezi ceea ce nouă ne făcuse atîta plăcere să-ți dăruim ?

— Aici nu ne împrumutăm nimic, aici ne dăruim, îi zise brutal Joseph Bridau.

— Nu ne socoti aspri, băiete dragă, îi spuse Michel Chrestien, sîntem doar prevăzători. Ne e teamă să nu te yedem într-o zi preferînd bucuriile unei mici răzbunări bucuriilor prieteniei noastre curate. Citește-l pe Tasso al

lui Goethe, cea mai frumoasă operă a acestui mare geniu, și vei vedea acolo că poetului îi plac într-adevăr stofele lucioase, ospăturile, triumfurile, fala ; ei ! n-ai decît să fii Tasso, dar fără nebunia lui ¹. Lumea cu plăcerile ei te cheamă ? Stai pe loc, aici... Du în domeniul ideilor tot ceea ce ceri vanităților tale. Și dacă e vorba să faci o nebunie, pune virtutea în fapte și viciul în idei ; în loc ca, așa cum îți spunea d'Arthez, să gîndești bine și să te porți rău.

Lucien lăsă capul în jos : prietenii aveau dreptate.

— Mărturisesc că n-am tăria voastră, spuse el zvîrlindu-le o privire fermecătoare, ca să înfrunt Parisul, ca să lupt cu curaj. Natura ne-a înzestrat cu firi și însușiri deosebite. Voi cunoașteți mai bine ca oricine fața cealaltă a viciilor și a virtuților. Pe cînd eu, drept să vă spun, mă simt de pe acum ostenit.

— O să te sprijinim noi, zise d'Arthez, tocmai la asta slujesc prietenii adevărate.

— Ajutorul pe care l-am primit acum e slab, și noi sîntem la fel de săraci cu toții, unii ca și alții ; nevoia se va ivi din nou, curînd. Chrestien, care lucrează pentru primul venit, n-are nici o trecere pe lîngă editori. Bianchon e în afara acestui fel de ocupații. D'Arthez îi cunoaște numai pe editorii de știință sau de specialitate, care n-au nici o legătură cu cei de noutăți literare. Horace, Fulgence și Bridau lucrează în alte domenii și n-au nici în clin nici în mîneacă cu editorii. Trebuie să-mi aleg și eu o cale.

— Alege-o pe-a noastră : îndură ! spuse Bianchon, îndură cu bărbăție și închină-te Muncii !

— Dar ceea ce îndurați voi, pentru mine înseamnă moarte, zise Lucien aprins.

¹ Celebrul poet italian *Torquato Tasso* (1544—1595), autorul poemului epic *Ierusalimul eliberat*, și-a încheiat viața de timpuriu, suferind de o boală nervoasă provocată de o muncă excesivă și de nemulțumiri de tot felul.

— Pînă să cînte cocoșul a treia oară, spuse Léon Giraud zîmbind, omul acesta va trăda cauza Muncii pentru cea a Lenii și a Viciilor Parisului.

— Dar voi, cu munca, unde-ați ajuns ? întrebă Lucien rîzînd.

— Cînd pleci de la Paris în Italia, nu găsești Roma la mijlocul drumului, spuse Joseph Bridau. După tine, mazărea ar trebui să crească împreună cu sosul.

— Așa crește numai pentru întîii născuți ai pairilor de Franța, zise Michel Chrestien. Noi însă, ăștia de rînd, o semănăm, o stropim și ni se pare mai bună.

Convorbirea alunecase către glumă. Mințile acelea pătrunzătoare, inimile acelea delicate se străduiră să-l facă pe Lucien să uite de mica sfadă, dar el pricepu din acest moment cît era de greu să-i înșeli. Și curînd îl cuprinse o deznădejde lăuntrică pe care o ascunse cu grijă prietenilor, temîndu-se de predicile lor necruțătoare. Spiritul său meridional, care străbătea cu repeziciune întreaga gamă a sentimentelor, îl făcea să ia hotărîrile cele mai opuse.

În mai multe rînduri le vorbi de intenția de a se apuca de gazetărie, dar de fiecare dată prietenii îi spuseră :

— Ferește-te ca de moarte !

— Acolo și-ar afla mormîntul frumosul, neprihănitul Lucien, acela pe care îl cunoaștem și-l iubim, zise d'Arthez.

— N-ai putea rezista saltului veșnic de la muncă la plăcere și de la plăcere la muncă ce caracterizează viața ziariștilor ; și a rezista este temelia virtuții. Ai fi atît de încîntat să te joci cu puterea, să ai drept de viață și de moarte asupra operelor cugetării omenеști, încît ai fi ziarist în două luni. A fi ziarist înseamnă a ajunge proconsul în republica literelor. Cine poate spune orice ajunge să facă orice ! Maxima e a lui Napoleon, se înțelege.

— N-o să fiți voi alături de mine ? întrebă Lucien,

— N-o să mai fim, exclamă Fulgence. Odată ajuns ziarist nu te-ai mai gândi la noi, după cum nici dansatoarea de operă, iubită și admirată, nu se mai gîndește, în trăsura căptușită cu mătase, la satul, la vacile și la opincile de la care a pornit. Tu ai din plin însușirile ziaristului : strălucirea și repeziciunea gândirii. N-ai renunța la o vorbă de duh chiar dacă ți-ai face un prieten să plîngă. Îi întîlnesc pe ziařiști prin culoarele teatrelor ; mi-e groază de ei. Gazetăria e un iad, un abis de ticăloșii, de minciuni, de trădări, pe care nu-l poți străbate și din care nu poți ieși neprihănit, decît ocrotit ca Dante de laurul divin al lui Vergiliu.

Cu cît cenaclul îi interzicea lui Lucien această cale, cu atît dorința lui de a da piept cu primejdia îl îmboldea, și începea să discute cu el însuși : nu era caraghios să aștepte iarăși să-l năpădească sărăcia fără să fi făcut ceva împotriva ei ? De cînd cu insuccesul demersului său cu privire la roman, Lucien nu mai era ispitit să compună un altul. De altfel, din ce ar trăi în timpul cît l-ar scrie ? Într-o lună de lipsuri își sleise doza de răbdare. N-ar putea el oare face cu noblețe ceea ce ziařiștii făceau fără conștiință și fără demnitate ? Prietenii îl jigneau cu neîncrederea lor. O să le arate el tăria lui de caracter ! Într-o zi poate îi va ajuta și el : va fi crainicul gloriei lor !

— Și, la urma urmei, ce înseamnă o prietenie care se dă în lături din fața complicității ? îl întrebă el într-o seară pe Michel Chrestien, pe care îl însoțise pînă aproape de casă, împreună cu Léon Giraud.

— Noi nu ne dăm în lături de la nimic, răspunse Michel Chrestien : Dacă, din nenorocire, ți-ai ucide amanta, te-aș ajuta să-ți ascunzi crima și poate că te-aș prețui și mai mult ; dar dacă te-ai face spion, aș fugi de tine cu groază, căci ai fi laș și ticălos din convingere. În două cuvinte, asta-i gazetăria. Prietenia iartă greșeala, fapta necugetată a pasiunii ; față de hotărîrea de a face

negot cu sufletul, cu spiritul și cu gândul, prietenia trebuie să se arate însă neînduplecată.

— N-aș putea să mă fac ziarist pînă ce-mi vînd volumul de poezii și romanul, și pe urmă să mă las numaidecît de ziaristică ?

— Așa s-ar purta Machiavelli, dar nu Lucien de Rubempré, zise Léon Giraud.

— Ei, atunci, izbucni Lucien, o să vă dovedesc că-l pot egala și pe Machiavelli.

— Ah ! exclamă la rîndu-i Michel, strîngîndu-i mîna lui Léon, l-ai împins la pierzanie. Lucien, îi zise el, ai trei sute de franci în buzunar, cu suma asta trăiești trei luni fără griji ; apucă-te de lucru, mai scrie un roman, d'Arthez și Fulgence te vor ajuta la alcătuirea planului, vei fi mare, vei fi romancier. Eu, la rîndul meu, voi pătrunde într-unul din *lupanarele* gândirii, voi face pe ziaristul trei luni, îți voi vinde cărțile vreunui editor căruia îi voi ataca publicațiile, voi scrie articole elogioase pentru tine, îi voi pune și pe alții să scrie ; vom organiza un succes, vei fi un om mare și vei rămîne Lucien al nostru.

— Proastă părere mai ai despre mine, dacă îți închipui că eu mă voi pierde acolo unde tu te vei mîntui ! zise poetul.

— Iartă-l, Doamne, că e un copil ! exclamă Michel Chrestien.

După ce-și mai dezghetase spiritul în timpul serilor petrecute la d'Arthez, Lucien începuse să studieze glumele și articolele din ziarele mai mici. Sigur de a fi cel puțin egal cu redactorii cei mai cu haz, se apucă într-ascuns și el de gimnastica aceasta a gândirii, și într-o bună dimineată o porni triumfător în oraș cu hotărîrea de a-i cere vreunui colonel al trupelor „ușoare“ ale presei să-l înroleze și pe el. Își pusese hainele lui cele mai bune și trecu Sena cu gândul că autorii, ziaristii, scriitorii, într-un cuvînt viitorii lui confrăți, se vor dovedi desigur mai primitori și mai dezinteresați decît cele două soiuri de edi-

tori de care se izbiseră nădejtile sale. De bună seamă că va fi întâmpinat cu simpatie, cu o dragoste ca aceea pe care o întâlnea în cenaclul din strada des Quatre-Vents. Stăpinit de presimțiri cînd favorabile, cînd nefavorabile, așa cum se întâmplă oamenilor cu imaginație, ajunsese în strada Saint-Fiacre, lîngă bulevardul Montmartre, și se opri în fața casei unde se aflau birourile micului ziar, cu fiorii tinărului care intră într-o casă rău famată. Pătrunse totuși în birourile de la parter. În prima încăpere, împărțită în două părți egale de un perete de scînduri în jos și cu gratii în sus pînă la tavan, găsi un invalid care, cu singura lui mîină, ținea pe cap cîteva teancuri de hîrtie, iar în dinți purta livretul cerut de fisc. Omul acesta, cu fața galbenă plină de umflături roșii, din care pricină era poreclit *Castravetele*, îi arătă îndărătul gratiilor pe cerberul ziarului. Acest personaj era un ofițer bătrîn, cu decorații, cu nasul ascuns de niște mustăți cărunte, cu o bonetă de mătase neagră pe cap și cufundat într-o largă redingotă albastră ca o broască țestoasă în carapacea ei.

— Din ce zi doriți să înceapă abonamentul ? îl întrebă ofițerul imperiului.

— N-am venit pentru abonament, răspunse Lucien.

Poetul văzu pe ușa din fața aceleia pe care intrase o pancartă pe care scria : **BIROUL REDACȚIEI**, iar dedesubt : *Intrarea publicului este interzisă.*

— Atunci pentru vreo reclamație ? reluă oșteanul lui Napoleon. A ! da : am fost cam răi cu Mariette. Ce vreți, nici eu nu cunosc bine cum stau lucrurile. Dar dacă ați venit să cereți socoteală, sînt gata, adăugă el uitîndu-se la floretele și pistoalele din panoplia atîrnată într-un colț.

— Nici pentru asta, domnule. Vreau să vorbesc cu redactorul-șef.

— Nu-i nimeni aici pînă la patru.

— Vezi dumneata, amice Giroudeau, sînt unsprezece coloane, care, la cinci franci una, fac cincizeci și cinci de

franci ; am primit patruzeci, deci îmi mai datorezi încă cincisprezece franci, cum îți spuneam...

Vorbele astea erau rostite de un tânăr pipernicit, cu fața încrețită de viclenie, de culoarea unui albuș de ou prost fiert, cu doi ochi de un albastru curat, dar spăimîntători de răutate — ascuns pînă atunci de trupul fostului militar. Glasul acesta îl îngheță pe Lucien ; avea ceva din mieunatul pisicii și din răsufierea șuierată a hienei.

— Așa-i, răcane, răspunse ofițerul pensionar ; dar ai pus la socoteală și titlurile și spațiile. Eu am ordin de la Finot să adun totalul rîndurilor și să le împart la numărul cerut pentru fiecare coloană întreagă. Întrebuințind operația aceasta strangulatorie la articolul dumitale, am găsit trei coloane mai puțin.

— Uită-te la el, canibalul, nu plătește spațiile ! Dar asociatului i le pui la socoteală. Mă duc să vorbesc cu Étienne Lousteau, cu Vernou...

— Nu pot să calc consemnul, amice, zise ofițerul. Și, la urma urmelor, ce țipi așa la dădaca dumitale, tocmai dumneata care scrii un articol cît aș fuma eu un trabuc ! Ei ! o să le plătești o halbă mai puțin camarazilor, sau o să mai cîștigi o partidă de biliard, și asta o să-ți fie toată paguba !

— Finot face niște economii care o să-l coste scump, răspunse redactorul ridicîndu-se și plecînd.

— Ia uită-te la el, parc-ar fi Voltaire sau Rousseau ! își zise casierul întorcîndu-se spre poetul provincial.

— O să trec atunci pe la patru, reluă Lucien.

În timpul discuției, Lucien văzuse pe pereți portretele lui Benjamin Constant, al generalului Foy¹, ale celor șaptesprezece oratori de frunte ai partidului liberal, alături de niște caricaturi împotriva guvernului. Privirile îi fugiseră mai ales înspre ușa sanctuarului, unde de bună

¹ Fruntași ai partidului liberal, reprezentînd, în timpul Restaurației, o parte a opoziției democratice.

seamă că se făurea foaia hazlie, care îl înveselea în fiecare zi și care se bucura de dreptul de a rîde de regi, de evenimentele cele mai grave, în sfîrșit, de a se agăța de orice printr-o vorbă de spirit. O porni la hoinărit pe bulevarde, plăcere nouă pentru el, dar care îl vrăji într-atîta, încît se trezi că acele pendulelor de la ceasornicari arătau patru fără ca el să fi băgat de seamă că nici nu mîncase. Poetul făcu repede calea întoarsă către strada Saint-Fiacre, urcă scara, deschise ușa, nu-l mai găsi pe bătrînul militar, ci îl văzu pe invalid șezînd pe livretul pentru fisc, molfăind o coajă de pîine și făcînd de strajă la ziar, ca altădată la corvoadă, cu un aer resemnat și fără a-i înțelege rostul, așa cum nu pricepuse nici pe acela al marșurilor rapide ordonate de împărat. Lucien avu îndrăzneța idee să-l păcălească pe acest slujbaş de temut : trecu prin fața lui cu pălăria înfundată pe ochi și deschise, ca și cum ar fi fost de-ai casei, ușa sanctuarului. Biroul redacției înfățișă privirilor sale lacome o masă rotundă acoperită cu postav verde și șase scaune de paie destul de noi. Podeaua vopsită nu era încă stricată, iar curățenia camerei dovedea că nu prea era vizitată. Pe cămin, o oglindă, un ceas de spițer, plin de praf, două sfeșnice cu cîte două lumînări împlîntate în grabă, în sfîrșit cărți de vizită împrăștiate peste tot. Pe masă erau răvășite ziare vechi, în jurul călimării cu cerneala uscată și împodobită cu pene de scris, cu cozile răsucite în formă de raze. Pe niște bucăți de hîrtie mînjită, văzu cîteva articole scrise necitît, aproape hieroglific, rupte într-o parte, sus, de către tipografi, căroro acest semn le servește pentru a recunoaște articolele „culese“. Ici-colo, hîrtii cenușii cu caricaturi destul de hazlii, desenate de oameni care desigur căutaseră să-și omoare timpul, adică mai omorînd cîte ceva ca să nu piardă obișnuința. Pe pereții acoperiți cu un tapet modest de culoare verzuie, erau prinse în ace nouă desene satirice, lucrate în peniță, pe tema *Solitarului*, carte cu un succes nemaiîntîlnit în Europa și care trebuie să-i fi plic-

tisit pînă peste cap pe gazetari : „În provincie, *Solitarul*, cînd a apărut, pe femei le-a zăpăcit. — *Solitarul* citit într-un castel. — Efectul *Solitarului* asupra animalelor domestice. — Printre sălbatici, *Solitarul* explicat obține cel mai grozav succes. — *Solitarul*, tradus în chinezește, e prezentat de autor împăratului la Pekin. — Pe muntele sălbatic, Elodie violată. (Caricatura aceasta i se păru lui Lucien de-a dreptul nerușinată, dar îi stîrni rîsul.) — Sub un baldachin, *Solitarul* plimbat cu alai de ziaristi pe străzi. *Solitarul*, spărgînd o presă, îi rănește pe urși. — Citit de la coadă la cap, *Solitarul* îi uimește pe academicieni prin nebănuite frumuseți“. Pe marginea unui ziar, Lucien zări un desen înfățișînd un ziarist întinzînd pălăria, iar dedesubt : *Finot, ce s-a ales cu suta mea de franci ?* semnat cu un nume care a făcut vilvă, dar care n-o să ajungă niciodată ilustru. Între sobă și fereastră se aflau o masă, un fotoliu de acaju, un coș de hirtii și un covoraș dreptunghiular, denumit *preș de sobă* ; totul acoperit de un strat gros de praf. La ferestre erau doar niște perdele. Pe măsută zăceau vreo douăzeci de lucrări depuse în timpul zilei : gravuri, note muzicale, reclame, un exemplar din ediția nouă a *Solitarului*, care tot mai era în acel moment calul de bătaie al ziaristilor, și vreo zece plicuri nedescălcate. După ce făcu inventarul acestui mobilier ciudat, după ce dădu frîu liber gîndurilor, după ce pendula bătu cinci, se înapoie la invalid ca să-i pună cîteva întrebări. *Castravetele* își isprăviseră coaja de plîine și aștepta, cu răbdarea sentinelei, întoarcerea militarului cu decorații, care poate că acuma se plimba pe bulevard. În acel moment, o doamnă se ivi în pragul ușii, după ce i se auzise foșnetul rochiei pe scară și pașii sprinteni de femeie atît de lesne de recunoscut. Era destul de drăguță.

— Domnule, îi zise ea lui Lucien, știu pentru ce lăudați atîta pălăriile domnișoarei Virginie și viu să vă cer mai întîi un abonament pe un an ; în aceleași condiții însă ca și dumneaei...

— Doamnă, eu nu sînt de la ziar.

— Ah !

— Un abonament cu începere din luna octombrie ?
întrebă invalidul.

— Ce dorește doamna ? întrebă bătrînul militar care își făcu tocmai apariția.

Fostul ofițer se retrase dincolo cu frumoasa modistă. Cînd Lucien, plictisit să mai aștepte, intră în prima încăpere, auzi această frază finală :

— Aș fi foarte încîntată. Domnișoara Florentine poate să treacă pe la magazin să-și aleagă tot ce dorește. Am tocmai panglicile care-i trebuie. Prin urmare, ne-am înțeles : nu mai pomeniți nimic de Virginie, o cîrpă care nu-i în stare să nascocoască nici măcar un model de pălărie, pe cînd eu mereu scot cîte una nouă.

Lucien auzi lunecînd cîteva monezi în sertar. Apoi militarul se apucă să facă socoteala încasărilor zilei.

— Domnule, aștept aici de-o oră, zise poetul cam supărat.

— *Dumnealor* tot n-au venit ? întrebă veteranul napoleonian manifestînd o oarecare îngrijorare, din politete. Nu mă miră. De cîtva timp nu îi mai văd de loc pe-aici. Sîntem la mijlocul lunii, știți *dumneavoastră* ; *dumnealor* nu vin decît la leafă, pe la 29—30 ale lunii.

— Și domnul Finot ? întrebă Lucien, care reținuse numele directorului.

— E acasă, în strada Feydeau. *Castravete* dragă, cînd duci hîrtia la tipografie, du-i și ce-a sosit astăzi.

— Dar unde se face ziarul ? grăi Lucien ca pentru sine.

— Ziarul ? spuse funcționarul, primind de la *Castravete* restul banilor dați acestuia pentru timbre. Ziarul ?... hrm ! hrm ! Dragul meu, fii mîine dimineată la șase la tipografie, cînd pleacă băieții cu ziare. Ziarul, domnul meu, se face pe stradă, la autori acasă sau la tipografie, între unsprezece și miezul nopții. Pe vremea împăratului,

domnul meu, nu se pomeneau tarabele astea de hîrtie prăpădită degeaba. A ! ce i-ar mai fi zgîlțit el, doar cu patru oameni și un caporal, și nu s-ar fi lăsat bătut la cap, ca ăștia de-acum, de niște vorbe goale. Hei, dar am trîncănit destul ! Dacă nepotu-meu își face afacerile scriind pentru fiul *celuilalt*¹... — hrm ! hrm ! — la urma urmelor, nu-i cine știe ce păcat. Hei, dar abonații nu se prea îngămădesc azi, o să plec din post.

— Domnule, se vede cît de colo că dumneavoastră cunoașteți tainele redactării ziarului.

— Cele financiare, hrm ! hrm ! zise militarul tot încercînd să-și scoată flegmele din gît. După talent, trei franci coloana de cincizeci de rînduri cu cîte patruzeci de litere, fără spații ; asta e. Numai că redactorii sînt niște lighioane afurisite, niște tinerei pe care eu nu i-aș fi luat nici ca oameni de corvoadă și care, pentru că mîzgălesc o groază de hîrtie, se uită cu dispreț la un fost căpitan de dragoni din garda imperială, ieșit la pensie maior, care a trecut cu Napoleon prin toate capitalele din Europa...

Lucien, împins spre ușă de soldatul lui Napoleon, care-și peria haina albastră arătîndu-și intenția de a pleca și el, avu îndrăzneala să se așeze de-a curmezișul.

— Am venit ca să mă angajez redactor, zise el, și vă jur că am numai respect pentru un căpitan din garda imperială, din care făceau parte doar oameni de oțel...

— Adevăr grăiși, civilule, reluă ofițerul trăgîndu-i lui Lucien un ghiont în burtă. Dar în ce clasă de redactori vrei să intri ? mai întrebă oșteanul dîndu-l pe Lucien în lături și coborînd scara. Nu se opri decît ca să-și aprindă trabucul la portăreasă : Dacă vin cumva abonamentele, primește-le dumneata, coană Cholet, și ia notă de ele. Abonamente și iar abonamente : numai asta știu, reluă el întorcîndu-se spre Lucien care îl urmase. Finot e nepotul meu, singurul dîm familie care a mai avut grijă de

¹ Fiul lui Napoleon I, căruia, în timpul Restaurației, nu i se spunea pe nume.

mine. De aceea, cine-i caută pricină lui Finot are de-a face cu moș Giroudeau, căpitan la dragonii de gardă, înrolat ca simplu cavalerist în armata de pe Sambre-et-Meuse, apoi cinci ani instructor de sabie la husarii din armata pentru Italia ! Un ! doi ! și nemulțumitul e pe lumea cealaltă ! adăugă el făcând o mișcare de fandare. Dar, să ne întoarcem la ale noastre, puștiule : avem diferite feluri de redactori : redactorul care redactează și are leafă, redactorul care redactează și care n-are nimic, voluntarul — cum îi zicem noi ; și, în fine, redactorul care nu redactează nimic și care nu-i cel mai guguman ; ăsta nu poate săvârși greșeli, își dă aere de scriitor, face parte din redacție, ne plătește câte o masă, umblă pe la teatre, întreține câte o actriță și e foarte fericit. Dumneata ce vrei să fii ?

— Redactor care să lucrez bine și, prin urmare, și bine plătit.

— Ești ca toți răcanii care vor să ajungă mareșali ! Ascultă de moș Giroudeau ; prin flanc, la stînga, pas alergător ! Du-te de caută cuie prin șanțuri, ca omul de colo care a fost în armată : se vede după ținuta lui. Nu te prinde scirba să vezi un soldat bătrîn, care a ținut de atîtea ori piept dușmanului, că adună cuie prin Paris ? Și, să fii al naibii, tu nu ești decît un calic, tu n-ai luptat pentru împărat ! Ce mai vorbă, puștiule, civilul pe care l-ai văzut de dimineață la ziar a cîștigat patruzeci de franci luna asta. O să fii dumneata mai breaz ? Și după cum spune Finot, e cel mai cu haz dintre toți redactorii lui.

— Dumneavoastră, cînd ați intrat în armata de la Sambre-et-Meuse, nu vi s-a spus că e primejdios ?

— Ba bine că nu !

— Păi atunci ?

— Păi atunci, du-te la nepotu-meu Finot ; e băiat bun, cel mai cumsecade băiat pe care îl vei întîlni, dacă poți să-l întîlnești ; pentru că se zbate ca o zvîrlugă. În mese-

ria lui, vezi, nu-i atita nevoie să scrii, cît să-i faci pe alții să scrie. Se pare că oamenilor noștri le place mai mult să petreacă cu actrițele decît să mînjească hîrtia. Oho ! sînt niște lighioane afurisite ! Am onoarea să vă spun la revedere !

Casierul își învîrte prin aer preatemu-tu-i baston, unul din scuturile lui Germanicus, și-l lăsă pe Lucien în mijlocul bulevardului, tot atît de uluit de acest tablou al redacției, pe cît fusese de roadele literaturii la Vidal și Porchon. Lucien alergă de vreo zece ori acasă la Andoche Finot, directorul ziarului, în strada Feydeau, fără să-l găsească niciodată. Dis-de-dimineață, Finot nu se întorsese încă acasă. La prînz, Finot era după treburi : lua masa, i se spunea, la cafeneaua cutare. Lucien se ducea la cafenea și, făcîndu-și curaj, o întreba de Finot pe vînzătoarea de limonadă : Finot tocmai plecase. În sfîrșit, ostent, îl soțoti pe Finot un personaj născocit, un personaj de legendă, și i se păru mai simplu să-l pîndească pe Étienne Lousteau la Flicoteaux. Tînărul ziarist îi va lămurii misterul ce învăluia viața ziarului la care lucra.

Din ziua binecuvîntată cînd Lucien îl cunoscuse pe Daniel d'Arthez, își schimbase locul pe care-l ocupa în mod obișnuit la Flicoteaux : cei doi prieteni mînceau unul lingă altul și stăteau de vorbă pe șoptite despre literatură înaltă, despre subiecte de tratat, despre felul de a le prezenta, de a le înnoda și de a le deznoda. În acea vreme, Daniel d'Arthez corecta manuscrisul *Arcașul lui Carol al IX-lea*, refăcea unele capitole, scria paginile frumoase ce se pot citi și azi, punea minunata prefață care parcă întrece toată cartea și care a împrăștiat atita lumină în tînăra literatură. Într-o zi, pe cînd Lucien se așeza la masă alături de Daniel care-l așteptase și căruia îi ținea mîna într-a sa, îl văzu la ușă pe Étienne Lousteau, tocmai cînd apăsă pe clanță. Lucien dădu numaidecît drumul mîinii lui Daniel și îi spuse chelnerului că voia să ia masa la

vechiul lui loc de lingă tejghea. D'Arthez îi zvirlă lui Lucien una din privirile acelea îngerești, în care iertarea învâluie dojana, și care pătrunse atât de puternic în inima poetului, încât îi apucă din nou mâna lui Daniel ca să i-o mai strângă o dată.

— E vorba de o afacere foarte importantă pentru mine, o să-ți vorbesc eu, îi zise el.

Lucien ajunsese la fostul său loc în clipa în care Lousteau și-l lua pe al său; poetul salută cel dintâi, conversația se legă de îndată și urmă cu atîta înflăcărare, încît Lucien alergă să-și aducă de acasă manuscrisul *Margaretelor*, pe cînd Lousteau își isprăvea masa. Îl făcuse pe ziarist să accepte a-i citi sonetele și se bizuia pe bunăvoința ce o afișa acesta, ca să-și facă rost de un editor sau să intre la ziar. Cînd se înapoie, Lucien îl văzu, în colțul sălii, pe Daniel cu coatele pe masă privindu-l cu melancolie; însă, ros de mizerie și îmboldit de ambiție, se prefăcu a nu-și vedea fratele de cenaclu și îl urmă pe Lousteau. Soarele sta să asfințească pe cînd ziaristul și neofitul se așezară pe sub copacii grădinii Luxembourg, în acea parte cuprinsă între marea alee a Observatorului și strada de Vest. Strada aceasta era pe atunci un fel de șanț mocirlos, mărginit de scînduri și băltoace; casele dădeau numai înspre strada Vaugirard; trecea atît de puțină lume pe acolo, încît la vremea cinei doi îndrăgostiți puteau să se certe și apoi să-și facă toate avansurile împăcării, fără teamă de a fi văzuți. O singură ființă i-ar fi putut tulbura: veteranul care făcea de sentinelă la micul gard de fier dinspre strada de Vest, dacă venerabilului soldat i-ar fi venit chef să-și prelungească cu cîteva pași plimbarea-i monotonă. Pe acea alee, pe o bancă de lemn, între doi tei, Étienne ascultă sonetele alese ca probă dintre *Margarete*. Étienne Lousteau, care, după doi ani de ucenicie, era tocmai pe cale să ajungă redactor, și care își făcuse cîteva prietenii printre celebritățile acelei epoci,

era un personaj impunător pentru Lucien. De aceea, pe cînd își netezea manuscrisul răsucit, poetul de provincie socoti că e nevoie să facă un fel de introducere.

— Sonetul e o operă din cele mai grele în poezie. Acest mic poem a cam fost lăsat în părăsire. Nimeni în Franța nu a putut rivaliza cu Petrarca, a cărui limbă, mult mai mlădioasă decît a noastră, admite unele jocuri de gîndire respinse de *pozitivismul* nostru (iertați-mi acest cuvînt !). Am găsit deci că e mai original să debutez cu o culegere de sonete. Victor Hugo a luat oda, Canalis¹ nu mai face decît stanțe, Béranger monopolizează cîntecul, Casimir Delavigne a pus mîna pe tragedie și Lamartine pe meditație.

— Dumneata ești clasic, sau romantic ? îl întrebă Lousteau.

Mirarea lui Lucien la această vorbă arăta o atît de deplină necunoaștere a stării de lucruri din Republica Literelor, încît Lousteau găsi de cuviință să-l lumineze.

— Dragul meu, ai sosit aici în toiul unei bătălii îndîrjite, și trebuie să te hotărăști numaidecît. Literatura e împărțită în general în mai multe zone ; dar oamenii mari sînt împărțiți în două tabere. Regaliștii sînt romantici, iar liberalii sînt clasici². Deosebirea dintre părerile

¹ Printre poeții cunoscuți al epocii (V. Hugo, Béranger, Delavigne, Lamartine), Balzac introduce și pe acest Canalis, care nu este decît un personaj al său, tip de poet pretențios și recla-magiu, șeful „școlii serafice” (v. romanele *Modeste Mignon*, *Un debut în viață* etc.).

² Aceasta a fost situația pînă prin 1825, liberalii simțîndu-se obligați să se declare clasici, deoarece continuau spiritul se-colului al XVIII-lea, iar regaliștii crezîndu-se romantici din cauza inter-esului pentru evul mediu al romanticilor ; după 1825, cînd noțiunile literare s-au clarificat, în condițiile opoziției antimo-narhice, cei mai mulți romantici s-au apropiat de liberali, res-pingînd, primii regalismul, iar ceilalți clasicismul ; romantismul francez a devenit astfel, în linii mari, un cîrrent literar cu con-ținut social-umanitar, care corespundea libertăților estetice re-vendicate de el.

literare se adaugă la deosebirea dintre părerile politice, și de aici rezultă un război pe viață și pe moarte, cu toate armele, cu valuri de cerneală, cu vorbe de spirit foarte înțepătoare, cu calomnii tăioase, cu porecle înverșunate, între gloriile ce răsar și gloriile ce apun. Printr-o ciudățenie specială, regaliștii romantici cer libertatea literară și îndepărtarea legilor care impun forme literaturii; pe cînd liberalii vor să păstreze regula unităților, forma alexandrinului și tema clasică. Părerile literare sînt deci în dezacord, în fiecare tabără, cu părerile politice. Dacă ești eclectic, n-o să ai pe nimeni de partea dumitale. Ei, pe care îi alegi?

— Care sînt mai tari?

— Ziarele liberale au mult mai mulți abonați decît ziarele regaliste și ale guvernului; totuși, Canalis își face drum, deși e monarhist și religios, deși e protejat de curte și de cler. Sonete! Păi asta-i literatură de dinainte de Boileau; zise Étienne, văzîndu-l pe Lucien speriat că trebuie să aleagă între două flamuri. Fii romantic. Romanticii sînt numai tineri, pe cînd clasicii sînt niște *peruci*: romanticii vor învinge.

— Cuvîntul *perucă* era cea mai proaspătă poreclă cu care ziariștii romantici îi blagosloviseră pe clasici.

— *PĂSCUȚELE!* zise Lucien alegînd pe cel dintîi dintre sonetele care îndreptățea titlul¹ și slujea de deschidere volumului:

*Culorile, păsuce, vă stau înmănunchiate
Frumos, ca să ne fie desfăt pentru privire,
Dar știu să povestească și dorul de iubire
Intr-un poem ce-n inimi cărarea vin s-arate.*

¹ Dintre sonetele citate aci de Balzac ca fiind opera lui Lucien de Rubempré, cel cu titlul de *Margareta* e de doamna de Girardin (*Delphine Gay*) (1804—1855), autoare de poezii, romane și comedii; cel cu titlul de *Laleaua* e de poetul *Théophile Gautier* (1811—1872).

*Staminele de aur cu-argint îngemănate
Intruchipează banii ce au la om cinstire,
Iar singele din vine, subțiri ca niște fire,
Cît costă biruința în chinuri îndurate.*

*Voi înfloriți de Paște cînd, înviat din morți,
Isus Mîntuitorul deschide lumii porți,
Ca pilda curăției prin ele să se vadă;*

*De-aceea oare toamna, cînd re-nfloriți mici, albe
E ca să ne aduceți de necredinți aminte?
Sau s-amintiți junețea cu florile ei dalbe?*

Lucien fu neplăcut surprins de desăvîrșita nemișcare a lui Lousteau în timp ce-i asculta sonetul; nu cunoștea încă descurajanta nepăsare ce ți-o dă obișnuința criticii și care îi caracterizează pe ziaristii sătui de proză, de drame și de versuri. Poetul, deprins să primească aplauze, își înghiți amărăciunea provocată de așteptarea înșelată și citi sonetul preferat de doamna de Bargeton și de cîțiva prieteni din cenacul.

„Asta o să-i smulgă poate o vorbă“, gîndi el.

SONETUL II

MARGARETA

*Eu margareta sînt, și fui cea mai frumoasă
Din cîte flori cîmpia cea verde o-nstelau.
De farmec căutată, eram prea bucuroasă
Că veșnice-aurore viața-mi aureau.*

*Dar, vai! o soartă nouă veni fără s-o vreau,
Și-mi dărui de-a pururi menire nemiloasă;
Mă osîndi destinul să nu fiu mincinoasă,
Și pier, căci știința-i moarte pentru acei ce-o au.*

*Eu tihnă nu mai aflu, odihnă nu găsesc ;
Mă smulge-ndrăgostitul, ca soarta să-i ghicesc,
Și inima-mi sfîșie, să vadă de-i iubit.*

*Eu, numai eu sînt floarea netrebnic aruneată ;
Mi se jupoaie fruntea de spicul mîrgărit,
Și-n praf  s t v lit  c nd ta na mi- aflat .*

C nd isprăvi, poetul își privi Aristarcul¹, dar Étienne Lousteau se uita la copaci.

— Ei, ce zice i ?  l  ntreb  Lucien.

— Păi, dragul meu, cite te înainte ! Nu te ascult ? La Paris, a asculta fără a scoate o vorbă e un elogiu.

— V-a i plictisit ? mai întrebă Lucien.

— Continuă, răspunse cam aspru ziaristul.

Lucien citi sonetul următor ; dar îl citi fără pic de  v nt, căci singele rece de nepătruns al lui Lousteau  i  nghi ta glasul. Dacă ar fi avut mai multă experien   a vie ii literare ar fi  tiut că  cerea  i asprimea scriitorilor în asemenea împrejurare trădează gelozia ce le-o st rne te o operă frumoasă, după cum  mira ia lor zgomoas  înseamnă plăcerea produsă de o operă slabă, care le lini te te amorul propriu.

SONETUL XXX CAMELIA

*C te flori sînt, fiecare are-o vorbă de rostit :
Trandafirul e-al iubirii  i cinste te frumuse ea,
Vioreaua-nf   eaz  suflet pur, îndrăgostit,
Iar  crinul str luce te ar t ndu- i doar m ndre ea.*

¹ Omul în care vezi un critic competent ; Aristarc a fost un critic alexandrin ilustru (secolul al II-lea i.n.n.), care a servit  i de educator fiilor lui Ptolemeu Philometor, regele Egiptului.

*Doar camelia-ntre ele, ce din seră s-a ivit,
Trandafir fără mireasmă, crin ce și-a pierdut noblețea.
Prin saloane cîteodată i se spune : Bun venit !
Elegantelor s-aline, feciorelnică, tristețea.*

*Totuși seara, cînd la teatru de prin loji răsar alb-pale,
Ochilor li-e drag să vadă, desfăcînd dalbe petale,
Sălba albelor camelii, semn de gînd neprihănit,*

*Printre negrele șuvițe ce cu ochii le alinți,
Ale-acelor ce inspiră un amor fără dorinți,
Ca și statui ce-n vechime Fidias le-a zămislit.*

— Ce credeți de bietele mele sonete ? întrebă de-a dreptul Lucien cînd sfîrși.

— Vrei să știi adevărul ? zise Lousteau.

— Sint destul de tînăr ca să țin într-adevăr la el și vreau prea mult să izbutesc ca să nu-l aud fără să mă supăr, dar nu și fără deznădejde, răspunse Lucien.

— Atunci ascultă, dragul meu. Întortocherile celui dintii dovedesc o operă făcută la Angoulême și care ți-a dat prea mult de lucru ca să te lipsești acum de dînsa ; al doilea și al treilea încep să miroase a Paris ; dar mai citește-mi unul, adăugă el făcînd un gest ce-i păru fermecător tînărului geniu din provincie.

Îmbărbătat de cererea ziaristului, Lucien citi cu mai multă încredere sonetul pe care îl preferau d'Arthez și Bridau, poate din pricina culorii sale.

SONETUL L
LALEAUA

*Laleaua, sînt laleaua eu, o floare de Olanda ;
Pentru mîndrețea mea va da flamandul cîr_pănos
Mai scump ca diamantul și-opalul prețios,
De-s limpede-n adîncuri, de-naltă mi-e ofranda.*

*Semeață, feudală, arăt ca Yolanda
În mantia-i cu falduri, veșmînt greu și lucios,
Cu steme-n smalț pictate pe fondul mătăsos :
Cîmp roș, fasciat în aur, și purpurie bandă.*

*Sfînt grădinar țesut-a cu degete divine
De soare galben raze în purpuri de regine,
Să-mi facă rochie-aievea ca visul ce-l visez.*

*Nu-i floare în grădină să mă ajungă-n fală,
Dar vai ! de-orice mireasmă sortită-s să fiu goală
Zadarnic mi-e potirul, în chip de vas chinez.*

— Ce spuneți ? întrebă Lucien după o clipă de tăcere care-i păru peste măsură de lungă.

— Dragul meu, spuse grav Étienne Lousteau uitîndu-se la vîrfurile ghetelor aduse de Lucien de la Angoulême și care începeau să se tocească, te sfătuiesc să-ți faci ghetele cu cerneală ca să-ți economisești crema, să-ți faci scobitori din penele de scris, ca să te prefaci că ai luat masa cînd te plimbi, ieșind de la Flicoteaux, pe aleea asta frumoasă, și să-ți cauți vreo slujbă. Fă-te ajutor de portărel dacă ai inimă de piatră, băiat de prăvălie dacă te țin șalele, sau soldat dacă-ți place muzica militară. Ai stofă de trei poeți în dumneata ; însă, înainte de a-ți croi drum, ai vreme de șase ori să mori de foame, dacă socoți să trăiești de pe urma poeziei, și asta pare, dacă am înțeles eu bine, să fie intenția dumitale. Nu-ți judec poezia ; e cu mult superioară tuturor poeziilor care zac prin prăvăliile librarilor. Acele elegante *privighetori*, vîndute ceva mai scump din pricină că sînt tipărite pe hîrtie velină, sfîrșesc mai toate pe malurile Senei, la anticari, unde vei putea și dumneata să le studiezi, dacă o să ai într-o zi cheful de a face o plimbare foarte instructivă pe cheiurile Parisului, începînd cu prăvălia lui moș Jérôme de la podul Notre-Dame, și pînă la Pont-Royal. Vei găsi pe acolo

tot felul de *Incercări poetice*, *Inspirațiuni*, *Elevațiuni*, *Imnuri*, *Cîntece*, *Balade*, *Ode*, mă rog, toți puii scoși de șapte ani încoace de către fel de fel de muze, acoperiți de praf, stropiți de noroiul trăsurilor, violați de toți trecătorii curioși să le vadă coperta interioară. Dumneata nu cunoști pe nimeni, nu poți pătrunde la nici un ziar ; astfel că *Mărgaretele* dumitale vor rămîne împăturite sfios așa cum le ții acum în mînă ; nicicînd nu vor înflori, încălzite de soarele publicității, pe cîmpul hîrtiei de format mare, cu litere ornate așa cum tipărește ilustrul Dauriat, editorul tuturor celebrităților și regele Galerilor de Lemn. Și eu, ca și tine, biet copil, am venit aici cu sufletul plin de iluzii, împins de pasiunea pentru artă, mînat de avîntul nestăpînit înspre glorie : și am dat peste realitățile meseriei, peste greutatea editării și peste hidoșenia mizeriei. Inflăcărarea mea, astăzi stinsă, clocotul meu dintîi îmi ascundeau mecanismul lumii ; a trebuit totuși să-l văd pînă la urmă, izbîndu-mă de toate șurubăriile lui, împiedicîndu-mă în osiile lui, mînjindu-mă cu uleiul lui, auzindu-i zornăitul lanțurilor și roțițelor. Ca și mine, vei vedea și dumneata că, sub toate minunățiile visate, se frămîntă oameni, patimi, nevoi. Vei fi tîrît fără voia dumitale în lupte dezgustătoare între două opere, între doi oameni, între două partide, la care vei fi nevoit să-iei parte cu regularitate pentru a nu fi părăsit de-ai tăi. Luptele acestea înjositoare îi smulg sufletului vîlul vrăjit, îl depravează și îl epuizează zadarnic ; căci efortările dumitale slujesc adesea ca să fie ridicat în slavă un om pe care îl urăști, sau un talent de a doua mînă înfățișat de dumneata drept un geniu. Viața literară are culisele ei. Succesele, întîmplătoare sau meritate : iată ce este pe placul publicului ; mijloacele, totdeauna rușinoase, nulitățile care te laudă, galeria plătită și rîndașii : iată ce ascund în dosul lor culisele. Dumneata ești încă în sală. N-ai pătruns în culise. Mai ai vreme să abdicîi, înainte de a-ți pune piciorul pe prima treaptă a tronului pentru care luptă

atâtea ambiții, și a nu te dezonoara așa cum fac eu ca să trăiesc. (O lacrimă umezi ochii lui Étienne Lousteau.) Știi dumneata cum trăiesc eu ? reluă el cu o intonație de furie în glas. Puținii bani pe care puteau să mi-i dea ai mei i-am tocat repede-repede. M-am pomenit fără mijloace după ce izbutisem să mi se primească o piesă la Théâtre-Français. La Théâtre-Français chiar protecția unui principe sau a unui ministru nu ajunge ca să obții o reprezentare în beneficiul tău : actorii nu se dau bătuti decit față de aceia care le amenință amorul propriu. Dacă ai atita putere încît să ceri să se scrie în ziare că junele-prim suferă de astmă, că juna-primă are fistulă cine știe unde, că subreta prinde muște, miine te și joacă. Eu, care îți vorbesc, nu știu nici dacă peste doi ani voi dispune de puterea asta : îți trebuie prea mulți prieteni. Unde, cum și cu ce să-mi cîștig viața au fost întrebările pe care mi le-am pus cînd am simțit întiile semne ale foamei. După multe încercări, după ce am scris și un roman anonim plătit cu două sute de franci de Doguereau, care n-a cîștigat mare lucru de pe urma lui, m-am lămurit că numai gazetăria putea să mă hrănească. Dar cum să pătrund acolo ? N-o să-ți povestesc toate demersurile, stăruințele, milogeliile, nici cele șase luni de lucru ca supranumerar, cînd mi se spunea că gonesc abonații, în vreme ce eu îi aduceam. Să trecem peste timpul ăsta rușinos. Astăzi fac cronica teatrelor de pe boulevard, aproape pe gratis, la ziarul lui Finot, grăsanul acela care-și ia prînzul la cafe-neaua Voltaire (dar dumneata nu calci pe acolo !). Finot e redactor-șef. Eu trăiesc din vînzarea biletelor ce mi le dau directorii teatrelor ca să fiu mai binevoitor în articole, și din vînzarea cărților trimise de editori și despre care urmează să scriu. În sfîrșit, mai trăiesc, după ce-i dau lui Finot partea lui, și de pe urma tributului în natură pe care îl plătesc fabricile pentru care sau împotriva cărora îmi dă el voie să scriu cîte ceva. *Apă carminativă, Pomada sultanelor, Uleiul cefalic, Mixtura braziliană* plătesc un

articol pentru amăgirea publicului, cu douăzeci-treizeci de franci. Sint silit să latru la editorul care dă ziarului prea puține exemplare : căci ziarul ia două pe care le vinde Finot, și îmi trebuie și mie două ca să le vînd și eu. Chiar dacă ar publica o capodoperă, editorului zgîrcit cu exemplarele i se dă la cap. E o mirșăvie, dar din meseria asta trăiesc eu și alți o sută ca mine ! Și să nu crezi cumva că viața politică e mai frumoasă decît viața literară : totul e corupție, fiecare om e sau corupător sau corupt. Cînd e vorba de o afacere de editură ceva mai mare, editorul mă plătește, de frică să nu fie atacat. De aceea veniturile mele depind de prospectele editate. Cînd acestea apar ca ciupercile, banii curg gîrlă în punga mea, și atunci îmi pot ospăta prietenii. Cînd editorii nu lucrează, iau masa la Flicoteaux. La rîndul lor, și actrițele își plătesc elogiile, dar cele mai istețe plătesc criticile, fiindcă de tăcere se tem ca de moarte. De aceea o critică făcută spre a fi combătută în altă parte face mai mult și costă mai scump decît o laudă simplă, uitată a doua zi. Polemica, dragul meu, este temelia celebrităților. Cu meseria asta de spadasin de idei și de reputații industriale, literare și dramatice, cîștig două sute cincizeci de franci pe lună, pot să-mi vînd un roman cu cinci sute de franci, și încep să fiu socotit un om de temut. În ziua cînd, în loc să trăiesc la Florine în casă pe spinarea unui droghist care face pe nobilul, voi avea și eu casa mea, cînd voi trece la un ziar mare la care voi avea rubrica mea permanentă, în ziua aceea, dragul meu, Florine va ajunge o mare actriță ; iar eu... nu știu ce voi putea ajunge : ministru sau om de treabă, orice e cu putință. (Își ridică fața umilită și aruncă în sus, spre frunzișul copacilor, o privire de disperare acuzatorie și înfricoșătoare.) Și cînd te gîndești că am o tragedie frumoasă, primită ! Și, printre hîrțiile mele, un poem care o să piară ! Și eram bun ! Aveam inima curată ! Acum trăiesc cu o actriță de la teatrul Panorama-Dramatique, eu care visam

o iubire minunată cu o femeie distinsă din lumea bună ! În sfârșit, pentru un exemplar pe care editorul nu-l dă ziarului, vorbesc de rău o carte bună !

Lucien, mișcat pînă la lacrimi, îi strînse mîna lui Étienne.

— În afară de cei din lumea literară, zise ziaristul ridicîndu-se și îndreptîndu-se spre alea cea mare a Observatorului, pe care cei doi poeți se plimbară ca să respire mai mult aer, nu există un singur om care să cunoască înfiorătoare odisee prin care se ajunge la ceea ce se numește, potrivit fiecărui talent în parte, voga, moda, reputația, renumele, celebritatea, favoarea publicului, aceste trepte ce duc la glorie dar nu o înlocuiesc niciodată. Fenomenul acesta moral, atît de orbitor, se compune dintr-o mie de mici întimplări care variază cu atîta iuteală, încît nu există exemplul a doi oameni parveniți pe aceeași cale. Canalis și Nathan se află în două situații complet deosebite și care nu se vor mai repeta. D'Arthez, care se speștește muncind, va deveni celebru printr-un alt joc al sortii. Reputația, atît de rîvnită, e mai totdeauna o prostituată încoronată. Da, da ; pentru literatura proastă ea reprezintă pe fata săracă ce tremură pe la răscruci ; pentru literatura de mîna a doua, este femeia întreținută care iese din casele rău famate ale gazetăriei și căreia eu îi sînt codoș ; pentru literatura norocoasă, este cîrtezana fastuoasă și trufașă, care are mobilă scumpă, plătește impozitele statului, îi primește în casă pe marii seniori, îi tratează și îi maltratează, are valeți, trăsură, și-i poate lăsa pe creditorii pretențioși să aștepte. A ! însă aceia pentru care reputația este, cum era pentru mine altădată și pentru dumnéata astăzi, un înger cu aripile în mii de culori, cu veșmintul alb, cu o ramură verde într-o mînă și un paloș de foc în cealaltă, arătare avînd ceva din abstracțiunea mitologică trăind în fundul unei peșteri și ceva din fata săracă, dar cinstită, pierdută într-o mahala, bogată numai prin cumințenia și curajul ei, și luîndu-și

zborul din nou la ceruri neprihănită, cînd nu pierе pingărită, întinată, uitată în gloata sărăcimii ; oamenii aceștia, cu creierul încins cu bronz, cu inimile încă fierbinți sub troienele înghețate ale experienței ; ei, bine ! aceștia sînt rari pe meleagurile ce le vezi în fața dumitale, zise el arătînd orașul pierdut în ceața asfințitului.

O clipă Lucien își aminti de cenaclu și tresări înduioșat dar fu tîrit înainte de Lousteau care-și urmă înfricoșătoare-i jelanie.

— Sînt rari și risipiți în cazanul acesta, rari ca adevărații îndrăgostiți în lumea amorezaților, rari ca averile cinstite în lumea financiarilor, rari ca un om curat în gazetărie. Experiența celui dintîi care mi-a spus mie ceea ce-ți spun eu dîmțale acuma s-a pierdut, așa cum desigur și a mea va rămîne pentru dumneata nefolositoare. Mereu același avînt mină din provincie aici în fiecare an un număr egal, ca să nu spun crescînd, de tineri ambițioși care pornesc cu capul sus, cu inima semeată, să cucerească *Moda*, această principesă Turandot din *O mie și una de zile*, față de care toți vor să fie prințul Calaf¹ ! Dar nici unul nu dezleagă enigma. Toți se prăbușesc în groapa nenorocirii, în mocirla ziarelor sau a editurilor. Și acești cerșetori își duc zilele din articole biografice, de umplutură, sau din „fapte diverse“ la ziare, sau din cărți comandate de șireții negustori de hîrtie mîzgălită, care preferă o prostie ce se „desface“ în două săptămîni unei capodopere care are nevoie de timp ca să se vîndă. Larvele acestea, strivite mai înainte de a ajunge fluturi, trăiesc din rușine și ticăloșie, gata să muște sau să laude un talent ce mijeste, la ordinul unui pașă de la *Constitutionnel*, *Quotidienne*, sau *Débats*, la semnul unui editor, ori la rugămîntea vre-

¹ Intr-o legendă chineză — utilizată și în opera *Turandot* a lui Puccini — o frumoasă principesă, pentru a răzbuna nefericirile din tinerețe ale bunicii sale, declară că nu se va mărita cu un străin decît dacă acesta va dezlega trei întrebări propuse de ea ; cel care ghicește enigmele este prințul persan Calaf.

unui coleg gelos, deseori în schimbul unei mese. Cei care înving piedicile uită necazurile începutului. Eu însumi, timp de șase luni, am scris articole în care am pus tot ce aveam mai bun în mine pentru un nemernic care le dădea drept ale lui, care de pe urma lor a ajuns redactor cu rubrică permanentă : pe mine nu m-a luat colaborator, nu mi-a dat nici măcar cincizeci de franci, sînt silit să-i întind mîna și să i-o string pe a lui.

— Și ce de ? zise mîndru Lucien.

— Poate voi avea cîndva nevoie să strecor cîteva rînduri în vreun articol de-al lui, răspunse rece Lousteau. În sfîrșit, dragul meu, munca nu este secretul succesului în literatură ; totul e să exploatezi munca altuia. Directorii de ziare sînt niște antreprenori, iar noi sîntem zidarii. De aceea, cu cît un om e mai mediocru, cu atît mai repede parvine ; el poate să înghită broaște vii, să îndure orice, să lingusească josnicia sultanilor literari, ca un nou venit de la Limoges, anume Hector Merlin, care a și început să facă politică de centru și care lucrează la ziarul nostru : l-am văzut cu ochii mei ridicînd de jos pălăria unui redactor-șef. Nesupărînd pe nimeni, băiatul ăsta se va strecura printre ambițiile rivale aflate în luptă. Mi-e milă de dumneata. Mă văd în dumneata pe mine cum eram, și sînt sigur că, peste un an, doi, vei fi și dumneata cum sînt eu acum. Să nu crezi cumva că vreo gelozie ascunsă, vreun interes personal mă îndeamnă să-ți dau sfaturile astea amare ; e numai deznădejdea unui osîndit pe veci la chinurile iadului. Nimeni nu se încumetă să-ți spună ceea ce îți strig eu cu durerea omului lovit în inimă, și ca un alt Iov de pe paiele gunoiului : „Astea îmi sînt rănile !“

— Aici sau în altă parte, tot trebuie să lupt, zise Lucien.

— Află deci, reluă Lousteau, că lupta va fi necruțătoare dacă ai talent, căci norocul dumitale ar fi să n-ai. Cu vremea, cugetul, care astăzi ți-e curat, nu va mai fi tot așa de neînduplecat în fața celor de care vei vedea că

depinde succesul dumitale ; care, cu o singură vorbă, pot să-ți redea viața, dar care nu vor voi s-o rostească ; fiindcă, să mă crezi, scriitorul la modă e mai rău și mai aspru cu noii veniți, decît editorul. Acolo unde editorul nu vede decît o pierdere de bani, autorul se teme de un rival : unul te poartă cu vorba, celălalt te strivește. Ca să crezi opere frumoase, sărman copil, vei scoate cu pana din inimă dragostea de oameni, seva, energia și ți le vei așterne pe hîrtie în patimi, în simțiri, în fraze ! Da, vei scrie în loc să te zbați, vei cînta în loc să lupți, vei iubi, vei urî, vei trăi în cărțile dumitale ; însă după ce îți vei fi rezervat bogățiile pentru stil, aurul și purpura pentru personaje, după ce vei fi ajuns să umbli în zdrențe prin Paris, fericit de a fi adus pe lume, rivalizînd cu starea civilă, o ființă numită Adolphe, Corinne, Clarisse sau Manon ¹, după ce îți vei fi prăpădit viața ca să dai viață unei asemenea făpturi, o vei vedea calomniată, trădată, vindută, deportată în lagunele uitării de ziariști, îngropată de cei mai buni prieteni. Ai să fii dumneata în stare să aștepti ziua cînd făptura dumitale își va lua, în fine, zborul în lume trîzită de cine ? și cînd ? și cum ? Există o carte minunată, un *pianto* al necredinței, *Obermann* ², care se plimbă singuratică prin deșertul prăvăliilor, drept care librarii îi zic în zeflema *privighetoare*. Cînd oare veni-va învierea și pentru ea ? Cine ar putea spune ? Mai înainte de orice, fă-ți deci rost de un editor destul de îndrăzneț ca să tipărească *Margaretele* ! Nu poate fi vorba

¹ Eroi și eroine de romane celebre din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea ; Adolphe, al lui Benjamin Constant (*Adolphe*, 1815), Corinne, a doamnei de Staël (*Corinne*, 1807), Clarisse, a lui Richardson (*Clarisse Harlowe*, 1747—1748), Manon, a abatelui Prévost (*Manon Lescaut*, 1731).

² Roman de Étienne de Sénancour (1770—1846), în care eroul (Obermann — supraomul) reușește să se ridice deasupra religiei, dar este victima „bolii secolului“, formă de inadaptare și însingurare, care a dominat o parte a literaturii romantice.

să ți le plătească, ci să ți le tipărească. Vei asista atunci la scene ciudate.

Tirada aceasta severă, rostită cu diferitele accente ale pasiunilor pe care le exprima pe rînd, căzu ca o avalanșă de zăpadă pe sufletul lui Lucien și i-l îngheță. Rămase în picioare, tăcut. Dar mai apoi, inima-i biciuîță parcă de înfiorătoarea poezie a greutăților înșirate izbučni. Lucien îi strînse mîna lui Lousteau și îi strigă :

— Voi izbîndi !

— Bine, oftă ziaristul, încă un creștin care coboară în arenă ca să se dea pradă fiarelor. Dragul meu, astă-seară e o premieră la Panorama-Dramatique, începe la opt ; acum e șase, du-te de-ți pune cel mai bun costum, în sfîrșit, să arăți cum se cuvine. Vino de mă ia. Stau în strada de la Harpe, deasupra cafenelei Servel, la etajul al patrulea. O să trecem întîi pe la Dauriat. Stăruie, nu-i așa, în hotărîrea dumitale ? Ei, bine ! o să-ți fac astă-seară cunoștință cu unul din regii editorilor și cu cîțiva gazetari. După spectacol, vom lua masa la iubita mea, împreună cu cîțiva prieteni, căci ce mîncăm noi seara nu se poate numi o masă. O să-l vezi acolo pe Finot, redactorul-șef și proprietarul ziarului la care lucrez eu. Știi, vorba Minettei de la Vaudeville : *Tîmpul înseamnă un post lung*. Ei, bine, pentru noi și hazardul e un post lung ; trebuie să-l punem la probă.

— Nu voi uita niciodată ziua asta, zise Lucien.

— Înarmează-te cu manuscrisul și vino bine îmbrăcat, nu atît pentru Florine, cît pentru editor.

Camaraderia din aceste ultime cuvinte, după strigătul violent al poetului zugrăvind războiul literar, îl mișcă pe Lucien tot atîta cît îl mișcase altădată, în același loc, vorba gravă și resemnată a lui d'Arthez. Însufletit de perspectiva unei lupte imediate între el și ceilalți oameni, încrezătorul tînăr nu bănuie realitatea nenorocirilor morale pe care i le destăinuise ziaristul. Nu știa că se afla la răscrucea a două drumuri deosebite, a două sisteme re-

prezentate de cenaclu și de gazetărie, dintre care unul era lung, onorabil, sigur ; iar celălalt semănat cu piedici și primejdii, plin de ticăloșii care aveau să-i întineze cugetul. Firea lui îl împingea să ia drumul cel mai scurt, cu aparență de cel mai plăcut, să se folosească de mijloacele hotărîtoare și repezi. În acel moment, nu văzu nici o deosebire între nobila prietenie a lui d'Arthez și camaraderia superficială a lui Lousteau. Spiritul acesta nestatornic socoti ziaristica o armă la îndemîna lui și, simțindu-se făcut să o minuiască, voi s-o apuce neîntîrziat. Năucit de ofertele noului său prieten, care îi dădu mîna cu un gest socotit de Lucien ca prietenos, putea el să știe că, în armata presei, fiecare are nevoie de prieteni, așa precum generalii au nevoie de soldați ? Lousteau, văzîndu-l hotărît, îl încuraja, sperînd să-l lege de el. Ziaristul își găsea pentru întia oară un prieten, după cum Lucien dădea întia oară peste un protector : unul voia să fie avansat caporal, celălalt voia să ajungă soldat. Proaspătul ucenic se înapoie vesel acasă, unde se îmbracă cu tot atîta grijă ca și în ziua nefericită cînd voise să se prezinte în loja marchizei d'Espard, la Operă ; dar acum hainele îi veneau mai bine, începuse a se deprinde să le poarte. Își puse pantalonii cei frumoși de culoare deschisă, ghetete elegante care îl costaseră patruzeci de franci și fracul de bal. Își freză și își parfumă părul blond și mătăsos care-i cădea în bucle strălucitoare. Acum își ținea fruntea sus, cu îndrăzneala pornită din sentimentul valorii și viitorului ce i se deschidea în fața ochilor. Se îngriji mult și de mîini, frumoase ca acelea de femeie, iar unghiile migdalate, bine curățite, arătau trandafirii. Pe gulerul de satin negru, rotunjimea albă a bărbiei strălucea. Nicicînd un tînăr mai chipeș nu coborîse din dealul Cartierului Latin.

Frumos ca un zeu grec, Lucien luă o trăsură și, la șapte fără un sfert, se află în fața cafenelei Servel. Portăreasa îl pofti să urce patru etaje, dîndu-i niște lămuriri topografice destul de încîlcite. Înarmat cu aceste îndru-

mări găsi, nu fără oarecare greutate, o uşă deschisă la capătul unui coridor întunecos, şi recunoscă de îndată camera clasică a Cartierului Latin. Mizeria tineretului îl urmărea şi aici ca şi în strada Cluny, ca la d'Arthez, la Chrestien, peste tot ! Dar peste tot ea capătă pecetea pe care i-o imprimă caracterul aceluia ce o îndură. Aici, mizeria era înfiorătoare. Un pat de nuc, fără polog, de-a lungul căruia îşi căsca găurile un covor tocit, la ferestre nişte perdele îngălbenite atât de fumul sobei care nu trăgea cum trebuie, cât şi de cel al ţigărilor de foi ; pe sobă, o lampă Carcel dăruită de Florine şi care scăpase încă de muntele de pietate ; apoi un scrin de mahon cu lustrul mat, o masă încărcată de hirtii, câteva pene zbirlite şi doar câteva cărţi aduse în ajun sau chiar în ziua aceea : acesta era mobilierul camerei lipsite de lucruri de preţ, dar plină de o grămadă de ghetete cu tălpile căscate, ciorapi ciuruiţi de parcă erau de dantelă, mucuri de trabuce, batiste murdare, cămăşi, în două volume, cravate cu trei ediţii. Părea un fel de bivouac literar, plin de lucruri scoase din uz şi de cea mai urită sărăcie ce se poate închipui. Pe noptieră, zăceau cărţile citite în dimineaţa aceea, iar pe marginea căminului un brici, o pereche de pistoale, o cutie de trabuce. Pe un perete, Lucien văzu nişte florete încruşate sub o mască. Trei scaune şi două fotolii abia vrednice de cea mai proastă cameră mobilată de pe strada aceea, completau mobila. Odaia, murdară şi mohorită, trăda o viaţă fără odihnă şi fără demnitate : locuită de nevoie, se dormea şi se lucra acolo doar pe apucate ; de cum intrai, îţi venea să fugi. Câtă deosebire între această neorânduială cinică şi sărăcia curată, cuviincioasă a lui d'Arthez !, .. Dar amintirea aceasta, în care se ascundea şi o povaţă, fu repede alungată de gluma ce-o făcu Etienne ca să maşcheze goliciunea viciului.

— Asta-i o cocină, casa mea adevărată e în strada Bondy, în noul apartament pe care droghistul l-a mobilat pentru Florine şi pe care îl inaugurăm astă-seară.

Étienne Lousteau își pusese niște pantaloni negri, niște ghețe bine lustruite, o haină închisă pînă la gît ; cămașa, pe care Florine trebuia desigur să i-o schimbe, era ascunsă de un guler de catifea, iar pălăria și-o peria ca să pară nouă.

— Mergem ? întrebă Lucien.

— Nu încă, aștept un editor care să-mi aducă ceva bani, căci s-ar putea să jucăm cărți deseară. N-am un sfanț ; și, pe deasupra, îmi mai trebuie și o pereche de mănuși.

Cei doi prieteni auziră pe coridor pașii cuiva.

— El e, zise Lousteau. Ai să vezi, dragul meu, cum arată Providența cînd se înfățișează poetilor. Înainte de a-l vedea în toată splendoarea pe Dauriat, editorul *fashionable*¹, o să-l cunoști acum pe editorul de pe cheiul Augustinilor, pe editorul care se ocupă cu sconturi, pe negustorul de vechituri literare, fost negustor de zarzavaturi. Hai, intră, zripturoiule ! strigă Lousteau.

— Am sosit, zise un glas dogit ca de clopot spart.

— Cu bani ?

— Bani ? bani nu mai am în prăvălie, răspunse un tinăr care intră uitîndu-se curios la Lucien.

— Îmi datorezi cincizeci de franci, în primul rînd, reluă Lousteau. În al doilea rînd, uite două exemplare dintr-o *Călătorie în Egipt* despre care se zice că e o minunăție, e plină de gravuri, cu siguranță că o să se vîndă : i s-au plătit cu ele lui Finot două articole pe care o să i le scriu eu. *Item*, două din ultimele romane ale lui Victor Ducange, un autor foarte iubit în cartierul Marais. *Item*, două exemplare din a doua carte a unui începător, Paul de Kock¹, care scrie în același gen. *Item*, două de Yseult de Dôle, o lucrare frumusețel tipărită în provincie. Cu totul

¹ La modă (engl.).

² *Paul de Kock* (1794—1871), autor banal de romane ușoare din lumea micii burghezii pariziene, romane foarte căutate la vremea lor.

o sută de franci, în condiții avantajoase. Așa că îmi datorezi o sută de franci, domnișorul Barbet.

Barbet se uită la cărți, cercetându-le cotoarele și copertile cu grijă.

— O! sînt foarte bine păstrate, exclamă Lousteau. *Călătoria* nu-i tăiată, ca și cele de Kock și Ducange. Nici cea de pe sobă, *Considerațiuni asupra Simbolicei*, nu-i tăiată, dar ți-o dau pe gratis, căci n-am ce considerațiuni să mai fac și eu asupra ei.

— Păi atunci, zise Lucien, cum o să-ți faci articolele?

Barbet se uită foarte mirat la Lucien, iar apoi la Étienne, rînjind :

— Se vede că domnul are norocul să nu fie om de litere.

— Ba nu, Barbet, ba nu. Domnul e poet, un mare poet care o să-i „taie“ pe Canalis, pe Béranger și pe Delavigne. O s-ajungă departe, dacă nu cumva se aruncă mai întîi în Sena, dar și atunci tot ajunge pînă la Saint-Cloud.

— Dacă mi-e permis să-i dau un sfat domnului, zise Barbet, ar fi acesta : să se lase de versuri și să se apuce de proză. Anticarii s-au săturat de versuri.

Barbet avea o redingotă ponosită, închisă la un singur nasture și cu gulerul slinos ; stătea cu pălăria pe cap, purta pantofi, iar prin vesta descheiată se vedea o cămașă de pînză groasă. Fața rotundă, străpunsă de doi ochi lacomi, arăta bunătate, dar în privire i se citea acea vagă neli-niște specifică oamenilor deprinși să li se ceară bani pe care îi și au. Rotofei cum era, părea cumsecade, căci șiretenia și-o ținea mascată de o burtică destul de respectabilă. Fost băiat de prăvălie, luase de doi ani o mică dugheană pe chei, de unde o pornea cu colindul pe la ziariști, pe la autori, pe la tipografi, cumpărîndu-le pe preț de nimic cărțile primite de ei în dar și cîștigînd astfel zece-douăzeci de franci pe zi. Cu aceste economii adulemea nevoile oricărui, pîndea cîte-o afacere bună, achiziționa cu reducere de cincisprezece-douăzeci la sută, de la au-

torii strimtorați, polițele editorilor de la care, a doua zi, cumpăra, tocmindu-se ca la vânzările cu bani gheață, câteva cărți bune, căutate pe piață ; iar apoi îi plătea tot cu polițele lor, în loc de bani. Făcuse liceul și învățătura îl ajuta să se ferească cu grijă de poezia și romanele moderne. Ținea la alt soi de lucrări, la cărțile de utilitate, a căror deplină proprietate costa o mie de franci și pe care le putea exploata în voie, precum *Istoria Franței pentru copii, Ținerea registrelor — în douăzeci de lecțiuni, Botanica pentru fete*. Lăsase să-i scape două sau trei cărți bune, după ce îi făcuse pe autori să vină pe la el de peste douăzeci de ori, fără a se hotărî să le cumpere manuscrisul. Când i se reproșa veșnica lui frică, el scotea din buzunar o copie după un articol privitor la un faimos proces, articol apărut în mai toate ziarele, care nu-l costase nimic și îi adusese două sau trei mii de franci câștig.

Barbet era editorul fricos, care-și mănincă de sub unghie, care-și dă greu semnătura, care de-abia eliberează o factură, o reduce cât poate, își desface singur cărțile cinstite pe unde, dar le vinde totuși și se pricepe cum să ia banii pe ele. Era spaima tipografilor, care nu știau cum să se poarte cu el : îi plătea din sconturi și le mai ciupea ceva din facturi când îi ghicea la ananghie ; apoi nu mai lucra cu aceia pe care îi jupuisese, temîndu-se de vreo cursă.

— Ei, încheiem târgul ? întrebă Lousteau.

— Hei, draguțule, zise Barbet familiar, am în prăvălie șase mii de volume de vânzare. Și, după vorba unui editor bătrîn, hîrtia de carte nu-i hîrtie de bancă. Negotul de cărți merge prost.

— Dacă te-ai duce în prăvălia lui, dragă Lucien, zise Etienne, ai găsi pe o teighea de stejar, cumpărată de la vreun circiumar falit, un opaiț căruia nu i-a luat mukul, ca să țină mai mult. La lumina slabă ce o răspîndește, ai zări rafturile goale. Ca să păzească goliciunea asta, un băiețandru cu o haină albastră își suflă în pumni, tropăie

din picioare și își bate miinile de spate ca birjarii pe capră. Iată ! n-are mai multe cărți în prăvălie decît am eu aici. Nimeni nu e în stare să ghicească ce fel de negustorie se învîrtește acolo.

— Uite o poliță de o sută de franci pe trei luni, spuse Barbet care nu-și putu opri un zîmbet scoțînd o hîrtie din buzunar, și-ți iau hîrtoagele. Nu mai pot — înțelegi ? — să dau bani gheață, vînzarea merge prost. Mi-am închipuit că ai nevoie de mine și, cum n-am nici un ban, am semnat o poliță ca să-ți fac un bine, pentru că altfel nu-mi place să-mi dau semnătura.

— Așa că mai vrei și stima și mulțumirile mele ? zise Lousteau.

— Deși polițele nu se plătesc cu sentimente, totuși îți primesc stima, răspunse Barbet.

— Dar îmi trebuie și niște mînuși, iar negustorii n-or să fie atît de drăgălași să-mi primească în schimb polița dumitale, zise Lousteau. Uite, ia de colo, din primul sertar al scrinului, o gravură minunată, face optzeci de franci ; e inedită ca și articolul pe care l-am scris despre ea : un articol destul de nostim. Aveai și ce să scrii despre *Hippocrate refuzînd darurile lui Artaxerxe*¹ ! Ei, ce zici ? Planșa asta ar fi pe placul oricărui doctor care refuză darurile exagerate ale satrapilor din Paris. O să găsești sub gravură și vreo treizeci de romănțe. Haide, ia totul, și dă-mi patruzeci de franci.

— Patruzeci de franci ! spuse librarul scoțînd un țîpăt de găină speriată, cel mult douăzeci. Și chiar și așa pot să-i pierd, adăugă Barbet.

— Unde sînt cei douăzeci de franci ? întrebă Lousteau.

— Nici nu știu dacă îi am, zise Barbet scotocindu-se. A ! Uite-i. M-ai lăsat calic ; ai o putere asupra mea !..

¹ Gravură după celebrul tablou făcut de Giraudet pentru Facultatea de medicină din Paris (1792) ; este reprezentată scena cînd marele medic al antichității, Hippocrate, refuză darurile regelui Persiei, pentru că acesta era dușmanul patriei sale.

— Hai să mergem, spuse Lousteau, care luă manuscrisul lui Lucien și-i trase o linie cu cerneală pe sub soară.

— Mai ai ceva pentru mine ? întrebă Barbet.

— Nimic, dragă Shylock. O să-ți dau o afacere stranică (în care ai să pierzi cinci mii de franci, ca să te înveți minte să mă mai jupoi în halul ăsta !), adăugă Étienne în șoaptă lui Lucien.

— Și cu articolele ce-o să faci ? întrebă Lucien după ce se urcară în trăsură care-i ducea spre Palais-Royal.

— Ei, o să-i dau rasol. Pentru *Călătorie în Egipt* am deschis cartea și am citit câte ceva pe ici, pe colea, fără s-o tai, și am descoperit unsprezece greșeli de franceză. O să scriu o coloană spunând că, dacă autorul a învățat limba *gogoșilor* săpate pe pietroaiile egiptene ce se cheamă obeliscuri, în schimb nu-și cunoaște limba lui, și o să i-o dovedesc. O să mai spun că, în loc să ne vorbească de istorie naturală și de antichități, mai bine s-ar fi ocupat de viitorul Egiptului, de progresul civilizației, de posibilitățile de a uni Egiptul cu Franța care, după ce l-a mai cucerit și pierdut o dată, poate încă să-l mai câștige cu ascendentu-i moral. Aici, niște tirade patriotice, amestecate cu alte tirade despre Marsilia, despre Orient, despre comerțul nostru !

— Dar dacă făcea așa, ce-ai mai fi zis ?

— Hei ! așa fi zis că, în loc să ne plictisească cu politica, ar fi trebuit să se ocupe de artă, să ne descrie țara sub latura ei pitorească și geografică. Și atunci criticul s-ar fi pus pe jeluitor : politica ne omoară, ne plictisește, nu mai poți scăpa de ea. Aș fi regretat încântătoarele călătorii în care ni se arată greutatea navigației, farmecul canalelor, deliciile prilejuite de trecerea ecuatorului, în sfârșit tot ceea ce vor să afle aceia care n-au să călătorească niciodată. Deși îi aprobă, lumea râde de călătorii care notează drept mari evenimente o pasăre ce trece, un

pește zburător, un pescuit, punctele geografice însemnate, străfundurile cercetate. Publicul vrea iarăși lucruri științifice pe care nu le pricepe, dar care încintă întotdeauna, ca tot ceea ce e profund, misterios și de neînțeles. Cititorul ride, e mulțumit. Cît despre romane, Florine e cea mai mare cititoare de romane din cîte există pe lume ; ea îmi face analiza, și eu îmi ticluiesc articolul după părerea ei. Cînd a fost plictisită de ceea ce numește ea *vorbe goale*, cartea începe să-mi atragă atenția și îi mai cer un exemplar editorului, care îl trimite, fericit să aibă un articol favorabil.

— Dar, Dumnezeu ! Și critica, sfînta critică ! Ea unde rămîne ? întrebă Lucien îndopat cu învățătura cenei.

— Dragul meu, răspunse Lousteau, uite ce e : critica e o perie prea aspră pentru stofele ușoare. Dar să lăsăm acuma meseria. Vezi semnul ăsta ? îl întrebă el arătîndu-i manuscrisul *Margaretelor*. Am unit cu puțină cerneală sfoara de hîrtie. Dacă Dauriat îți citește manuscrisul, n-o să-i mai fie cu putință să lege sfoara chiar la locul unde a fost. Așa că manuscrisul e ca și sigilat. Acest lucru își are rostul lui în experiența pe care vrei s-o faci. Și mai notează că nu te duci, în prăvălia aceea, singur și fără naș, ca oricare tînăr ce încearcă pe la zece editori pînă să găsească unul care să-i întindă măcar un scaun să șadă...

Lucien știa cît era de adevărat acest amănunt. Lousteau plăti birjarului trei franci, spre marea mirare a lui Lucien, uluit de această dărnicie după mizeria de adi-neauri. Apoi cei doi prieteni intrară în Galeriile de Lemn¹, unde își avea sediul pe atunci așa-numita Editură de nou-țări literare.

Pe vremea aceea, Galeriile de Lemn erau una din curiozitățile cele mai vestite ale Parisului. Nu poate fi de

¹ Galeriile de Lemn de la Palais-Royal au fost înlocuite în 1829 cu actualele Galerii de Piatră.

prisos a zugrăvi aci bazarul acesta infect ; căci, timp de treizeci și șase de ani, el a jucat în viața pariziană un rol atât de important, încît sînt puțini oameni de patruzeci de ani cărora această descriere, de necrezut pentru cei tineri, să nu le facă plăcere. Pe locul galeriei d'Orléans, rece, înaltă și lată, un soi de seră fără flori, se ridicau niște barăci sau mai degrabă niște cocioabe de scînduri, destul de prost acoperite, mici, rău luminate dinspre curte și dinspre grădină de niște gemulețe denumite ferestre și care semănau cu ale celor mai murdare cîrciumi de la marginea orașului. Trei rînduri de prăvălii alcătuiau două galerii, înalte de vreo douăsprezece picioare fiecare. Prăvăliile aflate la mijloc dădeau pe cele două galerii, în care aerul era greu de tot, iar lumina slabă din pricina acoperișului de sticlă totdeauna murdară. Chichinețele astea dobîndiseră, pe măsură ce se înmulțise și numărul celor care veneau să caște gura acolo, un preț atât de mare, încît chiria unora, deși nu aveau mai mult de doi metri pe trei, ajunsese la cinci mii de franci. Dughenele, luminate numai dinspre grădină și curte, erau împrejmuite de niște gărdulețe verzi, menite, pesemne, să împiedice mulțimea de a dărîma, prin atingere, zidurile din moloz de proastă calitate care alcătuiau partea de dîndărăt a prăvăliilor. Se formase astfel acolo un spațiu de două-trei picioare în care vegetau produsele cele mai neașteptate ale unei botanici necunoscute științei, de-a valma cu acelea ale unor diferite industrii nu mai puțin înfloritoare. Ziare vechi acopereau cîte o tufă de trandafir, astfel că înfloriturile de stil erau parfumate de florile lăsate în paragină ale acestei grădini neîngrijite, dar stropite cu necurătenii Panglici de toate culorile sau prospecte înfloreau prin tufișuri. Resturi de cîrpe pestrițe înăbușeau vegetația ; întîlnind un ghemotoc de panglici pe o tufă de verdeață rămîneau dezamăgit de floarea pe care te pregăteai s-o admiri, observînd că, în realitate, o bucată de mătase ținea locul unei dalii. Dinspre curte ca și dinspre grădină, acest

palat năzdrăvan oferea vederii tot ceea ce murdăria pariziană a produs mai ciudat : văruieli spălăcite, tencuieli scorjite, firme vechi, anunțuri uluitoare. Pe deasupra, și publicul parizian murdărea groaznic gărdulețele verzi, fie prin grădină, fie din curte. Astfel, de amîndouă părțile, un șanț scîrbos și puturos părea că îi oprește pe oamenii simandicoși să se apropie de aceste galerii ; numai că oamenii simandicoși nu se dădeau înapoi din fața acestor urîțenii, după cum nici feți-frumoșii din povești nu dau înapoi în fața balaurilor sau a stavilelor ridicate de vrăjitorul cel viclean în calea spre fetele de împărat. Aceste galerii erau, ca și astăzi, străbătute de un pasaj, și, ca și astăzi, se mai putea pătrunde acolo și prin cele două peristiluri actuale începute înainte de revoluție și lăsate în părăsire din lipsă de fonduri. Frumoasele Galerii de Piatră, care duc astăzi la Théâtre-Français, erau pe atunci un pasaj strîmt, foarte înalt, și cu un acoperiș atît de stricat, încît deseori ploua înăuntru. Li se zicea Galeriile de Sticlă, ca să le deosebească de Galeriile de Lemn. Acoperișurile acestor maghernițe erau într-o stare atît de jalnică, încît Casa d'Orléans a fost dată în judecată de un faimos negustor de covoare și stofe căruia, într-o noapte, i se stricaseră mărfuri de o valoare considerabilă. Procesul a fost cîștigat de negustor. Pe alocuri, niște pinză dublu-gudronată, servea de acoperămint. Pardoseala Galeriilor de Sticlă, unde s-a pricopsit vestitul Chevet, ca și aceea a Galeriilor de Lemn, nu era altceva decît pămîntul natural al Parisului, sporit de pămîntul întîmplărilor, cărat de ghetete și pantofii trecătorilor. La tot pasul, picioarele călcau pe munți și văi de glod întărit, și neîncetat măturat de negustori, astfel că noilor-veniți le trebuia un anume timp pînă să se învețe a umbla pe acolo.

Mormanele astea de necurățenii, geamurile minjite de ploaie și de praf, maghernițele scunde și acoperite cu zdrențe, murdăria zidurilor neterminate ; toată adunătura de lucruri care aducea a șatră de țigani, a bîlci, a uluci cu

care se inconjoară la Paris monumentele ce nu se mai construiesc, înfățișarea asta tragicomică se potrivea de minune cu diferitele negoturi care foliau pe sub șopronul necuviincios, nerușinat, plin de gălăgie și de veselie, în care, de la revoluția din 1789 și pînă la revoluția din 1830, s-au făcut afaceri ce depășesc orice închipuire. Timp de douăzeci de ani, bursa s-a ținut peste drum, la parterul Palatului. În acest chip, acolo se crea opinia publică, se puneau la cale și se năruiau reputațiile ca și afacerile politice și financiare. Galeriile erau locul de întîlnire înainte și după bursă. Bancherii și negustorii din Paris umpleau ades curtea Palatului și se adăposteau pe sub aceste acoperișuri la vreme de ploaie. Natura acestei clădiri, ivită în acel loc fără să știi cum și de ce, îi dădea o sonoritate ciudată. Hohotele de ris răsunau la tot pasul. Nu izbucnea vreo ceartă la un capăt, ca să nu se afle numaidecît și la celălalt despre ea. Nu găseai pe acolo decît librari, editori, poezie, politică și proză, modiste și, în fine, femei de stradă ce veneau numai seara. Acolo înfloreau știrile și cărțile, gloriile proaspete și cele vechi, conspirațiile Tribunei ca și minciunile editorilor. Acolo se vindeau toate noutățile, iar publicul numai de acolo se îndărătnicea să cumpere. Acolo s-au vîndut într-o singură seară mii și mii de exemplare din cutare ori cutare pamflet de Paul-Louis Courier ¹, sau din *Aventurile fiicei de rege*, primul foc tras de casa d'Orléans asupra Chartei lui Ludovic al XVIII-lea. Pe vremea cînd Lucien își făcea apariția prin locurile acelea, citeva dughene aveau galantare destul de elegante; dar aceste dughene erau numai dintre cele ce dădeau spre curte sau spre grădină. Pînă în ziua cînd această curioasă colonie pieri sub tîrnăcoapele arhitectului Fontaine, dughenele înghesuie între cele două galerii răma-

¹ Paul-Louis Courier (1772—1825), pamfletar ilustru din vremea Restaurației; monarhia și biserica au fost atacate de el cu ascuțime în pamflete avînd de obicei forma de scrisori.

seră complet deschise, susținute de stâlpi, ca barăcile de bănci, astfel că privirea răzbătea în galerii printre mărfuri și prin ușile cu geam. Fiindu-le cu neputință să facă foc acolo, negustorii se încălzeau la niște sobițe de tablă numai cu jar și aveau ei înșiși grijă de foc, o imprudență putînd aprinde într-un sfert de ceas toată această republică din scînduri uscate de soare și incinse parcă de focul dorințelor stîrnite de prostituție, înțesate numai de vâluri, de pinze subțiri, de hîrtii și deseori măturate de curenți de aer. Prăvăliile modistelor erau pline de pălării năstrușnice, pîrînd că se află acolo nu atît spre a fi vîndute, cît numai spre a fi expuse, agățate cu sutele în niște frigări cu virful în formă de ciupercă și înveselind galeriile cu miile lor de culori. Timp de douăzeci de ani, toți vizitatorii se întrebaseră pe ce fel de capete ajungeau pînă la urmă pălăriile astea prăfuite. Lucrătoare, îndeobște urite, dar vioaie, agățau cucoanele cu vorbe viclene, după obiceiul și cu limbajul precupețelor din piață. O vînzătoare, dezghețată și cu ochi neastîmpărați, stătea pe un scăunel și hărțuia trecătorii : „Cumpărați o pălărie frumoasă, doamnă ! Stați să vă vînd și dumneavoastră ceva, domnule !” Inflexiunile vocii, ochetele sau luarea în deridere a unor trecători se adăugau vocabularului lor, bogat și pitoresc. Editorii și modistele trăiau astfel în bună înțelegere. În pasajul numit atît de pompos *Galeriile de Sticlă*, înfilneai negoțurile cele mai neașteptate. Acolo se instalau ventrilocii, șarlatanii de tot soiul, spectacolele unde nu vezi nimic ca și acelea unde ți se arată lumea întreagă. Acolo se instalase, pentru întîia oară, un om care a cîștigat după aceea șapte-opt sute de mii de franci colindînd bălciurile. Avea ca firmă un soare de aur într-o ramă neagră, în jurul căreia scînteiau în litere roșii cuvintele : *Aici omul vede ceea ce nici Dumnezeu nu poate vedea. Intrarea : zece centime.* Pungașul nu te primea niciodată singur, și nici într-un grup mai mare de două persoane. După ce intrai, te trezeai nas în nas cu o oglindă mare.

Deodată o voce, care l-ar fi înspăimîntat pînă și pe Hoffmann Berlinezul¹, se dezlănțuia ca un mecanism pus în mișcare : „Domnilor, vedeți aici ceea ce Dumnezeu nu ar putea în vecii vecilor să vadă, adică pe semenul dumneavoastră. Dumnezeu nu are semen !” Ieșeai rușinat și nu îndrăzneai să-ți recunoști prostia. De la toate ușile porneau voci asemănătoare ce-ți împuiau urechile cu cosmorame², cu vederi din Constantinopol, cu reprezentații de păpuși, cu automate care jucau șah, cu cîini care știau să aleagă pe cea mai frumoasă femeie din grup. Ventrilocul Fitz-James aici și-a cîștigat faima, în cafeneaua Borel, mai înainte de a se duce să moară în Montmartre, printre elevii Școlii Politehnice. Mai găseai pe acolo vînzătoare de fructe și de flori, precum și un croitor vestit pentru fireturile militare ce străluceau seara ca soarele. Dimineața, pînă la două după prînz, Galeriile de Lemn erau mute, posace și pustii. Negustorii stăteau la taifas între ei, ca acasă. Înghesuiala nu începea decît pe la trei, ora bursei. Cînd lumea începea să se adune, tineri însetați de literatură, dar lipsiți de mijloace, puteau citi pe gratis în dreptul rafturilor librăriilor. Miloși, băieții de prăvălie, puși să supravegheze cărțile expuse pe mese, îi lăsau să le răsfoiască. Dacă era vorba de volume cu numai două sute de pagini, ca *Smarra*, *Peter Schlemihl*, *Jean Sbogar*, *Jacko*³, în două ședințe le dădeau gata. Căci pe atunci, cabinetele de lectură nu luaseră încă ființă și trebuia să cumperi cartea ca s-o citești ; de aceea romanele se vindeau în timpul acela într-o număr ce ar părea fabulos astăzi. Era ceva cu adevărat franțuzesc în această pomană făcută intelectualității tinere, lacome și sărace. Poezia acestui în-

¹ Se referă la E. Th. A. Hoffmann.

² Dispozitive optice, inventate de abatele Gazzera pe la 1805, care, printr-o anumită așezare a unor tablouri în spatele unor lentile, dădeau iluzia perspectivei și adîncimii.

³ Povestiri romantice cu elemente fantastice sau cu eroi excepționali.

fiorător bazar se făcea și mai simțită o dată cu lăsarea serii. Din toate străzile învecinate, veneau cu grămada fete ce se puteau plimba pe acolo fără să plătească vreo taxă. Din orice colț al Parisului, femeia de stradă dădea fuga să-și facă *rîndul la Palat*. Într-adevăr, Galeriile de Piatră aparțineau numai unor case privilegiate care plăteau bani grei pentru dreptul de a-și expune cîteva ființe gătitе ca niște prințese, pe sub cîte o arcadă sau pe locul corespunzător acesteia în grădină ; pe cîtă vreme Galeriile de Lemn erau pentru prostituție un teren public, *Palatul* prin excelență, cuvînt ce însemna pe atunci templul prostituției. Orice femeie putea să vină acolo, să plece cu prada și s-o ducă unde poftea. Femeile astea atrăgeau așadar seara la Galeriile de Lemn o mulțime atît de mare de oameni, încît, din pricina înghesuiei, se mergea la pas, ca la înmormîntare sau la bal mascat. Această închineală care nu supăra pe nimeni îți lăsa răgaz pentru o mai atentă cercetare. Femeile aveau o îmbrăcăminte care astăzi a dispărut ; felul cum se arătau decoltate, pînă la mijlocul spatelui și foarte jos și în față ; pieptănăturile lor năstrușnice, născocite ca să atragă privirile : una ca o normandă, alta ca o spaniolă, cea de colo frizată ca un cățeluș, cealaltă cu părul lins ; picioarele prinse în ciorapi albi și arătate nu știai cum, dar totdeauna cînd trebuia, toată poezia asta sfruntată s-a pierdut. Dezmățul din întrebări și răspunsuri, nerușinarea asta publică, potrivită cu locul, nu se mai întilnește nici la bal mascat, nici la celelalte baluri celebre de azi. Totul te înfiora și te înveselea. Carnația albă a umerilor și a sinilor scînteia prin mulțimea de haine bărbătești, cele mai deseori de culoare închisă, și înfățișa ochiului cele mai splendide contraste. Zarva glasurilor și a pașilor producea o bîzîială ce se auzea încă de pe la mijlocul grădinii, ca de bas continuu, împletit cu hohotele de rîs ale fetelor sau cu țipetele de la vreo sfadă întimplătoare. Persoanele cele mai cumsecade, oamenii cei mai de vază se ciocneau de oameni cu

mutră de tîlhari. Amestecul acesta nefiresc exercita nu ştiu ce atracţie ce îi tulbura pînă şi pe cei mai nesimţitori. De aceea, tot Parisul a venit acolo, pînă în ultima clipă, ca să se plimbe chiar şi pe planşoul de lemn cu care arhitectul îşi acoperise fundaţiile în timp ce le construia. Şi de aceea, regrete imense şi generale au întîmpinat dărimarea acestor şandramale.

Editorul *Ladvoat* se stabilise abia de cîteva zile în colţul pasajului ce tăia pe la mijloc galeriile, faţă în faţă cu *Dauriat*, tînăr uitat astăzi, dar îndrăzneţ, şi care a destelenit calea pe care avea să strălucească mai apoi concurentul său. Dugheana lui *Dauriat* se afla pe unul din rîndurile ce dădeau înspre grădină, iar cea a lui *Ladvoat* era spre curte. Împărţită în două, prăvălia lui *Dauriat* cuprindea o magazie mare pentru cărţi, iar cealaltă parte îi slujea de birou. *Lucien*, care venea pe acolo pentru întia oară seara, se zăpăci de ceea ce vedea, aşa cum păteau toţi provincialii şi toţi tinerii, şi curînd se rătăci de însoţitorul său.

— Dacă ai fi frumos ca băiatul ăsta, ţi-aş da şi eu ceva, îi zise o fată unui bătrîn, arătîndu-l pe *Lucien*.

Lucien plecă ochii ruşinat, şi se lăsă dus de valul de lume într-un hal de buimăcire şi aţîtare, greu de descris. Hărţuit de privirile femeilor, atras de formele dezgolite, zăpăcit de sinii obraznici ce îi aţîneau drumul, se agăţa de manuscrisul său strîngîndu-l ca să nu i-l fure cineva, naivul !

— Hei, domnule, ce vrei ? strigă el simţîndu-se apucat de o mină şi crezînd că poeziile lui momiseră pe cineva.

Îl recunosc pe amicul său *Lousteau*, care îi zise :

— Ştiam eu că pînă la urmă o să treci şi pe aici !

Poetul se afla în faţa prăvăliei în care *Lousteau* îl şi împinse şi care era plină de oameni, toţi aşteptînd prilejul de a vorbi cu sultanul editurilor. Tipografii, negustorii de hîrtie şi desenatorii, făcînd roată în jurul vînzătorilor, îi

întrebau de afacerile în curs ori de cele ce se puneau la cale.

— Uite-l pe Finot, directorul ziarului meu; stă de vorbă cu un tânăr care are talent, Félicien Vernou, o secătură rea ca o boală rușinoasă.

— Ei, dragă, ai o premieră astăzi, zise Finot îndreptându-se cu Vernou spre Lousteau. Ți-am luat eu loja.

— N-oi fi vindut-o cumva lui Braulard?

— Ei, și ce? îți faci tu rost de-un loc. Ce cauți la Dauriat? A! să nu uit: am căzut la învoială să-i facem reclamă lui Paul de Kock, Dauriat i-a cumpărat două sute de exemplare, și Victor Ducange în schimb îi refuză un roman. Dauriat vrea să lanseze, zice el, un nou autor în același gen. Așa că să-l pui pe Paul de Kock deasupra lui Ducange.

— Păi, am o piesă cu Ducange la Teatrul Vesel, zise Lousteau.

— Nu-i nimic, îi spui că articolul e de mine, că îl făcusem crunt, că tu l-ai mai îndulcit, și o să-ți fie și recunoscător.

— Nu poți sconta cumva polița asta de-o sută de franci la casierul lui Dauriat? îl întrebă Étienne pe Finot. Știi? azi supăm împreună, inaugurăm noul apartament al Florinei.

— A! da, azi ne-ai poftit, zise Finot părînd că face o efortare de memorie. Hei, Gabusson, adăugă Finot luînd polița lui Barbet și întinzînd-o casierului, dă-i nouăzeci de franci pentru mine omului ăstuia. Andosează polița, amice.

Lousteau luă pana casierului, în vreme ce acesta număra banii, și semnă. Lucien, numai ochi și urechi, nu pierdu o silabă din toată conversația.

— Și asta nu-i totul, dragă, reluă Étienne, încă nu-ți mulțumesc, că doară noi sîntem legați pe viață să ne ajutăm. Trebuie să-l prezint lui Dauriat pe domnul, și e nevoie să pui și tu o vorbă, ca să ne asculte.

— Despre ce e vorba ? întrebă Finot.
— Despre un volum de poezii, răspunse Lucien.
— A ! făcu Finot cu o tresărire.
— Se vede că domnul, zise Vernou uitindu-se la Lucien, face abia acum cunoștință cu obiceiurile editorilor ; altfel și-ar fi încuiat manuscrisul în colțul cel mai ascuns al domiciliului său.

În acel moment, un tânăr frumos, Émile Blondet, care debutase de curînd la *Journal des Débats*¹ cu articole de mare răsunet, dădu mîna cu Finot, cu Lousteau, și-l salută ușor pe Vernou.

— Vino să supezi cu noi, la miezul nopții, la Florine, îi zise Lousteau.

— Vin, spuse tînărul. Dar cine o să mai fie ?

— A ! răspunse Lousteau, o să fie Florine și Matifat droghistul ; du Bruel, autorul care i-a dat un rol Florinei pentru debut ; un bătrînel, moș Cardot, și ginerele său, Camusot ; pe urmă, Finot...

— Și droghistul tău o să ne servească bine ?

— În orice caz n-o să ne servească droguri ! zise Lucien.

— Domnul are mult spirit, spuse serios Blondet, privind-l pe Lucien. Vine și dînsul la supeu, Lousteau ?

— Da.

— Atunci o să rîdem strașnic.

Lucien roșise pînă în vîrfurile urechilor.

— Mai ai mult, Dauriat ? întrebă Blondet ciocnînd în geamul ce dădea deasupra biroului lui Dauriat.

— Dragul meu, vin acuma.

— Ai noroc, îi spuse Lousteau protejatului său. Tînărul acesta, aproape tot atît de tînăr ca și dumneata, lucrează la *Débats*. E unul din tartorii criticii : toți se tem de el,

¹ La început buletin al dezbaterilor din Adunarea Națională (1789), *Ziarul Dezbaterilor* a devenit, din 1799, un periodic politic și literar care a apărut, în vremea reacțiunii feudale, sub Carol al X-lea, sistemul parlamentar, iar după 1830 organ guvernamental.

Dauriat va veni să-i facă curte și atunci o să ne putem apropia și noi de acest satrap al tipăriturilor, ca să ne spunem păsul. Altfel, nici la unsprezece nu ne-ar fi venit rîndul. Să vezi cum or să se tot îngroașe rîndurile celor care umblă după el.

Lucien și Lousteau se apropiază atunci de Blondet, de Finot, de Vernou și se îndreptară spre un capăt al prăvăliei, formînd un grup.

— Ce face, de-ntîrzie atîta ? îl întrebă Blondet pe Gabusson, șeful funcționarilor, care se ridică de pe scaun ca să-l salute.

— Tratează cumpărarea unui săptămînal căruia are de gînd să-i schimbe linia ca să combată influența *Minervei*¹, care prea îl servește numai pe Eymery, și a *Conservatorului*², care e prea orbește romantic.

— O să-l plătească mult ?

— Păi, ca de obicei... prea mult ! zise casierul.

În clipa aceea, intră un tînar care tocmai publicase un roman minunat, vîndut repede cu mare succes și din care Dauriat scotea ediția a doua. Tînarul acesta, cu o înfățișare ciudată, neobișnuită, ce trădează firile de artist, îl impresionă mult pe Lucien.

— F. Nathan³, șopti Lousteau la urechea poetului din provincie.

Nathan, cu toată sălbatica mîndrie a chipului său, se apropie de grupul ziariștilor, cu pălăria în mînă, și stătu aproape cu umilință în fața lui Blondet, pe care nu-l cunoștea decît din vedere. Blondet și Finot își ținură pălăriile pe cap.

¹ Revistă liberală ; fusese întemeiată în 1818, cu titlul complet de *Minerva franceză*. Eymery (*Alexis-Blaise*) (1774—1854), librar și scriitor pentru copii.

² *Conservatorul* — ziar ultraregalist, a apărut între 1819 și 1820.

³ Romancierul Raoul Nathan are un rol de prim plan în romanul lui Balzac *O fiică a Evei*.

— Domaule, sint fericit de prilejul pe care mi-l oferă întimplarea...

— E așa de fisticit, încît comite un pleonasm, îi zise Félicien lui Lousteau.

— ...de a vă arăta recunoștința pentru minunatul articol ce ați avut bunăvoința să-l scrieți despre mine în *Journal des Débats*. Vă datorez jumătate din succesul cărții mele.

— Nu, domnul meu, nu, zise Blondet, ascunzîndu-și cu greu aerul protector sub cel de bunătate. Ai talent, pe cîntea mea, și sint încîntat să te cunosc.

— Dat fiind că articolul a apărut, nu voi avea aerul că îi linguesc pe cei puternici; mă simt astfel mai la largul meu față de dumneavoastră. Vreți să-mi faceți cîntea și plăcerea de a lua masa cu mine mîine seară? O să fie și Finot. Dragă Lousteau, n-o să mă refuzi, nu-i așa? adăugă Nathan strîngîndu-i mina lui Étienne. A! ați pornit pe drumul cel bun, domnule Blondet, îi spuse el acestuia, călcați pe urmele marilor cronicari literari. Dus-sault, Fiévée, Geoffroi, Hoffmann îi și spunea deunăzi lui Claude Vignon, elevul său și prietenul meu, că o să poată muri acum fără grijă: *Journal des Débats* va trăi veșnic. Probabil că sînteți și foarte bine plătit.

— O sută de franci coloana, răspunse Blondet. E puțin, cînd ești nevoit să citești cărți, uneori chiar cite o sută, pînă să găsești una despre care să merite să scrii, ca a dumitale. Mi-a făcut plăcere opera dumitale, pe cîntea mea!

— Și i-a adus o mie cinci sute de franci, îi suflă Lousteau lui Lucien.

— Politică faceți? reluă Nathan.

— Da, pe ici, pe colo, răspunse Blondet.

Lucien, simplu spectator neluat în seamă, citise cu admirație cartea lui Nathan, îl cîntea pe autor ca pe un

zeu și rămase incremenit de atîta slugărnice față de un critic căruia el nu-i cunoștea nici numele, nici puterea.

„O să mă port și eu vreodată așa? E oare nevoie să renunți la orice demnitate? se întrebă el. Pune-ți pălăria pe cap, Nathan, tu ai scris o carte frumoasă, pe cînd criticul n-a scris decît un articol.“

Gîndurile astea îi biciuiau sîngele din vine. Zărea, din cînd în cînd, tineri sfioși, scriitori nevoiași care întrebau de Dauriat, dar, văzînd prăvălia plină de oameni, pierdeau nădejdea de a mai fi primiți în audiență și ieșeau zicînd: „O să trec altă dată“. Doi-trei oameni politici stăteau de vorbă mai încolo despre convocarea camerelor și despre treburile publice, în mijlocul unui grup alcătuit din celebrități politice. Săptămînalul, pentru care trata Dauriat, avea dreptul să facă și politică. Pe vremea aceea, tribunele de presă erau tot mai rare. Autorizația pentru apariția unui nou ziar era tot atît de căutată ca și aceea pentru deschiderea unui teatru. În centrul grupului politic, se afla unul din acționarii cei mai influenți ai *Constituționalului*¹. Lousteau își îndeplinea foarte bine slujba de Cicerone. Lucien, observa astfel în această dugheană și politica și literatura, și își făcea o idee tot mai clară despre puterea lui Dauriat. Văzînd acolo un poet eminent prostituîndu-și muza în fața unui ziarist, umilindu-și arta, tot așa după cum era umilită și prostituată femeia pe sub galeriile acelea netrebnice, geniul nostru provincial trase niște concluzii înfiorătoare. Banul! iată cheia oricărei enigme. Lucien se simțea singur, necunoscut, legat, numai prin firul unei prietenii îndoielnice, de succes și de noroc. Îi învinovăța pe bunii, pe adevărații săi prieteni din ceh-naclu că i-au zugrăvit lumea în culori mincinoase, că l-au oprit să se azyrle cu pana în mîină în acest vîlmășag.

¹ *Constituționalul* — ziar fundat în timpul reîntoarcerii efi-mere (100 zile) a lui Napoleon (1815) de foști revoluționari; și-a păstrat multă vreme tendințele liberale și anticlericale.

„Aș fi ajuns pînă acum și eu ca Blondet !“ își strigă în sinea lui.

Lousteau, care abia adineauri răcnise pe dealul Luxembourgului ca un vultur rănit, și care i se păruse atunci un uriaș, i se înfățișa acum în proporții cu totul reduse. Aici, editorul atotputernic, motorul tuturor acestor existențe, îi păru să fie omul important. Poetul, cu manuscrisul în mînă, simți un tremur ce semăna cu frica. În mijlocul prăvăliei, pe niște pedestale de lemn cu o zugrăveală ce imita marmura, văzu busturile lui Byron, al lui Goethe și al domnului de Canalis, de la care Dauriat trăgea nădejde să capete un volum de tipărit, și care, în ziua cînd călcă în această prăvălie, putu astfel măsura înălțimea la care îl situa editorul. Fără să vrea, Lucien își pierdea din propria lui valoare, curajul îi slăbea, întrezărea care avea să fie influența acestui Dauriat asupra destinului său și îi aștepta nerăbdător apariția.

— Ei ! copii, zise un omuleț scurt și gras, cu o figură întrucîtva asemănătoare cu a unui proconsul roman, dar imblînzită de un zîmbet binevoitor ce-i păcălea pe oamenii superficiali, iată-mă proprietarul singurului ziar săptămînal care poate fi cumpărat și care are două mii de abonați.

— Haida-de ! Fiscul știe doar de șapte sute, și e destul de bine și așa, zise Blondet.

— Pe ce am mai sfînt, sînt o mie două sute. Am spus două mii, adăugă el în șoaptă, din cauza tipografilor și negustorilor de hîrtie care sînt aici de față. Te credeam mai cu tact, amice, reluă el cu glas tare.

— Îți iei și asociați ? întrebă Finot.

— Depinde, zise Dauriat. Vrei a treia parte cu patruzeci de mii de franci ?

— S-a făcut, dacă primești ca redactori pe Émile Blondet, aici de față, pe Claude Vignon, pe Scribe, pe

Théodore Leclercq, pe Félicien Vernou, pe Jay, pe Jouy¹, pe Lousteau...

— Și de ce nu și pe Lucien de Rubempré ? întrebă cu îndrăzneală poetul de provincie, întrerupându-l pe Finot.

— Și pe Nathan, încheie Finot.

— Și de ce nu și pe oamenii de pe stradă ? zise editorul încruntându-și sprâncenele și întorcându-se spre autorul *Margaretelor*. Cu cine am cinstea să vorbesc ? întrebă el privind-l pe Lucien cu obrăznicie.

— Stai, Dauriat, răspunse Lousteau. Eu l-am adus pe domnul. Cît timp Finot cugetă la propunerea dumitale, ascultă-mă.

Pe Lucien îl trecură nădușelile văzînd privirea rece și nemulțumită a acestui satrap al editurilor, care îl tutuia pe Finot, care-i zicea *băiete* temutului Blondet, care îi întînse-se lui Nathan mîna ca un rege, făcîndu-i și un semn de familiaritate.

— O nouă afacere, amice ? exclamă Dauriat. Păi, știi prea bine, am o mie și o sută de manuscrise ! Da, domnilor, strigă el, mi s-au prezentat o mie și o sută de manuscrise, întrebați-l pe Gabusson ! Ce să vă mai spun ? O să am curînd nevoie de un serviciu special, însărcinat cu contabilitatea manuscriselor, și de un birou de lectură pentru a le cerceta ; se vor ține ședințe, cu jetoane de prezență și cu un secretar perpetuu care să-mi prezinte rapoartele. Va fi sucursala Academiei Franceze, numai că academicienii ar fi mai bine plătiți la Galeriile de Lemn decît la institut.

— E o idee, spuse Blondet.

— O idee proastă, reluă Dauriat. Crezi că eu n-am altă treabă decît să descifrez năzbitiile aceloră dintre voi ce se

¹ *Théodor Leclercq* (1777—1851) a scris comedii de moravuri cu numele de „proverbe” ; *Antoine Jay* (1770—1854) a susținut în *Minerva*, al cărui director era, și în *Constituționalul*, întemeiat de el, idei liberale, pentru care a suferit și închisoare ; *Victor-Joseph Etienne*, numit și *Jouy* (1764—1846), avea și el opinii liberale în vremea Restaurației.

fac oameni de litere cînd nu pot fi nici capitaliști, nici cizmari, nici caporali, nici servitori, nici funcționari, nici portari ! La mine nu pătrund decît cei cu un nume cunoscut ! Fă-te celebru și vei găsi la mine mormane de bani. Iată trei oameni mari făcuți, de doi ani încoace, de mine : am făcut trei ingrași ! Nathan îmi cere acum șase mii de franci pentru ediția a doua a cărții lui care m-a costat trei mii de franci pentru plata articolelor și nu mi-a adus nici măcar un câștig de o mie de franci. Cele două articole ale lui Blondet le-am plătit o mie de franci și o masă de cinci sute...

— Dar dacă toți editorii ar spune ca dumneavoastră, domnule, cum ar mai putea cineva să publice întîia carte ? întrebă Lucien, în ochii căruia Blondet pierdu mult din valoarea sa cînd află cifra căreia Dauriat îi datora articolele din *Débats*.

— Asta nu mă privește, zise Dauriat învăluindu-l într-o privire ucigașă pe Lucien care se uita frumos la el. Eu nu-mi pierd vremea cu publicarea unei cărți, pentru care risc două mil de franci ca să câștig alte două ; eu fac speculație în literatură : public patruzeci de volume în cîte zece mii de exemplare, cum fac Panckoucke și Beaudouin. Cu puterea mea și cu articolele plătite de mine, fac să-mi reușească o afacere de trei sute și ceva de mii de franci, în loc să mă ocup de succesul unui volum de două mii de franci. Tot atîta osteneală se cere ca să lansezi un nume nou, un autor sau o carte, ca și pentru a face să reușească *Teatrele străine*, *Victorii și cuceriri* sau *Memoriile asupra revoluției*¹ care reprezintă o avere. Rostul meu nu e să fiu trambulina gloriilor viitoare, ci să câștig bani și să le dau și oamenilor celebri. Manuscrisul pe care îl cumpăr cu o sută de mii de franci e mai ieftin decît acela pentru care un autor necunoscut îmi cere șase sute de franci ! N-oi fi eu chiar un Mecena, am totuși dreptul la recunoș-

¹ Titluri de cărți, apărute în zeci de volume fiecare.

tinta literaturii : am și urcat pînă acum la mai bine de dublu prețul manuscriselor. Îți explic toate lucrurile astea, pentru că ești prietenul lui Lousteau, băiete, îi zise Dauriat poetului, bătîndu-l peste umăr cu o familiaritate revoltătoare. Dacă m-aș apuca să stau de vorbă cu toți autorii care vor să-i editez eu, ar trebui să închid prăvălia, căci mi-aș petrece vremea în conversații foarte plăcute, dar mult prea costisitoare. Nu sînt încă destul de bogat ca să ascult monoloagele fiecărui amor propriu. Asta nu se vede decît la teatru, în tragediile clasice.

Luxul îmbrăcămînții lui Dauriat venea în sprijinul discursului său de o logică amețitoare.

— Ce-i asta ? îl întrebă el pe Lousteau.

— Un volum de versuri minunate.

Auzind răspunsul acesta, Dauriat se întoarse către Gabusson cu o mișcare vrednică de Talma :

— Ascultă, Gabusson, începînd de azi, oricine mai vine să-mi propună manuscrise... Auziți și voi ! zise el adresîndu-se celor trei vînzători ieșiți de după teancurile de cărți la glasul mînios al patronului, care își privea unghiile și mîna într-adevăr frumoasă. Veți întreba, pe oricine aduce manuscrise, dacă sînt versuri sau proză. În caz de versuri, dați-l imediat afară. Pentru editură orice strofă-i catastrofă.

— Bravo, Dauriat, strigară ziariștii ; ai zis-o bine !

— Asta-i adevărul, exclamă editorul umblînd nervos prin prăvălie cu manuscrisul lui Lucien în mînă : dumneavoastră, domnilor, habar n-aveți de răul pe care ni l-au făcut nouă succesele lordului Byron, ale lui Lamartine, Victor Hugo, Casimir Delavigne, Canalis și Béranger. Din cauza gloriei lor, ne-am pomenit pe cap cu o adevărată năvălire a barbarilor. Sînt sigur că în clipa asta avem în prăvălie peste o mie de volume de versuri, care încep cu istorii întrerupte, fără început nici sfîrșit, imi-

tații după *Corsarul* sau *Lara*¹. Sub pretext de originalitate, poeții compun sumedenie de strofe fără înțeles, sau de poeme descriptive în care tînăra școală de azi se crede nouă inventîndu-l pe Delille². De doi ani încoace, poeții s-au înmulțit ca ciupercile. Uite : eu, cum mă vedeți, de pildă, am pierdut cu ei anul trecut douăzeci de mii de franci ! Întrebați-l pe Gabusson ! Or fi existînd în lume, nu zic nu, și poeți nemuritori ; cunosc și eu cîtiva dintre ei, trandafirii și fragezi, căroră nu le-a dat nici barba încă, îi spuse el lui Lucien ; dar pentru editură, tinere, nu există decît patru poeți : Béranger, Casimir Delavigne, Lamartine și Victor Hugo ; pe Canalis nu-l trec la socoteală : e un poet făcut cu articole plătite.

Lucien n-avu curajul să-și umfle pieptul și să facă pe jignitul în fața acestor oameni influenți care rîdeau din toată inima. Înțelese că s-ar fi făcut de rîs, însă simțea o dorință grozavă să-i sară editorului de gît, să-i strice nodul elegant al cravatei, să-i rupă lanțul de aur de pe piept, să-i calce în picioare ceasul, iar pe el să-l sfișie în bucăți. Amorul lui propriu, zgîndărit, îi stîrni dorul de răzbu-nare : îi jură o ură de moarte editorului căruia totuși îi zîmbea.

— Poezia e ca soarele, care face să crească și pădurile seculare, dar și muștele și țîntarii, zise Blondet. Nu există virtute să nu fie dublată de un viciu. Tot așa și literatura : îi naște pe editori.

— Și pe ziariști ! spuse Lousteau.

Dauriat izbucni într-un hohot de rîs.

— Și asta ce-i, mă rog ? zise el arătînd manuscrisul.

— O culegere de sonete să-l facă de rușine pe Petrarca, răspunse Lousteau.

— Cum înțelegi asta ? întrebă Dauriat.

¹ Celebre poeme romantice ale poetului englez Byron.

² Abatele *Jacques Delille* (1738—1813) era cunoscut sub Napoleon pentru poemele sale descriptive și pentru traducurile din Vergiliu și Milton.

— Ca toată lumea, spuse Lousteau, văzînd un zîmbet fin pe toate buzele.

Lucien nu se putea supăra, dar îl treceau toate năduşelile.

— Bine, o să-l citesc, zise Dauriat făcînd un gest de rege ce arăta cît de mare era hatîrul. Dacă sonetele sînt la înălţime, voi face din tine, băiete, un mare poet.

— Dacă are tot atît talent pe cît e de frumos, n-o să ai riscuri mari, spuse unul din cei mai faimoşi oratori ai camerei, care stătea de vorbă cu un ziarist de la *Constituţionalul* şi cu directorul *Minervei*.

— Domnule general¹, zise Dauriat, gloria înseamnă douăsprezece mii de franci, costul articolelor, şi trei mii de franci, costul meselor ; întrebaţi-l pe autorul *Solitarului* ! Dacă domnul Benjamin de Constant vrea să scrie un articol despre acest june poet, n-o să mă tocnesc mult ca să închei tîrgul.

La cuvîntul de general şi la numele ilustru al lui Benjamin Constant, prăvălia căpătă în ochii geniului de provincie proporţiile unui Olimp.

— Lousteau, am ceva să-ţi vorbesc, zise Finot ; dar lasă că ne întîlnim la teatru. Dauriat, fac afacerea, însă cu unele condiţii. Hai în biroul tău.

— Poftim, băiete ! spuse Dauriat lăsîndu-l pe Finot să treacă înainte şi făcînd un gest de om copleşit de treburi înspre vreo zece persoane care îl aşteptau.

Era tocmai să intre în birou, cînd Lucien, nerăbdător, îl opri.

— Dacă-mi luaţi manuscrisul, cînd îmi daţi răspunsul ?

— Păi, băiete, mai treci pe aici peste vreo trei-patru zile, şi o să vedem.

¹ Acest general, prezentat ca „unul dintre cei mai faimoşi oratori ai camerei“, este *Foy* (1775—1825), orator de frunte al partidului liberal.

Lousteau îl trase afară pe Lucien, fără să-i mai dea răgaz să-i salute pe Vernou, pe Blondet, pe Raoul Nathan, pe generalul Foy sau pe Benjamin Constant, a cărui lucrare asupra celor *O sută de zile*¹ tocmai apăruse. Lucien abia îi întrevăzu capul blond și fin, fața prelungă, ochii spirituali, gura frumoasă, în sfârșit, omul care timp de douăzeci de ani fusese Potiomkinul doamnei de Staël² și care acum îi ataca pe Burboni, după ce se luptase cu Napoleon, dar care avea să moară zdrobit de propria-i victorie.

— Ce mai tarabă ! exclamă Lucien când se văzu într-o trăsură de piață alături de Lousteau.

— La Panorama-Dramatique, și în galop ! Ți dau un franc jumătate pentru cursă, îi zise Étienne birjarului. Dauriat e o lichea care vinde pe an cărți de peste un milion și jumătate de franci, e un fel de ministru al literaturii, răspunse Lousteau care se simțea gîdilă plăcut în amorul său propriu și făcea pe dascălul cu Lucien. Lăcomia lui, mare cît și a lui Barbet, lucrează numai cu cifre uriașe. Dauriat e mai spălat, e generos, însă e încrezut ; iar spiritul lui e format numai din ce aude în juru-i de la alții ; prăvălia lui e un loc strașnic de frecventat. Ai ocazia să stai de vorbă cu oamenii superiori de azi. Un tînăr, dragul meu, învață acolo într-o oră mai mult decît buchisind singur zece ani. Se pun la cale articole, se ticluiesc subiecte, te împrietenești cu oameni celebri sau influenți care îți pot fi de folos. Astăzi, ca să reușești, e nevoie să ai relații. Totul e întîmplarea, ai văzut. Ceea ce

¹ Perioada guvernării lui Napoleon I între întoarcerea din insula Elba și exilul definitiv în insula Sfînta-Elena — perioadă în care Benjamin Constant a făcut dovadă de multă versalitate, trecînd de la o zi la alta de la antibonapartiști la bonapartiști — se reflectă în scrierea sa *Memorii asupra celor O sută de zile*.

² Grigori Alexandrovici Potiomkin (1739—1791), om politic și general-feldmareșal rus a fost favoritul și cel mai apropiat consilier al împărătesei Ecaterina a II-a avînd o influență hotărîtoare asupra politicii interne și externe a Rusiei.

e mai primejdios, e să fii spiritual de unul singur, în ungherul tău.

— Dar ce obrăznicie ! zise Lucien.

— A ! noi ridem de Dauriat cu toții, răspunse Etienne. Dacă ai nevoie de el, te calcă în picioare ; dacă el are nevoie de *Journal des Débats*, Émile Blondet îl sucește ca pe-o sfîrlează. Și stai, că mai ai multe de văzut, dacă intri în literatură ! Hei, ce-ți spuneam eu ?

— Da, ai dreptate, răspunse Lucien. Am suferit în prăvălia asta mai mult decît mă așteptam, chiar după cît îmi spuseseși.

— Și ce rost ar avea să te lași pradă suferinței ? Ceea ce pe noi ne costă viața, subiectul care, în timpul nopților de lucru, ne-a răvășit creierul, toate incursiunile prin cîmpiile gîndirii, monumentul plămădit cu sîngele nostru, nu reprezintă pentru editori decît o afacere, bună sau proastă. Vor vinde sau nu vor vinde librarii cartea dumitale ? Iată care este pentru ei toată problema. O carte pentru ei înseamnă capital de riscat. Cu cît e mai bună, cu atît are mai puține șanse de a fi vîndută. Orice om superior se ridică deasupra celorlalți, succesul său este deci în raport direct proporțional cu timpul necesar pentru a i se aprecia opera. Nici un editor nu vrea să aștepte. Cartea tipărită azi trebuie să se vîndă mîine. În acest fel, editorii refuză cărțile cu miez, cărora le trebuie timp ca să se impună cititorilor.

— Are dreptate d'Arthez, exclamă Lucien.

— Îl cunoști pe d'Arthez ? întrebă Lousteau. Nu știu să existe ceva mai primejdios decît inteligențele solitare care cred, cum pretinde băiatul ăsta, că pot face ca lumea să vină la ele. Înflăcărînd imaginațiile tinere printr-o încredere ce măgulește puterea nemăsurată ce o simțim în noi la început, oamenii aceștia cu glorie postumă îi împiedică pe tineri să se miște la vîrsta cînd mișcarea e posibilă și folositoare. Eu sînt pentru sistemul lui Maho-

med, care, după ce i-a poruncit muntelui să vină la el, a strigat : „Dacă nu vii tu la mine, vin eu la tine !“

Reflecțiile acestea, expuse într-o formă incisivă, erau de natură a-l face pe Lucien să oscileze între teoria sărăciei umile, propovăduită de cenaclu, și doctrina militantă a lui Lousteau. De aceea, poetul din Angoulême păstră tăcerea pînă în bulevardul Temple.

Teatrul Panorama-Dramatique, pe locul căruia se ridică astăzi o casă particulară, era o încîntătoare sală de spectacol, situată în fața străzii Charlot, pe bulevardul Temple, și în care două conduceri succesive dăduseră faliment, fără să obțină nici un singur succes, deși au debutat acolo Vignol, unul din actorii care au moștenit rolurile lui Potier, și Florine, actrița care, cinci ani mai tirziu, deveni atît de celebră. Teatrele, ca și oamenii, sînt conduse de hazard. Panorama-Dramatique avea de luptat cu concurența teatrelor Ambigu, Gaieté, Porte-Saint-Martin¹ și a celor de vodevil, așa că nu putu rezista manevrelor acestora, restricțiilor autorizației, precum și lipsei unui repertoriu de calitate. Autorii nu voiau să se pună rău cu teatrele cu existență sigură pentru un teatru cu o existență problematică. Totuși, actuala conducere își pusese toate speranțele în noua piesă, un fel de melodramă comică a unui autor tînăr, anume du Bruel, care colaborase pînă atunci cu mai mulți dramaturgi celebri și care pretindea că pe aceasta a scris-o singur. Piesa fusese compusă în mod special pentru debutul Florinei, pînă atunci figurantă la Gaieté, unde juca de un an mici roluri în care se remarcase, fără să obțină însă un angajament permanent, astfel că acum Panorama o răpise veci-

¹ Teatre pariziene din vremea lui Balzac ; *Panorama-Dramatique*, specializat în drame și vodeviluri ; *Ambigu*, a prezentat la început spectacole pentru copii, apoi vodeviluri și comedii ușoare, în fine, melodrame ; *Gaieté* a luat acest nume (veselie) în 1792 și s-a consacrat ulterior melodramei și feeriei ; *Teatrul Porte-Saint-Martin* a prezentat mai ales piese romantice.

nului. Coralie, o altă actriță, urma să debuteze și ea tot acolo. Cînd cei doi prieteni ajunseră la teatru, Lucien rămase încremenit văzînd de cîtă trecere se bucura presa.

— Domnul e cu mine, îi spuse Étienne controlorului, care se înclină pînă la pămînt.

— Veți găsi cu greu locuri, le zise controlorul-șef. Nu mai e liberă decît loja directorului.

Étienne și Lucien pierdură cîțva timp, rătăcind pe culoare și tîrguindu-se cu plasatoarele.

— Hai în culise, vorbim cu directorul și o să ne ia în loja lui. Cu ocazia asta o să-ți prezint și pe Florine, eroina din astă-seară.

La un semn al lui Lousteau, plasatorul de la fotoliile de orchestră alege o cheie mică și descuie o ușă pierdută într-un perete înalt. Lucien își urmă prietenul și trecu dintr-o dată, din coridorul luminat, într-o hrubă întunecoasă care, în mai toate teatrele, slujește de comunicație între sală și culise. Apoi, urcînd cîteva trepte umede, poetul din provincie se trezi în culise, unde îl aștepta o priveliște din cele mai ciudate. Îngustimea *rivaltelor*, înălțimea scenei, scările luminate cu opaițe, decorurile atît de urite văzute de aproape, actorii boiți, costumele pestrițe și făcute numai din stofe proaste, lucrătorii cu haine unsuroase, frîghiile care spînzură de sus, regizorul care umblă cu pălăria dată pe ceafă, figuranții stînd jos, fundalurile ridicate, pompierii, în sfîrșit, toată adunătura asta caraghioasă, jalnică, murdară, hîdă, de o strălucire ieftină, semăna atît de puțin cu ceea ce văzuse Lucien de pe locul său din sală, încît uimirea lui nu mai cunoscuse margini. Era tocmai pe sfîrșite o melodramă intitulată *Bertram*, piesă imitată după o tragedie de Maturing, pe care o prețuiau nespun de mult Nodier, lordul Byron și Walter Scott, dar care la Paris nu obținu nici un succes.

— Țin-te mereu de brațul meu ca să nu cazi în vreo trapă, să nu te pomenești cu vreo pădure în cap, să nu

răstorni vreun palat sau să te agăți în vreo colibă, îi spuse Étienne lui Lucien. Florine e la ea în cabină, păpușo? o întrebă el pe o actriță care tocmai se pregătea să intre în scenă, trăgînd cu urechea la actori.

— Da, iubittle. Îți mulțumesc pentru ce ai scris despre mine. Ești cu atît mai drăguț, cu cît Florine joacă acum aici.

— Haide, ai grijă de rolul tău, fetițo, îi spuse Lousteau. Ia, dă buzna, ridică mina în sus și strigă : *Oprește-te, nenorocitul !* căci ați făcut astă-seară o rețetă de două mii de franci.

Lucien uluit o văzu pe actriță luînd poza potrivită și strigînd : *Oprește-te, nenorocitul !* să te înghețe de spaimă, nu altceva ! Nu mai era aceeași femeie.

— Asta e teatrul ! îi spuse el lui Lousteau.

— E ca taraba din Galeriile de Lemn și ca un ziar literar ; o adevărată bucătărie, îi răspunse noul său prieten.

Apăru și Nathan.

— Pentru cine vii aici ? îl întrebă Lousteau.

— Mi s-a dat să scriu despre teatrele mici la *Gazeta*, pînă ce voi găsi ceva mai bun, răspunse Nathan.

— Atunci, vino să iei masa cu noi după spectacol, și în schimb scrie frumos despre Florine, îi zise Lousteau.

— La ordinele dumitale, răspunse Nathan.

— Știi, acum locuiește în strada Bondy.

— Cine e tînărul ăsta frumos cû care ai venit, Lousteau, drăguțule ? întrebă actrița revenind din scenă în culise.

— A ! draga mea, un mare poet, un om care va fi celebru. Fiindcă o să luați masa împreună, domnule Nathan, îți prezint pe domnul Lucien de Rubempré.

— Aveți un nume frumos, îi zise Raoul lui Lucien.

— Lucien ! Domnul Raoul Nathan, zise Étienne către noul său prieten.

— Pe legea mea, domnule, am citit opera dumnea-voastră acum cîteva zile şi nu înţeleg cum se poate, cînd scrieţi asemenea carte şi asemenea poezii, să vă arătaţi atît de umil în faţa unui ziarist.

— Să te văd şi pe dumneata la prima carte, răspunse Nathan cu un zîmbet fin.

— Ia te uită ! Ultraregaliştii şi cu liberalii îşi dau mîna ! exclamă Vernou văzîndu-i pe cei trei.

— Dimineaţa sînt de părerea ziarului la care lucrez, zise Nathan ; însă seara, gîndesc cum îmi place : *noaptea, şi pisicile şi redactorii sînt fără culoare.*

— Étienne, spuse Félicien adresîndu-i-se lui Lousteau, Finot a venit cu mine, te caută. A ! Uite-l...

— Ce-nseamnă asta ? Nu mai e nici un loc ? întrebă Finot.

— În inima noastră, ai totdeauna un loc, îi spuse actriţa, aruncîndu-i un zîmbet din cele mai fermecătoare.

— A ! Uite-o pe Florville ! Ți-a şi trecut dragostea cea mare ? Auzisem că te-a răpit un prinţ rus.

— Parcă mai răpeşte cineva astăzi vreo femeie ? răspunse Florville, actriţa cu *Opreşte-te, nenorocitul !* Am stat împreună zece zile-ăa Saint Mandé şi prinţul a scăpat cu o despăgubire plătită teatrului. Directorul, reluă Florville rîzînd, se roagă să aibă parte tot de prinţi ruşi : despăgubirile lor i-ar face reţete fără cheltuieli.

— Dar tu, fetiço, îi spuse Finot unei ţărăncuţe drăguţe care îi asculta, de unde te-ai învăţat de cerceii ăştia cu diamante ? Ai jumulit vreun prinţ indian ?

— Nu, doar pe un negustor de cremă de ghetă, un englez care a şi plecat ! N-are oricine, ca Florine şi Coralie, negustori milionari sătui de neveste ; norocul lor !

— Îţi scapi „intrarea“, Florville, exclamă Lousteau, vaxul colegei tale te-a zăpăcit.

— Dacă vrei să ai succes, îi zise Nathan, în loc să strigi ca o furie : *E salvat !* intră drept, mergi pînă la rampă şi spune cu o voce plină : *E salvat*, aşa cum spune

Pasta : O, patrie ! în *Tancred*¹. Hai, du-te odată ! adăugă el împingînd-o.

— Nu mai e timp, o să dea chix ! zise Vernou.

— Ce-a făcut ? întrebă Lousteau ; sala aplaudă nebunește.

— Le-a arătat sinii cînd s-a așezat în genunchi, cu asta îi dă gata, spuse actrița văduvită de văxuitor.

— Directorul ne dă loja lui, mă găsești acolo, îi zise Finot lui Étienne.

Lousteau îl duse atunci pe Lucien în spatele teatrului, prin labirintul culiselor, coridoarelor și scărilor, pînă la etajul al treilea, la o cămăruță la care ajunseră urmați de Nathan și de Félicien Vernou.

— Bună ziua sau bună seara, domnilor, zise Florine. Domnule, mai zise ea întorcîndu-se către un om scund și gras care stătea într-un colț, domnii ăștia sînt stăpînii soartei mele, viitorul meu e în mîinile lor ; dar și dumnealor vor fi, sper, sub masa noastră miine în zori, dacă domnul Lousteau n-a uitat nimic...

— Cum era să uit ? o să-l ai pe Blondet de la *Débats*, îi spuse Étienne, pe adevăratul Blondet, pe Blondet în persoană, pe scurt : pe Blondet !

— O ! dragul meu Lousteau ! poftim : trebuie să te sărut, îi zise ea sărindu-i de gît.

La această demonstrație, Matifat, grăsanul, luă un aer serios. La șaisprezece ani cît avea, Florine era slabă. Frumusețea ei, ca un boboc neînflorit, nu putea să placă decît artiștilor care preferă schițele, tablourilor. Încîntătoare actriță avea pe atunci în trăsăturile feței toată finețea care o caracteriza, și semăna cu Mignon a lui Goethe². Matifat, un droghist bogat din strada des Lombards,

¹ Celebra cîntăreață italiană *Giuditta Pasta* (1789—1865) cînta în opera *Tancred* de Rossini (1813), care a avut mare succes în vremea lui Balzac.

² Personaj feminin plin de gingășie din romanul lui Goethe *Anii de ucenicie și de călătorie ai lui Wilhelm Meister*.

crezuse că o mică actriță de pe bulevarde o să fie puțin costisitoare ; însă, în unsprezece luni, Florine îl costase șaiszeci de mii de franci. Nimic nu i se păru lui Lucien mai extraordinar decît negustorul acesta cumsecade și cuminte, stînd ca un zeu Terminus într-un colț al încăperii de zece picioare pătrate, frumos tapisată, împodobită cu o oglindă mare, cu un divan, două scaune, un covor, un cămin, și plină de dulapuri. O cameristă isprăvea tocmai s-o îmbrace pe actriță într-un costum spaniol. Piesa era o comedie de intrigă, în care Florine juca rolul unei contese.

— Peste cinci ani, ființa asta o să fie cea mai frumoasă actriță din Paris, îi zise Nathan lui Félicien.

— Iubiților, spuse Florine întorcîndu-se către cei trei ziarști, aveți grijă de mine mîine ; pînă una alta, am angajat trăsuri pentru la noapte, o să vă trimit acasă beți-turtă ; Matifat a făcut rost de niște vinuri, o ! niște vinuri cum bea numai regele. Și a pus mîna pe bucătarul ministrului Prusiei.

— Din partea domniei sale, nu ne așteptăm decît la lucruri mari, zise Nathan.

— Știe că a invitat pe cei mai primejdioși parizieni, răspunse Florine.

Matifat se uita cu oarecare neliniște la Lucien, căci marea frumusețe a acestuia îi stirnea gelozia.

— Dar e cineva aici pe care nu-l cunosc, spuse Florine dînd cu ochii de Lucien. Care din voi l-a adus pe Apollo din Belvedere ¹ ? Domnul e drăguț ca o pictură de-a lui Girodet ².

— Domnișoară, îi zise Loûsteau, domnul e un poet din provincie. Am uitat să ți-l prezint. Ești așa de frumoasă

¹ Statuie antică reprezentîndu-l pe zeul Apollo ca un tip de frumusețe bărbătească.

² *Girodet, Anne-Louis* (1767—1824), pictor francez romantic, cunoscut pentru frumusețea figurilor reprezentate.

în astă-seară, că-l faci pe om să uite și de cea mai elementară politețe.

— E bogat, de face poezii ? întrebă Florine.

— E ca Iov de sărac, răspunse Lucien.

— Asta e foarte ispititor pentru noi, femeile, adăugă actrița.

Du Bruel¹, autorul piesei, un tânăr în redingotă, mic, dezghețat, care semăna și cu un conțopist, și cu un arendaș, și cu un agent de schimb, la un loc, intră brusc pe ușă.

— Dragă Florine, îți știi rolul, da ? Vezi să nu te încurci. Ai grijă de scena din actul al doilea : fii usturătoare, dar fină ! Spune : *Nu te iubesc*, așa cum ne-am înțeles.

— De ce iei roluri cu asemenea fraze ? o întrebă Matifat pe Florine.

Un ris general izbucni la observația droghistului.

— Ce te supără pe tine, îi zise ea, de vreme ce nu ți le spun ție, prostuțele ? Ah ! fericirea mea o fac gugu-măniile lui, adăugă ea uitându-se la cei din jur. Pe cuvîntul meu, dacă i-aș plăti ceva de fiecare prostie, ar însemna să mă ruinez.

— Da, dar ai să te uiți la mine cînd o spui așa, cum faci cînd îți repeți rolul, și asta mă îngrozește, răspunse droghistul.

— Atunci, o să mă uit la Lousteau, ca să-ți fac plăcere, i-o întoarse ea.

Un clopoțel răsună pe sală.

— Acum plecați cu toții, zise Florine, lăsați-mă să recitesc rolul și să încerc să-l pătrund.

Lucien și Lousteau plecară cei din urmă. Lousteau îi sărută umerii Florinei și Lucien o auzi pe actriță zicînd :

¹ Autor de vodeviluri ; acest personaj al lui Balzac apare și în romanul *Slujbașii*.

— Cu neputință astă-seară. Babalicul ăsta timpit i-a spus nevaste-si că pleacă la țară.

— Nu-i așa că e drăguță? îl întreabă Étienne pe Lucien.

— Dar, dragul meu. Matifat ăsta! exclamă Lucien.

— Ehei, copilule, ce știi tu din viața de la Paris? răspunse Lousteau. Aici trebuie să te-nveți să „înghiți” uneori! E ca și cum ai iubi o femeie măritată, asta-i tot. Cauți să găsești o modalitate de a trăi.

Étienne și Lucien intrară într-o lojă de avanscenă, la rangul întâi, unde îl găsiră pe directorul teatrului și pe Finot. În loja din fața lor se afla Matifat cu unul din prietenii lui, anume Camusot, un negustor de mătăsuri care o proteja pe Coralie și care era însoțit de un moșneag de treabă, socrul lui. Cei trei burghezi își ștergeau sticlele ochelarilor, oarecum îngrijorați de agitația galeriei. Lojele adăposteau publicul bizar de premiere: ziaristi cu amantele lor, femei întreținute cu amantanții lor, oțiva obișnuiți ai teatrelor, amatori de premiere, persoane din lumea bună cărora le plac asemenea emoții. Într-o lojă de lângă scenă, se afla directorul general cu familia, care-i găsisse un loc lui du Bruel într-o administrație financiară, de unde autorul de vodeviluri primea o leafă de sinecură. De la prinz încoace, totul îi părea lui Lucien din ce în ce mai uimitor. Viața literară, în ultimele două luni atît de săracă, de goală pentru el, atît de înfricoșătoare în camera lui Lousteau, atît de umilă și de sfruntată totodată în Galeriile de Lemn, se desfășura acum cu stranii splendori și sub aspecte nebănuite. Amestecul acesta de înălțări și coborîri, de compromisuri cu conștiința, de supremații și de lașități, de trădări și de plăceri, de măreții și de umilințe, îl făcea să rămînă cu gura căscată, ca un om buimăcit de un spectacol nemai-pomenit.

— Crezi că piesa lui du Bruel o să prindă? îl întreabă Finot pe director.

— E o piesă de intrigă, în care du Bruel a vrut să facă ceva în genul lui Beaumarchais. Publicului bulevardier nu-i prea place genul ăsta, el vrea să fie îndopat cu emoții tari. Spiritul nu e apreciat aici. În seara asta, totul depinde de Florine și de Coralie, de farmecul și de frumusețea lor. Le-am dat niște fuste foarte scurte, fac un dans spaniol, s-ar putea să cucerească publicul. Am încercat o lovitură cu reprezentăția asta, ca la jocul de cărți. Dacă ziarele dau câteva articole scrise cu spirit, în caz de reușită, pot câștiga vreo trei sute de mii de franci.

— M-am lămurit atunci, n-o să fie decît un succes de stimă, zise Finot.

— Avem de luptat cu o intrigă pusă la cale de cele trei teatre vecine, o să se și fluieră; dar am luat măsuri ca să le zădărnicesc planurile mirșave. I-am plătit eu mai mult pe cei trimiși contra mea, așa că vor fluiera fără convingere. Uite colo trei negustori care, pentru a le asigura Coraliei și Florinei un triumf, au cumpărat fiecare cîte o sută de bilete și le-au împărțit unor cunoștințe în stare să-i dea afară pe cei care ar încerca să huiduiască. Iar aceștia, plătiți din două părți, se vor lăsa scoși afară. Asemenea execuție e totdeauna pe placul publicului.

— Trei sute de bilete! Ce oameni prețioși! exclamă Finot.

— Da, cu încă două actrițe drăguțe și la fel de gras întreținute ca Florine și Coralie, aș scoate-o bine la capăt.

De două ceasuri încoace, în urechile lui Lucien totul se rezolva în bani. În teatru ca în editură, în editură ca în gazetărie. De artă și de glorie, nici pomeneală! Pendulările astea ale balanțierului Monedei le simțea în cap și în inimă ca pe niște lovituri de ciocan. În vreme ce orchestra cînta uvertura, el nu se putu împiedica să nu opună aplauzelor și fluierăturilor galeriei înfierbîntate scenele de poezie calmă și curată pe care le gustase în tipografia lui David, cînd amîndoi se îmbătau de minunile artei, de mărețele izbînzii ale geniului, de gloria cu aripile

albe. Amintindu-și de serile cenaclului, o lacrimă scînteie în ochii poetului.

— Ce ai ? îl întrebă Étienne Lousteau.

— Văd poezia căzută în mocirlă, îi spuse el.

— Hei, dragul meu, mai ai încă iluzii !

— Oare nu se poate altfel decît să te bălăcești în noroi și să-i suportîi aici pe grăsanii ăștia de Matifat și de Camusot, așa cum actrițele îi suportă pe ziariști și cum noi îi suportăm pe editori ?

— Uite, draguțule, îi șopti Étienne arătînd înspre Finot, îl vezi pe băiatul ăsta greoi, fără pic de deșteptăciune sau de talent, dar lacom, dornic să facă avere cu orice preț și priceput în afaceri, care în prăvălia lui Dau-riat mi-a luat patruzeci la sută, prefăcîndu-se că-mi face un serviciu ?... Ei, bine, are niște scrisori în care cîteva genii în devenire se tîrîie în genunchi în fața lui pentru o sută de franci.

O tresărire bruscă, pricinuită de scîrbă, îi împunse inima lui Lucien, care își aminti : *Finot, ce s-a ales cu suta mea de franci ?* desenul lăsat pe biroul din redacție.

— Mai bine moartea, izbucni Lucien.

— Mai bine viața, replică Étienne.

Cînd cortina se ridică, directorul ieși din lojă ca să dea cîteva ordine în culise.

— Dragul meu, îi zise atunci Finot lui Étienne, Dau-riat mi-a dat cuvîntul că mă ia tovarăș la o treime din proprietatea ziarului cumpărat. M-am învoit la treizeci de mii de franci, cu condiția să fiu eu redactor-șef și director. E o afacere strașnică. Blondet mi-a spus că se pîrgătesc legi restrictive contra presei, nu vor mai fi permise decît ziarele existente atunci. Peste șase luni, o să ai nevoie de un milion ca să înființezi un ziar nou. Așa că am încheiat tîrgul, cu toate că n-am decît zece mii de franci. Ascultă-mă. Dacă îl faci pe Matifat să cumpere jumătate din partea mea cu treizeci de mii de franci, te fac redactor-șef la ziarul meu cel mic, cu două sute cinci-

zeci de franci pe lună. Ai să fii omul sub care mă voi ascunde eu. Vreau să pot conduce înainte redacția, să-mi păstrez interesele acolo și să nu se vadă că am vreun tamesec. Toate articolele or să-ți fie plătite ție cu cinci franci coloana; astfel că poți realiza un beneficiu de cincisprezece franci pe zi plătindu-le celorlalți doar cu trei franci și profitînd de articolele gratuite. Asta înseamnă încă patru sute cincizeci de franci pe lună. Vreau însă să pot ataca sau apăra oamenii și afacerile după cheful meu în ziar, lăsîndu-te bineînțeles pe tine să-ți slujești prietenii și urile care nu-mi vor stingheri mie interesele. Poate c-o să fiu cu guvernul sau chiar ultraregalist, nu știu încă; însă vreau să-mi păstrez într-ascuns și legăturile cu liberalii. Tu ești un băiat bun și ție îți spun totul pe față. Poate c-o să-ți dau să faci dezbaterele din Cameră în ziarul unde le fac eu acum; probabil că n-am să le mai pot ține pentru mine. Pune-o, prin urmare, pe Florine să facă samsarlicul ăsta și spune-i să-l îmbrobodească bine pe droghist; n-am decît patruzeci și opt de ore ca să-l anunț, în caz că nu-mi pot ține învia. Dauriat a vîndut cealaltă treime cu treizeci de mii de franci tipografului și furnizorului lui de hîrtie. Lui îi rămîne partea gratis, ba cîștigă și zece mii de franci, pentru că totul nu-l costă decît cincizeci de mii. Peste un an, afacerea o să facă însă două sute de mii de franci de vîndut curții regale, dacă aceasta, cum se pretinde, o să aibă bunul-simț să cumpere ziarele.

— Ești plin de noroc, exclamă Lousteau.

— Dacă ai fi trecut și tu prin mizeria pe care am cunoscut-o eu, n-ai spune asta. Chiar și astăzi, mă roade o durere fără leac: eu sînt fiul unui pălărier care vinde și acum pălării în strada du Coq. Numai o revoluție m-ar putea face să parvin; iar în lipsa unei răsturnări sociale, trebuie să ai milioane. Și, din aste două lucruri, nu știu, zău! dacă revoluția nu e lucrul cel mai ușor. Dacă aş purta numele prietenului tău, aş fi un om fericit astăzi.

Sst, vine directorul. La revedere, zise Finot ridicându-se de pe scaun. Mă duc la Operă, s-ar putea să am mâine un duel : scriu și semnez cu F un articol crunt contra a două dansatoare care trăiesc cu doi generali. O să atac zdravăn Opera.

— Nu mai spune ! făcu directorul.

— Da, toată lumea se tirguiește cu mine, răspunse Finot. Unul nu-mi mai dă loji, altul refuză să-mi ia cincizeci de abonamente. I-am dat un ultimatum Operei : vreau acum o sută de abonamente și patru loji pe lună. Dacă mi se primesc condițiile, o să am opt sute de abonați cărora li se trimite ziarul, dintr-o mie de plătitori. Și cunosc mijloacele de a mai face încă două sute de abonamente ; o să ajung la o mie două sute în ianuarie...

— O să ne ruinați, zise directorul.

— Că tare îți mai atîrnă greu zece abonamente !
Ți-am făcut rost de două articole bune la *Constituționalul*.

— O ! nu mă plîng de dumneata, spuse repede directorul.

— Pe mâine seară, Lousteau, reluă Finot. Îmi aduci răspunsul la Théâtre-Français, unde e o premieră ; și, cum n-o să pot scrie eu cronica, o să iei tu loja de la ziar. Te prefer pe tine oricărui altuia : lucrezi și tu pentru mine, îți sînt și eu recunoscător. Félicien Vernou îmi oferă să renunțe pe un an la leafa lui de la ziar și îmi propune și douăzeci de mii de franci pentru o treime din proprietatea ziarului ; dar vreau să rămîn stăpîn absolut. La revedere.

— Nu degeaba se numește ăsta Finot¹, îi spuse Lucien lui Lousteau.

— O ! e un specimen care o să ajungă, îi răspunse Étienne fără să se sinchisească dacă îl aude sau nu vulpoiul care tocmai închidea ușa lojii.

¹ Joc de cuvinte între *Finot*, numele personajului, și *finaud*, în limba franceză : șmecher, viclean, pișicher.

— Asta?... spuse directorul, o să-l vezi milionar, o să se bucure de stima tuturor, și poate c-o să aibă și prieteni.

— Dumnezeu sfinte, ce cloacă! Și dumneata vrei s-o faci pe fata asta minunată să trateze o asemenea afacere? întrebă Lucien arătînd înspre Florine care le arunca ochade.

— Și va și reuși. Nu cunoști devotamentul și îndemnarea acestor făpturi neprețuite, răspunse Lousteau.

— Își răscumpără toate defectele, își șterg toate greșelile, prin nemărginirea dragostei lor cînd iubesc, zise directorul. Iubirea unei actrițe e cu atît mai frumoasă, cu cît produce un contrast mai izbitor cu ceea ce o înconjoară.

— E ca și cum ai da în noroi peste un diamant vrednic de coroana cea mai mîndră, replică Lousteau.

— Dar, reluă directorul, Coralie e distrată. Amicul nostru a cucerit-o pe Coralie fără măcar să bănuie, și asta o s-o facă să greșească; nu e atentă cînd îi vine rîndul, de două ori n-a auzit suflerul. Domnule, te rog, stai aici în colț, îi spuse el lui Lucien. Dacă e îndrăgostită de dumneata, mă duc să-i spun că ai plecat.

— Ba nu, sări Lousteau, spune-i că domnul vine cu noi după spectacol, că o să-i stea la dispoziție, și o să vezi că va juca mai bine ca domnișoara Mars¹.

Directorul plecă.

— Dragă prietene, îi zise Lucien lui Étienne, cum îți vine s-o pui pe domnișoara Florine să-i ceară treizeci de mii de franci droghistului pe un lucru ce-l costă numai jumătate pe Finot?

— Lousteau nu-i dădu răgaz lui Lucien să-și isprăvească raționamentul.

¹ Balzac citează des pe această actriță de la începutul secolului al XIX-lea, care a strălucit în roluri din piesele lui Molière și Marivaux și în cele din dramele romantice (1779—1847).

— Dar de unde ai picat, copile ? Droghistul ăsta nu-i un om, e o casă de bani adusă de Amor.

— Dar conștiința dumitale ?

— Conștiința, dragul meu, e un băț pe care fiecare îl ia ca să dea în vecinul lui, însă de care nu se servește niciodată pentru sine. Ce te-a apucat ? Întimplarea face pentru dumneata, într-o singură zi, o minune pe care eu am așteptat-o doi ani de zile, și mai stai să discuți mijloacele ? Cum ! pari să fii băiat deștept, în stare să ajungi la independența de idei ce trebuie s-o aibă aventurierii intelectuali în lumea în care trăim, și te mai încurci în șovăieli de călugăriță care se mustră că a mâncat dulce în zi de post ?... Dacă Florine izbutește, eu ajung redactor-șef, cîștig două sute cincizeci de franci în mod sigur și regulat, capăt cronica teatrelor mari, îi las lui Vernou teatrele de vodeviluri, și pui și dumneata piciorul în gazetărie luîndu-mi locul la teatrele de boulevard. Vei avea trei franci de coloană și vei scrie una pe zi, treizeci pe lună îți vor aduce nouăzeci de franci ; vei avea cărți de vîndut lui Barbet de șaizeci de franci și mai poți cere de la teatrele dumitale zece bilete pe lună, în total patruzeci de bilete, pe care le vei vinde cu patruzeci de franci unui Barbet al teatrelor, un speculant cu care îți voi face tot eu cunoștință. În felul acesta, te vîd cu două sute de franci pe lună ; dacă vei fi pe placul lui Finot, vei putea plasa un articol de o sută de franci în noul lui săptămînal, în caz că dovedești un talent deosebit ; pentru că acolo se semnează, nu merge să „dai rasol“ ca la ziar. Vei avea atunci trei sute de franci pe lună. Dragul meu, există oameni de talent ca, de pildă, bietul d'Arthez, care mîncă în fiecare zi numai la Flicoteaux ; lor le trebuie zece ani pînă să cîștige trei sute de franci. Dumneata vei avea patru mii de franci pe an de pe urma scrisului, fără să mai socotim și ceea ce vei cîștiga de la editori în caz că mai scrii și pentru ei. Pe cîtă vreme un subprefect n-are decît trei mii de franci în arondismentul

lui, unde se plictisește de moarte ! Nu-ți vorbesc de plăcerea de a te duce la spectacole pe gratis, căci plăcerea asta îți va deveni curînd o corvoadă, dar vei putea pătrunde oricînd în culisele a patru teatre. Fii aspru și spiritual timp de o lună, două și or să te copleșească invitațiile, curtea actrițelor și a amantilor lor ; n-o să mai iei masa la Flicoteaux decît în zilele cînd vei avea doar un franc și jumătate în pungă și, întîmplător, nici o invitație în oraș. Azi, la ora cinci, în Luxembourg, nu știai cum să te descurci, iar acum ești pe punctul de a deveni una din cele o sută de persoane privilegiate care își impun Franței opiniile lor. Peste trei zile, dacă izbutim, o să poți și dumneata, cu treizeci de snoave cu haz, tipărite cîte trei pe zi, să faci un om să-și blesteme viața. O să-ți poți asigura grațiile tuturor actrițelor din teatrele dumitale ; o să poți face ca o piesă bună să cadă și să vină tot Parisul la una proastă. Dacă Dauriat nu vrea să-ți tipărească *Margaretele* sau nu-ți dă nimic pe ele, îl poți face să vină, umilit și supus, la dumneata acasă, ca să ți le cumpere cu două mii de franci. Dacă ai talent și „trîntești“, în trei ziare diferite, trei articole care amenință cîteva din speculațiile lui Dauriat sau vreo carte pe care se bizuie el, îl vei vedea dînd fuga în mansarda dumitale și ținîndu-se scai de dumneata. În privința romanului, editorii care, acum, te-ar trimite la plimbare mai mult sau mai puțin politic, vor face coadă la dumneata acasă, iar manuscrisul pe care bătrînul Doguereau ți-l plătea deunăzi cu patru sute de franci, va fi supralicitat pînă la patru mii ! Astea sînt avantajele gazetăriei. De aceea nu-i lăsăm noi să se apropie de ziare pe toți noii-veniți ; nu numai că-ți trebuie mult talent, dar încă și mai mult noroc pentru a putea pătrunde aici. Și dumneata te mai codești !... Vezi, dacă nu ne-am fi întîlnit azi la Flicoteaux, ai mai fi tras mîța de coadă încă trei ani de zile, sau ai fi murit de foame, ca d'Arthez, într-o magherniță. Pînă ce d'Arthez va ajunge

savant ca Bayle¹ și mare scriitor ca Rousseau, noi ne vom fi făurit soarta și vom fi, de fapt, stăpîni și pe gloria lui. Finot va fi deputat, proprietarul unui mare ziar ; iar noi vom fi ceea ce vom fi vrut să fim : pairi de Franța sau deținuți în închisoarea Sainte-Pélagie, pentru datorii.

— Iar Finot își va vinde ziarul cel mare miniștrilor care i-l vor plăti mai gras, la fel cum își vinde doamnei Bastienne laudele, ponegrind-o pe domnișoara Virginie, și dovedind că pălăriile primei sînt superioare aceloră pe care ziarul le lăuda întîi ! exclamă Lucien amintindu-și de scena la care fusese martor.

— Ești un naiv, dragul meu, îi răspunse Lousteau scurt. Finot, acum trei ani, călca pe ștaifurile ghetelor, mîncă la Tabar cu nouăzeci de centime, ticluia un prospect pentru zece franci, și haina îi stătea pe trup printr-un mister la fel de nepătruns ca și acela al Neprihănitei Zămisliri ; acum, Finot are ziarul lui personal, evaluat la o sută de mii de franci ; cu abonamentele plătite, fără a trimite ziarul în schimb, cu abonamentele reale și cu „contribuțiile indirecte“ încasate de unchiu-său, cîștigă douăzeci de mii de franci pe an ; ia zilnic cele mai îmbelșugate mese din lume, are de o lună cabrioletă personală, în sfîrșit, iată-l miine în fruntea unui săptămînal, cu o șesime din proprietatea acestuia obținută pe nimic, cu cinci sute de franci salariu pe lună, la care adaugă o mie de franci pentru articolele făcute de alții pe gratis, dar pe care el îi va pune pe asociați să i le plătească. Chiar dumneata cel dintîi, dacă Finot consimte să-ți plătească cinci-zeci de franci foaia, vei fi foarte fericit să-i aduci trei articole pe veresie. Cînd vei avea și dumneata poziția lui, îl vei putea judeca pe Finot, căci numai egalii se cuvine să te judece. Te așteaptă un viitor măreț, dacă vei asculta

¹ Autorul *Dicționarului istoric*, Pierre Bayle (1647—1706), a fost în adevăr, un erudit cu mult spirit critic, premergător al enciclopediștilor.

de îndemnurile urii, dacă vei ataca atunci cînd Finot îți va zice : „Atacă !“ și dacă vei lăuda cînd el îți va spune : „Laudă !“ Iar cînd vei avea și dumneata să te răzbuni pe cineva, vei putea să-ți strivești prietenul sau dușmanul printr-o frază strecurată în fiecare dimineată în ziarul nostru, spunîndu-mi : „Lousteau, trebuie să-l facem praf pe ăsta !“ Și îți vei mai ucide încă o dată victima printr-un articol mare publicat în săptămînal. În sfîrșit, dacă chestiunea e capitală pentru dumneata, Finot, căruia îi vei fi devenit necesar, te va lăsa să-i dai o ultimă lovitură de măciucă în vreun ziar mare care are zece-douăsprezece mii de abonați.

— Va să zică, dumneata crezi că Florine o să-l poată convinge pe droghist să facă tîrgul ? întrebă Lucien uluit.

— Ba bine că nu ! Acum, în pauză, mă duc să-i spun despre ce e vorba. Afacerea trebuie să se facă chiar în noaptea asta. După ce o voi dăscăli eu, o să aibă și spiritul meu și pe al ei.

— Și bietul om, care stă colo cu gura căscată, admirînd-o pe Florine, nici nu bănuie că o să-l coste treizeci de mii de franci !...

— Poftim : altă prostie ! Parcă l-ar fura cineva ? exclamă Lousteau. Păi, dragul meu, dacă guvernul cumpără ziarul, peste șase luni droghistul va căpăta cincizeci de mii de franci pentru cei treizeci de mii ai lui de azi. Dar Matifat nu se uită la ziar, el se uită la interesele Florinei. Cînd se va afla că Matifat și Camusot (pentru că ei or să-și împartă afacerea între ei) sînt proprietarii unei reviste, în toate ziarele or să apară articole favorabile Florinei și Coraliei. Florine o să ajungă celebră și o să capete un angajament de o mie două sute de franci la alt teatru. În sfîrșit, Matifat va economisi o mie de franci pe lună cît l-ar costa cadourile și mesele date ziariștilor. Dumneata nu cunoști nici oamenii, nici afacerile.

— Săracul ! zise Lucien, crede că va avea o noapte plăcută.

— Da, reluă Lousteau, n-o să aibă liniște din partea ei pînă nu îi va arăta dovada că a pus mîna pe șesimea lui Finot. Iar eu, a doua zi, voi fi redactor-șef și voi cîștiga o mie de franci pe lună. Ceea ce înseamnă sfîrșitul sărăciei mele ! exclamă amantul Florinei.

Lousteau ieși lăsîndu-l pe Lucien năucit, pierdut într-un haos de gînduri, plutind departe de lumea înconjurătoare. După ce văzuse la Galeriile de Lemn sfîrșirea editorilor și bucătăria gloriei, după ce se plimbaser prin culisele teatrului, poetul întrezărea acum goliciunea conștiințelor, șurubăria vieții pariziene, mecanismul fiecărui lucru. Rivnise la fericirea lui Lousteau, admirînd-o pe Florine pe scenă. Cîteva momente, uitase și de Matifat. Stătu așa un timp greu de măsurat, poate cinci minute. Dar pentru el fu o veșnicie. Gînduri arzătoare îi inflăcărau sufletul, iar simțurile îi erau pîrjolite de spectacolul actrițelor cu ochii nerușinați și cu obrajii vopsiți, cu pieptul dezgolit, îmbrăcate în fuste înzorzonate, scurte, arătîndu-și picioarele, cu ciorapii roșii și baghetă verde, trași pe picior ca să ia ochii publicului. Ca două șuvoaie care, într-o inundație, caută să se împreune, două feluri de corupție, pe două linii paralele, veneau să-l hărțuie pe poetul din lojă, cu brațul atîrnînd pînă la catifeaua roșie a scaunului, cu ochii ațintiți asupra cortinei și cu atît mai accesibil vrăjii exercitate de această viață străbătută și de nori și de lumină, cu cît i se înfățișa strălucind ca un foc de artificii după noaptea adîncă a vieții sale trudite, obscure, monotone. Deodată, lumina învăpăiată de dragoste a unei priviri îl învăluie pe Lucien, străpungînd cortina teatrului. Poetul, trezit din toropeală, recunoscuse privirea Coralici care îl frigea ; lăsă capul în jos și se uită la Camusot care tocmai se înapoia în loja lui. Amatorul acesta de teatru era un negustor de mătăsuri din strada Bourdonnais, gras și cumsecade, judecător la Tribunalul de comerț, tată a patru copii, înșurat a doua oară, bogat, cu optzeci de mii de franci venit anual, dar în vîrstă de cincizeci și șase de

ani, cu un smoc de fire căruntă pe cap, cu mutra vicleană a celui ce se bucură de cît i-a mai rămas de trăit și care nu vrea să părăsească viața fără să soarbă și el din cupa plăcerilor, după ce înghițise cele o mie și una de mizerii ale negustoriei. Avea fruntea de culoarea untului proaspăt, iar în obrajii îmbujorați ca de călugăr părea să nu încapă toată bucuria unei fericiri fără seamăn. Camusot era acolo fără soție și înțelegea s-o aplaude nebunește pe Coralie, care reprezenta, întrunite într-însa, toate vanitățile lui de burghez bogat. La ea acasă, făcea și el pe boierul. În clipa aceea, socotea că succesul actriței i se datora lui pe jumătate, cu atît mai mult cu cît îl plătise. Pur-tarea aceasta era aprobată prin prezența sa de socrul lui Camusot, un bătrînel cu părul pudrat, cu ochii pofticioși, și totuși foarte demn. Lucien se simți din nou dezgustat, își aminti de dragostea lui curată, inflăcărată, nutrită timp de un an pentru doamna Bargeton. Numaidecît iubirea poetului își deschise aripile-i albe și mii de amintiri îl înconjurară pe tînărul geniu din Angoulême, care se confundă iar în visare. Cortina se ridică. Coralie și Florine erau în scenă.

— Numai la tine nu îi e gîndul, dragă, îi șopti Florine Coraliei care rostea o replică.

Lucien nu se putu opri să nu ridă și se uită la Coralie. Femeia aceasta, una din cele mai fermecătoare actrițe din Paris, rivala doamnei Perrin și a domnișoarei Fleuriet, cărora le semăna și a căror soartă avea s-o împărtășească, era tipul fetelor care îi vrăjesc cînd vor pe bărbați. Coralie înfățișa tipul desăvîrșit al figurii ebraice, cu fața ovală, prelungă, de o culoare alb-blondă, cu gura roșie ca o rodie, cu bărbia fină ca marginea unei cupe. Sub pleoapele arse de un ochi ca mărgeaua neagră, sub genele răsucite în sus, se ghicea privirea languroasă în care dogorea toată arșița deșertului. Deasupra ochilor, umbriți de un cerc vioriu, se desenau sprîncenele arcuite și stufoase. Fruntea, încu-

nunată de două şuviţe de abanos, în care lumina se reflecta ca într-un lemn lăcuit, avea o măreţie ce te-ar fi îndemnat să crezi că e a vreunui geniu. Dar, ca multe actriţe, Coralie, fără inteligenţă, cu tot spiritul ei de culise, fără carte, cu toată experienţa ei de budoar, n-avea decât agerimea simţurilor şi bunătatea femeilor îndrăgostite. De altminteri, cine se mai uita la virtutea ei, când îţi lua ochii cu braţele ei rotunde şi frumos sculptate, cu degetele subţiri şi lungi, cu umerii aurii, cu pieptul cîntat de *Cîntarea Cîntărilor*, cu un gît neastîmpărat şi arcuit, cu picioare de o rară eleganţă, prinse în mătase roşie ? Farmecele acestea ale ei, de o poezie cu adevărat orientală, erau şi mai reliefate de convenţionalul costum spaniol folosit în toate teatrele noastre. Coralie înnebunise sala întreagă şi toţi ochii îi cuprindeau talia bine prinsă în fota spaniolă, şi-i mîngiau şoldurile andaluze care îi imprimau fustei răsuciri lascive. Veni o clipă cînd Lucien, uitîndu-se la această făptură ce juca numai pentru el, nemaisinchisindu-se cîtuşi de puţin de Camusot, puse dragostea senzuală deasupra dragostei curate, plăcerea deasupra dorinţei, iar demonul desfriului îi şopti gânduri ametoitoare.

„Eu nu cunosc încă dragostea care se tăvăleşte în vin, în mîncăruri alese, în bucuriile materiale, îşi zise el. Am trăit mai mult în gînd decît în fapt. Un om care trebuie să le zugrăvească pe toate trebuie să le cunoască pe toate. Iată acum primul meu supeu fastuos, prima mea orgie într-o societate stranie ; de ce n-aş sorbi şi eu o dată din desfătărilor faimoase în care se bălăceau marii seniori din secolul trecut trăind cu femei de rînd ? Chiar dacă n-ar fi decît spre a le transporta pe meleagurile înalte ale dragostei adevărate, şi tot trebuie să cunoşti bucuriile, perfecţiunile, imboldurile, resursele şi vicleniile iubirii curtezanelor şi actriţelor. Nu reprezintă ele oare, la urma urmelor, poezia simţurilor ? Acum două luni, femeile astea mi

se păreau niște zeițe păzite de balauri fioroși ; și iată aici pe una din ele ce o întrece în frumusețe pe Florine pentru care îl învidiam pe Lousteau ; de ce să nu profit de înclinarea ei pentru mine, cînd cei mai mari seniori cumpără cu aur greu o noapte cu ele ? Ambasadorilor, cînd calcă prin mocirla asta, nu le mai pasă nici de ziua de ieri, nici de cea de mîine. Aș fi un prost să fac eu unul mai multe nazuri decît un prinț, mai ales că nu iubesc încă pe nimeni“.

Lucien nu se mai gîndea acum la Camusot. După ce își arătase față de Lousteau scîrba de faptul că acesta își împărțea iubita cu un altul, cădea și el în aceeași groapă, era și el cuprins de pofte și tîrît de iezuitismul pasiunii.

— Coralie e nebună după dumneata, îi zise Lousteau intrînd. Frumusețea dumitale, vrednică de cele mai vestite statui grecești, face ravagii în culise. Ești un om fericit, dragul meu. La optsprezece ani, Coralie poate avea peste cîteva zile șaizeci de mii de franci pe an pentru frumusețea ei. E încă foarte cuminte. Vîndută de mama ei, acum trei ani, cu șaizeci de mii de franci, n-a cules pînă azi decît necazuri și caută fericirea. În teatru a intrat din disperare, scîrbită de Marsay, întîiul ei cumpărător ; și cînd acesta a părăsit-o, a dat peste Camusot pe care nu-l iubește ; dar îi e ca un părinte, îl suportă și se lasă iubită. A refuzat o grămadă de propuneri mai avantajoase și a rămas cu Camusot, pentru că el nu o chinuie. Așadar, dumneata ești prima ei dragoste. Da, de cînd te-a văzut, e lovită crunt, plînge de răceala dumitale, și Florine s-a dus s-o dăscălească în cabină. Piesa o să cadă, Coralie nu-și mai știe rolul și adio angajamentul la Teatrul Gymnase pe care i-l pregătea Camusot !

— Nu mai spune !... Biata fată ! zise Lucien, măgulit de aceste cuvinte. Dragul meu, într-o singură seară mi se întîmplă mai multe evenimente decît în primii mei optsprezece ani de viață.

Și Lucien își povesti iubirea cu doamna de Bargeton și ura lui contra baronului de Châtelet.

— Știi ceva ? Ziarul tocmai duce lipsă de un cal de bătaie, o să-l luăm pe ăsta. Baronul e un fante de pe vremea imperiului, azi e omul guvernului, l-am văzut des la Operă ; e tocmai ceea ce ne trebuie. Am zărit-o și pe cucoană, se arată des în loja marchizei d'Espard. Baronul îi face curte fostei dumitale amante. O scoică ! Ia stai ! Finot mi-a trimis chiar adineauri vorbă că ziarul n-are copie : e o festă pe care i-o joacă unul din ai noștri, o secătură, Hector Merlin, pentru că nu i s-au plătit și spațiile din articol. Finot, disperat, îi „trage“ la repezeală un articol contra Operei. Știi ce, dragul meu ? Fă cronica piesei de aici, ascult-o, gîndește-te la ea. Iar eu mă duc în biroul directorului să pregătesc trei coloane despre perechea dumitale care o s-o cam sfectlească miine.

— Va să zică așa se scrie un ziar ? întrebă Lucien.

— Numai așa, răspunse Lousteau. De zece luni de cînd sînt aici ziarul e tot fără copie la opt seara.

În limbaj tipografic, i se zice *copie* manuscrisului de cules, de bună seamă pentru că se socotește că autorii își trimit numai copia operei lor. Ar putea fi și o traducere ironică a cuvîntului latinesc *copia* (belșug), deoarece copia lipsește mereu.

— Idealul cel mare, care nu se înfăptuiește niciodată, e să ai dinainte vreo cîteva numere gata, reluă Lousteau. Poftim, e zece și n-au nici măcar un rînd. O să-i spun lui Vernou și lui Nathan, ca să se încheie cu bine numărul, să ne dea vreo douăzeci de epigrame despre deputați, despre cancelarul *Cruzoé*, despre miniștri, despre oricine, chiar și despre prietenii noștri. În cazuri d-astea, ți-ai ucide și tatăl, ești ca un corsar care-și încarcă tunurile cu monetele prăzii sale ca să nu piară. Fii spiritual în articol și vei fi făcut un pas mare în ochii lui Finot : e recunoscător din interes. E cel mai bun și mai solid act

de recunoștință, cea mai bună și mai solidă recipisă¹, după aceea a muntelui de pietate, bineînțeles !...

— Ce oameni și ziariștii ! exclamă Lucien. Care va să zică, trebuie să te așezi la o masă și să ai spirit ?

— Intocmai cum ai aprinde o candelă... pînă ce nu mai are untdelemn.

În clipa cînd Lousteau deschidea ușa lojii, intrară directorul și du Bruel.

— Domnule, îi zise lui Lucien autorul piesei, dă-mi voie, te rog, să-i spun din partea dumitale Coraliei că te duci la ea acasă după supeu, altfel piesa cade. Sărmana fată nu mai știe ce spune și ce face, o să plîngă cînd va trebui să rîdă, și va rîde cînd va trebui să plîngă. Lumea a și început să fluiera. Numai dumneata mai poți salva piesa. Și nici nu e chiar o nenorocire plăcerea ce te așteaptă.

— Domnul meu, nu sînt deprins să am rivali, răspunse Lucien.

— Să nu-i spui asta, exclamă directorul uitîndu-se înspre aîtor, Coralie e în stare să-l zvîrle pe fereastră pe Camusot, și ar rămîne pe drumuri. Onorabilul proprietar al *Firului de Aur* îi dă Coraliei două mii de franci pe lună, îi plătește costumele și aplauzele.

— Deoarece făgăduiala dumitale nu mă angajează cu nimic, salvează-ți piesa, îi zise Lucien în chip de sultan.

— Dar n-o descuraja pe biata fată : e fermecătoare, spuse du Bruel rugător.

— Prin urmare, trebuie să scriu cronica piesei dumitale și să-i zîmbesc junei-prime. Bine, fie ! exclamă poetul.

Autorul dispăru după ce-i făcu un semn Coraliei, care de atunci pînă la sfîrșit jucă admirabil. Bouffé, care făcea pe un bătrîn alcade, arătîndu-și pentru întîia oară talen-

¹ Joc de cuvinte între *reconnaissance* (recunoștință) și *reconnaissance du Mont-de-Piété* (recipisă de la muntele de pietate).

tu l de a se grima în bătrîn, spuse într-un tunet de aplauze :

— *Domnilor, piesa pe care am avut cinstea s-o reprezentăm în fața domniilor-voastre este de domnii Raoul și de Cursy.*

— Ia te uită ! și Nathan a colaborat la piesă ! zise Lousteau ; nu mă mai mir că am dat peste el aici.

— Coralie ! Coralie ! striga sala în picioare.

Din loja în care erau cei doi negustori, izbucni un glas tunător :

— Și Florine !

— Florine și Coralie ! repetară atunci cîteva voci.

Cortina se ridică, Bouffé apăru din nou împreună cu cele două actrițe, căroră Matifat și Camusot le aruncară cîte un buchet de flori ; Coralie îl ridică pe al său și i-l întinse lui Lucien. Pentru Lucien, aceste două ceasuri petrecute la teatru fură ca un vis. Culisele, cu toate părțile lor urite, începeau să-l vrăjească. Poetul, încă nevinovat, respirase acolo vîntul desfrîului și aerul voluptății. Prin coridoarele murdare, pline de mașini și de fumul opaițelor, e ceva care parcă-ți mănincă sufletul. Viața nu mai are acolo nimic sfînt sau real. Lucrurile serioase sînt luate în rîs, iar cele imposibile par adevărate. Pentru Lucien, fu ca o băutură amețitoare, iar Coralie îl afundă într-o beție veselă. Candelabrul se stinse. În sală nu mai rămăseseră decît plasatoarele, care făceau un zgomot ciudat ridicînd strapontinele și încuind lojile. Rampa, care fu stinsă ca o singură candelă, răspîndi o duhoare grea. Cortina se ridică din nou. O lanternă coborî dinspre galerie. Pompierii își începură rondul împreună cu oamenii de serviciu. Feeriei de pe scenă, spectacolului lojilor pline de femei frumoase, luminilor orbitoare, farmecului decorurilor și costumelor noi le urmau acum frigul, urîtenia, întunericul și golul. Fu ceva groaznic.

Uimirea lui Lucien fu de nedescris.

— Hei, puștiule, nu vii ? îl întrebă Lousteau de pe scenă. Sări din lojă aici.

Dintr-o săritură, Lucien fu pe scenă. Cu greu le mai recunosc pe Florine și pe Coralie fără costumele de teatru, înfășurate în niște mantouri ca ale unor femei obișnuite, cu capul acoperit de pălării cu văluri negre, semănând în sfârșit cu niște fluturi reînțorși la larvele lor.

— Îmi faceți cinstea să-mi dați brațul ? îl întrebă Coralie tremurînd.

— Cu plăcere, zise Lucien, care simți inima actriței bătînd să i se spargă la pieptul lui, ca a unei păsări pe care ar fi prins-o.

Actrița, lipindu-se de poet, avu voluptatea unei pisici cînd se alintă alene la picioarele stăpînului.

— Vom supa deci împreună ! îi zise ea.

Toți patru ieșiră și găsiră două trăsuri așteptînd la ieșirea actorilor ce dădea în strada Fossés-du-Temple. Coralie îl urcă pe Lucien în trăsura în care se și așezaseră Camusot și cu socru-său, bătrînelul Cardot. Dînsa îi făcu loc și lui du Bruel. Directorul plecă cu Florine, Matifat și Lousteau.

— Proaste mai sînt și trăsurile astea ! spuse Coralie.

— Pentru ce nu ai un echipaj al dumatăle ? sări du Bruel.

— Pentru ce ? strigă ea cu ciudă. Nu vreau să spun de față cu domnul Cardot, care probabil și-a învățat ginerele cum să se poarte. Poate că nu-ți vine să crezi că, mic și bătrîn cum e, domnul Cardot nu-i dă Florentinei decît cinci sute de franci pe lună, tocmai cît i-ajunge să-și plătească chiria, mîncarea și pingelele ? Bătrînul marchiz de Rochegude, care are o rentă de șase sute de mii de franci, îmi oferă de două luni de zile un cupeu. Dar eu sînt artistă, nu femeie de stradă.

— Poimiine ai o trăsură, domnișoară, zise curtenitor Camusot ; însă pînă acum nu mi-ai cerut-o.

— Ce ? Trebuia s-o cer ? Şi cum adică ? Dacă iubeşti o femeie, o laşi să umble prin noroi şi să-şi rupă picioarele mergînd pe jos ? Numai negustorilor de stambă le poate plăcea să vadă noroi pe fustele femeilor.

Spunînd aceste vorbe cu o acreală ce-i sfişia inima lui Camusot, Coralie întîlni piciorul lui Lucien şi i-l strînse între ale sale, îi luă mîna şi i-o strînse. Atunci tăcu şi păru cufundată într-o plăcere nespusă care le răsplăteşte pe aceste biete făpturi de toate necazurile din trecut, de nefericirile lor, şi care le revarsă în suflet o poezie necunoscută celorlalte femei, căroră, spre norocul lor, aceste contraste violente le lipsesc.

— Pînă la urmă, ai jucat la fel de bine ca domnişoara Mars, îi spuse du Bruel Coraliei.

— Da zise Camusot, la început domnişoara a avut ceva care o cam stînjenea ; dar, pe la mijlocul actului al doilea, a fost grozavă ! Jumătate din succesul dumitale i-l datorezi dumneaei.

— Şi dînsa îmi datorează mie jumătate din al dumneaei, spuse du Bruel.

— Vindeţi pielea ursului din pădure ! zise ea cu un glas schimbat.

Actriţa se folosi de un moment de întuneric ca să ducă la buze mîna lui Lucien, şi o sărută udînd-o cu lacrimi. Lucien fu mişcat pînă în măduva oaselor. Umilinţa curtezanei îndrăgostite are măreţii de la care au de învăţat şi ingerii.

— Domnul va face cronica, zise du Bruel vorbind lui Lucien, poate să scrie un paragraf drăguţ despre scumpa noastră Coralie.

— O ! fă-ne serviciul ăsta, spuse Camusot cu glasul unui om ingenuncheat în faţa lui Lucien, şi vei găsi totdeauna în mine un servitor gata la orice pentru dumneata.

— Lăsați-l în pace pe domnul ! strigă actrița furioasă. Să scrie cum vrea. Papa Camusot, dumneata să-mi cumperi trăsuri, nu elogii.

— Le vei avea și pe acestea foarte ieftin, răspunse politicoș Lucien. N-am scris nimic pînă acum în ziare, nu le cunosc obiceiurile, vei avea virginitatea penei mele...

— Ce nostim ! zise du Bruel.

— Am ajuns în strada Bondy, spuse bătrînelul Cardot, pe care izbucnirea Coraliei îl speriasese.

— Dacă tu îmi dăruiești virginitatea penei tale, eu ți-o dăruiesc pe-a inimii mele, zise Coralie în scurta clipă cît rămase singură cu Lucien în trăsură.

Coralie se duse după Florine în dormitorul acesteia, ca să-și pună rochia pe care o trimisese acolo din vreme. Lucien nu cunoștea luxul desfășurat acasă la actrițe sau la amante de către negustorii îmbogățiți, care vor să se bucure de plăcerile vieții. Deși Matifat, care n-avea o avere atît de mare ca a lui Camusot, aranjase lucrurile cu destulă zgîrcenie, Lucien fu uimit de sufrageria decorată artistic cu mătase verde prinsă în cuie cu capete de aur, luminată de lămpi elegante, împodobită cu vase pline de flori, și de salonul îmbrăcat în mătase galbenă cu ornamente castanii, în care străluceau mobilele pe atunci la modă, un policandru de Thomire¹, un covor cu desene persane, pendula, candelabrele, focul, toate erau de bun-gust. Matifat lăsase totul în seama lui Grindot, un tînăr arhitect care îi clădea o casă, și care, cunoscînd destinația acestui apartament, pusese o deosebită grijă în amenajarea lui. De aceea, Matifat, ca negustor, atingea cele mai mici lucruri cu toată băgarea de seamă : părea să aibă mereu în față devizul cheltuielilor și privea aceste minunății ca pe niște bijuterii scoase cu nesocotită dintr-o casetă.

¹ *Pierre Philippe Thomire* (1751—1843), artist al lucrărilor în bronz, un maestru al cizlării și sculptării metalelor.

„Poftim ce-o să fiu și eu silit să-i dau Florentinei !”
era gândul ce i se citea în ochi bătrinelului Cardot.

Lucien înțelese de îndată că Lousteau nu avea de ce să se sinchisească de starea camerei în care locuia el, atîta vreme cît era iubitul Florinei. Rege într-ascuns al acestei inaugurări, Étienne se bucura de folosința tuturor acestor lucruri frumoase. De aceea se și umfla în pene ca stăpîn al casei, stînd de vorbă, în fața sobei, cu directorul, care îl felicita pe du Bruel.

— Copia ! copia ! strigă Finot intrînd. La ziar n-a sosit încă nimic. Zețarii culeg articolul meu și o să-l isprăvească repede.

— Gata ! Gata ! zise Étienne. O să găsim noi masă și foc în odaia Florinei. Dacă domnul Matifat e bun să ne dea hîrtie și cerneală, umplem noi doi ziarul pînă se îmbracă Florine și Coralie.

Cardot, Camusot și Matifat ieșiră în grabă să aducă tot ce le trebuia celor doi scriitori. Tocmai atunci, Tullia, una din cele mai frumoase dansatoare ale vremii, dădu buzna în salon.

— Dragul meu, îi zise ea lui Finot, ți se dau cele o sută de abonamente și direcția nu va avea de suportat nimic, căci abonamentele au fost băgate pe gît cîntăreților, orchestrei și corpului de balet. Ziarul tău e atît de nostim, încît nimeni n-o să se plîngă. O să-ți capeți și lojile. Uite și prețul primului trimestru, spuse ea întinzîndu-i două bilete de bancă. Și acum, poți să ne dai pace !

— Sînt pierdût, exclamă Finot. Nu mai am articol de prima pagină pentru mîine, căci iată-mă silit să scot pamfletul meu...

— Ce gest frumos, zeiță ! exclamă Blondet, care sosi în urma dansatoarei împreună cu Nathan, Vernou și Claude Vignon adus de el. Rămii să stai la masă cu noi, dragostea mea, sau te strivesc ca pe un fluture ce ești. Fiind dansatoare, n-ai să stirnești aici nici o rivalitate de

talent. Cît despre frumusețe, sînteți toate prea inteligente ca să fiți geloase în public.

— Dumnezeu mare ! dragii mei du Bruel, Nathan, Blondet. salvați-mă, strigă Finot. Am nevoie de cinci coloane.

— Eu o să umplu două cu piesa, zise Lucien.

— Și eu încă una cu subiectul meu, adăugă Lousteau.

— Bun. Nathan, Vernou, du Bruel, găsiți-mi glumele pentru ultima pagină. Blondet o să aibă grijă de cele două mici coloane din prima. Dau fuga la tipografie. Noroc că ai venit cu trăsura, Tullia.

— Da, dar ducele e în ea cu un ministru neamț.

— Să-i poftim pe duce și pe ministru aici, spuse Nathan.

Un neamț bea zdravăn, stă cîmîntec și ascultă, iar noi o să-i spunem atîtea lucruri nemaiauzite, încît o să aibă, ce scrie la el la curte, exclamă Blondet.

— Care din noi e mai serios să se ducă să-l poftască ? întrebă Finot. Hai, du Bruel, tu ești birocrat, adu-l pe ducele de Rhétoré, pe ministru, și dă-i brațul Tulliei. Doamne, Tullia, frumoasă mai ești astă-seară !...

— O să fim treisprezece ! zise Matifat îngălbenindu-se.

— Nu, o să fim paisprezece ! exclamă Florentine, am venit și eu ca să nu-l slăbesc din ochi pe milord Cardot (pronunțat de ea : mailord Kerdot).

— De altminteri, zise Lousteau, Blondet venise cu Claude Vignon.

— L-am adus să bea, răspunse Blondet luînd o călimară. Ei, domnilor, căutați să aveți spirit ca pentru cele cincizeci și șase de sticle de vin pe care le vom bea, le zise el lui Nathan și lui Vernou. Mai ales stimulați-l pe du Bruel : el e vodevilist și e în stare să facă glume proaste ; nu-l slăbiți pînă nu scoate una bună.

Lucien, însuflețit de dorința de a da o probă de ceea ce poate, în fața atîtor persoane de seamă, își scrisese în-
tîiul articol pe masa rotundă din odaia Florinei, la lumina
luminărilor roz aprinse de Matifat :

PANORAMA-DRAMATIQUE

*Iniția reprezentație cu „Alcadele în incurcătură”
comedie în trei acte
Debutul domnișoarei Florine. Domnișoara Coralie.
Bouffé*

Toată lumea, intră, iese, vorbește, se plimbă, caută
ceva și nu găsește nimic, toată lumea e în fierbere. Alca-
dele și-a pierdut fiica și-și găsește scufia : dar scufia nu-i
vine pe cap ; trebuie să fie scufia unui hoț. Unde-i hoțul ?
Toată lumea intră, iese, vorbește, se plimbă, caută mai cu
foc. Pînă la urmă, alcadele dă peste un bărbat-dar fără
fiica lui, și peste fiică-sa fără nici un bărbat, ceea ce e
pe placul magistratului, dar nu și pe al publicului. Lucru-
rile se domolesc, alcadele vrea să-l interogheze pe bărbat.
Bătrînul alcade se așază într-un jilț de alcade și-și potri-
vește manșetele de alcade. Spania e singura țară din lume
unde există alcazi atîrnați de manșete mari, unde se vîd la
gîtul alcazilor gulerele înfoiate, care pe scenele din Paris
reprezintă jumătate din funcția lor. Acest alcade, care s-a
fost atîta cu pași mărunți de bătrîn neastîmpărat, este
Bouffé, Bouffé, urmașul lui Potier¹, un actor tînăr care
joacă atît de bine roluri de bătrîni, încît i-a făcut să rîdă
și pe cei mai bătrîni dintre bătrîni. E viitorul a o sută de
bătrîni pe fruntea aceea cheală, în vocea aceea tremură-
toare ca de capră, în scoabele acelea slăbănoage de sub un

¹ Începutul secolului al XIX-lea a cunoscut mai mulți actori
cu numele de Potier ; cel la care se referă Balzac este, desigur,
actorul comic Charles Potier (1775—1838) ; Bouffé, Hugues-Désiré-
Marie (1800—1888), actor și autor dramatic, unul dintre cei mai
mari actori comici din vremea lui.

trup de Géronte¹. Tinărul actor e atât de bătrîn, încît te înfioară, și-e teamă ca bătrînețea lui să nu fie cumva molipsitoare. Și ce admirabil alcade ! Ce încîntător suris îngrijorat ! Ce prostie îngîmfată ! Ce demnitate prostească ! Ce șovăială judecătorească ! Ce bine mai știe omul acesta că totul poate fi pe rînd cînd minciună, cînd adevăr ! Cît de vrednic e să fie ministrul unui rege constituțional ! La fiecare din întrebările alcaadelui, necunoscutul îl interoghează ; Bouffé răspunde în așa fel, încît, întrebînd de cel care răspunde, alcaadele lămurește totul prin întrebările sale. Scena aceasta, comică la culme, în care respiră parfumul lui Molière, a înveselit toată sala. Toată lumea de pe scenă părea să se fi lămurit ; eu însă nu sînt în stare să vă spun ce era limpede și ce nu : căci fiica alcaadelui era acolo, jucată de o adevărată andaluză, o spaniolă cu ochii spanioli, cu mijlocul spaniol, cu umbletul spaniol, o spaniolă din cap pînă în picioare, cu pumnalul la ciorap, cu patima iubirii în suflet, cu crucea legată de o panglică la gît. La sfîrșitul actului, cînd cineva m-a întrebînd cum merge piesa, i-am spus : „Are ciorapi roșii cu baghetă verde, un picior numai atîtica, pantofi de lac și cele mai frumoase picioare din Andaluzia !“ Ah ! fiica alcaadelui te face să rîvnești dragostea, îți aprinde dorinți năstrușnice, îți vine să sari pe scenă și să-i dăruiești cocioaba și inima, sau treizeci de mii de franci rentă și condeiul. Andaluzia este cea mai frumoasă actriță din Paris. Coralie, ca să-i spunem pe nume, poate fi și contesă și fată din popor. Nu știi cum i-ar sta mai bine. Fie ce-o dori, e născută să facă de toate. Nu e asta oare tot ce se poate spune mai de bine despre o actriță de pe boulevard ?

În actul al doilea, a sosit o spaniolă din Paris, cu figura-i de camee și cu ochii ucigași. Am întrebînd la rîndu-mi de unde venea și mi s-a răspuns că ieșea din culise și se numea domnișoara Florine ; însă, pe cuvîntul meu, n-am

¹ Un trup de bătrîn (în limba greacă, *gerôn* — bătrîn).

putut crede, atita foc avea în mișcări și atita patimă în dragoste. Rivala aceasta a fiicei alcaadelui e soția unui senior croit din mantia contelui d'Almaviva¹, în care e stofă pentru o sută de seniori de bulevard. Dacă Florine n-avea nici ciorapi roșii cu baghetă verde, nici pantofi de lac, în schimb avea o mantilă și un vâl de care se sluzea în chip minunat ca o doamnă din lumea bună ce este, și ne-a arătat de minune că tigroaica se poate preschimba și în pisicuță! Am priceput că era vorba acolo de vreo dramă de gelozie, după cuvintele înțepătoare ce și le spuneau cele două spaniole. Apoi, când totul era gata să se împace, prostia alcaadelui a încurcat iar lucrurile. Toată lumea aceea de torțe, de bogăți, de valeți, de Figaro, de seniori, de alcazi, de fete și femei s-a pus iar pe căutat, pe umblat, pe sucit și răsucit. Intriga s-a înnodat din nou, iar eu am lăsat-o să se înnoade, căci cele două femei, geloasa Florine și norocoasa Coralie, m-au înfășurat iarăși în cutele fustelor și mantilelor lor, și mi-au scos iar ochii cu piciorușele lor.

Am putut ajunge la actul al treilea fără să fi săvîrșit vreo nenorocire, fără să fi provocat intervenția comisariului de poliție, sau să fi scandalizat sala, și de atunci cred în puterea moralei publice și religioase despre care se vorbește atita în camera deputaților, încît s-ar părea că nu mai există morală în Franța. Am putut înțelege că e vorba de un om care iubește două femei fără să fie iubit, sau e iubit de ele fără ca el să le iubească, căruia nu-i plac alcazii sau pe care alcazii nu-l plac; dar care, cu siguranță, e un senior de treabă și iubește pe cineva, pe el însuși sau pe Dumnezeu, în cazul cel mai rău, căci se călugărește. Dacă vreți să aflați mai mult, dați fuga la Panorama-Dramatique. Sînteți acuma avertizați că trebuie să

¹ Avînd trăsăturile personajului din comediile lui Beaumarchais Bărbierul din Sevilla și Nunta lui Figaro: orgolios, ușuratic, curtenitor.

mergi o dată ca să te obișnuiești cu ciorapii roșii și cu bagheta verde, cu piciorușul plin de făgăduieli, cu bchii prin care se cerne o rază de soare, cu finețile de pariziană deghezată în andaluză, și de andaluză deghezată în pariziană; apoi, a doua oară, ca să ascuți piesa, care te face să mori de râs în chip de bătrîn, și să plîngi în chip de senior îndrăgostit. Piesa a avut succes sub ambele aspecte. Autorul, cu care, zice-se, a colaborat unul din marii noștri poeți, a țintit succesul cu cîte o fată iubitoare în fiecare mînă; de aceea era cît pe-aci să ucidă de plăcere publicul înfierbîntat. Picioarele celor două fete păreau să aibă mai mult haz decît autorul. Totuși, cînd cele două rivale ieșeau din scenă, găseai că și dialogul e spiritual, ceea ce dovedește cu prisosință meritul piesei. În ropotele de aplauze, care au îngrijorat pe arhitectul sălii, s-a aflat numele autorului; acesta însă, obișnuit cu izbucnirile Vezuviului din sală, nu s-a pierdut cu firea: e domnul de Cursy. Iar cele două actrițe au dansat faimosul bolero din Sevilla, care a aflat îndurare în fața sfinților părinți din conciliu pe vremuri, și pe care cenzura l-a îngăduit în ciuda primejdioasei lascivități a mișcărilor. Boleroul ajunge ca să atragă pe toți bătrînii care nu mai știu cum să folosească restul lor de căldură, și cărora din milă le spun să-și țină foarte curate sticlele ochelarilor.

În timp ce Lucien scria pagina aceasta, care făcu revoluție în gazetărie descoperind o manieră nouă și originală, Lousteau scria un articol, zis de moravuri, intitulat *Fostul Fante*, și care începea astfel:

Fantele de pe vremea Imperiului e întotdeauna un om înalt și subțire, bine conservat, purtînd corset și crucea Legiunii de onoare. Se numește Potelet, sau cam așa ceva; și, ca să se pună bine astăzi cu curtea, baronul imperiului s-a gratificat cu un du: își zice du Potelet, gata să redevie Potelet în caz de revoluție. Om cu două fețe, ca și numele, dă tircoale cartierului Saint-Germain, după

ce a fost fâlnieul, folositorul și plăcutul purtător de trenă al uneia din surorile aceleia căruia pudoarea mă oprește să-i pomenesc numele. Dacă du Potelet își reneagă slujba de pe lângă alteța imperială, în schimb mai cîntă încă romanele intimei sale binefăcătoare...

Articolul era un amestec destul de prostesc de personalități, așa cum se făcea pe vremea aceea, căci, din păcate, genul a fost în mod straniu perfecționat de atunci încôace, în special de *Figaro*¹. Lousteau imagina între doamna de Bargeton, căreia baronul du Châtelet îi făcea curte, și o scoică, o comparație caraghioasă care plăcea chiar dacă nu cunoșteai persoanele luate în ris, iar Châtelet era asemuit cu un cocostirc. Scenele de dragoste cu cocostircul, care nu era în stare să înghită scoica, ce se spărgea în trei dacă o lăsa să cadă jos, stîrneau de îndată risul. Gluma asta, întinsă pe mai multe articole, avu, după cum se știe, un răsunet formidabil în cartierul Saint-Germain și fu una din cele o mie și una de cauze de înăsprire a legislației presei. După un ceas, Blondet, Lousteau și Lucien se înapoiară în salon, unde invitații stăteau de vorbă : ducele, ministrul și cele patru femei, cei trei negustori, directorul teatrului și Finot. Un ucenic, cu un coif de hirtie pe cap, venise să ia copia pentru ziar.

— Lucrătorii pleacă dacă nu le aduc nimic, zise el.

— Uite, na zece franci, și să aștepte, răspunse Finot.

— Dacă le dau banii ăștia, domnule, fac *bețiografie*, și atunci adio ziar !

— Bunul-simț al acestui copil mă uimește, zise Finot.

Tocmai cînd ministrul îi prezicea ștregarului un viitor strălucit, intrară și cei trei scriitori. Blondet citi un articol foarte spiritual contra romancierilor. Articolul lui Lousteau îi făcu pe toți să ridă. Ducele de Rhétoré îl po-

¹ Jurnal fundat în vremea Restaurației de H. de Latouche și Nestor Roqueplan ; caracterul său polemic nu i-a permis să aibă viață lungă.

vățui, pentru ca să nu-i supere prea tare pe nobilii din cartierul Saint-Germain, să strecoare printre rînduri un elogiu la adresa doamnei d'Espard.

— Hei, ia citește-ne și dumneata ce-ai scris, îi spuse Finot lui Lucien.

După ce Lucien, care tremura de frică, isprăvi de citit, salonul răsună de aplauze, actrițele îl îmbrățișară, cei trei negustori îl strîngeau în brațe să-i scoată sufletul, du Bruel îi luă mîna cu o lacrimă în ochi, în fine, directorul îl invită la masă.

— Nu mai există copii, zise Blondet. Deoarece domnul de Chateaubriand a folosit cuvîntul de *copil sublim* pentru Victor Hugo, eu mă văd silit să-ți spun fără înconjur că ești un bărbat de spirit, de inimă și de stil.

— Domnul lucrează la ziarul nostru, spuse Finot mulțumindu-i lui Étienne și aruncîndu-i o privire de cunoscător și de exploatator.

— Dar voi, ce glume ați făcut ? îi întrebă Lousteau pe Blondet și pe du Bruel.

— Uite ce-a scris du Bruel, zise Nathan :

*** Văzînd cît se ocupă publicul de domnul viconte d'A... domnul viconte Démosthène¹ zicea ieri : — poate că așa or să mă lase în pace pe mine.

*** O doamnă îi spunea deunăzi unui ultraregalist care dezaproba discursul domnului Pasquier pe motivul că ar continua sistemul lui Decazes² : — Da, dar acesta se sprijină pe picioare foarte monarhice !

¹ Primul este vicontele d'Arlincourt, al doilea este Sosthène de La Rochefoucauld, director al administrației artelor între 1824 și 1827, în care calitate s-a făcut ridicol decretînd lungirea rochiilor dansatoarelor și aplicarea unor foi de viță de hîrtie pe statuile din Muzeul Luvru.

² Étienne-Denis Pasquier (1767—1862) a dus, în vremea lui Ludovic al XVIII-lea, ca și Decazes, o politică moderată pe care o combăteau ultraregaliștii.

— Dacă începe așa, nu vă cer să citiți mai departe ; totul merge bine, zise Finot. Dă fuga și du-le astea, îi spuse el ucenicului. Ziarul o să fie cam peticit, dar o să fie cel mai bun număr, zise el, întorcându-se către grupul de scriitori, care începuse să-l privească pe Lucien cu oarecare invidie.

— E dezghețat băiatul ! zise Blondet.

— Articolul e bun, adăugă Claude Vignon.

— La masă ! strigă Matifat.

Ducele îi dădu brațul Florinei, Coralie îl luă pe al lui Lucien, iar dansatoarea fu încadrată într-o parte de Blondet și în cealaltă de diplomatul german.

— Nu înțeleg de ce atacați pe doamna de Bargeton și pe baronul du Châtelet, care, după cum se vorbește, e numit prefect de Charente și membru în Consiliul de stat.

— Doamna de Bargeton l-a dat afară pe Lucien ca pe un om de nimic, zise Lousteau.

— Un băiat așa de frumos ! făcu diplomatul.

Masa, servită cu tacâmuri noi de argint și într-un serviciu de porțelan de Sèvres, pe o față de masă de Damasc, dovedea că era oferită de cineva cu dare de mină. Meniul îl întocmise Chevet, vinurile fuseseră alese de cel mai faimos negustor de pe cheiul Saint-Bernard, prieten cu Camusot, Matifat și Cardot. Lucien, care vedea pentru întâia oară luxul parizian în desfășurarea lui, trecea din surpriză în surpriză, dar își ascundea mirarea ca un bărbat de spirit, de inimă și de stil ce era, după cum îl numise Blondet.

Trăversînd salonul, Coralie îi șoptise Florinei :

— Îmbată-l pe Camusot atît de tare, încît să adoarmă și să fie nevoit să rămînă aici la tine.

— L-ai dat gata pe ziarist ? o întrebă Florine, folosind o expresie proprie vocabularului acestor femei.

— Nu, draga mea, îl iubesc ! replică atunci Coralie ridicînd cu mîndrie din umeri.

Cuvintele răsunară în urechea lui Lucien, purtate de cel de-al cincilea păcat capital. Coralie era minunat îmbrăcată, iar rochia îi scotea în relief cu multă artă tot ce avea mai frumos, căci fiecare femeie are perfecțiuni care îi sînt proprii. Rochia ei, ca și aceea a Florinei, avea meritul de a fi dintr-o minunată stofă originală numită muselină de mătase, lansată abia de cîteva zile de către Camusot care, în calitatea lui de patron al *Firului de aur*, juca pe piața Parisului rolul de providență pentru fabricile din Lyon.

În acest chip, dragostea și toaleta, care sînt fardul și parfumul femeii, o făceau și mai seducătoare pe fericita Coralie. O plăcere așteptată, și de care ești sigur, e o ispită de neînfrînt pentru tineri. Poate că siguranța constituie pentru ei toată atracția locurilor rău famate, poate că e și secretul statorniciei lor. Dragostea curată, sinceră, prima dragoste în fine, împreună cu o pornire din acelea năvalnice care pun stăpînire pe aceste biete făpturi, precum și admirația pricinuită de marea frumusețe a lui Lucien îi dădură Coraliei spirit.

— Te-aș iubi și urît și bolnav ! îi șopti ea lui Lucien așezîndu-se la masă.

Ce cuvinte pentru un poet ! Camusot se șterse din mintea tinărului, Lucien nu-l mai văzu, privind-o pe Coralie. Ar fi putut oare un om dornic de plăceri și senzații, sătul de cenușiul provinciei, ispitit de mocirla Parisului, ros de mizerie, de înfrînarea-i silită, sătul de viața-i de călugăr din strada Cluny, de munca-i fără nici un rezultat să se retragă de la ospățul acesta sclipitor ? Lucien era cu un picior în patul Coraliei și cu altul în viața mîrșavă de ziar, după care alergase atîta fără a izbuti să pătrundă acolo. După atîta gardă zadarnică făcută de el în strada du Sentier, întîlnea aici toată redacția ziarului strînsă în jurul mesei, bînd strașnic, și zîmbindu-i cu veselie și bunăvoință. Se răzbunase de toate suferințele cu un articol ce avea, chiar a doua zi, să străpungă două inimi în care voise,

în zadar pînă atunci, să picure otrava și durerea ce-i fuseseră vărsate lui. Uitîndu-se la Lousteau își zicea : „Iată un prieten adevărat !“ nebănuind că Lousteau se și temea de el ca de un rival periculos. Lucien făcuse greșeala de a-și dezvălui tot spiritul : un articol șters l-ar fi slujit de minune. Blondet contrabalansă invidia ce-l rodea pe Lousteau spunîndu-i lui Finot că trebuia să capituleze în fața talentului cînd era de o asemenea forță. Sentința aceasta dictă purtarea lui Lousteau, care se hotărî să rămînă prieten cu Lucien și să se înțeleagă cu Finot pentru exploatarea noului venit atît de primejdios, menținîndu-l în nevoie. Învoiala se făcu repede, pe șoptite, între cei doi oameni.

— Are talent.

• — O să aibă pretenții.

— O !

— Bine !

— Nu stau niciodată la masă cu ziariștii francezi fără să nu-mi fie frică, zise diplomatul german cu calm și cu demnitate, uitîndu-se la Blondet, pe care îl văzuse în casă la contesa de Montcornet. Există o vorbă a lui Blücher pe care dumneavoastră v-ați însărcinat s-o aduceți la îndeplinire.

— Ce vorbă ? întrebă Nathan.

— Cînd Blücher a ajuns pe înălțimile din Montmartre împreună cu Saacken, în 1814 (scuzați-mă, domnilor, că vă reamintesc de această zi fatală pentru dumneavoastră), Saacken, care era un om grosolan, zise : „În fine, o să-i dăm foc și Parisului ! — Nici nu te gîndi, *de aici* o să i se tragă Franței pieirea !“ răspunse Blücher arătîndu-i buboiul cel mare, întins la picioarele lor, și care ardea și fumega în valea Senei. Mulțumesc lui Dumnezeu că, în țară la noi, nu există ziare ! reluă ministrul după o pauză. Nu mi-am revenit încă din fiorul pe care mi l-a dat adineauri omulețul cu coif de hîrtie pe cap, care, la vîrsta de zece ani, are judecata unui diplomat. De aceea, astă-seară, îmi pare

că iau masa cu niște lei și cu niște pantere care îmi fac cînstea de a-și ascunde ghearele.

— Este clar, spuse Blondet, că noi am putea acum să spunem și să dovedim Europei întregi că excelența-voastră a dat drumul astă-seară unui șarpe, gata s-o otrăvească pe domnișoara Tullia, cea mai frumoasă dintre dansatoarele noastre, și, de aici, să ne pornim pe niște comentarii strașnice asupra Evei, a *Bibliei*, a primului și ultimului păcat ! Dar liniștiți-vă, sînteți doară oaspetele nostru.

— Ar fi nostim, zise Finot.

— Am da la tipar niște adevărate disertații științifice asupra tuturor șerpilor găsiți în inima și în corpul omenesc, pentru a ajunge și la corpul diplomatic, spuse Lousteau.

— Am putea să-i arătăm un șarpe și în borcanul ăsta cu vișinată, interveni Vernou.

— Și, pînă la urmă, ați crede și dumneavoastră înșivă, îi zise Vignon diplomatului.

— Domnilor, lăsați-vă ghearele să doarmă, exclamă ducele de Rhétoré.

— Influența și puterea ziarelor e de abia în fașă, zise Finot, gazetăria e doar în vîrsta copilăriei, o să crească. Peste zece ani, totul o să fie supus publicității, gîndirea o să lumineze totul, o să...

— O să dezonoreze totul, îl întrerupse Blondet.

— Așa se spune, interveni și Claude Vignon.

— O să urce regii pe tron, zise Lousteau.

— O să răstoarne monarhiile, spuse diplomatul.

— De aceea, zise Blondet, dacă presa n-ar exista, n-ar trebui s-o inventăm ; dar pentru că există, trăim și noi de pe urma ei.

— Veți muri de pe urma ei, spuse diplomatul. Nu vedeți că ridicarea maselor, presupunînd că le veți lumina, va face și mai anevoioasă afirmarea personalității, nu vedeți că, semănînd puterea de a judeca printre clasele de

jos, veți culege răscoala, și că dumneavoastră veți fi primele victime ? Ce se sparge la Paris cînd e vreo răscoală ?

— Felinarele, zise Nathan ; noi însă sîntem prea mo-dești ca să ne fie teamă, o să fim atinși de cioburi doar în treacăt.

— Sînteți un popor prea spiritual ca să dați voie unui guvern, oricare ar fi el, să devină prea puternic, spuse diplomatul. De n-ar fi asta ați reîncepe cu condeii cuce-rirea Europei pe care n-ați știut să o păstrați cu sabia.

— Ziarele sînt un rău, spuse Claude Vignon. Ar putea folosi la ceva și răul acesta, dar guvernul vrea să-l com-bată. De aici o să iasă o luptă. Cine va fi răpus ? Iată în-trebarea !

— Guvernul ! zise Blondet, am răgușit de cînd strig asta. În Franța, spiritul e mai tare decît orice, iar ziarele au, pe lîngă spiritul tuturor oamenilor de spirit, și fățăr-nicia lui Tartuffe.

— Blondet, Blondet, făcu Finot, mergi prea departe ! Sînt și abonați de față.

— Tu ești proprietarul uneia dintre tarabele astea de otravă, se cuvine să-ți fie teamă ; eu însă îmi bat joc de negustoriile voastre, deși trăiesc de pe urma lor !

— Blondet are dreptate, zise Claude Vignon. Ziarul, în loc să fie un sacerdoțiu, a ajuns o unealtă a partidelor ; din unealtă a ajuns negustorie ; și, ca toate negustoriile, n-are nimic sfînt. Orice ziar, cum spune Blondet, este o tarabă unde se vînd publicului vorbele care-i sînt pe plac. Dacă ar exista un ziar al cocoșăților, ar dovedi de dimi-neată pînă seara frumusețea, minunăția, necesitatea coco-șăților. Un ziar nu mai e făcut ca să lumineze lumea, ci ca să-i susțină părerile. În chipul acesta, toate ziarele vor fi, la un moment dat, lașe, fățarnice, ticăloșite, mincinoase, ucigăse ; vor călca în picioare ideile, sistemele, oamenii, și, prin aceasta chiar, vor înflori. Vor trage profit de pe urma tuturor ființelor cugetătoare, și răul se va face fără ca nimeni să aibă vreo vină. Iar noi toți, eu, Vignon, tu,

Lousteau, tu, Blondet, tu, Finot, vom fi socotiți niște adevărați Aristizi, Platoni, Catoni, eroi de-ai lui Plutarh¹; vom fi cu toții nevinovați și ne vom putea spăla pe mâini de orice infamie. Napoleon a explicat cauza acestui fenomen moral sau imoral, cum vreți s-o luați, cu o vorbă strașnică, dictată de observațiile lui asupra Convențiunii: „De crimele colective, nimeni nu poate fi făcut răspunzător“. Oricît de mîrșavă ar fi purtarea unui ziar, nimeni nu se socoate murdărit personal.

— Dar cîrmuirea va veni cu legi represive, zise du Bruel, și le și pregătește.

— Aș! făcu Nathan, ce putere are legea împotriva spiritului francez, cel mai subtil și mai puternic dizolvant din cîte există?

— Ideile nu pot fi neutralizate decît tot de idei, reluă Vignon. Numai teroarea, despotismul pot înăbuși geniul francez, a cărui limbă se pretează de minune la aluzie, la vorbe cu două înțelesuri. Cu cît va fi mai represivă legea, cu atît spiritul va țîșni mai puternic, ca aburii dintr-o mașină cu supapă. Așa că regele procedează bine: dacă ziarul va fi contra lui, ministrul e responsabil, și reciprocă. Dacă ziarul inventează o calomnie, spune că i s-a impus. Față de individul care se plînge, iese basma curată cerîndu-i iertare în numele marii libertăți. Dacă e adus în fața tribunalelor, se plînge că nu i s-a cerut o rectificare; dar ia cere-i-o, că o refuză rîzînd, prezentîndu-și crima drept o glumă. În sfîrșit, își bate joc de victimă atunci cînd iese cumva învingătoare. Dacă e pedepsit, dacă trebuie să plătească vreo amendă prea mare, îl demască pe reclamant ca pe un dușman al libertăților, al țării și al progresului. Afirmă că domnul Cutare este un hoț, explicînd cum se face că e socotit cel mai cinstit om din țară. Astfel crimele lui sînt fleacuri, pe cînd agresorii săi sînt niște monștri!

¹ Printre „oamenii iluștri“ din opera lui Plutarh (50—125), se află Aristide, Platon, Caton Bătrînul, toți trei cunoscuți pentru probitatea și austeritatea vieții lor.

Și, într-un timp dat, îi poate face pe cei ce-l citească zilnic să creadă tot ce vrea el. Apoi, tot ce nu-i pe plac nu e patriotic, și astfel niciodată nu va fi prins cu mița în sac. Se va sluji de religie împotriva religiei, de Chartă¹ împotriva regelui; va beșteli magistratura, cînd magistratura îi va sta în cale, și o va lăuda cînd aceasta va sluji pasiunile poporului. Ca să-și cîștige abonați, va scorni poveștile cele mai înduioșătoare, va face pe scamatorul de bîlci. Ar născoci glumele cele mai usturătoare pînă și pe socoteala tatălui său, mai degrabă, decît să n-aibă cu ce-i interesa și distra pe cititori. Va proceda ca actorul care își aduce cenușa fiului într-o urnă ca să plîngă cu lacrimi adevărate, sau ca amanta ce sacrifică totul pentru iubitul ei.

— Ce mai tura-vura, e glasul poporului, exclamă Blondet întrerupînu-l pe Vignon.

— Al poporului fățarnic și lipsit de generozitate, re-luă Vignon, care gonește din sînul său talentul, așa cum Atena l-a izgonit pe Aristide. O să vedem ziarele, conduse la început de oameni de onoare, căzînd mai apoi pe mîna unor indivizi din cei mai josnici, care vor avea răbdarea și lașitatea unui gumilastic, calități ce lipsesc oamenilor de geniu, sau pe mîna unor băcani care au bani să cumpere condeie. Lucrurile astea au și început să se vadă. Dar peste zece ani, primul mucos ieșit din liceu se va crede om mare, se va cățăra pe prima pagină a unui ziar ca să-și înjure înaintașii și îi va trage în jos de picioare ca să le ia locul. Napoleon avea dreptate să-i pună botniță presei. Pun rămășag că, sub un guvern adus de ele, fițuicile de opoziție — cu aceleași argumente și cu aceleași articole ce se scriu azi contra regelui — ar ataca noul guvern, de îndată ce acesta le-ar refuza cel mai neînsemnat lucru. Cu cît se vor face mai multe concesii ziariștilor, cu atît ziarele vor fi mai pretențioase. Ziariștii

¹ Un fel de constituție (*Charta constituțională a Franței*), recunoscută în 1814 de Ludovic al XVIII-lea, care voia să-și asigure domnia acordînd un minimum de libertăți poporului francez.

ajunși vor fi înlocuiți cu ziariști flămânzi și săraci. Plaga n-are leac. Va fi din ce în ce mai primejdioasă, din ce în ce mai obraznică ; și cu cît răul va fi mai mare, cu atît va fi mai tolerat, pînă în ziua cînd înmulțirea ziarelor le va încurca limbile, ca în Babilon. Știm cu toții, cei care lucrăm la ziar, că ziarele vor merge mai departe decît regii cu nerecunoștința, mai departe decît cea mai murdară speculație negustorească, că ne vor roade și măcina inteligențele numai ca să-ți vîndă marfa cerebrală în fiecare dimineată ; însă continuăm cu toții să scriem, ca aceia care exploatează o mină de argint-viu știind totuși că vor muri din cauza ei. Uitați-vă colo, lîngă Coralie, un tînăr... Cum îl cheamă ? Lucien ! E frumos, e poet, și, ceea ce e și mai bine pentru el, e deștept ; ei bine, o să intre și el într-una din aceste cloace ale gîndirii, numite ziare, o să-și risipească acolo ideile cele mai frumoase, o să-și secătuiască creierul, o să-și corupă sufletul, o să săvîrșească lașitățile anonime care, în războiul ideilor, înlocuiesc stratagemele, jafurile, incendiile, retragerile din război ale condotierilor. Și, după ce-și va fi cheltuit geniul ca alții, ca alții mii, în folosul acționarilor, negustorii ăștia de otravă îl vor lăsa să moară de foame cînd îi va fi sete, și de sete cînd îi va fi foame.

— Mulțumesc, spuse Finot.

— Păi, Doamne sfinte, zise Claude Vignon, parcă eu nu știam asta ? Și eu sînt în ocnă, iar sosirea unui nou ocnaș îmi face plăcere. Blondet și cu mine sîntem mai tari decît domnii Cutare și Cutare, care ne speculează talentele, și totuși vom fi totdeauna exploatați de ei. Noi sîntem oameni inteligenți, dar sîntem și oameni de inimă, nouă ne lipsesc calitățile crude ale exploatatorului. Sîntem leneși, contemplativi, meditativi, analiști ; o să ni se sugă inteligența, pentru ca apoi să fim învinuiți de lipsă de moralitate !

— Credeam că o să fiți mai veseli, exclamă Florine.

— Florine are dreptate, zise Blondet : să lăsăm vindecarea bolilor publice pe seama șarlatanilor de politicieni. Vorba lui Charlet¹ : „Să scuipi pe ceea ce-ai cules ? Niciodată !“

— Știți cu cine mi se pare că scană Vignon când ține predica asta ? spuse Lousteau arătând înspre Lucien. Cu o matroană a unei case de toleranță care îi spune unui licean : „Micule, ești prea tânăr ca să intri aici...“

Gluma stîrni risul tuturor, și Coraliei îi plăcu. Negustorii beau și mincau ascultînd.

— Ce națiune și asta, unde întîlnești atîta bine și atîta rău ! zise ministrul către ducele de Réthoré. Domnilor, sînteți niște risipitori care nu puteți săraci.

Astfel, spre norocul lui, nici un avertisment nu-i lipsea lui Lucien pe pîrînișul ce-l ducea la prăpastia în care trebuia să se prăbușească. D'Arthez îl îndrumase pe poet pe calea sfîntă a muncii, trezindu-i sentimentul care înlătură piedicile. Chiar și Lousteau căutase să-l îndepărteze, dintr-o socoteală egoistă, zugrăvind-i gazetăria și literatura sub lumina lor adevărată. Lucien nu voise să creadă în atîtea corupții ascunse : însă acum îi auzea pe ziariști strigînd în gura mare răul de care sufereau, îi vedea la lucru, spintecîndu-și doica spre a prezice viitorul. Văzu lucrurile, în seara aceea, așa cum sînt. Numai că, în loc să fie cuprins de groază la vederea a însuși miezului stricăciunii pariziene atît de bine calificate de Blücher, se îmbăta de tovărășia unei societăți spirituale. Pe oamenii aceștia extraordinari sub armura de Damasc a vîrîilor lor și sub casca strălucitoare a recii lor analize, îi găsea superiori oamenilor gravi și serioși din cenacul. Pe urmă, gusta acum și din primele desfătări ale bogăției, se afla sub vraja luxului și a unei mese bune ; instinctele lui capricioase se trezeau ; pentru prima dată

¹ *Charlet, Nicolas Tussaint*, desenator celebru (1792—1845) ; desenele lui, de inspirație patriotică, se bucurau de mare popularitate ; Balzac îl aprecia mult.

bea vinuri scumpe și făcea cunoștință cu mâncărurile alese ale bucătăriei rafinate ; îi vedea pe un diplomat, pe un duce și pe dansatoarea lui, cot la cot cu ziariștii, admirându-le cumplita putere. Simți o poftă grozavă de a domina lumea asta de regi, fiind sigur că are forța de a o înfringe. În sfârșit, pe Coralie, pe care o făcuse fericită cu citeva fraze, o examinase la lumina lumînărilor ospățului, prin aburii mâncărilor și prin ceața beției, și i se părea divină : iubirea o făcea atît de frumoasă ! Fata era de altminteri chiar cea mai fermecătoare, cea mai frumoasă actriță din Paris. Cenaclul, acest cer al nobilei inteligențe, n-avu încotro și trebui să se retragă din fața valului copleșitor al ispitelor ce-l asaltau pe Lucien din toate părțile. Vanitatea proprie scriitorilor fusese măgulită la Lucien de niște cunoscători, fusese lăudat chiar de viitorii săi rivali. Succesul articolului și cucerirea Coraliei erau două triumfuri care ar fi zăpăcit și capete mai coapte decît acela al poetului nostru. În timpul discuției, toată lumea mîncase bine și băuse cu temei. Lousteau, vecin de masă cu Camusot, îi turnă de două-trei ori vișinată în vin, fără să se bage de seamă, și-l puse la ambiție să bea. Operația asta fu atît de bine executată, încît negustorul nu o observă ; el se credea, în felul său, tot atît de șiret ca și ziariștii. Glumele usturătoare începură cînd apărură bunătățile desertului și vinurile alese. Diplomatul, cu iscusința ce-l caracteriza, le făcu un semn ducelui și dansatoarei, de cum auzi sforăind neroziile ce prevesteau și la acești oameni de spirit scenele grotești cu care se termină de obicei orgiile, și toți trei dispărură. De îndată ce Camusot nu mai știu de sine, Coralie și Lucien, în tot timpul mesei se purtară ca doi îndrăgostiți de cincisprezece ani, se năpustiră pe scări și se aruncară într-o trăsură. Camusot fiind căzut sub masă, Matifat îl crezu plecat o dată cu actrița ; își lăsă musafirii fumînd, bînd, rizînd, certîndu-se, și o urmă pe Florine cînd aceasta se duse la culcare. Ziua îi apucă pe combatanți, sau mai degrabă pe Blondet,

băutor de soi și de nădejde, singurul care mai putea vorbi și care propunea celorlalți un toast pentru Aurora cu degete trandafirii.

Lucien nu avea deprinderea orgiilor pariziene; cînd cobori scara, își mai păstra, de bine de rău, mintea întreagă, dar aerul de afară îi grăbi beția care avu urmări urite de tot. Coralie și fata ei din casă se văzură silite să-l urce ele pe poet la etajul întâi al casei frumoase din strada Vendôme, unde locuia actrița. Pe scară, lui Lucien îi veni rău și se făcu de rușine.

— Repede, Bérénice, strigă Coralie, ceai! Fă-i un ceai!

— Nu-i nimic, aerul e de vină, spunea Lucien, ce vrei? niciodată n-am băut atîta.

— Bietul copil, e nevinovat ca un mieluşel, zise Bérénice, o normandă grasă, tot atît de urîtă pe cît de frumoasă era Coralie.

Cu chiu cu vai, Lucien fu pus, fără cunoștință, în patul Coraliei. Cu ajutorul Bérénicei, actrița îl dezbrăcase pe poet cu grija și cu dragostea unei mame pentru copilăşul său, care spunea mereu: „Nu-i nimic! aerul e de vină. Mulțumesc, mămico!”

— Ce frumos spune mămico! exclamă Coralie, sărutîndu-l pe păr.

— Ce plăcere să iubești un asemenea înger, domnișoară! De unde l-ai pescuit? N-aș fi crezut că poate fi și un bărbat atît de frumos cît sînteți dumneavoastră, zise Bérénice.

Lucien voia să doarmă, nu știa unde se află și nu vedea nimic. Coralie îi dădu să bea cîteva cești de ceai, apoi îl lăsă adormit.

— Nu ne-o fi văzut portăreasa sau altcineva? întrebă Coralie.

— Nu, pentru că vă așteptam eu.

— Victoria nu știe nimic?

— Nici atît! răspunse Bérénice.

După zece ceasuri, către prînz, Lucien se trezi sub ochii Coraliei, care îl privise dormind ! Poetul înțelese. Actrița purta încă rochia ei frumoasă, îngrozitor de murdărită, și pe care dînsa avea s-o păstreze ca pe o relictă. Lucien pricepu devotamentul, gingășiile iubirii adevărate care-și cereau răsplată : se uită și el la Coralie. Coralie se dezbracă într-o clipă și se strecură ca o șopirlă lingă Lucien. La cinci, poetul dormea legănat de voluptăți divine. Întrezărise camera actriței, realizare fermecătoare a luxului, albă și trandafirie, o lume de minunății alese care întrecea tot ce admirase în ajun la Florine acasă. Coralie era în picioare. Ca să-și joace rolul de andaluză, trebuia să fie la șapte la teatru. Se mai uitase încă o dată la poetul răpus de plăceri, se îmbătase fără să se sature de iubirea cea nobilă, care unea simțurile cu inima și inima cu simțurile, ca să le ridice în înaltul cerului împreună. Divinizarea aceasta, care face să fim doi pe pămînt ca să simțim, și unul singur în cer ca să iubim, însemna pentru dînsa iertarea păcatelor. De altminteri, frumusețea supraomenească a lui Lucien cui nu i-ar fi slujit de scuză ? Îngenuncheată lingă pat, ferită de iubirea de sine, actrița se simți sfințită. Desfătarea fu întreruptă de Bérénice.

— Vine Camusot ! Știe că sînteți acasă ! strigă ea.

Lucien sări în picioare, gîndindu-se cu generozitate să nu-i dăuneze Coraliei. Bérénice ridică o perdea, Lucien intră într-un cabinet fermecător, unde Bérénice și stăpîna ei aduseră cu o iuțeață uimitoare hainele lui Lucien. La ivirea negustorului, ghetele lui Lucien îi săriră în ochi Coraliei : Bérénice le pusese lingă foc să se încălzească după ce le lustruise într-ascuns. Și servitoarea și stăpîna uita-seră de ele. Bérénice ieși după ce schimbă o privire neli-niștită cu stăpîna. Coralie se cufundă într-un fotoliu, și-l pofti pe Camusot să se așeze în fața ei. Sărmanul, care o adora pe Coralie, se uita la ghetе și nu cuteza să-și ridice ochii spre amanta lui.

„Să fac pe supăratul pentru o pereche de ghete și s-o părăsesc pe Coralie ? Ar însemna să mă supăr pentru prea puțin lucru. Ghete se găsesc peste tot. Astea ar fi, e drept, mai la locul lor în vitrina unui cizmar, sau pe bulevard, plimbându-se în picioarele unui bărbat. Totuși, aici fără bărbat, vorbesc multe lucruri împotriva fidelității. Am cincizeci de ani, ce să fac ? Trebuie să fiu orb ca Amorul.“

Monologul acesta laș n-avea scuză. Perechea de ghete nu era dintre cele obișnuite astăzi, pe care pînă la un punct un om distrat ar putea să n-o observe : era, cum cerea moda pe atunci, o pereche de ghete înalte, foarte elegante și cu canaf, care sclipeau pe pantalonii lipiți de piele și mai totdeauna de culoare deschisă, și reflectau obiectele ca o oglindă. Astfel că ghetetele îi scoteau ochii negustorului de mătăsuri și, putem s-o spunem, îi străpungeau inima.

— Ce ai ? îl întebă Coralie.

— Nimic, făcu el.

— Sună, size Coralie zîmbind de slăbiciunea lui Camusot. Bérénice, îi spuse ea normandei cînd sosi, dă-mi încălțătorul să mai încerc o dată ghetetele alea afurisite. Să nu uiți să mi le aduci diseară la mine în cabină.

— Cum !... Sînt ghetetele tale ?... întrebă Camusot, răsufîind mai ușurat.

— Ei, ce-ți închipuiai ? întrebă ea de sus. Cogeamite prostul ! Doar n-ai crezut cumva ?... O ! ar fi în stare să creadă ! îi spuse Bérénicei. Joc un rol de bărbat în piesa unuia, și nu m-am îmbrăcat niciodată bărbătește. Cizmarul teatrului mi-a adus ghetetele astea ca să mă deprind să umblu, pînă mi le face pe cele pentru care mi-a luat măsura ; mi le-a încercat, dar mă strîngeau așa de rău că le-am scos, și trebuie totuși să le pun iară.

— Nu le mai pune dacă te supără, zise Camusot, căci doară și pe el îl supăraseră atita ghetete.

— Ar fi mai bine pentru domnișoara, spuse și Bérénice, în loc să se chinuie ca adineauri ; îi venea să plîngă, conașule ! Să fiu eu bărbat, femeia pe care aş iubi-o n-ar plînge niciodată ! I-ar trebui o pereche de ghetе dintr-o piele moale de tot. Dar ăia de la teatru sînt niște cărpănoși ! Conașule, s-ar cădea să-i comandați dumneavoastră o pereche...

— Da, da, zise negustorul. Te-ai deșteptat de mult ? O întrebă pe Coralie.

— Adineauri ; m-am întors la șase, după ce te-am căutat peste tot ; m-ai făcut să ții trăsura șapte ceasuri. Așa ai grijă de mine ? Mă uiți pentru băutură. Am fost nevoită să văd singură de mine, eu care o să joc acum în fiecare seară, cită vreme *Alcadele* o să țină afișul. N-am chef să nu fiu la înălțimea articolului aceluia tînăr !

— E frumos băiatul, zise Camusot.

— Găsești ? Mie nu-mi plac bărbații ăștia care scamănă prea mult cu femeile ; și, afară de asta, nici nu știu să iubească așa ca voi, vulpoi bătrîni care vă ocupați cu negoțul. Ce plictiseală trebuie să fie pe voi, acolo !

— Conașul ia masa cu domnișoara ? întrebă Bérénice.

— Nu, mi-e gura amară.

— Te-ai făcut turtă aseară. Ah ! Papa Camusot, știi că mie nu-mi plac oamenii care beau...

— Trebuie să-i faci un dar tînărului, spuse negustorul.

— A ! da, mai bine să-i plătesc așa, decît să fac ceea ce face Florine. Hai, răule, du-te, sau dăruiește-mi o trăsură ca să nu mai pierd timpul.

— O s-o capeți mîine ca să te duci la masă cu directorul, la Rocher-de-Cancale. Piesa nouă nu se joacă duminică.

— Hai, vreau să mănînc, zise Coralie luîndu-l pe Camusot.

Peste un ceas, Lucien fu eliberat de Bérénice, tovarășa din copilărie a Coraliei, o făptură pe atît de abilă și de isteată, pe cît era de trupeșă.

— Stați aci. Coralie o să se întoarcă singură, ba vrea chiar să se descotorosească de tot de Camusot dacă vă plictisește, îi spuse Bérénice lui Lucien; însă dumneavoastră, iubirea vieții ei, sînteți prea bun ca s-o ruinați. Dînsa mi-a spus: e hotărîtă să lase toate baltă aici, să plece din raiul ăsta ca să trăiască în mansarda dumitale. O! geloșii, invidioșii cît i-au mai bătut capul că dumneata n-ai o para chioară, că locuiești în Cartierul Latin! Eu aș veni cu dumneavoastră, să știți, să văd de casă. A trebuit s-o îmbărbătez pe biata fată! Nu-i așa însă, conașule, că dumneavoastră aveți prea multă minte ca să faceți o prostie ca asta? A! o să vedeți că celălalt n-are decît corpul, pe cînd dumneavoastră sînteți cel iubit, idoul cărui îi dăruie sufletul. Dacă ați ști cît de drăguță e Coralie cînd repetă cu mine rolurile! O drăgălășenie de copil! Merita să-i trimită Dumnezeu pe unul din îngerii săi, căci prea era scirbită de viață. Tare a mai fost nenorocită cu mama ei, care o bătea, care a vîndut-o! Da, conașule, o mamă, pe propriul ei copil! Dacă aș avea eu o fată, aș sluji-o ca pe Coralie, pe care o consider copilul meu. Acum e întîia oară cînd o văd și eu fericită, întîia oară cînd a fost aplaudată din plin. Aud că, pentru ceea ce ați scris dumneavoastră, i s-a pregătit o *galerie* la a doua reprezentație. Pe cînd dormeați, a venit Braulard să stea de vorbă cu dînsa.

— Cine e Braulard ăsta? întrebă Lucien, căruia i se păru că mai auzise o dată numele lui.

— Șeful galeriei, care, în înțelegere cu dînsa, a ales părțile unde s-o aplaude, să-i facă *galerie*. Deși zice că-i e prietenă, Florine ar putea s-o tragă pe sfoară și să ia totul pentru ea. Bulevardul e în fierbere de cînd cu articolul dumneavoastră. V-am pregătit un pat ca de prinț! adăugă ea punînd o învelitoare de dantelă pe pat.

Aprinse lumînările. La lumina lor, Lucien, uluit, se crezu într-adevăr într-un palat din basme. Stofele cele mai bogate de la *Firul de aur* fuseseră alese de Camusot pentru

îmbrăcatul pereților și pentru perdelele de la ferestre. Poetul călca pe un covor împărătesc. Palisandrul mobilelor avea în ornamente scipiri care își luau ochii. Căminul, de marmură albă, strălucea de cele mai costisitoare nimicuri. Covorașul de la pat era făcut dintr-un puf tivit cu blană. Papucii de catifea neagră, căptușiți cu mătase roșie, își vorbeau despre plăcerile ce-l așteptau acolo pe poetul *Margaretelor*. O lampă încântătoare atârna din tavanul îmbrăcat în mătase. În tot locul, flori alese odihneau în vase bogate, garoafe albe, camelii fără miros. În tot locul se vedeau semnele nevinovăției. Cum să-ți mai închipui că acolo locuia o actriță și cum să te mai gindești la moravurile teatrale? Bérénice observă mirarea lui Lucien.

— Așa-i că-i draguț aici? îi spuse ea răsfățindu-se. Nu v-ar fi mai bine să vă iubiți aici decât într-un pod? N-o lăsa să facă vreo prostie din încăpăținare, reluă ea aducînd în fața lui o măsuță cu bunătăți luate de la masa stăpînei, pentru ca bucătăreasa să nu bănuie prezența iubitului.

Lucien mîncă cu poftă, servit de Bérénice în farfurii de preț și în argintărie încrustată. Luxul își exercita asupra lui atracția, întocmai ca o fată de stradă care, cu goli-ciunile ei și cu ciorapii albi bine întinși pe picioare, îi sucește mințile unui licean.

— Fericit mai e Camusot! exclamă el.

— Fericit? reluă Bérénice. A! și-ar da cu dragă inimă toată averea numai să fie în locul dumatăle, și să-și schimbe părul lui alb cu părul dumatăle blond.

Ea îl îndemnă pe Lucien, căruia îi dădu să bea cel mai strașnic vin preparat la Bordeaux pentru cel mai bogat englez, să se culce din nou și să-i mai tragă un somn pînă se înapoia Coralie. Lucien rîvnea într-adevăr să doarmă în patul pe care îl admira. Bérénice, care citise această dorință în ochii lui Lucien, era fericită pentru stăpîna ei. La zece și jumătate, Lucien se trezi sub o privire înduioșată de iubire. Coralie stătea în fața lui în cea mai volup-

toasă toaletă de noapte. Lucien dormise, Lucien nu mai era beat decît de iubire. Bérénice se retrase, întrebînd :

— La ce oră, miine ?

— La unsprezece ; ne dai masa în pat. Nu sînt acasă pentru nimeni pînă la două după prînz.

La două, a doua zi, actrița și iubitul ei erau îmbrăcați, stînd ca și cum poetul ar fi venit în vizită la protejata sa. Coralie îl îmbăiase, îl pieptănase și-l îmbrăcase pe Lucien ; trimisese să-i cumpere douăsprezece cămăși frumoase, douăsprezece cravate, douăsprezece batiste de la Colliau, o duzină de perechi de mănuși într-o cutie de cedru. Cînd auzi zgomotul unei trăsuri la poartă, alergă la fereastră împreună cu Lucien. Amîndoi îl văzură pe Camusot scoborînd dintr-un cupeu splendid.

— Nu credeam, zise ea, că poți urî atîta un om și luxul...

— Eu sînt prea sărac ca să accept să te ruinezi, zise Lucien trecînd astfel pe sub furcile caudine.

— Bietul pisicuț, îi spuse ea strîngîndu-l la piept, mă iubești mult ? L-am poftit pe domnul, zise ea arătîndu-l pe Lucien lui Camusot, să treacă pe la mine în dimineața asta, cu gîndul că vom merge la plimbare pe Champs Élysées ca să inaugurăm trăsura.

— Duceți-vă singuri, spuse trist Camusot, nu iau masa cu voi ; e ziua neveste-mi astăzi, uitasem.

— Bietul Musot, ce-o să te mai plictisești ! zise ea sărînd de gîtul negustorului.

Era beată de fericire la gîndul că va inaugura cupeul cel frumos singură cu Lucien, că se va duce singură cu el în Bois ; și de bucurie, păru că-l iubește pe Camusot, pe care-l alintă în toate felurile.

— Aș vrea să-ți pot dărui în fiecare zi cîte o trăsură ! zise bietul om.

— Haidem, domnule, e două, îi spuse actrița lui Lucien văzîndu-l rușinat și mîngiindu-l cu un gest drăgălaș.

Coralie coborî scara ca o furtună, tirindu-l și pe Lucien care îl auzi pe negustor gîfîind ca o focă în urma lor, fără să-i poată ajunge. Poetul gustă cea mai amănitoare dintre plăceri : Coralie, pe care fericirea o făcea și mai frumoasă, înfățișă tuturor privirilor o toaletă plină de gust și de eleganță. Parisul de pe Champs Élysées îi admiră pe cei doi amanți. Pe o alee din Bois de Boulogne, cupeul lor se încrucișă cu caleașca doamnelor d'Espard și de Bargeton, care se uitară cu mirare la Lucien, dar el le zvîrli o privire disprețuitoare de poet care-și presimte gloria și se pregătește să-și folosească puterea. Clipa în care putu zvîrli către cele două femei, într-o singură aruncătură de ochi, cîteva din gindurile de răzbunare ce i le sădiseră ele în suflet ca să i-l roadă, fu una din cele mai dulci din viața lui și poate că-i hotărî soarta. Lucien fu iar stăpînit de furia mîndriei : voi să reapară în lume, să-și ia o revanșă răsunătoare, și toate micimile sociale, disprețuite altădată de tînărul studios, prieten al cenaclului, puseră iar stăpînire pe sufletul său. Înțelese atunci răsunetul atacului pornit de Lousteau pentru dinsul : Lousteau slujise patimilor lui ; în vreme ce cenaclul, acel mentor colectiv, părea să le strunească în folosul virtuților plicticoase și al muncii pe care Lucien începea s-o găsească de prisos. Munca ! oare nu înseamnă ea moartea pentru sufletele dornice de plăceri ? De aici ușurința cu care alunecă scriitorii în *far niente*, în plăcerile și desfătările vieții luxoase a ac-trițelor și a femeilor ușoare ! Lucien simți o poftă nestăvilită de a continua viața din aceste două zile deșucheate.

Masa de la Rocher-de-Cancalle fu o desfătare. Lucien îi întîlni acolo pe invitații Florinei, afară de ministru, afară de duce și de dansatoare, afară de Camusot, înlocuiți de doi actori celebri și de Hector Merlin însoțit de amanta lui, o femeie delicioasă care își zicea doamna du Val-Noble, cea mai frumoasă și mai elegantă dintre femeile ușoare de pe atunci din Paris, cărora astăzi li se zice în mod cu-viincios *Lorete*, Lucien, care de patruzeci și opt de ore trăia

într-un paradis, află de succesul articolului său. Văzîndu-se sărbătorit, invidiat, poetul își regăsi siguranța de sine : spiritul lui scînteie, fu adevăratul Lucien de Rubempré, ce străluci cîteva luni în literatură și în lumea artistică. Finot, om de o necontestată dibăcie în a ghici talentul și a-l adulmea așa cum adulmecă un căpcăun carnea fragedă, îl linguși pe Lucien încercînd să-l atragă în tabăra de ziariști pe care o comanda. Lucien se lăsă ademenit. Coralie observă urzeala speculantului de spirit și vru să-l pună în gardă pe Lucien.

— Nu te învoi încă la nimic, puiule, îi zise ea poetului, așteaptă ; vor să te exploateze, o să stăm de vorbă diseară despre asta.

— Aș ! îi răspunse Lucien, mă simt destul de tare ca să fiu și eu rău și șiret ca el.

Finot, care bineînțeles nu se certase cu Hector Merlin pentru spațiile neplătite, îi prezentă pe Merlin lui Lucien și pe Lucien lui Merlin. Coralie și doamna du Val-Noble se împăcară de minune și se coplesiră cu complimente și atenții. Doamna du Val-Noble îi pofti pe Lucien și pe Coralie la masă la dînsa. Hector Merlin, cel mai primejdios dintre toți ziariștii aflați acolo, era un omuleț uscat, cu buzele strînse, în care mocnea o ambiție nemăsurată, o gelozie fără margini, bucurîndu-se de toate răutățile ce se făceau în jurul lui, profitînd de vrajba ce o semăna între ceilalți, avînd mult spirit dar puțină perseverență și înlocuind voința cu instinctul ce-i mîna pe parveniți înspre culmile bogăției și puterii. Lucien și cu dînsul nu se plăcură. Nu e greu de înțeles pentru ce. Merlin avu nenorocul să spună tare ceea ce Lucien gîndea în sine. La desert, legăturile celei mai înduioșătoare prietenii păreau să-i unească pe acești oameni, care toți se credeau superiori unii altora. Lucien, noul-venit, era ținta bunăvoinței lor glumețe. Toată lumea vorbea cu inima deschisă. Numai Hector Merlin nu rîdea. Lucien îl întrebă care era cauza rezervei sale.

— Te văd intrînd în lumea literară și gazetărească plin de iluzii. Crezi în prieteni. Noi toți sîntem prieteni sau dușmani, după împrejurări. Ne lovim unii pe alții cu arma ce ar trebui să ne slujească să-i lovim pe ceilalți. O să-ți dai foarte curînd seama că nu obții nimic cu sentimente frumoase. Dacă ești bun, fă-te rău. Fii colțos cu bunăștiință. Dacă nimeni nu te-a învățat încă legea asta supremă, ți-o spun eu și nu te voi fi învățat puțin lucru. Ca să fii iubit, nu pleca niciodată de la femeia iubită fără s-o fi făcut puțin să plîngă ; ca să ajungi cineva în literatură, jignește neconținut pe toată lumea, chiar pe prieteni, fă să singereze amorul propriu al tuturor : toată lumea o să te răsfețe.

Hector Merlin fu fericit văzînd pe chipul lui Lucien că vorbele-i intrau ca un pumnal în inimă. Lumea se așeză la joc. Lucien își pierdu toți banii. Coralie îl luă acasă și plăcerile iubirii îl făcură să uite de emoțiile jocului de noroc, care, mai tirziu, avea să facă dintr-însul una din victimele sale. A doua zi, plecînd de la ea și întorcîndu-se în Cartierul Latin, găsi în pungă banii pe care îi pierduse. Atenția aceasta mai întîi îl mîhni, vru să se înapoieze la actriță și să-i dea îndărăt un dar care îl umilea ; însă, fiindcă ajunsese tocmai în strada de la Harpe, își urmă drumul spre hotelul Cluny. Pe drum se gîndea la grija Coraliei, văzu în ea o dovadă a dragostei de mamă pe care acest soi de femei îl amestecă în pasiunile lor. La ele, pasiunea cuprinde toate sentimentele. Dintr-un gînd într-altul, Lucien ajunsese să găsească un motiv ca să accepte situația, zicîndu-și :

— O iubesc, vom trăi ca soț și soție, și n-o voi părăsi niciodată !

Numai un Diogene n-ar înțelege ce simțea Lucien suind scara murdară și rău mirositoare a hotelului, întorcînd cheia în broască, revăzînd podeaua necurățată și soba înghețată din odaia hîdă de atîta mizerie și goliciune ! Pe

masă găsi manuscrisul romanului său și biletul acesta de la Daniel d'Arthez :

Prietenii noștri sînt aproape mulțumiți de opera ta, dragă poete. Poți s-o prezinți acum cu mai multă încredere, spun ei, prietenilor și dușmanilor. Am citit cu toții fermecătorul tău articol despre Panorama-Dramatique și sîntem siguri că stîrnește tot pe atîta invidie printre literați, pe cîte păreri de rău printre noi.

Daniel

— Păreri de rău ! ce vrea să spună ? exclamă Lucien, mirat de tonul de politețe al biletului. Ajunsese el oare un străin pentru cenaclu ? După ce mușcase din fructele delicioase ce i le întinsese Eva culiselor, ținea acum și mai mult la prețuirea și prietenia amicilor din strada des Quatre-Vents. Cîteva momente rămase cufundat în meditație, punînd în cumpănă prezentul din această cameră și viitorul din aceea a Coraliei. Pradă unor șovăieli, pe rînd înălțătoare și înjositoare, se așeză la masă și începu să cerceze starea în care prietenii îi dăduseră înapoi opera. Ce mirare îl cuprinse ! Din capitol în capitol, condeiul dibaci și devotat al acestor genii încă necunoscute îi schimbaseră lipsurile în bogății. Un dialog cu miez, viu, concis, nervos, înlocuia convorbirile plătuite de el și despre care își dădu seama atunci că erau numai niște pălăvrăgeli în comparație cu acestea în care fremăta tot sufletul epocii. Portretele lui, cam neîngrijit schițate, fuseseră puternic conturate și colorate ; toate erau legate de fenomenele curioase ale vieții omenеști, prin observații fiziologice, datorită fără îndoială lui Bianchon, și zugrăvite cu o iscusință care le făcea parcă să trăiască. Descrierile lui, înecate în vorbărie goală, deveniseră pline de tîlc și de viață. Dăduse o copilă schiloadă, prost îmbrăcată, și primea în schimb o fată minunată, cu rochia albă și podoabe gingașe, o făptură încintătoare. Îl apucă noaptea cu ochii în lacrimi, înmărmu-

rit de atîta măreție, simțind tot prețul unei atare învățături, admirînd corecturile care îl învățau mai multe despre literatură și artă decît cei patru ani ai săi de lecturi, de comparații și de studii. O corectură pe o schiță prost concepută, o linie trasă cu o mină de maestru pe viu spun oricînd mai mult decît toate teoriile și criticile din lume.

— Ce prieteni ! Ce suflete ! Ce noroc pe mine ! exclamă el strîngînd manuscrisul la piept.

Mînat de înflăcărarea proprie firilor poetice și schimbătoare, dădu fuga la Daniel. Urcînd scara, se socoti totuși mai puțin vrednic de inimile acelea pe care nimic nu le abătea din drumul cinstei. Un glas îi spunea că, dacă Daniel ar fi iubit-o pe Coralie, el n-ar fi împărțit-o cu Camusot. Mai cunoștea și adîncă scîrbă a cenaclului pentru ziaristi, iar el știa că acum era oarecum ziarist. Își găsi prietenii, afară de Meyraux, care tocmai plecase, în prada unei deznădejdi zugrăvite pe toate fețele.

— Ce vi s-a întîmplat, prieteni ? întrebă Lucien.

— Am aflat o nenorocire înspăimîntătoare ; mîntea cea mai cuprinzătoare a vremii noastre, prietenul nostru cel mai iubit, acela care timp de doi ani a fost făclia noastră...

— Louis Lambert ! spuse Lucien.

— E într-o stare de catalepsie ce nu mai îngăduie nici o nădejde, zise Bianchon.

— O să moară cu trupul nesimțitor și cu capul în ceruri, adăugă solemn Michel Chrestien.

— O să moară așa cum a trăit, zise d'Arthez.

— Dragostea ivită ca un foc în vastul imperiu al creierului său i l-a aprins, spuse Léon Giraud.

— Da, adăugă Joseph Bridau, l-a dus atît de sus, încît noi nu-l mai putem urmări cu ochii noștri.

— Cei mai de plîns sîntem noi, spuse Fulgence Ridal.

— Poate că se va însănătoși, exclamă Lucien.

— Din cîte spune Meyraux, vindecarea e cu neputință, răspunse Bianchon. În creierul lui se petrec anumite fenomene asupra cărora medicina n-are nici o putere.

— Există totuși remedii, zise d'Arthez.

— Da, spuse Bianchon, acumă nu e decît cataleptic ;
l-am putea face imbecil.

— Dacă geniul răului ar primi un alt cap în locul ace-
luia, eu i l-aș da pe al meu ! exclamă Michel Chrestien.

— Și ce s-ar face atunci federația europeană ? întrebă
d'Arthez.

— A ! e adevărat, reluă Michel Chrestien ; înainte de a
fi al unui singur om, ești al omenirii întregi.

— Venisem aici cu inima plină de mulțumiri pentru
voi toți, zise Lucien. Ogorul meu plin de mărăcini l-ați
preschimbat într-o grădină cerească.

— Mulțumiri ! Drept cine ne iei ? spuse Bianchon.

— Plăcerea a fost pentru noi, reluă Fulgence.

— Hei, și acum, iată-te ziarist ! îi zise Léon Giraud.
Zvonul debutului tău a ajuns pînă în Cartierul Latin.

— Nu-s încă, răspunse Lucien.

— A ! cu atît mai bine ! adăugă Michel Chrestien.

— Vă spuneam eu, reluă d'Arthez. Lucien e dintre
aceia care cunosc prețul unui cuget curat. Nu-i oare mare
lucru să poți spune cînd pui seara capul pe pernă : „N-am
condamnat operele altora, n-am mîhnit pe nimeni ; spiritul
meu n-a scormonit, ca un pumnal, sufletul nici unui ne-
vinovat ; gluma mea n-a ucis nici o fericire, nici măcar
n-a tulburat prostia fericită, n-a plictisit pe nădrept nici
un geniu ; am disprețuit triumful facil al epigramei ; în
sfîrșit, nu mi-am călcat niciodată în picioare convingerile ?”

— Păi, zise Lucien, eu cred că poți fi așa și lucrînd
la un ziar. Cînd n-ai alt mijloc de trai, ce vrei să faci ?
ajungi la ziar.

— O ! O ! O ! făcu Fulgence, urcînd cu cîte un ton la
fiecare exclamație ; capitulăm, care va să zică.

— Se face ziarist, zise grav Léon Giraud. A ! Lucien,
dacă ai vrea să fii ziarist alături de noi, să lucrezi și tu
la ziarul ce-l vom scoate noi și în care nicicînd adevărul

și dreptatea nu vor fi batjocorite, în care vom răspîndi învățăturile folositoare omenirii, poate că...

— N-o să aveți nici un abonat, replică machiavelic Lucien întrerupîndu-l pe Léon.

— O să avem cinci suțe care vor face cît cinci mii, răspunse Michel Chrestien.

— O să aveți nevoie de capital, reluă Lucien.

— Nu, zise d'Arthez, numai de devotament.

— Parcă ar fi o prăvălie de parfumuri, exclamă Michel Chrestien mirosind cu un gest comic capul lui Lucien. Te-ai văzut lumea într-o trăsură grozavă, trasă de niște cai de *dandy*, cu o femeie vrednică de un prinț, Coralie.

— Ei și ? zise Lucien, e vreun rău într-asta ?

— Tu vorbești de parcă ar fi, îi strigă Bianchon.

— I-aș fi dorit lui Lucien, zise d'Arthez, o Beatrice, o femeie nobilă care să-l fi sprijinit în viață...

— Daniel, dar dragostea nu-i pretutîndeni aceeași ? spuse poetul.

— A ! răspunse republicanul, în privința asta sînt aristocrat. N-aș putea iubi o femeie pe care un actor o sărută pe obraz în fața publicului, o femeie tutuită în culise, care se înjosește în fața lumii din sală și îi zîmbește, care dansează ridicîndu-și fusta și se îmbracă bărbătește ca să arate tuturor ceea ce țin să văd numai eu. Sau, dacă aș iubi o asemenea femeie, aș scoate-o din teatru și aș purifica-o prin dragostea mea.

— Și dacă ea n-ar putea pleca din teatru ?

— Aș muri de durere, de gelozie, de tot felul de boli. Că doară nu-ți poți smulge iubirea din suflet cum îți scoți o măsea.

Lucien se întunecă la față și căzu pe gînduri.

„Cînd vor mai afla că îl accept și pe Camusot, mă vor disprețui“, își zicea el.

— Să-ți spun eu cum stau lucrurile, i se adresă sălbaticul republican cu o bunătate brutală, ai putea să fii un mare scriitor, dar n-o să fii decît un mic palavragiu.

Și își luă pălăria și ieși.

— E aspru Michel, zise poetul.

— Aspru, dar face bine ca un clește de dentist. Michel îți vede viitorul care te așteaptă, și poate că în clipa asta îți plinge de milă pe stradă.

D'Arthez se purtă blind și mîngîietor, încercînd să-l îmbărbăteze pe Lucien. Peste un ceas, poetul plecă din cenanclu, chinuit de conștiință, care îi striga : „Vei fi ziarist !” precum vrăjitoarea îi striga lui Macbeth¹ : „Vei fi rege !” În stradă, își ridică ochii spre ferestrele răbdătorului d'Arthez, luminate slab, și se întoarse acasă la el cu inima mihnită și neliniștită. Un fel de presimțire îi spunea că prietenii lui adevărați îl strinseseră pentru cea din urmă oară la pieptul lor. Ajungînd, prin piața Sorbonei, în strada Cluny, recunoscuseră trăsura Coraliei. Ca să-și vadă poetul o clipă, cit să-i spună bună seara, actrița străbătuse distanța dintre bulevardul Temple și Sorbona. Lucien își găsi iubita plîngînd la vederea mansardei lui, voia să fie și ea nefericită ca el ; și, cînd îi rînduia cămășile, mănușile, cravatele și batistele în scrinul cel urît, șiroaie de lacrimi îi udao obrazii. Durerea ei era atît de adevărată, de mare, dovedea atîta iubire, încît Lucien, care fusese muștrat că trăiește cu o actriță, văzu în Coralie o sfîntă gata să îmbrace haina sărăciei. Ca să poată veni, gingașa făptură se slujise de pretextul de a-l înștiința pe prietenul ei că grupul Camusot, Coralie și Lucien îi va întoarce grupului Matifat, Florine și Lousteau supeul, și de a-l întreba pe Lucien dacă avea vreo invitație folositoare de făcut ; Lucien îi răspunse că trebuie să se sfătuiască cu Lousteau. După cîteva momente, actrița fugi, ascunzîndu-i lui Lucien că o așteaptă Camusot jos. A doua zi, chiar la opt dimineața, Lucien se duse la Étienne, nu-l găsi acasă și dete

¹ În drama lui Shakespeare, *Macbeth* (1606), vrăjitoarele îi prezic lui Macbeth că va fi rege, ceea ce se întîmplă prin uciderea regelui Duncan ; remușcarea pune apoi stăpînire pe Macbeth și pe soția lui, inspiratoarea crimei, și-i duce la moarte.

fuga la Florine. Ziaristul și actrița îl primiră pe poet în dormitorul încântător în care se instalaseră ca soț și soție, și toți trei luară acolo un prînz excelent.

— Eu unul, dragul meu, îi spuse Lousteau după ce se așezară la masă și după ce Lucien îi vorbi de supeul Coraliei, te sfătuiesc să mergi cu mine la Félicien Vernou, să-l inviți și să te împrietenești cu el, atît cît se poate împrieteni cineva cu o asemenea lichea. S-ar putea ca Félicien să te bage la ziarul public, unde el umple regulat foiletonul și unde te-ai putea lăfăi și tu în pagina întîi cu niște articole de fond. Fițiuca lui, ca și a noastră, e a partidului liberal, care e partidul popular ; așa că vei fi și tu liberal ; de altminteri, dacă ai vrea ulterior să treci de partea guvernului, ai avea șanse cu atît mai mari cu cît te vei fi făcut mai de temut. Hector Merlin și cucoana lui du Val-Noble, la care vin cîțiva mari seniori, tineri *dandy* și milionari, nu te-au chemat, pe tine și pe Coralie, la ei la masă ?

— Ba da, răspunse Lucien, te-au poftit și pe tine cu Florine.

Lucien și Lousteau, în timpul beției de vineri și a prînzului de duminică, ajunseseră să se tutuiască.

— Bine. O să-l întîlnim pe Merlin la ziar, băiatul ăsta calcă pe urmele lui Finot, ai face bine să-l cultivi, să-l chemi împreună cu amanta lui : poate să-ți fie de folos foarte curînd, căci oamenii uricioși au nevoie de toată lumea și o să-ți facă vreun serviciu numai ca să dispună de condeiul tău la nevoie.

— Debutul dumitale a făcut destulă senzație ca să nu mai întîmpini nici o piedică, îi spuse Florine lui Lucien ; grăbește-te să profiți, altfel lumea te uită repede.

— Afacerea, reluă Lousteau, afacerea cea mare s-a făcut ! Finot, om fără pic de talent, este director și redactor-șef la jurnalul hebdomadar al lui Dauriat, proprietar pe o moșie care nu-l costă nici un ban, și cu o leafă de șase sute de franci pe lună. Iar eu, din dimineața asta,

sînt redactor-șef la fițuica noastră. Toate s-au petrecut așa cum le ticluisem eu seara trecută. Florine a fost minunată, îl „taie“ și pe Talleyrand.

— Noi îi stăpînim pe oameni prin plăceri, zise Florine, iar diplomații prin amorul lor propriu ; diplomații îi vîd făcînd mofturi, și noi îi vedem făcînd prostii ; noi sîntem deci mai tari.

— În concluzie, zise Lousteau, Matifat a rostit singura *glumă bună* din viața lui de droghist : „Afacerea, a spus el, ține tot de brânșa mea : voi continua să vînd hăpuri !“

— O bănuiesc pe Florine că i-a suflat acest răspuns, exclamă Lucien.

— În felul ăsta, dragul meu, reluă Lousteau, ai pus și tu piciorul pe prima treaptă.

— Te-ai născut cu tichia norocosului, îi zise Florine. Cîți tineri n-am văzut noi, abia tirîndu-și existența prin Paris ani și ani de zile, fără să ajungă să li se publice un articol în vreun ziar ! O să fie cu dumneata cum a fost cu Émile Blondet. În șase luni, te vîd jucîndu-i pe degete pe toți, adăugă ea aruncîndu-i un suris glumeț.

— Uită-te la mine : sînt la Paris de trei ani, spuse Lousteau, și, abia de ieri, Finot îmi dă trei sute de franci pe lună pentru postul de redactor-șef, îmi plătește cinci franci coloana și o sută de franci foaia în săptămînalul lui.

— Hei, nu zici nimic ? izbucni Florine privîndu-l pe Lucien.

— Să vedem, răspunse Lucien.

— Dragul meu, reluă Lousteau cam înțepat, am făcut totul pentru tine ca pentru un frate ; însă nu răspund de Finot. Or să-l năpădească o mulțime de lichele care, în cîteva zile, or să-i facă propuneri de colaborare cu pretenții mai mici. Am făgăduit în numele tău : n-ai decît să-i spui nu, dacă vrei. Nici nu știi cît noroc ai, începu iar ziaristul după o pauză. Intri într-un grup în care camarazii își atacă dușmanii în mai multe ziare deodată, și-și fac servicii unii altora.

— Hai să-l vedem întâi pe Félicien Vernou, zise Lucien, grăbit să se vadă în cîrdăşia acestor infricoşătoare păsări de pradă.

Lousteau trimise după o trăsură şi cei doi prieteni se duseră în strada Mandar, unde locuia Vernou, într-o casă cu gang ; stătea într-un apartament de la etajul al doilea. Lucien se miră nespun că îl găseşte pe criticul muşcător, dispreţuitor şi pretenţios la culme, într-o sufragerie vulgară de tot, tapetată fără gust şi plină de igrasie, împodobită cu gravuri în rame aurite, stînd la masă cu o femeie prea urîtă ca să nu-i fie nevastă legitimă, şi cu doi copii mici, cocoşaţi pe nişte scaune cu picioare foarte înalte şi cu bare de lemn, ca să-i țină cuminţi pe neastîmpăraţii aceia. Surprins într-un halat făcut dintr-o rochie veche de-a nevestei, Félicien se arată foarte nemulţumit.

— Ai luat masa Lousteau ? întrebă el oferindu-i un scaun lui Lucien.

— Venim de la Florine, zise Étienne, şi am mîncat la dînsa.

Lucien nu contenea să se uite la doamna Vernou, care semăna cu o bucătăreasă grasă, destul de albă la faţă, dar nespun de comună. Doamna Vernou purta peste o bonetă de noapte o basma legată strîns pe sub bărbie, încît obrajii îi atîrnau pe de lături. Capotul, fără cordon, prins la guler cu un nasture, cădea în cute largi şi o acoperea atît de prost, încît nu se putea să n-o asemui cu un bolovan. De o sănătate de fier, avea obraji aproape vineţi şi mîini cu degete ca nişte cîrnaţi. Văzînd-o, Lucien îşi explică purtarea stingherită a lui Vernou în lume. Îmbolnăvit de căsătoria asta, prea slab ca să-şi părăsească nevasta şi copiii, dar destul de poet ca să sufere mereu de pe urma lor, acest scriitor nu-i mai putea ierta nimănui vreun succes, trebuia să fie nemulţumit de toţi, fiind veşnic nemulţumit de sine. Lucien pricepu acum acreala împietrită pe faţa aceea invidioasă şi revărsată în conversaţia lui, fraza sa necruţătoare, veşnic ascuţită şi şlefuită ca un pumnal.

— Să trecem în birou, zise ridicîndu-se, e vorba probabil de chestiuni literare.

— Da și nu, răspunse Lousteau. E vorba, dragă, de un supeu.

— Am venit, zise Lucien, să vă rog din partea Coraliei...

La numele acesta, doamna Vernou ciuli urechea, ridicînd capul.

— ...să veniți la supeu, de azi într-o săptămînă, continuă Lucien. Vor fi aceia pe care i-ați văzut la Florine, și în plus doamna du Val-Noble, Merlin și alți cîțiva. O să avem și joc de cărți.

— Nu o să poți, dragul meu ; în ziua aceea mergem la doamna Mahoudeau, zise soția.

— Și ce-i cu asta ? spuse Vernou.

— Dacă nu ne ducem o să se burzuluiască, și doar ai nevoie de ea ca să-ți sconteze polițele editorilor.

— Dragul meu, iată o soată ce nu poate pricepe că un supeu care începe la douăsprezece noaptea nu te împiedică să te duci la o serată care se isprăvește la unsprezece ! Și eu sînt nevoit să lucrez alături de dumneaei ! adăugă el.

— Dumneata ai atîta imaginație ! răspunse Lucien, care-și făcu din Vernou un dușman de moarte cu vorba asta.

— Prin urmare, reluă Lousteau, vii, te așteptăm ; dar mai e ceva. Domnul de Rubempré e dintre ai noștri, așa că fă-i un rost la ziarul tău ; prezintă-l drept un băiat capabil să facă literatură serioasă, ca să-i publice măcar două articole pe lună.

— Da, numai dacă vrea să fie de-ai noștri, să-i atace pe dușmanii noștri după cum noi o să-i atacăm pe ai săi, și să-i apere pe prietenii noștri. Voi vorbi de dînsul de seară la Operă, răspunse Vernou.

— Foarte bine. Atunci pe mîine, dragul meu, zise Lousteau strîngîndu-i mîna lui Vernou cu semnele celei mai vii prietenii. Cînd ți-apare cartea ?

— Depinde de Dauriat, spuse tatăl de familie : cartea e gata.

— Ești mulțumit ?

— Da și nu...

— Avem noi grijă de succes, zise Lousteau, ridicându-se și salutînd-o pe soția confratelui.

Plecarea lor fu grăbită de chiotele celor doi copii, care se certau și se plesneau cu lingurile, aruncîndu-și mîncarea în obraz.

— Văzuși aici, dragul meu, îi zise Étienne lui Lucien, o femeie care, fără știrea ei, o să facă mari ravagii în literatură. Bietul Vernou nu-i iartă nimănui că el are o asemenea soție. Ar trebui să-l scăpăm de ea, în interesul public bineînțeles. Ne-am pune la adăpost de un potop de articole necruțătoare, de atacuri îndreptate împotriva tuturor succeselor și împotriva tuturor reputațiilor. Ce să te faci cu o asemenea nevastă și cu cei doi mucoși ? L-ai văzut pe Rigaudin în *Casă la loterie*¹ piesa lui Picard ? Ei bine, ca și Rigaudin, Vernou nu se va bate el personal, dar va face pe alții să se bată ; e capabil să-și scoată un ochi pentru a-i scoate doi celui mai bun prieten ; o să-l vezi călcînd peste cadavre, surîzînd la toate nenorocirile, atacîndu-i pe principii, pe duci, pe marchizi, pe nobili, numai pentru că el e om de jos ; atacîndu-i pe celibatarii cu o reputație frumoasă numai din pricina neveste-si, și vorbind totdeauna de morală, pledînd pentru bucuriile vieții de familie și pentru datoriile de cetățean. În sfîrșit, criticul acesta atît de moralist nu va fi blînd cu nimeni, nici chiar cu copiii. Trăiește în strada Mandar, între o nevastă, care ar putea foarte bine să facă pe *mamamouchi* din *Burghetul gentilom*², și doi mici Vernou, pociți ca niște limbrici ; vrea să-și bată joc de cartierul Saint-Germain, unde

¹ Piesă de Picard și Radet, a fost reprezentată pentru prima dată la sfîrșitul lui 1817.

² Comparată cu „mamamouchi“, nevasta lui Vernou trebuie să fi fost grasă și caraghioasă.

nu va călca niciodată, și le va pune să vorbească pe ducese cum vorbește nevastă-sa. Iată cine e omul care va urla împotriva iezuiților, va insulta curtea, atribuindu-i intenția de a restabili drepturile feudale, dreptul primului-născut, și va predica orice cruciadă în favoarea egalității, el care nu se crede egalul nimănui. Dacă ar fi burlac, dacă ar vizita lumea bună, dacă ar semăna cu poeții regaliști cu pensie și cinstiți cu crucea Legiunii de onoare, ar fi un optimist. Gazetăria cunoaște multe cazuri din acestea. E un tun mare pus în bătaie de uri mărunte. Îți mai vine acum să te însori? Vernou nu mai are suflet, e numai fiere. Este ziaristul prin excelență, un tigru cu două miini, care sfișie totul, de parcă i-ar fi condeiul turbat.

— E gunofob¹, zise Lucien. Măcar are talent?

— Are spirit, e fabricant de articole. A făcut, face și va face numai articole. Oricât s-ar căzni însă, cu proza lui nu poate scoate o carte. Félicien nu e în stare să conceapă o operă, s-o echilibreze, să reunească armonios personajele într-un plan care începe, se leagă și se îndreaptă spre un fapt capital; are idei, dar nu cunoaște faptele; eroii lui vor fi utopii filozofice sau liberale; în fine, stilul lui e de o originalitate căutată, fraza lui bombastică s-ar dezumfla dacă un critic ar înțepa-o. De aceea se și teme grozav de gazete, ca toți aceia care au nevoie de colacii laudelor ca să se țină deasupra apei.

— I-ai tras un adevărat articol! exclamă Lucien.

— Articolele astea, dragă băiete, poți să ți le spui singur, dar să nu le scrii niciodată.

— Sigur, acum ești redactor-șef, îi spuse Lucien.

— Unde vrei să te las? îl întrebă Lousteau.

— La Coralie.

— Aha! ne-am amoretat, zise Lousteau. Asta e o mare greșeală. Fă cu Coralie cum fac eu cu Florine, ține-o ca menajeră, și atita tot! Libertatea, mai presus de orice!

¹ Care nu poate suferi femeile (în limba greacă *guné* — femeie, soție); cuvântul pare a fi fost ticluit de Balzac.

— Tu i-ai băga și pe sfinți în iad ! îi spuse Lucien rizind.

— Pe draci, însă, nu-i bagi în iad, răspunse Lousteau.

Tonul ușuratic, scilpitor, al noului său amic, felul cum lua viața, paradoxele lui amestecate cu maximele adevărate ale machiavelismului parizian începeau să acționeze asupra lui Lucien pe nesimțite. În teorie, poetul recunoștea primejdia unor asemenea concepții, dar în practică le găsea folositoare. Ajungînd pe bulevardul Temple, cei doi amici se înțelesesă să se întâlnească între patru și cinci, la biroul ziarului, unde avea desigur să vină și Hector Merlin. Lucien era într-adevăr surprins de voluptatea iubirii adevărate a curtezanelor care își prind cangea de colțișoarele cele mai slabe ale sufletului, mlădiindu-se după toate dorințele cu o artă de necrezut, favorizînd deprinderile moleșitoare din care ele își trag puterea. Lucien era însetat de plăcerile Parisului, se deprindea cu viața ușoară, îmbelșugată și luxoasă pe care i-o făcea actrița la ea acasă. Îi găsi pe Coralie și pe Camusot beți de bucurie. Teatrul Gymnase propunea pentru Paștele viitor un angajament în niște condiții, precis formulate, ce depășeau toate așteptările Coraliei.

— Dumitale îți datorăm triumful acesta, zise Camusot.

— O ! cu siguranță : fără dînsul, *Alcadele* cădea, exclamă Coralie, nu i se făcea cronică, și eu aș mai fi rămas încă șase ani să joc pe bulevard.

Îi sări de gît în fața lui Camusot. Bucuria actriței avea ceva șerpesc în repeziciunea mișcării, ceva suav în pornirea ei : iubea. Ca toți oamenii loviți de o durere mare, Camusot lăsă ochii în jos și recunoscî, de-a lungul cusăturii ghetelor lui Lucien, ața colorată pe care o întrebuntau cizmarii renumiți, desenîndu-se în galben aprins pe negrul lucios al ramei. Culoarea originală a acestui fir îi reținuse atenția în timpul monologului său în legătură cu prezența nelămurită a unei perechi de ghetă în fața sobei

Coraliei. Citise în litere negre pe pielea albă și moale a căptușelii adresa unui cizmar faimos pe atunci „Gay, strada Michodière“.

— Domnule, îi spuse el lui Lucien, ai niște ghetete foarte frumoase.

— Tot ce are e frumos, răspunse Coralie.

— Aș vrea să-mi comand și eu ceva la cizmarul dumatăle.

— O ! zise Coralie, se cunoaște că vii din strada Bourdonnais. Cum îți vine să întrebi pe cineva de adresa furnizorilor săi ? N-o să te apuci acum să porți ghetete de tineri ! Frumos ți-ar mai sta ! Poartă-ți ghetetele dumatăle, care se potrivesc atât de bine cu un om cu rostul lui, cu nevastă, copii și amantă.

— Mă rog, dacă domnul ar vrea să-și scoată o gheată, mi-ar face un mare serviciu, continuă cu încăpăținare Camusot.

— N-aș mai putea s-o încalț la loc fără limbă, zise Lucien roșind.

— Bérénice o să se repeadă să aducă una, tot e nevoie aici în casă, spuse negustorul rînjind fioros.

— Papa Camusot, zise Coralie zvîrlindu-i o privire de un dispreț fără seamăn, de ce nu ai curajul lașității dumatăle ? Hai, spune-ți odată gîndul ! Ți se pare cumva că ghetetele dumnealui seamănă cu ale mele ? Îți interzic să-ți scoți gheata, îi zise ea lui Lucien. Da, domnule Camusot, da, ghetetele acestea sînt absolut aceleași cu cele care te înfruntau zilele trecute în fața sobei, iar dumnealui, ascuns în odăița mea de îmbrăcat, le aștepta ; petrecuse noaptea aici. Asta gîndești, nu-i așa ? Ei bine, gîndește. Vreau eu. Pentru că e adevărul adevărat. Te înșel. Și cei cu asta ? Așa-mi place, așa fac !

Se așeză pe scaun fără minie și cu aerul cel mai nestingherit privindu-i pe Camusot și pe Lucien care nu îndrăzneau să se uite unul la altul.

— N-o să cred decît ceea ce vrei tu să cred, zise Camusot. Nu glumi ; am greşit.

— Ori sînt o lepădătură desfrînată care într-o clipă s-a îndrăgostit de dumnealui, ori sînt o biată făptură nefericită care a simţit pentru întîia oară dragostea adevărată după care aleargă toate femeile. În amîndouă cazurile, trebuie să mă părăseşti sau să mă iei aşa cum sînt, spuse ea zdrobindu-l pe negustor cu un gest de regină.

— Să fie adevărat ? întrebă Camusot, văzînd după chipul lui Lucien că fata nu glumea, şi cerşind totuşi o minciună.

— O iubesc pe domnişoara, spuse Lucien.

Auzind vorba asta spusă cu o voce mişcată, Coralie sări de gîtul poetului, îl strînse în braţe şi întoarse capul către negustorul de mătăsuri, înfăţişîndu-i minunata pereche de îndrăgostiţi pe care ea împreună cu Lucien o alcătuiau.

— Sărmane Musot, ia tot ce mi-ai dăruit, nu vreau nimic de la tine, îl iubesc nebuneşte pe copilul ăsta, nu pentru deşteptăciunea lui, ci pentru frumuseţea lui. Prefer mizeria cu el decît milioanele cu tine.

Camusot căzu într-un fotoliu, îşi luă capul în miini şi rămase tăcut.

— Vrei să plecăm de aici ? întrebă ea cu o cruzime de necrezut.

Pe Lucien îl trecură fiori reci pomenindu-se deodată pe cap cu o nevestă, cu o actriţă şi cu o gospodărie.

— Rămii aici, Coralie, păstrează totul, spuse negustorul cu o voce slabă şi îndurerată care pornea din suflet, nu vreau să iau nimic. Mobilierul face totuşi şaizeci de mii de franci, însă nu m-aş deprinde cu gîndul că draga mea Coralie e în mizerie. Şi totuşi, foarte curînd vei ajunge în mizerie. Cît ar fi de mari talentele domnului, ele nu pot să-ţi asigure existenţa. Asta ne aşteaptă pe noi toţi, bătrînii ! Lasă-mi, Coralie, dreptul de a veni să te văd cîteodată : pot să-ţi fiu de folos. De altminteri, mărturisesc, mi-ar fi cu neputinţă să trăiesc fără tine.

Blîndețea bietului om, lipsit de toată fericirea în clipa cînd se credea cel mai fericit, îl mișcă adînc pe Lucien, nu însă și pe Coralie.

— Vino, dragă Musot, vino, de cîte ori vrei, îi zise ea, o să te iubesc mai mult cînd nu te voi înșela.

Camusot se arată mulțumit că nu era izgonit din paradisul lui pămîntesc, în care avea să sufere desigur, dar în care spera să reintre mai tîrziu în toate drepturile, încrezîndu-se în întîmplările pe care le oferă viața la Paris, și în ispitele ce-l vor asalta pe Lucien. Bătrînul pișicher își făcu socoteala că, mai curînd ori mai tîrziu, tînărul acesta frumos avea să calce pe de lături, și, pentru a-l spiona, pentru a-l ponegri în ochii Coraliei, voia să rămînă prieten cu ei. Slăbiciunea aceasta a pasiunii adevărate îl înspăimîntă pe Lucien. Camusot le propuse să ia masa toți trei la Véry, ceea ce se acceptă.

— Ce fericire ! strigă Coralie după plecarea lui Camusot, s-a isprăvit cu mansarda din Cartierul Latin, o să stai aici, n-o să ne mai despărțim ; o să-ți iei, de ochii lumii, un mic apartament în strada Charlot, și : mînă, birjar !

Începuse să danseze dansul spaniol cu focul ce-i trăda pasiunea.

— Pot să cîștig cinci sute de franci pe lună muncind mult, zise Lucien.

— Tot atîta am și eu la teatru, fără să pun la socoteală ce mai pică. O să-mi facă rochii Camusot, că mă iubește ! Cu o mie cinci sute de franci pe lună, o să trăim împărătește.

— Și caii, și vizitiul, și servitoarea ? întrebă Bérénice.

— O să mă împrumut, exclamă Coralie.

Și începuseră să danseze luîndu-l și pe Lucien.

— Atunci trebuie să accept propunerile lui Finot, exclamă Lucien.

— Hai să mergem, zise Coralie ; mă îmbrac și te conduc la ziar ; o să te aștept în trăsură, pe boulevard.

Lucien se așează pe o sofa, o privi pe actriță îmbrăcându-se și începu să cugete foarte serios. Fără îndoială că i-ar fi plăcut mai mult s-o lase pe Coralie liberă să-și ia răspunderile unui astfel de menaj ; o văzu însă atît de frumoasă, de atrăgătoare, încît fu ispitit de pitorescul vieții de boem și îi zvîrli destinului mînușa. Bérénice primi ordinul să se îngrijească de mutarea și înstălarea lui Lucien. Apoi, triumfătoare, frumoasă, fericită Coralie își luă poetul iubit și trecu prin tot Parisul ca să ajungă în strada Saint-Fiacre. Lucien sui sprinten scara și pătrunse ca la el acasă în birourile ziarului. *Castravetele*, tot cu teancul de hîrtie pe cap, și bătrînul Giroudeau îi spuseră și acum cu destulă prefăcătorie că nu venise încă nimeni.

— Dar redactorii trebuie să se vadă undeva ca să se înțeleagă asupra ziarului, zise el.

— Se poate, dar redacția nu mă privește, spuse căpitanul din Garda imperială, care se apucă din nou să-și verifice socotelile făcînd veșnicul hrm ! hrm !

În clipa aceea, printr-o întîmplare (cum să-i zicem : norocoasă sau nenorocoasă ?), Finot veni să-l înștiințeze pe Giroudeau de falsa lui abdicare și să-i spună să aibă grijă de interesele lui.

— Lasă diplomația față de dumnealui, e de la ziar, îi zise Finot unchiului său, luînd mîna lui Lucien și strîngîndu-i-o.

— A ! dumnealui e de la ziar ! exclamă Giroudeau, mirat de gestul nepotului. Bravo, domnule, nu ți-a fost greu să intri.

— Vreau să-ți fac eu rostul aici, ca să nu te tragă Étienne pe sfoară, zise Finot făcîndu-i cu ochiul lui Lucien. Dumnealui o să aibă trei franci de coloană pentru orice articol, inclusiv cronicile de teatru.

— N-ai oferit nimănui condițiile astea pînă acum, spuse Giroudeau uitîndu-se cu mirare la Lucien.

— O să aibă cele patru teatre de pe bulevard ; să ai grijă să nu i se sufle lojile, și să i se dea biletele de spec-

tacol. Te sfătuiesc, însă, să vorbești să ți le trimită acasă, zise el întorcându-se spre Lucien. Domnul se mai angajează să scrie, pe lingă critică, zece articole *Varietăți* de circa două coloane pentru cincizeci de franci pe lună timp de un an. Ești mulțumit ?

— Da, zise Lucien, care era silit de împrejurări să primească.

— Unchiule, îi spuse Finot casierului, scrii dumneata contractul, și-l semnăm când coborîm.

— Cum se numește domnul ? întrebă Giroudeau ridicându-se și scoțindu-și boneta de mătase neagră.

— Domnul Lucien de Rubempré, autorul articolului despre *Alcade*, zise Finot.

— Tinere, exclamă bătrînul militar arătînd spre fruntea lui Lucien, ai aici o mină de aur. Eu nu sînt „literar“, dar articolul dumitale l-am citit și mi-a plăcut. Așa da ! asta zic și eu vervă ! M-am gândit numaidecît : „Asta o să ne aducă abonați !“ Și au și venit. Am vîndut cincizeci de numere.

— Contractul cu Étienne Lousteau e copiat în dublu exemplar și gata de semnat ? îl întrebă Finot pe unchi.

— Da, zise Giroudeau.

— Pune la acel pe care îl semnez cu domnul data de ieri, pentru ca Lousteau să fie obligat să-l respecte.

Finot îl luă de braț pe noul redactor cu o camaraderie prefăcută ce îl cuceri pe poet și îl trase pe scară, zicîndu-i :

— În felul ăsta, situația dumitale aici nu mai poate fi schimbată de nimeni. Te prezint eu însumi redactorilor *mei*. Iar diseară, Lousteau te va prezenta la teatre. Poți să cîștigi o sută cincizeci de franci pe lună la fițuica pe care o va conduce Lousteau ; de aceea, caută să te împaci bine cu el. Și așa, pușlamaua o să fie supărat pe mine că i-am legat mîinile în ceea ce te privește, dar dumneata ai talent și nu vreau să fii la cheremul unui redactor-șef.

Și ceva ce trebuie să rămână numai între noi : poți să-mi aduci două foi pe lună pentru revista mea săptămînală, o să ți le plătesc cu două sute de franci. Nu vorbi cu nimeni despre învoiala asta, m-ar omori ceilalți, să știe ce noroc are noul venit. Fă patru articole din cele două foi și semnează două cu numele dumitale și două cu un pseudonim, ca să nu ai aerul că măninci piinea altora. Situația ți-o dătozezi lui Blondet și lui Vignon, care spun că ești un băiat de viitor. Așa că arată-te demn. Mai ales, ferește-te de prieteni. În ceea ce ne privește pe noi doi, totdeauna să ne înțelegem bine. Servește-mă, și te voi servi. Ai loji și bilete de vîndut pentru patruzeci de franci, și cărți de „măritat“ pentru șaizeci de franci. Cu astea și cu articolele pentru mine, ajungi la patru sute cincizeci de franci pe lună. Dacă ești isteț, te mai învîrtești și de două sute de franci de la editori, care o să-ți plătească articole și prospecte. Dar rămii al meu, nu-i așa ? Pot să mă bizui pe dumneata.

Lucien îi strînse mîna lui Finot cu o bucurie nespusă.

— Să nu arătăm că sîntem înțeleși, îi zise Finot la ureche deschizînd ușa unei mansarde de la etajul al cincilea al casei, și situată în fundul unui coridor lung.

Lucien îi zări atunci pe Lousteau, pe Félicien Vernou, pe Hector Merlin și pe alți doi redactori pe care nu-i cunoștea, strînși în jurul unei mese cu postav verde, cu un foc bun în sobă, șezînd pe scaune sau pe fotolii, fumînd ori rizînd. Pe masa încărcată de hîrtii, se vedeau o călimară plină cu cerneală și citeva pene de scris destul de proaste, dar pe care redactorii le foloseau totuși. Noul ziarist înțelese că acolo se înfăptuia opera cea mare.

— Domnilor, zise Finot, scopul reuniunii e instalarea în locul meu a scumpului nostru Lousteau ca redactor-șef al ziarului pe care sînt silit să-l părăsesc. Dar, deși opiniunile mele suferă o transformare necesară ca să trec redactor-șef la revista ale cărei țeluri vă sînt cunoscute, con-

vingerile mele sînt aceleași și rămînem prieteni. Sînt al vostru, după cum voi sînteți ai mei. Împrejurările se schimbă, principiile rămîn. Principiile sînt axa pe care se învîrtesc acele barometrului politic.

Toți redactorii izbucniră în rîs.

— De la cine ai luat frazele astea ? întrebă Lousteau.

— De la Blondet, răspunse Finot.

— Pe vînt, pe ploaie, pe furtună, pe timp frumos, zise Merlin, vom fi mereu împreună.

— Mă rog, reluă Finot, să nu ne mai pierdem în me-tafore : toți aceia care vor avea articole de adus îl vor re-găsi pe vechiul Finot. Domnul, zise el prezentîndu-l pe Lucien, lucrează cu voi. I-am făcut contractul, Lousteau.

Fiecare îl felicită pe Finot pentru avansarea lui și pen-tru noile sale perspective.

— Iată-te acum cu un picior la noi și cu celălalt la *ăia*, fi spuse unul din redactorii necunoscuți lui Lucien ; ai să fii un *Ianus*...

— Numai să nu fie un *anus* în articole ! zise Vernou.

— Ne lași să-i atacăm pe cei pe care nu-i putem suferi ?

— Tot ce-o să vreți voi ! răspunse Finot.

— Ah ! spuse Lousteau, păi, ziarul nu poate da înapoi. Domnul Châtelet s-a supărat, n-o să-l „slăbim“ o săptă-mină întreagă.

— Ce s-a petrecut ? întrebă Lucien.

— A venit să ceară socoteală, zise Vernou. Fostul fante al Imperiului a dat peste moș Giroudeau care, cu cel mai grozav sînge rece din lume, i-a arătat pe Philippe Bridau drept autorul articolului, și Philippe i-a cerut baronului să-și aleagă ora și armele. Lucrurile au rămas așa. Ne sfătuim acum cum să-i cerem scuze baronului în numă-rul de mîine. Fiecare frază va fi o lovitură de pumnal.

— Mușțați-l zdravăn, o să umble după mine, zise Fi-not. O să pară că-i fac un serviciu domolindu-vă puțin ;

are legături cu guvernul și o să punem mîna pe ceva, pe vreun post de profesor suplinitor sau pe vreun debit de tutun. Îmi pare bine că s-a înfuriat. Care din voi vrea să facă, în noul meu ziar, un articol de fond despre Nathan ?

— Dă-i-l lui Lucien, spuse Lousteau. Hector și Vernou fac articole pentru ziarele lor.

— Adio, domnilor, ne revedem, ca din întîmplare, la Barbin, zise Finot rîzînd.

Lucien primi cîteva felicitări pentru admiterea lui în corpul de temut al ziariștilor, iar Lousteau îl prezentă ca pe un om în care se puteau încrede.

— Lucien vă invită în masă la supeul dat acasă de frumoasa Coralie.

— Coralie trece la Gymnase, îi zise Lucien lui Étienne.

— În acest caz, domnilor, sîntem de acord să-i facem reclamă Coraliei, nu-i așa ? În toate ziarele, strecurați cîteva rînduri despre angajamentul ei și lăudați-i talentul. Atribuiți tact și dibăcie conducerii de la Gymnase ; să-i atribuim și spirit ?

— Desigur, și spirit, răspunse Merlin ; Frédéric¹ are la ei o piesă în colaborare cu Scribe.

— O ! asta înseamnă că directorul Gymnase-ului este cel mai prevăzător și isteț speculator, zise Vernou.

— A ! încă ceva. Să nu vă scrieți articolele despre cartea lui Nathan pînă nu stăm întîi de vorbă, și să vă spun de ce, adăugă Lousteau. Trebuie să-l servim pe noul nostru coleg. Lucien are de plasat două cărți, o culegere de sonete și un roman. Să vadă și el puterea unei notițe strecurate în ziar ! În trei luni, trebuie să ajungă un mare poet. Ne vom folosi de *Margaretele* lui, ca să lovim în *Ode*, în *Balade*, în *Meditații*, în toată poezia romantică.

¹ Numele de teatru al lui *Du Petit-Méré* (1785—1827), autor de melodrame ; era obiceiul ca aceste piese ușoare să nu fie semnate decît cu prenumele autorului.

— Ar fi nostim ca sonetele să fie proaste, zise Vernou. Ce crezi despre ele, Lucien ?

— Da, cum ți se par ? întrebă unul din redactorii necunoscuți.

— Domnilor, sînt bune, zise Lousteau, pe cuvîntul meu.

— Foarte bine, spuse Vernou, o să dau cu ele peste nas poeților ăstora bisericosi care mi-au împuiat capul.

— Dacă Dauriat nu cumpără diseară *Margaretele*, îl bombardăm cu articole contra lui Nathan.

— Și Nathan ce-o să zică ? exclamă Lucien.

Cei cinci redactori izbucniră în rîs.

— O să fie încîntat, zise Vernou. O să vezi cum avem noi grijă de toate.

— Prin urmare, domnul e de-ai noștri ? întrebă unul din cei doi redactori pe care Lucien nu-i cunoștea.

— Da, da, Frédéric, fără glume. Vezi, Lucien, îi zise Étienne noului lor coleg, cum ne purtăm noi cu tine. Așa să faci și tu cu noi, cînd va fi nevoie. Noi îl iubim cu toții pe Nathan, și totuși o să-l atacăm. Acum, să ne împărțim împărăția lui Alexandru cel Mare. Frédéric, vrei Théâtre-Français și l'Odéon ?

— Dacă domnii n-au nimic împotriva, zise Frédéric.

Toți dădură din cap, însă Lucien văzu sclipind unele priviri invidioase.

— Eu rămîn cu Opera, Théâtre des Italiens și cu Opera Comică, spuse Vernou.

— Atunci, Hector ia teatrele de vodeviluri, zise Lousteau.

— Și eu rămîn fără teatre ? exclamă celălalt redactor pe care nu-l cunoștea Lucien.

— Stai, stai. Hector o să-ți lase les Variétés, iar Lucien Porte-Saint-Martin, zise Étienne. Dă-i lui Porte-Saint-Martin, e nebun după Fanny Beaupré, îi spuse el lui Lucien ; tu o să iei Circul Olimpic în schimb. Eu o să iau

Bobino, Les Funambules și pe Madam Saqui¹... Ce-avem pentru numărul de miine ?

— Nimic.

— Nimic ?

— Nimic !

— Domnilor, vă rog să fiți la înălțime pentru primul meu număr. Baronul Châtelet și cu scoica lui nu mai „țin“ nici o săptămână. Autorul *Solitarului* s-a învechit și el.

— Sosthène-Démosthène nu mai are haz, sări și Vernou ; toată lumea ni l-a luat.

— Da, ne trebuie ceva victime noi, zise Frédéric.

— Ce-ar fi să începem să ne batem joc de virtușii de dreapta ? Dacă am spune despre domnul de Bonald că îi put picioarele ? exclamă Lousteau.

— Să începem o serie de portrete de oratori de-ai guvernului ! zise Hectór Merlin.

— Apucă-te de lucru, sări Lousteau, tu îi cunoști, sînt din partidul tău, află unele intrigi din sînul partidului. Ia-i de chică pe Beugnot², pe Syriéis de Mayrinhac și pe alții. Poți scrie articole dinainte : va fi cu atît mai bine pentru ziar.

— Ce-ar fi să născocim vreun refuz de înmormîntare³, cu circumstanțe mai mult sau mai puțin agravante ? propuse Hector.

¹ Bobino (Saix) era un echilibrist-clovn din vremea Restaurației care putea fi văzut în teatrul lui jucînd farse și pantomime ; la *Les Funambules*, s-au dat mai întîi spectacole de marionete și de acrobație : din 1825, se jucau aici și pantomime ; doamna Saqui (1786—1866), fiică de acrobat, avea și ea un teatru unde s-a produs dansînd pe sîrmă pînă la vîrsta de șaptezeci și șase de ani.

² Jacques-Claude Beugnot (1761—1835), înnobilit de Napoleon, a trecut de partea Restaurației la venirea Bourbonilor și a devenit ministru sub Ludovic al XVIII-lea.

³ Opoziția liberală nu pierdea prilejul de a înfieră abuzurile bisericii catolice, care refuza dreptul de înmormîntare atunci cînd avea anumite interese.

— Să nu călcăm pe urmele ziarelor constituționale, care își îndoaie rubricile „Către preoții de la sate” cu *rațe*, răspunse Vernou.

— Rațe ? făcu Lucien.

— Noi numim *rață*, îi răspunse Hector, un fapt care are aerul de a fi adevărat, dar care e născocit pentru a înviora rubrica de fapte diverse din Paris, cînd sînt neinteresante. *Rața* e o descoperire a lui Franklin, care a inventat paratrăsnetul, *rața* și republica. Acest ziarist i-a tras pe sfoară atît de strașnic pe enciclopediști cu *rațele* lui de dincolo de mare, încît, în *Istoria filozofică a Indiilor*, Raynal¹ a dat două din *rațele* astea drept fapte autentice.

— Zău ? Nu știam asta, zise Vernou. Care sînt cele două *rațe* ?

— Povestea unui englez care își vinde eliberatoarea, o negresă, după ce o lăsase mamă, în scopul de a scoate cît mai mulți bani de pe urma ei. Apoi pledoaria sublimă a tinerei cu burta mare, care își cîștigă cauza. Cînd Franklin a venit la Paris, a mărturisit în casă la Necker cum stau lucrurile cu *rațele* lui, spre marea încurcătură a filozofilor francezi. Și iată cum lumea nouă a corupt-o de două ori pe cea veche.

— Ziarul, spuse Lousteau, ia drept adevărat tot ceea ce e posibil. Asta e punctul nostru de plecare.

— Nici justiția penală nu procedează altfel, zise Vernou.

— Atunci, pe diseară la nouă, aici, spuse Merlin.

Toată lumea se sculă în picioare, își strînse mîinile și ședința fu ridicată în mijlocul mărturiilor de cea mai înduioșătoare familiaritate.

¹ Enciclopedistul *Guillaume Raynal* (1713—1796), istoric și filozof, este unul din autorii lucrării *Istoria filozofică și politică a așezărilor europenilor în cele două Indii*; la această lucrare au colaborat și alți enciclopediști, ca Diderot și d'Holbach.

— Ce i-ai făcut lui Finot, îl întreabă Lousteau pe Lucien cînd coborau, că a și încheiat tîrgul cu tine ? Ești singurul cu care s-a angajat.

— Eu ? nimic ; el mi l-a propus, răspunse Lucien.

— Mă rog ; aș fi fericit să te știu în bune raporturi cu el, am fi amîndoi mai tari.

La parter, Étienne și Lucien îl întîlniră pe Finot, care îl luă deoparte pe Lousteau, în cabinetul redacțional ținut de ochii lumii.

— Semnați contractul, pentru ca noul director să creadă afacerea încheiată încă de ieri, zise Giroudeau întinzîndu-i lui Lucien două foi de hîrte timbrată.

Citind contractul, Lucien auzi între Étienne și Finot o discuție destul de zgomotoasă, care se învîrtea în jurul produselor în natură ale ziarului. Étienne își cerea partea din impozitele percepute de Giroudeau. Căzură desigur la o tranzacție, căci cei doi prieteni ieșiră pe deplin înțeleși.

— La opt, în Galeriile de Lemn, la Dauriat, îi zise Étienne lui Lucien.

Un tînăr se prezintă oferindu-se să fie redactor. Era sfios și tulburat ca Lucien altădată. Lucien îl văzu cu o plăcere ascunsă pe Giroudeau făcînd cu acesta aceleași glume cu care bătrînul militar se descotorosise și de el înțîia oară ; interesul îl făcea să înțeleagă prea bine acum nevoia acestui șiretlic, care punea stavilă de netrecut între începători și cercul unde pătrundeau doar cei aleși.

— Și așa nu sînt destui bani pentru redactori, îi zise el lui Giroudeau.

— Dacă ați fi mai mulți, fiecare dintre dumneavoastră ar lua mai puțin, răspunse căpitanul. Asta e !

Fostul militar își învîrți bastonul între degete, ieși tușind hrm ! hrm ! ca de obicei, și rămase încremenit văzîndu-l pe Lucien urcîndu-se în mîndra trăsură ce staționa pe bulevard.

— Dumnezeuastră sînteți acum militarii, și noi civilii, îi spuse fostul oștean.

— Pe cuvîntul meu, tinerii ăștia mi se par cei mai de treabă copii din lume, îi zise Lucien Coraliei. Iată-mă ziarist, cu siguranța de a putea cîștiga șase sute de franci pe lună, muncind ca o vită ; însă îmi voi plasa cele două lucrări și voi face și altele, căci prietenii vor avea grijă să aibă succes ! Așa că spun și eu ca tine : „Mină, birjar !“

— O să izbutești, puiule : numai să nu fii tot atît de bun pe cît ești de frumos, căci o să te pierzi. Fii rău cu oamenii, e calea cea mai bună.

Coralie și Lucien se duseră să se plimbe în Bois de Boulogne, unde se întîlniră iar cu marchiza d'Espard, cu doamna de Bargeton și cu baronul du Châtelet. Doamna de Bargeton se uită la Lucien cu un aer seducător ce putea fi luat drept un salut. Camusot comandase cel mai ales prînz din lume. Coralie, știindu-se scăpată de el, se purtă atît de fermecător cu bietul negustor de mătăsuri, încît el nu-și aminti ca, în timpul celor patrușprezece luni ale legăturii lor, s-o fi văzut vreodată așa de încîntătoare, de atrăgătoare.

— Ei, ce mai vorbă, își zise el, rămîn cu ea, *oricum* !

Camusot îi propuse în taină Coraliei o subvenție de șase mii de franci în rentă trecută în cartea-mare, pe care nevastă-sa n-o cunoștea, dacă dînsa voia să-i rămînă metresă, iar el se învoia să închidă ochii asupra legăturii cu Lucien.

— Să-l trădez eu pe îngerul ăsta ?... Păi, uită-te la el, sărmane maimuțoi, și uită-te și la tine ! îi zise ea arătîndu-l pe poet, pe care Camusot îl amețise puțin dîndu-i să bea.

Camusot se hotărî să aștepte ca mizeria să-i redea femeia pe care tot mizeria i-o dăduse.

— Cu alte cuvinte, n-o să fiu decît prietenul tău, spuse el sărutînd-o pe frunte.

Lucien se despărți de Coralie și de Camusot ca să se ducă la Galeriile de Lemn. Ce schimbări adusese în mintea lui inițierea în tainele ziarului ! Se amestecă fără teamă în mulțimea care șerpuia prin galerii, se arată cutezător pentru că avea o amantă, intră la Dauriat ca la el acasă pentru că era ziarist. Găsi acolo multă lume, dădu mîna cu Blondet, cu Nathan, cu Finot, cu toți literații cu care se înfrățise de o săptămînă încoace ; se crezu cineva și își închipui că e mai grozav decît colegii lui ; vinul din care băuse oleacă prea mult îl ajută de minune, fu spiritual și dovedi că se pricepea să urle laolaltă cu lupii. Totuși, Lucien nu culese aprobările tacite — mute sau vorbite — pe care le sperase ; își dădu seama de un început de gelozie la cei de față, nu atît neliniștiți, cît mai ales curioși să afle ce loc avea să ia noul-venit, și cu ce se va alege la împărțeala generală a produselor presei. Numai pe Finot, care găsea în Lucien o mină de exploatat, și pe Lousteau, care credea că are drepturi asupra lui, îi văzu poetul zîmbindu-i. Lousteau, care și începuse să se poarte ca un redactor-șef, ciocăni tare în geamul biroului lui Dauriat.

— O clipă, dragă, îi răspunse editorul ridicînd capul pe deasupra perdelelor verzi și recunoscîndu-l.

Clipa ținu o oră, după care Lucien și Lousteau pătrunseră în sanctuar.

— Ei, te-ai gîndit la afacerea cu prietenul nostru ? întrebă noul redactor-șef.

— Mai încape vorbă ? spuse Dauriat lăsîndu-se pe spate în fotoliu în chip de sultan. Am răsfoit culegerea și am dat-o s-o citească și unui om de gust, care se pricepe, căci eu n-am pretenția asta. Eu, dragă, cumpăr gloria gata făcută, așa după cum englezul ăla cumpără dragostea. Ești la fel de mare poet, pe cît ești de frumos băiat, dragule, îi zise Dauriat. Pe cuvîntul meu de om de treabă, nu de editor (notează !), sonetele dumitale sînt minunate, nu se simte efortul, după cum e și firesc cînd ai inspirație și vervă. În sfîrșit, știi să găsești rima, una din calitățile

școlii noi. Din păcate, *Margaretele* sînt o carte frumoasă, dar nu sînt o afacere bună, iar eu nu mă pot ocupa decît de întreprinderi mari. Cu mîna pe conștiință, nu vreau să-ți cumpăr sonetele, mi-ar fi cu neputință să le „desfac“, și nu oferă destul cîștig ca să mă apuc de cheltuieli pentru a le asigura succesul. De altminteri, nici dumneata n-o să mai faci poezii, cartea dumitale e o carte izolată. Ești tînăr, tinere ! Îmi aduci veșnicul caiet cu primele versuri făcute de toți oamenii de litere cînd ies din liceu, la care toți întii țin, și de care mai tirziu rid. Ia uite la Lousteau, prietenul dumitale, și el trebuie să aibă un poem ascuns în vreun sertar. Ia spune : n-ai și tu un poem în care ai crezut, Lousteau ? întrebă Dauriat uitîndu-se hoștește la Étienne.

— Ehe, cum aș putea altfel să scriu proză ? întrebă Lousteau.

— Ei, vezi ? nici nu-mi spusese pînă acum ; dar amicul nostru cunoaște editurile și afacerile, reluă Dauriat. Pentru mine, chestiunea, zise el alintîndu-l pe Lucien, nu e să știu dacă ești un mare poet ; dumneata ai multe, foarte multe calități ; dacă aș fi la începutul meseriei, aș face greșeala de a te edita. Dar, mai întii de toate, comanditarii și cei care îmi dau astăzi fonduri m-ar înțărca ; le e de ajuns că anul trecut am pierdut douăzeci de mii de franci, nici nu vor să mai audă de poezie, și ei sînt stăpîinii ! Totuși, chestiunea nu e aici. Admit că ești un poet mare, dar o să fii și fecund ? O să faci regulat sonete ? Ajungi la zece volume ? Poți fi dumneata o afacere bună pentru mine ? Ei bine, nu ; dumneata vei fi un prozator delicios ; ai prea mult spirit ca să ți-l strici umblînd după rime. Cînd ai de cîștigat treizeci de mii de franci pe an la ziare, n-o să-i schimbi pe trei mii de franci pe care ți i-ar aduce cu mare greutate stihurile, strofele și celelalte poezioare ale dumitale !

— Dauriat, știi că domnul e la ziar, zise Lousteau.

— Da, răspunse Dauriat, i-am citit articolul ; și, în interesul lui bineînțeles, îi refuz *Margaretele* ! Da, domnul meu, îți voi da mai mult peste șase luni pentru articolele ce ți le voi cere decît pentru poezia dumitale de nevîndut !

— Și gloria ? exclamă Lucien.

Dauriat și Lousteau începură să rîdă.

— Ei, drăcie, zise Lousteau, nu și-a pierdut încă iluziile.

— Gloria, răspunse Dauriat, înseamnă zece ani de stăruință și alternativa unei pierderi sau a unui cîștig de o sută de mii de franci pentru editor. Dacă vei găsi nebuni care să-ți tipărească poeziile, într-un an de acum înainte, vei avea stimă pentru mine aflînd rezultatul întreprinderii lor.

— Aveți manuscrisul aici ? întrebă rece Lucien.

— Poftim, prietene, răspunse Dauriat, care se îndulcise mult față de poet.

Lucien luă sulul fără să se uite în ce stare se află sfoara, într-atîta avea Dauriat aerul să fi citit *Margaretele*. Ieși cu Lousteau fără să se arate nici abătut, nici nemulțumit. Dauriat îi însoți pe cei doi prieteni în prăvălie vorbindu-le de ziarul lui și de al lui Lousteau. Lucien se juca neatent cu manuscrisul.

— Crezi că Dauriat ți-a citit sonetele, sau că a pus pe cineva să le citească ? îi șopti Étienne la ureche.

— Da, zise Lucien.

— Uită-te la sigiliu !

Lucien găsi cerneala și sfoara în deplină unire.

— Ce sonet vi s-a părut mai deosebit ? îl întrebă Lucien pe editor îngălbenindu-se de mînie și de furie.

— Toate sînt deosebite, prietene, răspunse Dauriat, dar acela despre margaretă e minunat, se termină atît de fin, de delicat. Acolo, am ghicit ce succes trebuie să aibă proza dumitale. De aceea te-am și recomandat fără întîrziere lui Finot. Fă-ne articole, și ți le vom plăti bine. Vezi dumeata, e frumos să visezi la glorie, dar nu uita să calci și

pe pământ, și primește tot ce ți se oferă. Cînd vei fi bogat, o să faci și versuri.

Poetul ieși brusc în galerie ca să nu izbucnească, prea era furios !

— Ehei, băiete, îi zise Lousteau care veni după el, stai domol. Ia oamenii așa cum sînt : mediocri. Vrei să-ți iei revanșa ?

— Cu orice preț, făcu poetul.

— Uite un exemplar din cartea lui Nathan pe care mi l-a dat chiar acum Dauriat ; ediția a doua apare mîine, recitește-o și arde-i un articol care să-l facă praf. Félicien Vernou nu-l poate suferi pe Nathan, pentru că succesul acestuia, după părerea lui, amenință succesul viitoareii lui cărți. Una din maniile acestor oameni mărunți e să creadă că, sub soare, nu-i loc pentru două succese. Așa că o să-ți publice numaidecît articolul în ziarul mare la care lucrează.

— Dar ce să spui împotriva acestei cărți ? E frumoasă ! exclamă Lucien.

— Hei, dragul meu, învață-ți meseria, zise rîzînd Lousteau. Cartea, de-ar fi ea și o capodoperă, trebuie să devină sub pana ta o prostie de nedescris, o operă pri-mejdioasă și nesănătoasă.

— Dar cum ?

— Schimbîndu-i frumusețile în defecte.

— Nu sînt în stare de o asemenea scamatorie.

— Dragul meu, un ziarist e un acrobat, trebuie să te obișnuiești cu neajunsurile noii tale profesiuni. Uite, sînt bun cu tine, iată ce trebuie să faci în asemenea împrejurare. Atenție, tinere ! Începi spunînd că opera e frumoasă, și n-ai decît să scrii ceea ce gîndești. Publicul o să-și zică : „Criticul acesta vorbește fără gelozie, o să fie imparțial“. Din clipa aceea, publicul îți va lua critica drept conștiințioasă. După ce ai cucerit stima cititorului, îți vei arăta părerea de rău că trebuie să te ridici contra

sistemului în care astfel de cărți vor tiri literatura franceză. „Franța, vei zice, nu conduce ea oare inteligența lumii întregi? Până astăzi, din secol în secol, scriitorii francezi mențineau Europa pe calea analizei, a cercetării filozofice, prin autoritatea stilului și prin forma originală ce o dădeau ideilor.“ Aici, strecuri pentru burghezi un elogiu lui Voltaire, lui Rousseau, Diderot, Montesquieu, Buffon¹. Explici apoi cât de necruțătoare e limba în Franța și dovedești că e un lustru așternut peste cugutare. Lansezi niște axiome, ca de pildă: „Un scriitor mare în Franța e totdeauna și un om mare, limba îl silește să gândească totdeauna; nu tot așa se întâmplă în celelalte țări“ etc. Îți vei demonstra cele susținute comparând pe Rabener, un moralist satiric german, cu La Bruyère². Nimic nu-l impune pe critic în ochii publicului mai mult decât citarea unui autor străin necunoscut. Cu Kant și-a făcut Cousin³ cariera. Ajuns aici, arunci cuvântul care rezumă și explică în fața proștilor sistemul oamenilor noștri de geniu din secolul trecut, numind literatura lor o *literatură de idei*. Înarmat cu această formulă, începi să izbești cu toți morții iluștri în capul autorilor în viață. Explici atunci că, în epoca noastră, se naște o nouă literatură în care se abuzează de dialog (cea mai facilă dintre formele literare), și de descrieri ce te scutesc de a gândi. Pui față în față romanele lui Voltaire, Diderot, Sterne, Le Sage, atât de sbstanțiale, de tăioase, și romanul modern în care totul se traduce prin imagini, și pe

¹ Iluminisții din secolul al XVIII-lea, care pregătiseră ideologic revoluția din 1789—1794, nu erau, firește, admirați de aristocrați.

² Gottlieb-Wilhelm Rabener (1714—1771), ale cărui satire i-au adus faimă în vremea sa, fără a avea însă valoarea universală a *Caracterelor* moralistului francez La Bruyère (1645—1696).

³ Filozoful francez Victor Cousin (1792—1867) a profesat un fel de eclecticism filozofic, în care, totuși, categoria „rațiunea pură“ a lui Kant ocupa rolul principal; în felul acesta, Kant a fost făcut cunoscut în Franța.

care Walter Scott l-a *dramatizat* prea mult. Într-un astfel de gen, nu are merit decît inventatorul. „Romanul de felul celor ale lui Walter Scott e un gen și nu un sistem“, vei spune. Trebuie să faci praf acest gen nenorocit în care ideile slăbesc și se împuținează, gen la îndemîna oricărei minți, gen în care oricine poate ajunge ușor autor, gen pe care îl vei numi în cele din urmă *literatură de imagini*. Te întorci cu argumentația asta asupra lui Nathan, strivindu-l sub ea, și demonstrînd că e un imitator care n-are decît aparența unui talent. Stilul cel mare al secolului al XVIII-lea, concis, reținut, îi lipsește cărții lui ; vei dovedi că autorul a înlocuit sentimentele cu evenimente. Mișcarea nu înseamnă viața, tabloul nu înseamnă idee ! Viră sentințe de-astea, publicul le repetă. Cu tot meritul operei, ea îți apare atunci fatală și primejdioasă, pentru că deschide gloatei porțile templului Gloriei, iar în depărtare vei lăsa să se zărească o armată întregă de mici autori grăbiți să imite această formă atît de ușoară. Aici, poți să te jeluiești de decadența gustului și să strecuri elogiul domnilor Étienne, Jouy, Tissot, Grosse, Duval, Jay, Benjamin Constant, Aignan, Baour-Lormian, Villemain, corifeii partidului liberal napoleonian, care protejează ziarul lui Vernou. Înfățișează falanga asta glorioasă rezistînd năvălirii romanticilor, apărînd ideea și stilul împotriva imaginii și vorbăriei, continuînd școala voltairiană și împotrivindu-se școlii engleze și germane, precum cei șaptesprezece oratori de stînga luptă pentru națiune împotriva ultraregaliștilor de dreapta. La adăpostul acestor nume respectate de marea majoritate a francezilor, care vor ține totdeauna cu opoziția de stînga, poți să-l zdrobești pe Nathan împreună cu cartea lui care, deși cuprinde mari frumuseți, totuși înscăunează în Franța o literatură lipsită de idei. Din clipa asta nu mai e în cauză Nathan și cartea lui, ci gloria Franței, înțelegi ? Datoria condeielor cinstite și curajoase e să se împotrivească din toate puterile acestor importuri

străine. Aici linguşeşte cititorul. După tine, Franţa e destul de şireată ca să nu se lase păcălită. Dacă editorul, prin mijloace de care nu vrei să te ocupi, a reuşit la început să asigure succesul cărţii, publicul adevărat şi-a dat repede seama de răul pricinuit de cei cinci sute de naivi care i-au cumpărat cartea. Mai spui apoi că, după ce a avut norocul să vîndă o ediţie din această carte, editorul se arată foarte cutezător mai scoţînd încă una, şi îţi arăţi regretul că un editor atît de îndeminatic cunoaşte atît de puţin simţămintele ţării. Asta e, în mare, cuprinsul articolului. Toarnă spirit şi oţet peste raţionamentele astea, şi Dauriat o să se dea de ceasul morţii. Dar nu uita să sfîrşeşti avînd aerul că deplingi la Nathan greşeala unui om căruia, dacă părăseşte calea asta, literatura contemporană îi va datora multe opere frumoase.

Lucien rămăsese încremenit ascultîndu-l pe Lousteau: unul cite unul îi cădeau vălurile de pe ochi, descoperea adevăruri literare pe care nici nu le bănuise.

— Tot ce-mi spui tu e drept şi adevărat ! exclamă el.

— Păi, altfel, parcă ai putea să ataci cartea lui Nathan ? zise Lousteau. Ți-am arătat, micule, o primă formă de articol folosit pentru dărîmarea unei lucrări. Asta-i tirnăcopul criticului. Dar mai sînt şi alte formule ! O să le înveţi cu vremea. Cînd vei fi neapărat silit să vorbeşti de un om care nu ți-e pe plac (uneori proprietarul, redactorul-şef al unui ziar, sînt şi ei obligaţi de alţii), vei desfăşura negaţiile a ceea ce numim noi articolul de fond. Pui în fruntea articolului titlul cărţii de care ți se cere să vorbeşti ; începi cu consideraţii generale, în care poţi să te ocupi pînă şi de greci şi de romani, apoi spui la sfîrşit : „Consideraţiile acestea ne aduc la cartea domnului cutare, care va face obiectul unui al doilea articol“. Iar al doilea articol nu apare niciodată. Înăbuşi astfel cartea între două promisiuni. Aici, nu faci un articol împotriva lui Nathan, ci împotriva lui Dauriat ; trebuie să

știi să dai cu tirnăcopul. Dintr-o carte frumoasă nu dărimă nimic, pe cînd într-o carte proastă, tirnăcopul pătrunde pînă la fund; în primul caz, nu îl lovește decît pe editor, iar în al doilea, îi face un serviciu publicului. Formele astea de critică literară se întrebuintează și în critica politică.

Lecția crudă a lui Étienne deschidea compartimente noi în imaginația lui Lucien, care înțeluse de minune merseria.

— Hai la ziar, zise Lousteau, să ne întîlnim cu prietenii și să punem la cale un atac energic împotriva lui Nathan. O să le placă, ai să vezi.

Ajunși în strada Saint-Fiacre, suiră împreună la mansarda unde se făcea ziarul și Lucien fu mirat, dar și încîntat, văzînd bucuria cu care ceilalți căzură de acord să dărîme cartea lui Nathan. Hector Merlin luă un petec de hîrtie și scrise rîndurile următoare, pe care se duse să le dea la ziarul său :

Se anunță o a doua ediție a cărții domnului Nathan. Dorisem să păstrăm tăcere asupra acestei lucrări, însă această aparență de succes ne silește să publicăm un articol, nu atît asupra operei, cît asupra tendinței tinerei literaturi.

În fruntea glumelor pentru numărul de a doua zi, Lousteau puse fraza următoare :

Editorul Dauriat publică o a doua ediție din cartea domnului Nathan. Oare dînsul nu cunoaște adagiul juridic : NON BIS IN IDEM¹ ? Cîste curajului sortit zădărniceii !

Cuvintele lui Étienne fuseseră ca o făclie luminoasă pentru Lucien, căruia dorința de a se răzbuna pe Dauriat

¹ Sensul acestui adagiu juridic latin este : nu poți fi judecat de două ori pentru același delict.

ii țină loc de conștiință și de inspirație. În trei zile, în timpul cărora nu ieși din camera Coraliei, unde lucra la gura sobei, servit de Bérénice, și mîngîiat în clipele lui de oboseală de către atenta și tăcuta Coralie, Lucien duse la bun sfîrșit un articol critic, de vreo trei coloane, în care se ridicase pînă la o înălțime surprinzătoare. Dădu fuga la ziar, era nouă seara ; îi găsi pe redactori și le citi ceea ce scrisese. Fu ascultat cu seriozitate. Félicien nu scoase o vorbă, luă manuscrisul și porni buzna pe scări.

— Ce l-a apucat ? exclamă Lucien.

— Îți duce articolul la tipografie ! zise Hector Merlin : e o capodoperă în care nu-i nici o vorbă de scos și nici un rînd de adăugat.

— E de ajuns să-ți arate omul drumul ! spuse Lousteau.

— Aș vrea să văd mutra lui Nathan cînd o să citească asta mîine, zise un alt redactor pe chipul căruia strălucia o mulțumire deplină.

— Trebuie să fim prieteni cu dumneata, spuse Hector Merlin.

— Va să zică e bine ? întrebă repede Lucien.

— Blondet și Vignon or să se îmbolnăvească, zise Lousteau.

— Am mai adus, reluă Lucien, un mic articol pe care l-am făcut pentru voi cei de aici, și, în caz de succes, pot să vă dau o serie de compoziții asemănătoare.

— Citește-ni-l, zise Lousteau.

Lucien le citi atunci unul din articolele spumoase care făcuseră faima fițiucii aceleia, și în care, în două coloane, zugrăvea un mic detaliu din viața pariziană, o figură, un tip, un eveniment obișnuit, sau cîteva ciudățenii. Articolul de probă, intitulat *Trecătorii din Paris*, era scris în acea manieră nouă și originală în care gîndirea rezultă din ciocnirea cuvintelor, în care zăngănitul adverbilor și adjectivelor trezea atenția. Articolul era tot atît

de deosebit de articolul grav și profund asupra lui Nathan, pe cit se deosebesc *Scrisorile persane* de *Spiritul legilor*¹.

— Te-ai născut ziarist, îi spuse Lousteau. Asta „întră” mine : mai fă din astea câte vrei.

— Ei, știți, zise Merlin, Dauriat e furios de cele două ghiulele îndreptate contra tarabei lui. Vin de la el ; tuna și fulgera, -era pornit împotriva lui Finot, care îi răspundea că ți-a vîndut ție ziarul. L-am luat deoparte și i-am șoptit la ureche : „*Margaretele* or să te coste scump ! Îți vine un om de talent, și dumneata îl trimiți la plimbare, cînd noi îl primim cu brațele deschise !”

— Dauriat o să rămînă trăsnit cînd o vedea articolul pe care l-am ascultat noi acuma, îi spuse Lousteau lui Lucien. Vezi, puștiule, ce înseamnă un ziar ? Poftim, răzbunarea ta a pornit la drum ! Baronul Châtelet a venit azi-dimineață să-ți ceară adresa ; publicasem un articol sîngeros în contra lui. Fostul fante e slab de inger, e desperat. N-ai citit jurnalul ? Articolul e nostim. Uite : *Înmormîntarea Cocosîrcului jeliț de Scoică*. În lume, doamnei de Bargeton nu i se mai zice decît *Scoica*, iar pe Châtelet nu-l mai scot din *baronul Cocosîrc*.

— Lucien luă ziarul și nu-și mai putu ține risul citind mica bijuterie de spirit datorită lui Vernou.

— Or să capituleze, zise Hector Merlin.

Lucien luă parte cu vervă la cîteva din glumele și înțepăturile cu care se încheia numărul ziarului, pălăvrăgind și fumînd, povestindu-și unii altora întîmplările din timpul zilei, metehnele camarazilor sau cîte un nou amănunt despre caracterul lor. Conversația, nespus de spiritală, de ironică, de răutăcioasă, îi îngădui lui Lucien să mai afle unele năravuri și nume literare.

¹ Cele două opere ale lui Montesquieu se deosebesc, în adevăr, mult : *Scrisorile persane* (1721) sînt o satiră spirituală la adresa moravurilor de la începutul secolului al XVIII-lea, pe cînd *Spiritul legilor* (1748) este o lucrare filozofică, istorică și juridică.

— Cit timp se culege ziarul, zise Lousteau, dau o raită cu tine, ca să te prezint pe la toți controlorii și prin toate culisele teatrelor în care ai intrarea liberă; pe urmă mergem să le vedem pe Florine și pe Coralie la Panorama-Dramatique, ne vom *zbenoui* cu ele în cabinele lor.

Amîndoi deci, braț la braț, umblară din teatru în teatru, Lucien fiind înscăunat ca redactor, complimentat de directori, privit cu atenție de actrițe, care aflaseră toate de importanța ce le-o dăduse un singur articol de al lui Coraliei și Florinei, angajate, una la Gymnase cu douăsprezece mii de franci pe an, iar cealaltă cu opt mii de franci la Panorama. Toate acestea erau tot atîtea plocneli în fața lui Lucien, care îl făcură să crească în proprii săi ochi și îi dădură puțința să-și măsoare puterea. La unsprezece, cei doi prieteni ajunseră la Panorama-Dramatique, unde Lucien se simți în largul lui, ceea ce îi impresionă pe toți. Era și Nathan acolo. Acesta îi întinse mîna lui Lucien, care o luă și o strînse.

— Ei, care va să zică, domnișorilor, zise el uitîndu-se la Lucien și la Lousteau, vreți să mă îngropați ?

— Așteaptă pînă mîine, iubitele, și o să vezi cum te-a zgîlțit Lucien ! Pe cuvîntul meu, o să-ți placă și ție. Cînd critica e atît de serioasă, o carte n-are decît de cîștigat.

Lucien se înroșise de rușine.

— Vorbește rău de mine ? întrebă Nathan.

— Vorbește grav, zise Lousteau.

— Prin urmare, n-o să-mi facă nici un rău ? reluă Nathan. Hector Merlin zicea în foaier la Vaudeville că m-ați „turtit“.

— Lasă-l pe el să spună ce vrea, și dumneata așteaptă, exclamă Lucien, ștergînd-o în cabina Coraliei, pe urmele actriței, care tocmai ieșea din scenă în costumul ei atrăgător.

A doua zi, pe cînd Lucien prinzea la Coralie, auzi o cabrioletă al cărui zgomot în strada puțin umblată vestea o trăsură elegantă, iar mersul lin al calului și felul său de a se opri scurt trădau rasa pură. De la fereastră, Lucien zări într-adevăr falnicul cal englezesc al lui Dauriat, și pe Dauriat în persoană, care îi trecea groomului hățurile înainte de a se da jos.

— E editorul, strigă Lucien.

— Spune-i să aștepte, îi zise numaidecît Coralie Bérénice.

Lucien zîmbi entuziasmat de prezența de spirit a fetei ce se identifica atît de bine cu interesele lui și se întoarce ca s-o îmbrățișeze din toată inima. Graba editorului obraznic, subita umilință a acestui rege al șarlatanilor țineau de niște împrejurări aproape pe deplin uitate azi, într-atît de total s-a schimbat în ultimii cincisprezece ani comerțul de editură. De la 1816 pînă la 1827, epocă în care cabinetele literare, înființate la început numai pentru citirea ziarelor, începură să dea de citit și cărțile noi în schimbul unei sume de bani, și în care înăsprirea legilor fiscale aplicate presei periodice făcu să se inventeze anunțurile, editura nu avea alte mijloace de publicitate decît articolele inserate fie la rubrica specială, fie în corpul ziarului. Pînă în 1822, jurnalele franțuzești apăreau pe niște foi de dimensiuni atît de mici, încît ziarele cele mari de pe atunci abia dacă depășeau dimensiunile gazetelor mici de astăzi. Ca să se împotrivească tiraniei jurnalelor, Dauriat și Ladvoat, cei dintîi, inventară afișele cu care captară atenția Parisului, folosind litere fanteziste, culori bizare, desene, iar mai tîrziu litografii, ce făcură din afiș un poem pentru ochi și ades o dezamăgire pentru punga clienților. Afișele ajunseră atît de originale, încît unul din acei maniaci numiți colecționari poseda cîte un exemplar din fiecare afiș parizian. Acest mijloc de anunț, la început restrîns la vitrinele prăvăliilor și la tarabele de pe bulevard,

iar mai apoi răspîndit în toată Franța, fu părăsit și înlocuit cu anunțul. Totuși, afișul, care izbește încă privirea chiar și atunci cînd anunțul și adeseori și opera sînt uitate, va dăinui, mai ales după ce s-a găsit mijlocul de a-l lipi pe ziduri. Anunțul, la îndemîna oricui dacă dă bani, și care a transformat pagina a patra a ziarelor într-un ogor foarte rodnic pentru fisc ca și pentru speculanți, se născu sub rigorile impozitelor, ale poștei și ale cauțiunilor. Aceste restricții, inventate sub guvernul domnului de Villèle¹, și care pe atunci ar fi putut ucide ziaarele vulgarizîndu-le, crează dimpotrivă un fel de privilegii, făcînd aproape imposibilă înființarea unui ziar nou. În 1821, ziaarele aveau deci drept de viață și de moarte asupra produselor intelectuale și asupra întreprinderilor de editură. Un anunț de cîteva rînduri, inserat la rubrica faptelor diverse din Paris, se plătea îngrozitor de scump. Intrigile se înmulțiseră pînă într-atît ziua în sînul birourilor de redacție, și seara pe cîmpul de bătălie al tipografiilor, la vremea cînd *punerea în pagină* hotăra dacă articolul cutare „intră” sau nu, încît casele puternice de editură aveau în solda lor pe cîte un om de litere care redacta acele articolașe ce trebuiau să cuprindă multe idei în puține cuvinte. Acești ziariști necunoscuți, plătiți numai după publicare, stăteau deseori toată noaptea la tipografie ca să vadă puse sub presă fie marile articole obținute Dumnezeu știe cum!, fie cele cîteva rînduri ce căpătaseră mai apoi numele de *reclame*. Astăzi, moravurile literaturii și ale editurii s-au schimbat atî de mult, încît multora li s-ar părea povești imensele strădanii, ispitirile, lașitățile, intrigile pe care nevoia de a obține aceste *reclame* le impunea editorilor, autorilor, ucenicilor gloriei, tuturor ocașilor osîndiți la succes pe viață. Mese, lingușeli, daruri, totul era pus în mișcare pentru cucerirea ziariști-

¹ De Villèle a devenit șeful guvernului la 14 decembrie 1821.

lor. Anecdota următoare va explica, mai bine decît orice altă explicație, strînsa alianță dintre critică și edituri :

Un om de înaltă ținută și care visa să ajungă om de stat, pe vremea aceea încă tînăr, galant și redactor la un mare ziar, deveni favoritul unei faimoase case de editură. Într-o zi de duminică, la țară, unde bogatul editor îi sâr-bătorea pe principalii redactori ai ziarelor, stăpîna casei, pe atunci tînără și frumoasă, îl luă cu dînsa prin parc pe ilustrul scriitor. Șeful funcționarilor editurii, un neamț rece, grav și ordonat, care nu se gîdea decît la negustorie, se plimba la braț cu un foiletonist, discutînd despre o afacere asupra căreia îi cerea părerea ; discuția îi duse afară din parc, pînă la o pădurice. Într-un desîș, neamțul vede ceva ce seamănă cu stăpîna, își ia lornionul, îi face semn tînărului redactor să tacă și să se depărteze, apoi se înapoiază și el în vîrfurile picioarelor.

— Ce-ai văzut ? îl întrebă ziaristul.

— Mai nimic, răspunse el. Articolul nostru cel mai e „întră”. Mîine vom avea cel puțin trei coloane în *Débats*.

Un alt fapt va lămuri această putere a articolelor :

O carte de Chateaubriand¹, despre ultimul Stuart, zăcea într-o magazie în stare de *privighetoare*. Un singur articol scris de un tînăr în *Journal des Débats* făcu să se vîndă cartea într-o săptămînă.

Pe vremea aceea, cînd, pentru a citi o carte, trebuia s-o cumperi și nu s-o închiriezi, se vindeau pînă la zece mii de exemplare din unele lucrări liberale, mult lăudate de toate ziarele opoziției ; dar e adevărat că încă nu apăruse clandestinitatea editorială din Belgia. Atacurile pregătitoare ale prietenilor lui Lucien, precum și articolul său, aveau darul de a opri vînzarea cărții lui Nathan. Acesta nu era lovit decît în amorul propriu, n-avea nimic de pierdut, deoarece fusese plătit dinainte ; Dauriat, însă,

¹ E vorba de studiul istoric *Cei patru Stuarti*, publicat puțin înainte de revoluția din 1830.

putea pierde treizeci de mii de franci. Într-adevăr, comerțul editurii zisă de *noutăți* se rezumă la această teoremă comercială : un sul de hîrtie albă face cincisprezece franci, tipărită face — după cum are sau nu succes — ori cinci franci ori trei sute. Un articol pentru sau contra, pe vremea aceea, hotăra ades această chestiune financiară. Dauriat, care avea cinci sute de suluri de vîndut, alerga deci într-un suflet ca să capituleze în fața lui Lucien. Din sultan, editorul ajungea sclav. După ce așteptă cîtva timp mormăind, făcînd cît mai mult zgomot și tocmindu-se cu Bérénice, fu primit să vorbească cu Lucien. Editorul trufaș luă aerul surizător al curtenilor cînd intră la curte, dar amestecat cu îngîmfare și bonomie.

— Nu vă deranjați, dragii mei ! zise el. Ce drăguțe turturele ! Parcă ați fi doi porumbei ! Și cînd te gîndești, domnișoară, că omul ăsta, care seamănă cu o fată, e un tigrău cu gheare de oțel ce-ți sfîșie o reputație cum îți sfîșie pesemne dumitale capoatele, cînd întîrzi să le scoți !

Și începu să rîdă fără să-și isprăvească gluma.

— Puiule, continuă el, așezîndu-se lîngă Lucien... Domnișoară, eu sînt Dauriat, zise el întrerupîndu-se.

Editorul socoti că e bine să-și zvîrle pe neașteptate numele, pîrîndu-i-se că nu e destul de frumos primit de către Coralie.

— Domnule, ați luat prînzul ? Nu vreți să mîncăți cu noi ? întrebă actrița.

— De ce nu ? O să stăm mai bine de vorbă la masă, răspunse Dauriat. De altfel, acceptînd invitația dumneavoastră, capăt și eu dreptul de a vă pofti într-o seară la masă împreună cu prietenul meu Lucien, căci de aci înainte trebuie să fim prieteni ca mîna cu mînușa.

— Bérénice ! adu stridii, lămîi, unt proaspăt și șampanie, zise Coralie.

— Ai prea mult spirit ca să nu știi ce vînt m-aduce, spuse Dauriat uitîndu-se la Lucien.

— Vii să-mi cumperi sonetele ?

— Intocmai, răspunse Dauriat. Dar mai întâi să depunem fiecare armele.

Scoase din buzunar un portofel elegant, luă trei hirtii de o mie de franci, le puse pe o farfurie și i le oferî lui Lucien cu un gest curtenitor spunîndu-i :

— Domnul e mulțumit ?

— Da, zise poetul, năpădit de o fericire necunoscută la vederea acelei sume nesperate.

Abia se putea abține, dar îi venea să cînte, să sară, să creadă în lampa fermecată, în povești : credea în sfîrșit în geniul lui.

— Prin urmare *Margaretele* îmi aparțin, zise editorul ; dar mai atacî cumva vreo publicație de a mea ?

— *Margaretele* îți aparțin ; dar nu-mi pot angaja pana, care aparține prietenilor mei, după cum a lor îmi aparține mie.

— Dar, mă rog, acum ești unul din scriitori mei. Toți scriitorii mei sînt prieteni cu mină. Așa că n-o să-mi strici afacerile fără să mă înștiințezi de atacuri spre a le preveni.

— De acord.

-- Să bem pentru gloria dumitale ! zise Dauriat ridîcînd paharul.

— Am impresia că nu mi-ai citit *Margaretele*, spuse Lucien.

Dauriat nu-și pierdu cumpătul.

— Dragul meu, a cumpăra *Margaretele* fără a le cunoaște e cea mai mare măgulire ce și-o poate îngădui editorul față de autor. În șase luni, vei fi un mare poet ; ți se vor publica articolele, pentru că au și început să se teamă de dumneata, iar eu voi vinde cu multă ușurință cartea. Sînt și astăzi același negustor, ca și acum patru zile. Nu eu m-am schimbat, ci dumneata : săptămîna trecută, sonetele dumitale erau pentru mine niște maculatură ; as-

tăzi, poziția dumatăle le-a preschimbat în niște poeme de succes ca *Messenienele*.

— Ei, atunci, zise Lucien, pe care plăcerea sultanică de a avea o amantă frumoasă, precum și siguranța succesului îl făceau batjocoritor și nițeluș obraznic, dacă nu mi-ai citit sonetele, măcar mi-ai citit articolul.

— Desigur, prietene, altfel cum aș fi venit atât de iute? Din păcate, e foarte frumos articolul acela îngrozitor. O! ai un mare talent, dragul meu. Ascultă-mă pe mine, profită de vogă, zise el făcînd pe omul cumsecade, ca să ascundă adîncă impertinență a celor spuse. Dar ziarul l-ai primit, l-ai citit?

— Nu încă, spuse Lucien, cu toate că e prima oară cînd public o bucată mare în proză; însă Hector mi l-o fi trimis acasă, în strada Charlot.

— Poftim, citește !... zise Dauriat cu gestul lui Talma în *Manlius*.

Lucien luă foaia tipărită, pe care Coralie i-o smulse.

— Mie îmi aparține virginitatea penei tale, așa ne-a fost vorba, zise ea rîzînd.

Dauriat fu nemaipomenit de lingușitor și curtenitor; se temea de Lucien și de aceea îl pofti împreună cu Coralie la o masă mare pe care o dădea ziariștilor către sfîrșitul săptămîinii. Luă cu el manuscrisul *Margaretelor* spunîndu-i poetului, acum prietenul lui, să treacă pe la Galeriile de Lemn cînd va dori, ca să semneze contractul care era gata. Credincios purtării regești cu care încerca să se impună oamenilor superficiali, și ca să facă mai curînd pe Mecena decît pe editorul, lăsă cei trei mii de franci fără să primească recipisa ce voia să i-o dea Lucien și plecă sărutînd mîna Coraliei.

— Ei, dragule, cite *cearceafuri* de-astea ai fi văzut tu, dacă rămînei în odăița din strada Cluny, ciugulind prin hîrtoagele Bibliotecii Sfînta Genoveva? îl întrebă Coralie pe Lucien, care îi povestise toată viața lui de pînă atunci;

zău așa ! prietenii tăi din strada des Quatre-Vents mi se pare că sînt niște gugumani.

Frații lui din censa erau niște gugumani. Și Lucien ascultă aceste vorbe rîzînd ! Își citise articolul tipărit, gustase bucuria de nespus a autorilor ce se vād publicați, înțîia plăcere a amorului propriu care nu mîngîie spiritul decît o singură dată în viață. Citindu-și și recitindu-și articolul, îi simțea mai bine importanța. Tipărirea este pentru manuscrise ceea ce e teatrul pentru femei, pune în lumină și frumusețile și defectele ; ucide după cum dă și viață ; o greșeală îți sare în ochi tot atît de ușor ca și ideile frumoase. Lucien, îmbătut, nu se mai gîndea la Nathan. Nathan fusese trambulina ; înota în fericire, se vedea bogat. Pentru copilul, care altădată cobora modest scările parcului Beaulieu din Angoulême întorcîndu-se în Houmeau, pînă la chichineața lui Postel, unde toată familia trăia cu o mie două sute de franci pe an, suma adusă de Dauriat i se părea o comoară. O amintire, încă vie, dar pe care plăcerile continue ale vieții pariziene aveau s-o stingă, îl mîna cu gîndul în piața du Mûrier. Își aduse aminte de frumoasa, de nobila-i soră Ève, de David, de biată maică-sa. Numai decît o trimise pe Bérénice să schimbe o hîrtie, și, între timp, scrise o scrisorică familiei ; apoi o zori pe Bérénice la poștă, temîndu-se că nu va mai putea dacă întîrzie să-i trimită mamei cei cinci sute de franci ce-i datora. În ochii lui, ai Coraliei, înapoierea banilor primiți de acasă apărea ca o faptă bună. Actrița îl îmbrățișă pe Lucien, îl socoti un model de fiu și de frate, îl copleși cu mîngîieri, căci asemenea fapte le încîntă pe aceste fete de treabă, care se înduioșează ușor.

— Avem acuma, pentru masa de seară, invitații pe toată săptămîna, o să ne ținem numai de petreceri, ai lucrat destul, slavă Domnului !

Coralie, ca orice femeie ce voia să se bucure de frumusețea unui bărbat pe care toate celelalte aveau să i-l rivnască, îl duse iar la Staub, socotind că nu-i încă des-

tul de bine îmbrăcat. De acolo, cei doi îndrăgostiți făcură o plimbare prin Bois de Boulogne și se întoarseră să ia masa la doamna du Val-Noble, unde Lucien îi găsi pe Rastignac, Bixiou, des Lupeaulx, Finot, Blondet, Vignon, pe baronul de Nucingen, Baudenord, Philippe Bridau, pe Conti, marele muzicant, toată lumea de artiști, de speculanți, de oameni ce vor să trăiască din mari emoții în locul muncii înălțătoare și care îl primiră cu toții pe Lucien cum nu se poate mai bine. Lucien, sigur de sine, își risipi tot spiritul de parcă nu și-l vindea pe bani, și fu proclamat *om tare*, elogiu la modă pe atunci între acești semiprieteni.

— A ! o să vedem noi ce „are în burtă“, zise Théodore Gaillard unuia din poeții protejați de curte, care plănuia să scoată un mic ziar regalist, numit mai târziu *Deșteptarea*.

După-masă, cei doi ziariști își însoțiră iubitele la Operă, unde Merlin avea o lojă și unde se duse toată lumea. În felul acesta, Lucien reapăru triumfător acolo unde, cu câteva luni în urmă, se prăbușise atît de jalnic. Se arătă în foaier la brațul lui Blondet și al lui Merlin, privindu-i în față pe acei *dandy* care altădată îl trataseră cu dispreț. Pe Châtelet îl ținea sub călcii. De Marsay, Vandenesse, Manerville, arbitrii eleganței din acea vreme, schimbară atunci cîteva priviri obraznice cu el. Desigur că fusese vorba despre frumosul și elegantul Lucien în loja doamnei d'Espard, unde Rastignac făcu o vizită lungă, deoarece marchiza și doamna de Bargeton o priviră lung prin lornion pe Coralie. Oare Lucien stîrnea vreo părere de rău în inima doamnei de Bargeton ? Gîndul acesta îl munci pe poet ; văzînd-o pe Corina Angoulême-ului, o poftă de răzbunare îi frămîntă inima, ca în ziua cînd această femeie și cu vara ei îi arătaseră disprețul lor pe Champs Elysées.

— Ți-ai adus din provincie vreun talisman, cînd ai venit aici ? îl întrebă Blondet pe Lucien intrînd, peste ci-

teva zile, pe la unsprezece, în casă la Lucien, care nu se sculase încă. Frumusețea lui, îi spuse el Coraliei arătându-i-l pe Lucien și sărutînd-o pe frunte, face ravagii de sus și pînă jos peste tot. Am venit să te rechiziționez, dragul meu, zise el strîngînd mîna poetului ; ieri, la teatrul des Italiens, contesa de Montcornet a dorit să te cunoască acasă la dînsa. Cred că n-o să refuzi o femeie fermecătoare, tînără, și la care vei găsi elita lumii bine ?

— Dacă Lucien e drăguț, spuse Coralie, n-o să se ducă la contesa dumitale. Ce-i trebuie lui să se fiție prin lumea bună ? S-ar plictisi.

— Vrei să-l ții numai pentru dumneata ? întrebă Blondet. Ești geloasă pe femeile cumsecade ?

— Da, exclamă Coralie, sînt mai rele decît noi.

— De unde știi, pisicuțo ? întrebă Blondet.

— De la bărbații lor, răspunse ea. Uîți că am trăit șase luni cu de Marsay.

— Crezi, draga mea, spuse Blondet, că ții eu neapărat să-l introduc în casa doamnei de Montcornet pe un bărbat frumos ca al tău ? Dacă nu vrei, să zicem că n-am spus nimic. Dar cred că nu prea e vorba de vreo femeie, ci mai curînd de a se obține pace și îndurare de la Lucien în ceea ce-l privește pe un nenorocit, luat mereu în târbacă de ziarul lui. Baronul Châtelet face prostia să ia articolele în serios. Marchiza d'Espard, doamna de Bargeton și salonul contesei de Montcornet se interesează de Cocostirc, iar eu am făgăduit s-o împac pe Laura cu Petrarca, pe doamna de Bargeton cu Lucien.

— Aha ! exclamă Lucien, simțind deodată în vine năvălindu-i un singe mai proaspăt, precum și îmbătătoarea plăcere a răzbunării împlinite, le-am pus piciorul pe grumaz ! Mă faci să-mi iubesc nebunește pana, prietenii, năprasnica putere a presei. N-am făcut încă nici un articol despre Scoică și Cocostirc. O să viu, dragul meu, zise el luîndu-l pe Blondet de mijloc ; da, o să viu, însă numai

atunci cînd perechea va simți greutatea acestui lucru atît de ușor !

Apucă pana cu care scrisese articolul despre Nathan și o ridică în aer.

— Miine, le dau cu două coloane în cap. Pe urmă, o să vedem. Să nu-ți faci inimă rea, Coralie ; nu e vorba de dragoste, ci de răzbunare, și o vreau deplină.

— Așa om mai zic și eu ! exclamă Blondet. Dacă ai ști, Lucien, ce rar găsești o izbucnire ca asta în lumea blazată a Parisului, te-ai putea prețui. Ai să fii un tartor și jumătate, zise el slujindu-se de o expresie cam tare, ești pe calea care duce la putere.

— Va ajunge, zise Coralie.

— Păi, a și ajuns destul de departe în șase săptămîni.

— Și, dacă pentru a ajunge sus de tot, i-ar sta în cale un cadavru, poate să-și facă o treaptă din trupul Coraliei.

— Vă iubiți ca pe timpul vîrstei de aur, spuse Blondet. Felicitările mele pentru articol, reluă el uitîndu-se la Lucien ; e plin de lucruri noi. Iată-te consacrat maestru !

Lousteau veni cu Hector Merlin și cu Vernou să-l vadă pe Lucien, care se simți nespus de măgulit de atențiile lor. Félicien îi aducea lui Lucien o sută de franci, prețul articolului. Ziarul găsisese cu cale să retribuiască un lucru atît de bine făcut, ca să-l cîștige pe autor. Văzînd soborul de ziariști, Coralie trimisese să comande un prînz la Cadran-Bleu, restaurantul cel mai apropiat ; și îi pofți pe toți să treacă în sufrageria cea frumoasă cînd Bérénice o înștiință că totul era gata. Pe la mijlocul mesei, cînd șampania li se urcase la cap tuturor, se dezvălui și pricina vizitei ce i-o făceau lui Lucien colegii.

— Cred că nu vrei, îl întrebă Lousteau, să ți-l faci dușman pe Nathan ? E și el ziarist, are amici, ar putea să-ți facă un pocinog cînd vei publica vreo carte. O să ai și tu de plasat *Arcașul lui Carol al IX-lea*. L-am văzut pe Nathan azi-dimineață, e deznădăjduit ; tu însă o să-i tragi un articol în care să-l împrști cu elogii.

— Cum ! după articolul meu contra cărții lui, vreți să... ? întrebă Lucien.

Émile Blondet, Hector Merlin, Étienne Lousteau, Félicien Vernou, toți îl întrerupseră pe Lucien cu un hohot de râs.

— Nu l-ai poftit aici la masă poimîine seară ? îl întrebă Blondet.

— Articolul, îi spuse Lousteau, nu-i semnat. Félicien, care e mai puțin nou decît tine, i-a pus la sfîrșit un C, și așa poți de acum înainte să-ți semnezi articolele la ziarul lui, ziar de stînga sadea. Noi toți sîntem din opoziție. Félicien s-a purtat delicat neangajîndu-ți viitoarele tale păreri. În ziarul lui Hector, care e de centru-dreapta, poți să semnezi cu un L. În gazetărie, ești anonim pentru atacuri și semnezi foarte bine elogiul.

— Nu-mi pasă de semnătură, spuse Lucien ; dar nu văd ce-aș putea spune în favoarea cărții.

— Nu cumva credeai în ceea ce ai scris ? îl întrebă Hector pe Lucien.

— Ba da.

— A ! Dragul meu, te credeam mai tare ! Nu, pe cuvîntul meu de onoare, uitîndu-mă la fruntea ta, eram sigur că deții omnipotența marilor creiere, alcătuite toate în așa fel, încît să poată privi orice lucru sub ambele aspecte. În literatură, scumpul meu, fiecare idee are două fețe : nimeni nu poate afirma care din ele e adevărata față. Totul e bilateral în domeniul gîndirii. Ideile sînt binare. Janus e mitul criticii și simbolul geniului. Numai Dumnezeu e triumfiular ! Ceea ce îi face fără pereche pe Molière și pe Corneille, nu e, oare, tocmai facultatea de a-l pune pe Alceste să spună *da* și pe Philinte *nu*, sau pe Octavian alături de Cinna¹ ? Rousseau, în *Noua Heloîsă*, a scris o scrisoare contra duelului ; ai cuteza tu să precizezi care e adevărata lui părere ? Care din noi ar putea

¹ Personaje care discută de pe poziții opuse.

să aleagă între Clarisse și Lovelace, între Hector și Ahile¹? Care e eroul lui Homer? care a fost intenția lui Richardson? Critica e datoare să privească operele sub toate aspectele. La urma urmelor, noi nu sintem decît niște mari raportori.

— Va să zică, dumneata ții la ceea ce scrii? îl întreabă Vernou în batjocură. Păi, noi nu sintem decît niște negustori de fraze și trăim de pe urma acestei negustorii. Cînd o să vrei să faci o operă mare și frumoasă, o carte, în sfîrșit, n-ai decît să-ți pui în ea gîndurile, sufletul, s-o iubești și s-o aperi; însă niște articole, citite azi și uitate mîine, n-au altă valoare pentru mine decît atîta cît mi se plătesc. Dacă dai importanță unor asemenea fleacuri, o să fii nevoit să-ți faci semnul crucii și să ceri ajutorul sfîntului duh ca să scrii un simplu prospect!

Toți se arătară mirați că Lucien mai avea încă scrupule și se grăbiră să-i sfîșie toga pretextă ca să-l îmbrace cu toga virilă a ziariștilor².

— Știi ce-a spus Nathan ca să se mîngîie singur după ce ți-a citit articolul? întreabă Lousteau.

— Cum să știu?

— Nathan a strigat: „Micile articole trec, marile opere rămîn“. Omul ăsta o să vină peste două zile să ia masa aici; o să-ți cadă la picioare să-ți sărute pîntenii și să-ți spună că ești un om mare.

— Ar fi nostim, zise Lucien.

— Nostim! reluă Blondet, e necesar.

— Mă învoiesc, prieteni, spuse Lucien cam amețit de băutură; dar cum să fac?

— Uite, zise Lousteau, scrie pentru ziarul lui Merlin trei coloane frumoase în care te vei combate singur. După

¹ Personaje opuse din punct de vedere al caracterului și al acțiunii, dar la fel de interesante, și față de care autorul nu ia atitudine.

² Tinerii patricieni romani erau considerați ieșiți din vîrsta adolescenței în momentul cînd schimbau toga pretextă (albă, brodată cu purpură) pe toga obișnuită, denumită virilă.

ce ne-am delectat cu furia lui Nathan, i-am spus adineauri că o să ne datoreze în curînd mulțumiri pentru polemica vie din jurul cărții lui, cu ajutorul căreia o să și-o vîndă într-o săptămînă. În clipa asta, tu ești pentru el un spion, un nemernic, o lichea ; poimîine, vei fi un om mare, un caracter, un erou de-al lui Plutarh ! Nathan te va îmbrățișa ca pe prietenul lui cel mai bun. Dauriat a fost la tine acasă, ai căpătat trei hîrtii de cîte o mie de franci ; festa i-ai jucat-o. Acum, ai nevoie de stima și de prietenia lui Nathan. Numai editorul trebuie să rămînă păcălit, căci numai pe dușmani trebuie să-i urmărim și să-i jertfim. Dacă ar fi fost vorba de un om care și-ar fi cucerit un nume, fără ajutorul nostru, de un talent incomod și pe care s-ar fi convenit să-l facem praf, nu ne-am mai osteni să-i dăm replica asta ; dar Nathan e de-ai noștri : Blondet pusese să fie atacat în *Mercur*¹, ca să aibă plăcerea de a răspunde în *Débats*. De aceea s-a și vîndut pe capete ediția întii.

— Pe cuvîntul meu, prieteni, nu sînt în stare să scriu nici măcar două rînduri de laudă despre cartea asta...

— O să mai iei o sută de franci, zise Merlin, ceea ce înseamnă două sute de franci cîștigați numai de pe urma lui Nathan, fără să mai socotim încă un articol pe care-l poți da la revista lui Finot, și care îți va fi plătit cu o sută de franci de Dauriat și cu o sută de franci de revistă : în total, patru sute de franci.

— Dar ce să spun ? întrebă Lucien.

— Uite cum s-o scoți la capăt, băiețăș, răspunse Blondet reculegîndu-se. „Invidia, care încearcă să mă-nince toate operele frumoase, ca viermele roadele de soi, a încercat să muște și din cartea asta. Ca să-i găsească cusururi, critica a fost nevoită să inventeze teorii în legă-

¹ Ziar liberal întemeiat în 1823, pentru a combate romantismul ; și-a încetat apariția în 1830.

tură cu această carte, să deosebească două literaturi : cea care se servește de idei, și cea care se servește de imagini.“ Aici, începi să spui că treapta supremă a artei literare este să prindă ideea în imagine. Încercînd să dovedești că imaginea este toată poezia, te plîngi de cît de puțină poezie cuprinde limba noastră, vorbești de reproșurile ce ni le fac străinii despre *pozitivismul* stilului nostru și îl lauzi pe Canalis și pe Nathan pentru serviciul pe care îl fac Franței deprozaizîndu-i limbajul. Dărimă-ți argumentația de alaltăieri, arătînd că noi, cei de azi, sîntem în progres față de secolul al XVIII-lea. Inventează Progresul (strașnică mistificare pentru burghezi !). Literatura cea nouă lucrează în tablouri în care se concentrează toate genurile, comedia și drama, descrierile, caracterele, dialogul, încrustate într-o intrigă interesantă. Romanul, care cere sentiment, stil și imagine, e creația modernă cea mai importantă. Romanul ia locul Teatrului, care, în viața modernă, nu mai e posibil cu vechile lui legi. Romanul cuprinde și fapta și ideea în plăsmuirile sale, care au nevoie de spiritul lui La Bruyère și de morala-i necruțătoare, de caractere tratate așa cum înțelegea Molière, de marile mecanisme ale lui Shakespeare și de zugrăvirea nuanțelor celor mai delicate ale pasiunii, singura comoară lăsată moștenire de înaintași. Prin aceasta, romanul e cu mult superior discuției reci și matematice, analizei serbede folosite de secolul al XVIII-lea. „Romanul, o să spui tu sentențios, este o epopee distractivă.“ Citează *Corinne*, sprijină-te pe doamna de Staël. „Secolul al XVIII-lea a pus totul în discuție, concluzia o trage însă secolul al XIX-lea ; și o face cu ajutorul realităților, dar a unor realități care trăiesc și merg mai departe ; în sfîrșit, tot secolul al XIX-lea pune în joc pasiunea, element necunoscut de Voltaire.“ Aici îi tragi o tiradă împotriva lui Voltaire. „Iar Rousseau, în ceea ce-l privește, n-a făcut altceva decît să îmbrace într-o formă nouă unele raționamente și

sisteme vechi. Julie și Claire sînt niște entelechii ¹, n-au nici carne, nici oase.“ Poți să bați cîmpii pe tema asta și să spui că datorăm păcii și Bourbonilor o literatură tinărară și originală, căci scrii doară într-un ziar de centru-dreapta ! Bate-ți joc de cei ce clădesc sisteme. În fine, ai putea exclama : „Iată atîtea și atîtea erori, atîtea și atîtea minciuni la confratele nostru ! Și pentru ce ? Ca să deprecieze o operă frumoasă, ca să înșele publicul și să ajungă la concluzia aceasta : O carte care se vinde nu se vinde. *Proh pudor !* !.“ Trage-i cu *proh pudor !* înjurătura asta cuviincioasă îl înviorează pe cititor. În fine, poți să anunți decadența criticii ! Concluzia : „Nu există decît o literatură, aceea a cărților distractive. Nathan a apucat un drum nou, și-a înțeles epoca și răspunde nevoilor ei. Nevoia epocii este drama. Drama este aspirația unui secol în care politica este o mimodramă continuă. N-am asistat noi oare, o să zici tu, în ultimii douăzeci de ani, la cele patru drame : a Revoluției, a Directoriului, a Imperiului și a Restaurației ?“ De aci încolo, aluneci pe povirnișul elogiilor și toată ediția o să se vîndă ca pîinea caldă. Și iată cum : simbăta care vine, faci o pagină în revista noastră și o semnezi DE RUBEMPRÊ, cu numele întreg. În acest articol, vei spune : „Caracteristica operelor frumoase este de a provoca discuții ample. Săptămîna aceasta, cutare ziar a spus cutare lucru despre cartea lui Nathan, cutare altul i-a răspuns înfierbîntat“. La rîndul tău, critici pe cei doi critici C. și L., îmi spui în treacăt o politețe mie în legătură cu primul articol pe care l-am publicat în *Débats*, și sfîrșești afirmînd că opera lui Nathan e cea mai frumoasă carte a epocii. Asta nu înseamnă nimic, căci așa ceva se spune despre orice carte. Vei fi cîștigat în felul acesta pa-

¹ Indrăgostita virtuoasă (Julie) și confidenta ei (Claire), din romanul *Noua Heloîsă* (1761) al lui Rousseau, sînt niște perfecțiuni abstracte (gr. *entelecheia*, termen filozofic pentru a desemna realități desăvîrșite).

² Ce rușine ! (Lat.)

tru sute de franci într-o săptămână, pe lingă plăcerea de a fi scris undeva și adevărul. Oamenii cu mintea întreagă îi vor da dreptate fie lui C., fie lui L., fie lui de Rubempré, poate chiar la toți trei. Mitologia, care e desigur una din cele mai mari născociri ale omului, a pus Adevărul în fundul unui puț; nu-i oare nevoie de găleți ca să-l scoți de acolo? Tu îi vei fi dat publicului trei găleți în loc de una. Asta e, băiete. Pornește-o la drum!

Lucien fu uluit. Blondet îl sărută pe amândoi obraji, spunându-i:

— Mă duc la tarabă.

Fiecare se îndreptă înspre taraba lui. Pentru oamenii ăștia tari, ziarul nu era decît o tarabă. Toți urmau să se revadă seara la Galeriile de Lemn, Lucien avînd de semnat acolo contractul cu Dauriat. Florine și Lousteau, Lucien și Coralie, Blondet și Finot trebuiau să mănînce la Palais-Royal, unde du Bruel oferea o masă directorului de la Panorama-Dramatique.

— Au dreptate! exclamă Lucien după ce rămase singur cu Coralie, oamenii trebuie să fie numai niște unelte în mîinile celor tari. Patru sute de franci pe trei articole! Dogue-reau abia mi-i dădea pe o carte care mi-a luat doi ani de lucru.

— Fă critică, zise Coralie, distrează-te! Eu nu fac oare astă-seară pe andaluza, mîine nu mă îmbrac în țigancă, iar în altă zi în bărbat? Fă ca mine, schimbă-te cum vor ei, dacă dau parale, și o să trăim fericiți.

Lucien, îndrăgostit de paradox, o porni călare pe acest catir zănatec zămislit de Pegas și de măgărița lui Balaam și se avîntă în ținuturile gîndirii unde, în timp ce se plimba prin Bois de Boulogne, descoperi frumuseți originale în teza lui Blondet. Apoi luă masa cu oamenii fericiți, semnă la Dauriat un contract prin care îi ceda în deplină proprietate manuscrisul *Margaretelor*, fără să vadă în asta vreo piedică; apoi dădu o raită pe la ziar, unde umplu două coloane, și se înapoie în strada Vendôme. A doua zi

de dimineată ideile din ajun rodiseră în mintea lui, așa cum se întâmplă cu toate spiritele pline de sevă ale căror facultăți n-au fost încă prea mult puse la contribuție. Lucien simți o plăcere să cugete la noul articol și se apucă de el cu tot avântul. Sub pana lui, țîșniră frumusețile pe care le descoperă spiritul de contrazicere. Avu haz și piper, ba chiar se ridică la unele considerații noi asupra sentimentului, ideii și imaginii în literatură. Cu dibăcie și iscusință, regăsi, ca să-l laude pe Nathan, impresiile dintii cînd citise cartea la cabinetul literar al lui Blossé. Din critic singeros și aspru, ajunsese poet în cîteva fraze finale ce se legănară majestuos ca o cădelniță cu tămîie înspre altar.

— O sută de franci, Coralie ! zise el arătîndu-i cele opt foi de hîrtie scrise în timp ce ea se îmbrăca.

În verva în care se afla, făcu și articolul cel crunt făgăduit lui Blondet împotriva lui Châtelet și a doamnei de Bargeton. Gustă astfel în dimineata aceea una din plăcerile tainice cele mai vii ale ziariștilor, plăcerea de a ascuți epigrama, de a șlefui lama rece ce-și află teaca în inima victimei și de a-i împodobi mînerul pentru cititori. Publicul admiră lucrătura spirituală a mînerului, nu-i ghicește răutatea ascunsă, nu știe că oțetul glumei alterate de răzbunare se împlîntă într-un amor propriu răscolit în mod savant, rănit de mii de împunsături. Această plăcere înfiorătoare, întunecată și singuratică, degustată fără martori, e ca un duel cu un absent, ucis de la depărtare cu virful unei pene, ca și cînd ziaristul ar avea puterea vrăjită a dorințelor celor înzestrați cu talismane în poveștile arabe. Epigrama este plină de spiritul urii, a urii care se împărtășește din toate patimile omului, după cum iubirea concentrează toate bunele sale însușiri. De aceea, nu există om care să nu fie spiritual cînd se răzbună, pentru bunul motiv că nu există vreunul căruia iubirea să nu-i ofere plăceri. În ciuda facilității și a vulgarității acestui spirit în Franța, el e totdeauna

bine primit. Articolul lui Lucien trebuia să pună și puse vîrf reputației de răutate a ziarului; pătrunse pînă în fundul celor două inimi, îi rănii de moarte pe doamna de Bargeton, ex-Laura lui, și pe baronul Châtelet, rivalul său.

— Ei, hai să facem o plimbare în Bois, caii sînt puși și nu mai au astîmpăr, îi spuse Coralie; nu-i nevoie nici să te spetești atîta.

— Să-i ducem lui Hector articolul despre Nathan. Hotărît lucru: ziarul e ca lancea lui Ahile, care vindecă rănile pe care tot ea le făcuse, răspunse Lucien în timp ce-și mai corecta cîteva expresii.

Cei doi amanți plecară cu trăsura și se arătară în toată splendoarea lor Parisului care, altădată, îl renegase pe Lucien și care acum începea să se ocupe de el. A face Parisul să se ocupe de tine, cînd ți-ai dat seama de imensitatea acestui oraș și de greutatea de a ajunge ceva aici, pricinuieste plăceri ametoitoare, care pe Lucien îl îmbătară.

— Dragule, îi zise actrița, să trecem pe la croitor să-i dăm zor să-ți facă hainele, sau să le încerci în caz că sînt gata. Dacă te duci la cucoanele tale, vreau să-i pui în umbră pe bestia de Marsay, pe Rastignac, pe Adjudas-Pinto, pe Maxime de Trailles, pe Vandenesse, pe toți eleganții. Nu uita că iubita ta e Coralie! Dar să nu-mi faci cumva vreo „figură“!

Peste două zile, în ajunul supeului oferit de Lucien și Coralie prietenilor lor, Teatrul Ambigu juca o piesă nouă despre care trebuia să scrie Lucien. După masa de seară, Lucien și Coralie se duseră pe jos din strada Vendôme la Panorama-Dramatique, pe bulevardul Temple, pe partea Café-ului Turc, care, pe vremea aceea, era un loc de plimbare ținut în mare cinste. Lucien auzi vorbindu-se de succesul lui și de frumusețea iubitei sale. Unii spuneau de Coralie că e cea mai frumoasă femeie din Paris. Alții îl socoteau pe Lucien vrednic de dînsa. Poetul se simți

în mediul său. Asta era viața pe care și-o dorea. Abia dacă își mai amintea de cenaclu. Despre oamenii aceia mari pe care îi admira atîta cu două luni înainte, se întreba acum dacă nu erau cam nerozi cu ideile și cu puritanismul lor. Cuvîntul de gugumani, spus în treacăt de Coralie, încolțise în mintea lui Lucien și acum rodea. O lăsa pe Coralie în cabina ei, se plimbă prin culise ca un pașă, urmărit de toate actrițele cu priviri aprinse și cu vorbe lingușitoare.

— Trebuie să mă duc la Ambigu să-mi fac meseria, zise el.

La Ambigu, sala era plină. Nu se găsi nici un loc pentru Lucien. Lucien se duse în culise și se plînsese că n-are unde sta. Regizorul, care nu-l cunoștea încă, îi spusese că trimisese două loji la ziarul său, și-i ceru să-l lase în pace.

— O să scriu despre piesă după cum o voi auzi, zise Lucien înclădat.

— Ai înnebunit ? îi spusese vedeta regizorului ; asta e iubitul Coraliei.

Numaidecît, regizorul se întoarse către Lucien și-i zise :

— Domnul meu, mă duc să vorbesc cu directorul.

În felul acesta, cele mai mici amănunte îi dovedeau lui Lucien nemărginirea puterii unui ziar și-i măguleau vanitatea. Directorul veni îndată și obținu de la ducele de Rhétoré și de la Tullia, care erau într-o lojă de avanscenă, să-l ia pe Lucien la ei. Ducele se învoi recunoscîndu-l pe Lucien.

— Ai adus la desperare două persoane, îi zise tînărul vorbindu-i de baronul Châtelet și de doamna de Bargeton.

— Cum or să se simtă mine ? întrebă Lucien. Pînă acum, prietenii mei doar s-au jucat cu ei, eu însă îi bombardez cu ghiulele înroșite, la noapte. Mîine, veți vedea pentru ce ne batem joc de Potelet. Articolul e intitulat :

Potelet din 1811 către Potelet din 1821. Châtelet va rămîne tipul acelor care și-au renegat binefăcătorul raliindu-se Bourbonilor. Abia după ce le voi arăta tot ce pot, voi veni la doamna de Montcornet.

Lucien avu cu tînărul duce o conversație plină de cel mai scînteietor spirit; voia cu tot dinadinsul să-i dovedească nobilului cît se înșelaseră doamnele d'Espard și de Bargeton disprețuindu-l; dar se dădu de gol încercînd să-și stabilească dreptul de a purta numele de Rubempré, cînd, din șiretenie, ducele de Rhétoré i se adresă numindu-l Chardon.

— Ar trebui, îi spuse ducele, să te faci regalist. Ai arătat că ești om de spirit, arată acum că ești om cu minte. Singurul mijloc de a obține o ordonanță a regelui care să-ți restituie titlul și numele strămoșilor dumitale materni este să o ceri ca răsplată a serviciilor ce le vei aduce Palatului. Liberalii n-au să te facă niciodată conte! Vezi dumneata, Restaurația îi va veni pînă la urmă de hac presei, singura putere de temut. S-a întîrziat și așa prea mult, ar trebui să fie acum cu botnița pusă. Profită de ultimele ei clipe de libertate, pentru a te face temut. În cîțiva ani, un nume și un titlu vor reprezenta în Franța bunuri mai sigure decît talentul. Astfel vei putea avea de toate: spirit, noblețe și frumusețe, și să ajungi oriunde. Așa că fii acum liberal, numai ca să-ți vinzi cît mai scump regalismul.

Ducele îl rugă pe Lucien să accepte invitația la masă, ce urma să i-o trimită ministrul cu care supase la Florine. Într-o clipă Lucien fu cucerit de reflecțiile gentilomului și fermecat, văzînd deschizîndu-se în fața lui ușile saloanelor din care se credea pe veci izgonit cu cîteva luni înainte. Puterea gîndirii îl uimi. Presa și inteligența erau, prin urmare, cheia societății prezente. Lucien înțelese că poate Lousteau se căia de a-i fi deschis ușile Templului, căci acum și el simțea nevoia de a ridica stavile greu de trecut ambițiilor acelor care năvăleau din provincie

la Paris. Dacă un poet ar veni la el așa cum se azvîrlise el însuși în brațele lui Étienne, nici nu îndrăznea să se gîndească în ce chip l-ar primi ! Tînărul duce observă la Lucien urmele unei meditații adînci și nu se înșelă cău-tîndu-i pricina : îi dezvăluise acestui ambițios, fără voință precisă, dar nu și fără dorințe, tot orizontul politic, după cum ziaristii îi arătaseră, în virful Templului, precum diavolul lui Isus, lumea literară și bogățiile ei. Lucien nu știa nimic de conspirația urzită împotriva lui de către aceia pe care ziarul îi jignea acum, și în care și domnul de Rhétoré era amestecat. Tînărul duce speriasse societatea doamnei d'Espard vorbindu-i de spiritul lui Lucien. Însărcinat de doamna de Bargeton să iscodească gîndurile ziaristului, sperase să-l întîlnească la Teatrul Ambigu. Nici lumea bună, nici ziaristii nu erau pătrunzători ; să nu credeți în trădări puse mai dinainte la cale. Nimeni dintre ei nu lucrează cu plan, machiavelismul lor procedează, ca să zicem așa, de la zi la zi și constă în a fi mereu de față, gata la orice, gata să profite de rău ca și de bine, să pîndească momentele în care pasiunea le dă pe mîna un om. În timpul mesei de la Florine, tînărul duce ghicise firea lui Lucien. Măgulindu-i vanitatea, cu el își proba însușirile sale de viitor diplomat.

Lucien, după ce se isprăvi spectacolul, alergă în strada Saint-Fiacre să-și scrie articolul asupra piesei. Critica lui fu, cu socotință, aspră și mușcătoare ; voia să-și încerce puterea. Melodrama era mai bună decît cea de la Panorama-Dramatique ; dar el voia să vadă dacă putea, după cum i se spusese, să răstoarne o piesă bună și să facă un succes dintr-una proastă. A doua zi, prînzind cu Coralie, desfăcu ziarul, după ce-i spusese că lovise în Ambigu. Lucien nu fu puțin surprins citind, după articolul său despre doamna de Bargeton și despre Châtelet, o dare de seamă despre Ambigu atît de îndulcită în timpul nopții, încît, deși păstra spirituala-i analiză, ajungea la o concluzie favorabilă. Piesa urma să umple de bani casa tea-

trului. Furia lui nu s-ar putea descrie ; se hotărî să-i ceară socoteală lui Lousteau. Se și credea necesar, și-și făgăduia să nu se lase încălecat și exploatat ca un prost. Ca să-și stabilească definitiv puterea, scrisese articolul în care rezuma și cîntărea toate părerile emise în legătură cu cartea lui Nathan pentru revista lui Dauriat și a lui Finot. Apoi, fiindcă se pornise, îi mai trase și unul din articolele de *Varietăți* ce le datora ziarului celui mic. Tinerii zia-riști, în fierberea lor dintii, fac articole cu dragoste și dăruiesc astfel tot ce au mai bun în ei. Directorul de la Panorama-Dramatique organizase premiera unui vodevil, pentru ca Florine și Coralie să fie libere în seara aceea. Înainte de masă, domnii aveau să joace cărți. Lous-teau veni să ia în persoană articolul lui Lucien, făcut dinainte pentru această piesă, văzută la repetiția generală, ca să nu aibă nici o grijă cu privire la alcătuirea numărului de a doua zi. După ce Lucien îi citi unul din ferme-cătoarele articole despre ciudățeniile pariziene, ce făcură faima ziarului, Étienne îl sărută pe amîndoi obrajii zi-cîndu-i că e providența ziarelor.

— Atunci de ce te apuci să modificei spiritul articolelor mele ? întrebă Lucien, care nu scrisese acest articol scripitor decît ca să dea mai multă greutate plîngerilor sale.

— Eu ? exclamă Lousteau.

— Păi, cine mi-a schimbat articolul ?

— Dragul meu, răspunse Étienne rîzînd, tu nu ești încă la curent cu afacerile noastre. Ambigu ne-a luat douăzeci de abonamente din care noi trimitem numai nouă : directorului, șefului de orchestră, regizorului, amantelor lor, precum și celor trei coproprietari ai teatrelor. Fiecare din teatrele de pe bulevard plătește în felul ăsta opt sute de franci ziarului. Și tot atîta „iese“ și din lojile date lui Finot, fără să mai punem la socoteală abonamentele actorilor și autorilor. Secătura scoate deci opt mii de franci de pe bulevarde. Și, după teatrele mici,

dă-ți seama de cele mari ! Pricepi ? Sîntem deci datori să fim foarte îngăduitori.

— Pricep că nu sînt liber să scriu ceea ce gîndesc...

— Ei ! și ce-ți pasă ție, dacă treburile îți merg bine ? exclamă Lousteau. Și, afară de asta, ce vină îi aduci teatrului ? trebuie să ai un motiv ca să scrii contra piesei de ieri. Să criticăm doar de dragul de a critica înseamnă să compromitem ziarul. Cînd va lovi pe drept, n-ar mai face nici o impresie. Ți-a făcut ceva directorul ?

— Nu-mi oprise loc.

— Prea bine, făcu Lousteau. O să-i arăt directorului articolul tău, o să-i spun că te-am îndulcit eu, și o să fie mai bine decît dacă îl publicai. Cere-i mîine niște bilete, o să-ți iscălească patruzeci în alb în fiecare lună, și te duc eu la unul cu care o să cazi la învoială ca să ți le plaseze ; o să ți le cumpere la jumătate din prețul lor. Se face cu biletele de spectacol același negoț ca și cu cărțile. O să-ți prezint pe un alt Barbet, pe un șef de *galerie*. Nu stă departe de aici, avem tocmai vreme, hai.

— Dar, dragă, ce meserie urită mai învîrtește și Finot percepînd astfel un soi de contribuții indirecte asupra produselor gîndirii. Mai curînd sau mai tîrziu...

— Ei, bravo ! de unde vii ? exclamă Lousteau. Cum îl credeai tu pe Finot ? Face el pe omul de treabă ; dar sub aerul de Turcaret ¹, sub incultura și prostia lui, se ascunde toată șiretenia negustorului de pălării din care se trage. N-ai văzut în cușca lui, la biroul ziarului, pe un soldat bătrîn din armata Imperiului ? E unchiul lui Finot. Unchiul ăsta nu e numai un om cumsecade, dar mai are și norocul că toată lumea îl crede neghiob. E omul compromis în toate tranzacțiile bănești. La Paris, un ambițios, e foarte bogat atunci cînd are pe lîngă el cite o ființă din astea care consimte să fie compromisă în locul lui. În po-

¹ Naiv și necioplit, fostul lacheu Turcaret, eroul comediei cu același nume a lui Lesage (1708), e destul de dibaci și, mai ales, de necinstit, pentru a ajunge foarte bogat.

litică, întocmai ca și în gazetărie, sint o grămadă de cazuri cînd șefii nu trebuie niciodată să fie puși în cauză. Dacă Finot ar ajunge un personaj politic, unchiul ar ajunge secretarul lui și ar primi pe seama lui contribuțiile ce se percep la ministere pentru afacerile mari. Giroudeau, care la prima vedere pare un prostănac, are destulă viclenie ca să fie un tovarăș nebănuît. El iese în evidență ca să ne ferească pe noi de a fi copleșiți de văicăreli, de debutanți, de reclamații, și nu cred că-și are perechea la vreun alt ziar.

— Își joacă bine rolul, zise Lucien, l-am văzut la treabă.

Étienne și Lucien se duseră în strada Faubourg-du-Temple, unde redactorul-șef se opri în fața unei case arătase.

— Domnul Braulard e acasă ? îl întrebă el pe portar.

— Cum, domnul ? făcu Lucien. Șeful galeriei e „domnul“ ?

— Dragul meu, Braulard are rente în valoare de douăzeci de mii livre, dispune de semnăturile autorilor dramatici de pe bulevard, care au cu toții cont curent la el, ca la bancă. Biletele de autor și de favoare se vînd. Braulard desface tocmai marfa asta. Ia fă puțină statistică, o știință destul de folositoare cînd nu abuzezi de ea. Cincizeci de bilete de favoare pe seară, de fiecare spectacol, afli un total de două sute cincizeci de bilete pe zi ; dacă, unul peste altul, se vînd cu doi franci bucata, Braulard le plătește o sută douăzeci și cinci de franci pe zi autorilor și are șansa de a cîștiga și el tot pe atîta. Astfel, numai biletele autorilor îi aduc aproape patru mii de franci pe lună, în total patruzeci și opt de mii de franci pe an. Și hai să zicem douăzeci de mii pierdere, deoarece nu poate mereu să-și desfacă toate biletele.

— Pentru ce ?

— Păi, biletele de la casă vin în concurență cu biletele de favoare, care n-au locuri rezervate. Și, în fine, tea-

trul își păstrează dreptul de locațiune. Mai sînt zilele cu timp frumos și acelea cu spectacole slabe. Așa că Braulard cîștigă vreo treizeci de mii de franci pe an numai de la articolul ăsta. Apoi vine echipa lui de *galerie*, altă industrie. Florine și Coralie sînt tributarele lui; dacă nu l-ar subvenționa, n-ar mai fi aplaudate la toate intrările și ieșirile din scenă.

Lousteau dădea aceste explicații în șoaptă, urcînd scara.

— Ce ți-e și cu Parisul ăsta! zise Lucien descoperînd interesul pîtit prin toate ungherele.

O servitoare curățică îi introduse pe cei doi ziariști la domnul Braulard. Negustorul de bilete, care stătea într-un fotoliu mare la birou, se ridică văzîndu-l pe Lousteau. Braulard era îmbrăcat cu o redingotă de molton cenușiu, cu niște pantaloni prinși pe sub talpă și cu papuci roșii, întocmai ca un medic sau ca un avocat. Lucien văzu în el pe omul de jos îmbogățit: trăsăturile figurii comune, ochi cenușii plini de viclenie, miini făcute să aplaude obraji peste care orgiile trecuseră ca ploaia pe acoperiș, părul începînd să încărunțească și o voce destul de răgușită.

— Veniți, pesemne, pentru domnișoara Florine, iar domnul pentru domnișoara Coralie? întrebă el. Vă cunosc. N-aveți nici o grijă, domnule, îi spuse el lui Lucien, o să cumpăr și clientela de la *Gymnase*¹, n-o las eu pe domnișoara Coralie și o voi înștiința și de fetele ce s-ar pune la cale contra ei.

— Nu zicem nu, dragă Braulard, spuse Lousteau; însă acum venim pentru biletele ziarului de la toate teatrele de pe bulevarde; eu ca redactor-șef, dumnealui ca redactor pentru fiecare teatru.

¹ Teatrul *Gymnase*, în care se reprezentau mai ales vodeviluri, comedii cu cîntece, fusese întemeiat în 1820.

— A ! da, Finot și-a vîndut ziarul. Am aflat de afacerea asta. Se descurcă bine Finot ! Dau o masă pentru el la sfîrșitul săptămîinii. Dacă vrei să-mi faci cîntea și plăcerea să veniți și dumneavoastră, puteți să vă aduceți și soațele, o să fie chef, nu glumă ; mai vin Adèle Dupuis, Ducange, Frédéric du Petit-Méré, domnișoara Millot, prietena mea ; o să ridem mult ! și o să bem și mai mult.

— Trebuie s-o ducă rău Ducange, a pierdut procesul.

— I-am împrumutat zece mii de franci, îi scoate el cu succesul lui *Calas* ¹ ; i-am dat și eu o mîna de ajutor ! Ducange e om deștept, nu se lasă...

Lui Lucien i se părea că visează auzindu-l pe acest om cîntărind talentul scriitorilor.

— Coralie a făcut o afacere frumoasă, îi zise Braulard cu aerul unui judecător competent. Dacă e fată bună, o s-o sprijin pe ascuns contra cabalei puse la cale pentru debutul ei la Gymnase. Ascultă : pentru ea, o să pun oameni bine îmbrăcați la galerie, care or să suridă, or să vorbească în șoaptă, ca să provoace aplauzele. Trucul ăsta prinde totdeauna pentru o femeie. Îmi place Coralie, și dumneata trebuie să fii mulțumit de ea, e o fată cu suflet. A ! știți, eu pot să răstorn pe cine vreau...

— Dar să ne învoim cu biletele, zise Lousteau.

— Da, da, o să trec să le iau de la dumnealui, în primele zile ale fiecărei luni. Domnul e prietenul dumatăle, rămîne aceeași învoială ca și cu dumneata. Aveți cinci teatre, o să căpătați treizeci de bilete : asta înseamnă cam șaptezeci și cinci de franci pe lună. Poate că doriți un avans ? zise negustorul îndreptîndu-se spre birou și trăgînd un sertar plin de monezi.

— Nu, nu, spuse Lousteau, lasă-l pentru zilele negre...

¹ Dramă în trei acte de Victor Ducange, reprezentată pentru prima dată în 1819, storcea, pare-se, lacrimi spectatoarelor.

— Domnul meu, reluă Braulard, adresîndu-se lui Lucien, o să vin să lucrez cu Coralie zilele acestea, o să ne înțelegem noi.

Lucien se uită foarte mirat la încăperea în care se afla și în care vedea o bibliotecă, gravuri, mobilă bună. Trecînd prin salon, observă și acolo aceeași mobilare, nici prea sărăcăcioasă, nici prea luxoasă. Sufrageria i se păru odaia cea mai bine întreținută ; făcu și o glumă pe socoteala ei.

— Păi, Braulard e gastronom, zise Lousteau. Mesele lui, citate în literatura dramatică, sînt îmbelșugate ca și casa lui de bani.

— Am vinuri bunicile, răspunse cu modestie Braulard. Aha ! sosesc lampagiii, exclamă el auzind niște glasuri răgușite și gălăgie de pași ciudați pe scară.

Ieșind, Lucien văzu defilînd prin fața lui șleahta puturoasă de vînzători de bilete și de aplauze, toți cu șepci, cu pantaloni jerpeliți, cu redingote roase, cu mutre tilhărești, vineții, verzui, jegoase, chircite, nerase, cu ochi crunți și vicleni totodată : semîntie hîdă ce trăiește și mișună pe bulevardele Parisului, care, dimineța, vinde lanțuri de ceas și giuvaeruri de aur de cinci franci, iar seara, aplaudă de sus, de lîngă candelabre — într-un cuvînt, se mîlădie după toate ticăloșiile Parisului.

— Țștia sînt romanii, zise Lousteau rizînd, ățtia sînt gloria actrițelor și a autorilor dramatici. Privită de aproape, nu arată nici a lor mai frumoasă decît a noastră.

„E greu, își spuse Lucien întorcîndu-se acasă, să mai ai iluzii despre ceva la Paris. Totul se vinde, totul se cum-pără, totul se fabrică, pînă și succesul.“

Musafirii lui Lucien erau Dauriat, directorul de la Panorama, Matifat și Florine, Camusot, Lousteau, Finot, Nathan, Hector Merlin și doamna du Val-Noble, Félicien Vernou, Blondet, Vignon, Philippe Bridau, Mariette, Giroudeau, Cardot și Florentine, Bixiou. Îi poftise și pe amicii săi din cenaclu. Tullia, dansatoarea, care, zicea lumea, nu era prea crudă cu du Bruel, luă și ea parte, dar fără duce,

precum și proprietarii ziarelor la care lucrau Nathan, Merlin, Vignon și Vernou. Mesenii alcătuiau o adunare de treizeci de persoane, în sufrageria Coraliei neîncăpînd mai mulți. Pe la opt seara, la flacăra candelabrelor aprinse, mobilele, mătasurile, florile locuinței căpătară aerul acela sărbătoresc ce îi dă luxului parizian înfățișare de vis. Lucien fu cuprins de un simțămînt de nespūsă fericire, de vanitate satisfăcută și de nădejde văzîndu-se stăpînul acelor locuri. Nu-și mai lămurea nici cum, nici cine făcuse minunea aceasta. Florine și Coralie, îmbrăcate cu risipa și strălucirea artistică a actrițelor, îi zîmbeau poetului de provincie ca doi îngeri meniți să-i deschidă porțile Palatului Viselor, iar Lucien aproape că visa. În cîteva luni, viața lui se schimbase pînă într-atîta, trecuse așa de repede de la extrema sărăcie la extrema bogăție, încît din cînd în cînd era cuprins de îngrijorări, ca oamenii care, deși visează, știu că dorm. Privirea lui trăda totuși, la vederea acestei realități încîntătoare, o încredere căreia pizmașii i-ar da numele de îngîmfare. El însuși se schimbase. Ca la oamenii fericiți în fiecare zi, obrații își pierduseră rumeneala, privirea i se umezise de lenevie ; în sfîrșit, după o vorbă a doamnei d'Espard, arăta a om *iubit*. Frumusețea lui cîștiga. Conștiința puterii i se citea pe chipu-i luminat de iubire și de experiență. Privea în sfîrșit lumea literară și societatea drept în față, crezînd că se putea plimba printr-însele ca stăpîn. Poetului acestuia, care nu putea cugeta decît lovit de năpastă, prezentul i se înfățișa lipsit de griji. Succesul îi umfla pînzele bărcii, avea la îndemină uneltele trebuincioase planului său : o casă înzestrată cu de toate, o amantă pentru care îl pizmuia întreg Parisul, un echipaj, în sfîrșit sume incalculabile în călimară. Sufletul, inima și mintea i se metamorfozaseră deopotrivă : nu-i trecea prin gînd să mai discute mijloacele, în fața unor asemenea rezultate minunate. Întreținerea unei astfel de case va părea atît de suspectă economiștilor ce cunosc bine viața de la Paris, încît nu va fi de prisos să-i arătăm baza, ori-

cît de şubredă era ea, pe care stătea fericirea materială a actriței și a poetului ei. În ascuns, Camusot le spusese furnizorilor Coraliei să-i facă credit timp de cel puțin trei luni. Caii, servitorii, toate trebuiau deci să meargă ca prin farmec pentru cei doi copii grăbiți să se bucure și care se și bucurau de toate plăcerile vieții. Coralie veni și-l duse de mină pe Lucien să vadă înaintea celorlalți surpriza pe care o oferea sufrageria împodobită cu tacîmuri și servicii de masă strălucitoare, cu candelabre de cîte patruzeci de lumînări, cu fructiere aranjate cu rafinament precum și lista felurilor de bucate pregătite de Chevet. Lucien o sărută pe Coralie pe frunte strîngînd-o la piept.

— O să fac avere, iubito, îi zise el, si-ți voi răsplăti iubirea și devotamentul.

— Lasă astea ! spuse ea, ești mulțumit ?

— Cum să nu fiu ?

— Atunci e bine, surîsul ăsta plătește totul, răspunse ea apropiindu-și cu o mișcare de șarpe buzele de gura lui Lucien.

Îi găsiră pe Florine, pe Lousteau, pe Matifat și pe Camusot așezînd mesele de joc. Prietenii lui Lucien soseau pe rînd, căci toți aceia își și ziceau prietenii lui Lucien. Jucară de la nouă pînă la miezul nopții. Spre norocul lui, Lucien nu știa nici un joc ; Lousteau însă pierdu o mie de franci și îi împrumută de la Lucien, care își zise el că nu-l putea refuza. Pe la zece, veniră Michel, Fulgence și Joseph. Lui Lucien, care se retrase cu el într-un colț să stea de vorbă, i se părură destul de reci și de serioși, ca să nu zică stingheriți. D'Arthez nu putuse veni, își isprăvea tocmai cartea. Léon Giraud era ocupat cu publicarea primului număr al revistei sale. Cînaclul îi trimisese pe cei trei artiști ca fiind mai potriviți la o orgie.

— Ei, copii, le spuse Lucien făcînd oarecum pe superiorul, o să vedeți voi că micul palavragiu poate ajunge un mare politician.

— M-aş bucura cel dintîi să mă fi înşelat, zise Michel
— Trăieşti cu Coralie pînă ce-ţi găseşti ceva mai bun?
îl întrebă Fulgence.

— Da, reluă Lucien cu un aer ce voia să pară naiv. Coralie trăia cu un biet negustor care o adora şi l-a dat afară. Eu sînt mai fericit decît fratele tău Philippe, care nu ştie cum s-o mai ţie în friu pe Mariette, adăugă el uitîndu-se la Joseph Bridau.

— În sfîrşit, zise Fulgence, acum eşti un om ca toţi ceilalţi, o să ajungi departe.

— Un om care pentru voi va rămîne acelaşi, în orice situaţie s-ar afla, răspunse Lucien.

Michel şi Fulgence se priviră schimbînd un zîmbet batjocoritor care fu surprins de Lucien şi îl făcu să înţeleagă ridicolul frazei sale.

— Coralie e ştraşnic de frumoasă, exclamă Joseph Bridau. Ce portret minunat i s-ar putea face !

— Şi bună, răspunse Lucien. Pe cuvîntul meu, e un înger ; dacă vrei să-i faci portretul, ia-o ca model pentru Veneţiana adusă senatorului de o babă.

— Toate femeile care iubesc sînt nişte îngeri, zise Michel Chrestien.

În acel moment, Raoul Nathan se repezi la Lucien cu o pornire nestăvilită de prietenie, îi luă mîinile şi i le strînse.

— Bunul meu prieten, nu eşti numai un om mare, dar mai ai şi suflet, ceea ce azi e mai rar decît geniul, spuse el. Eşti devotat prietenilor. Ce mai atîta vorbă, sînt al dumitale pe viaţă şi nu voi uita niciodată ceea ce ai făcut săpătămîna asta pentru mine.

Lucien, în culmea bucuriei, văzîndu-se linguşit de către un om cu faimă, îi privi pe cei trei prieteni din cenaclu cu un fel de superioritate. Intrarea asta a lui Nathan se datora faptului că Merlin îi arătase corectura

articolului în favoarea cărții lui, și care urma să apară în ziarul de a doua zi.

— N-am primit să scriu atacul, răspunse Lucien la urechea lui Nathan, decît cu condiția de a-i răspunde eu însumi. Sînt al dumatăle.

Se înapoie lingă cei trei prieteni din cenaclu, încîntat de o împrejurare ce-i îndreptățea fraza de care rîsese Fulgence.

— Să-și publice d'Arthez cartea, și o să vadă el că sînt acum în situația de a-i fi folositor. Numai norocul ăsta, și m-ar hotări să rămîn în gazetărie.

— Dar tu ești liber acolo ? îl întrebă Michel.

— Atîta cît pot fi atunci cînd nu se pot lipsi de tine, răspunse Lucien cu o falsă modestie.

Către miezul nopții, invitații se așezară la masă, și orgia începu. Vorbele debitate la Lucien acasă fură și mai deocheate decît cele de la Matifat, dar nimeni nu se miră, căci nimeni nu bănuia deosebirea de sentimente ce exista între cei trei trimiși ai cenaclului și reprezentanții ziarelor. Aceste tinere spirite, atît de depravate de obiceiul de a ne folosi de *pro* și *contra*, ajunseră să se încaiere aruncîndu-și unii altora cele mai grozave axiome ale jurisprudenței ce se năștea pe atunci în oficinele ziarelor. Claude Vignon, care voia să-i mai păstreze criticii un caracter solemn, se ridică împotriva tendinței ziarelor mici de a ataca pe unul sau pe altul, spunînd că în felul acesta scriitorii vor ajunge cu timpul să se desconsidere pe ei înșiși. Lousteau, Merlin și Finot luară atunci pe față apărarea sistemului numit în limbaj ziaristic *zeflemeaua*, susținînd că ar fi semnul distinctiv al talentului.

— Toți acei ce rezistă acestei încercări se vor dovedi pînă la urmă cu adevărat oameni tari, zise Lousteau.

— De altfel, exclamă Merlin, în timp ce sînt ovaționați, aceștia au nevoie în jurul lor, ca în jurul triumfătorilor romani, de un concert de injurii.

— Păi, atunci, făcu Lucien, toți aceia de care vom râde vor crede că triumfă !

— S-ar părea că asta te privește ! exclamă Finot.

— Și sonetele ! zise Michel Chrestien, n-or să aibă triumful lui Petrarca ?

— Aurul, laurul și Laura merg foarte bine împreună, spuse Dauriat, al cărui calambur produse aclamații generale.

— *Faciamus experimentum in anima vili*¹, răspunse Lucien surizînd.

— Și vai de aceia pe care ziarele nu-i iau în răspăr și îi vor primi cu cununi de flori la debut. Aceștia vor fi lăsați în părăsire ca niște sfinți în firidele lor, și nimeni nu le va mai da nici cea mai mică atenție, zise Vernou.

— Li se va spune cum a spus Champcenetz² marchizului de Genlis, care își privea prea drăgăstos soția : „Mai lasă-i și pe alții, dragă ; ție ți s-a dat destul“, făcu Blondet.

— În Franța, succesul ucide, spuse Finot. Sintem prea geloși unii pe alții ca să nu dorim să uităm și să fie uitate triumfurile altora.

— În adevăr, contrazicerea dă viață în literatură, zise Claude Vignon.

— Ca și în natură, unde rezultă din două principii ce se găsesc în luptă, exclamă Fulgence. Triumful unuia asupra celuilalt înseamnă moartea³.

— Ca și în politică, adăugă Michel Chrestien.

— Am dovedit-o zilele astea, zise Lousteau. Dauriat o să vîndă săptămîna asta două mii de exemplare din cartea lui Nathan. Pentru ce ? Pentru că o carte bine atacată e și bine apărată.

¹ Să facem încercarea în sufletul celui păcătos (lat.).

² Ziarist ultraregalist de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

³ Lupta contrariilor (aici „principii“) nu e văzută cu claritate de personajul lui Balzac, care nu înțelegea că, în lupta continuă dintre nou și vechi, tocmai triumful noului asupra vechiului asigură progresul

— Un articol ca ăsta, spuse Merlin arătînd corectura articolului de a doua zi din ziarul lui, cum să nu „desfacă” numai decît o ediție ?

— Citește-mi articolul, zise Dauriat. Sînt editor peste tot, chiar și cînd stau la masă.

Merlin citi triumfătorul articol al lui Lucien, ce fu aplaudat de toată adunarea.

— S-ar fi putut face articolul ăsta fără cel dintîi ? întrebă Lousteau.

Dauriat scoase din buzunar corectura celui de al treilea articol și îl citi. Finot îl ascultă cu atenție, fiind destinat numărului doi al revistei sale ; apoi în calitate de redactor-șef, își exageră entuziasmul.

— Domnilor, zise el, dacă Bossuet¹ ar trăi în secolul nostru, așa ar scrie.

— Vezi bine, spuse Merlin. Astăzi, Bossuet ar fi ziarist.

— În cinstea lui Bossuet II ! strigă Claude Vignon ridicîndu-și paharul și salutîndu-l ironic pe Lucien.

— În cinstea Columbului meu ! răspunse Lucien închinînd pentru Dauriat.

— Bravo ! strigă Nathan.

— E o poreclă ? întrebă cu răutate Merlin privindu-i și pe Finot și pe Lucien.

— Dacă o să continuați tot așa, făcu Dauriat, noi n-o să ne mai putem ține după voi, iar domnii aceștia, adăugă el arătînd spre Matifat și Camusot, nu vă vor mai înțelege. Gluma e ca bumbacul : dacă îl torci prea subțire, se rupe, a spus Bonaparte.

— Domnilor, izbucni Lousteau, sîntem martorii unui fapt grav, nemaiauzit și nemaipomenit. Ce ziceți de iuțeala cu care prietenul nostru s-a schimbat din provincial în ziarist ?

— Se născuse ziarist, sări Dauriat.

¹ Episcopul și predicatorul catolic *Jacques Bénigne Bossuet* (1627—1704) s-a făcut celebru prin forma artistică a predicilor sale.

— Băieți, zise atunci Finot ridicându-se și ținând în mină o sticlă de șampanie, l-am protejat cu toții și cu toții l-am încurajat pe amfitrionul nostru în cariera în care ne-a depășit speranțele. În două luni, a dovedit-o cu articolele grozave pe care le cunoaștem cu toții : propun să-l botezăm autentic ziarist.

— O cunună de trandafiri ca să sărbătorim dubla-i victorie, strigă Bixiou, uitându-se spre Coralie.

Coralie îi făcu semn Bérénicei, care se duse să caute niște flori artificiale prin cutiile actriței. Împletiră la re-pezeală o cunună de trandafiri, după ce jupineasa cea grasă aduse florile, cu care se împodobiră caraghios cei ce erau mai beți. Finot, marele-preot, turnă câteva picături de șampanie pe părul frumos al lui Lucien rostind cu o gravitate hazlie cuvintele sacramentale :

— În numele Fiscului, al Cauțiunii și al Amenzii, te botez ziarist. Fie-ți articolele ușoare !

— Și plătite fără să ți se scadă spațiile ! zise Merlin. În acel moment, Lucien zări chipurile întristate ale lui Michel Chrestien, Joseph Bridau și Fulgence Ridal, care își luară pălăriile și ieșiră, însoțiți de uralele batjocoritoare ale celor rămași.

— Ce oameni șiăștia ! zise Merlin.

— Fulgence era un băiat bun, reluă Lousteau ; dar l-au stricat ceilalți cu morala.

— Care ceilalți ? întrebă Claude Vignon.

— Niște tinerei gravi ce se adună într-un cerc filozofic și religios din strada des Quatre-Vents, unde își bat capul cu rostul omenirii... răspunse Blondet.

— O ! o ! o !

— ...Se frământă să afle dacă stă în loc, zise Blondet continuând, sau dacă e în progres. Nu erau în stare să aleagă între linia dreaptă și linia curbă, li se părea fără nici o noimă triumghiul biblic, și atunci le-a apărut nu știu care profet ce s-a rostit pentru spirală.

— Cînd se adună oamenii la un loc, pot să născopească prostii și mai primejdioase, exclamă Lucien, în dorința de a lua apărarea cenaclului.

— Ție ți se par vorbe goale teoriile acelea, spuse Féli-cien Vernou, vine însă o vreme cînd ele se transformă în împușcături sau în ghilotinări.

— Deocamdată n-au ajuns, zise Bixiou, decît la ideea providențială a șampaniei, la rostul umanitar al pantalo-nilor și la spiridușul care mină lumea. Culeg de pe jos pe oamenii mari căzuți de sus, ca Vico, Saint-Simon, Fourier. Mi-e teamă să nu-l smintească și pe bietul Joseph Bridau.

— Ei sînt de vină, zise Lousteau, că Bianchon, com-patriotul și colegul meu de liceu, se strimbă cînd mă vede.

— Învață acolo gimnastica și ortopedia spiritelor ? în-trebă Merlin.

— Se prea poate, răspunse Finot, fiindcă și Bianchon a căzut în sminteala lor.

— Și totuși, o să ajungă un doctor mare, zise Lous-teau.

— Șeful lor vizibil nu e oare d'Arthez, un tînăr mă-runțel care trebuie să ne înghită pe toți ? întrebă Nathan.

— E un om de geniu ! strigă Lucien.

— Prefer un pahar de vin de Xeres, zise Claude Vi-gnon zîmbind.

Ajunși aici, fiecare începu a-și explica vecinului său firea. Cînd oamenii deștepți ajung să se explice pe ei în-siși, să-și descrie inima, e lucru sigur că beția li s-a urcat la cap. După o oră, toți mesenii, deveniți prieteni la toartă, se făceau unii pe alții oameni mari, oameni tari, oameni de viitor. Lucien, în calitate de gazdă, își păstrase mintea ceva mai limpede : ascultă sofismele ce i se zvîrleau și care îl impresionară și desăvîrșiră opera coruperii sale.

— Copii, zise Finot, partidul liberal se vede silit să-și mai învioreze polemica, pentru că n-are nimic de zis as-tăzi contra guvernului, și înțelegeți ușor în ce încurcătură

se află opoziția. Care din voi vrea să scrie o broșură în care să se ceară restabilirea dreptului de primogenitură ca să ne dea astfel nouă motiv să țipăm contra planurilor ascunse ale curții? Broșura va fi bine plătită.

— Eu, zise Hector Merlin, asta intră în vederile mele.

— Partidul tău ar spune că îl compromiți, replică Finot. Félicien, fă tu broșura, Dauriat o editează, iar noi o să ne ținem gura.

— Cît mi se dă? întrebă Vernou.

— Șase sute de franci! Semnezi „contele C...”

— S-a făcut! zise Vernou.

— Așadar, introduceți rața pînă și în politică? reluă Lousteau.

— O să fie afacerea Chabot strămutată în sfera ideilor, spuse Finot. Îi atribuim guvernului anumite intenții și asmuțim contra lui opinia publică.

— Totdeauna o să mă mire un guvern care lasă conducerea ideilor în seama unor lichele ca noi, zise Claude Vignon.

— Dacă guvernul comite prostia să coboare în arenă, reluă Finot, n-o să-i dăm răgaz nici să răsufle; dacă se înfurie, turnăm venin și îl facem să-și piardă simpatia maselor. Ziarul nu riscă niciodată nimic, acolo unde cîrmuirea are totdeauna totul de pierdut.

— Franța e ca și redusă la zero atîta vreme cît ziarele nu vor fi puse în afara legii, reluă Claude Vignon.

— Faci progrese de la ceas la ceas, îi spuse el lui Finot. O să ajungi ca iezuiții, minus credința, gîndirea neclintită, disciplina și unirea.

Toată lumea reveni la mesele de joc. Curînd lumina zorilor făcu să pălească luminările.

— Prietenii tăi din strada des Quatre-Vents erau posomorîți ca niște osîndiți la moarte, îi zise Coralie aman-tului său.

— Aș! erau ca niște judecători, răspunse poetul.

— Nu, judecătorii sînt mai veseli, zise Coralie.

Timp de o lună, Lucien își văzu timpul furat de fel de fel de mese, serate, petreceri, și se simți tirit de un curent, căruia nu-i putea rezista, într-un adevărat vârtej de plăceri și de munci ușoare. Nu mai chibzuia de loc. Puterea chibzuiei în mijlocul complicațiilor vieții este pecetea marilor voințe pe care poezii, oamenii slabi sau numai spirituali nu sînt în stare a o simula. Ca mai toți ziariștii, Lucien trăi de la zi la zi, cheltuindu-și banii pe măsură ce-i cîștiga, negîndindu-se cîtuș de puțin la greutățile periodice ale vieții pariziene, atît de necruțătoare pentru acești boemi. Îmbrăcămintea și purtarea lui rivalizau cu ale celor mai vestiți *dandy*. Ca tuturor fanaticilor, Coraliei îi plăcea să-și gătească idolul ; cheltui o avere ca să-i dea poetului iubit mărunțișurile elegante rîvnite cu atîta foc de el pe cînd se plimbaseră în ziua oară prin Tuileries. Lucien căpătă astfel bastonașe felurite, o încintătoare lornietă, butoni cu diamante, agrafe pentru cravatele de dimineată, inele cu blazon, în fine veste originale și multe ca să se asorteze la orice costum. În curînd fu socotit și el un *dandy*. În ziua în care dădu urmare invitației diplomatului german, metamorfoza lui stîrni un fel de invidie reținută printre tinerii ce se aflau acolo, și care dețineau primele locuri în regatul eleganței, ca de Marsay, Vandenesse, Ajuda-Pinto, Maxime de Trailles, Rastignac, ducele de Maufrigneuse, Beaudenord, Manerville etc. Bărbații eleganți sînt geloși între ei întocmai ca femeile. Contesa de Montcornet și marchiza d'Espard, în cinstea cărora se dădea masa, îl așezară pe Lucien între ele și-l copleșiră cu cochetăriile.

— De ce ai fugit de lumea bună ? îl întrebă marchiza, era gata să te primească bine, să te sărbătorească. Știi că sînt puțin supărată pe dumneata ? Îmi datorezi o vizită, și o aștept încă. Te-am zărit zilele trecute la Operă, și n-ai binevoit să vii să mă vezi sau măcar să mă saluți.

— Vara dumneavoastră, doamnă, mi-a arătat atît de limpede că eram de prisos...

— Nu cunoști femeile, răspunse doamna d'Espard întrerupîndu-l pe Lucien. Ai jignit inima cea mai îngerească și sufletul cel mai nobil din cîte cunosc. Nici nu știi tot ce voia Louise să facă pentru dumneata, și cîtă iscusință punea în planul ei. O ! și ar fi reușit, făcu ea la o mută negare a lui Lucien. Soțul ei, care a murit de curînd, cum era și de așteptat să moară, de o indigestie, n-avea oare să-i redea, mai devreme ori mai tîrziu, libertatea ? Crezi dumneata că i-ar fi convenit să se cheme doamna Chardon ? Titlul de contesă de Rubempré merita osteneala să fie cucerit. Vezi dumneata, iubirea e o mare vanitate care trebuie să se pună de acord, mai ales în căsnicie, cu toate celelalte vanități. Dacă eu te-aș iubi nebunește, adică desul ca să mă căsătoresc cu dumneata, mi-ar veni foarte greu să mă numesc doamna Chardon. Spune și dumneata ! Acum, ai văzut toate greutățile vieții de Paris, știi cîte ocoluri trebuie să faci pînă ajungi la țintă ; ei bine ! mărturisește și dumneata că, pentru un necunoscut fără avere, Louise dorea o favoare aproape imposibilă, și că deci era nevoită să țină seama chiar și de cel mai mic lucru. Dumneata ai mult spirit ; noi, femeile, însă, cînd iubim, avem și mai mult chiar decît cel mai spiritual bărbat. Vara mea voia să se folosească de caraghiosul de Châtelet... Îți rămîn datorare cu multe clipe plăcute ; articolele dumitale împotriva lui m-au făcut să rîd cu poftă ! zise ea întreprupîndu-se.

Lucien nu știa ce să mai creadă. Inițiat în trădările și vicleșugurile ziaristicii, pe cele ale lumii bune nu le cunoștea încă ; de aceea, cu toată agerimea lui, avea să primească lecții crunte.

— Cum, doamnă, spuse poetul aprins de curiozitate, adică dumneavoastră nu-l protejați pe Cocostîrc ?

— În lume ești nevoit să fii politicos chiar cu cei mai cruzi dușmani, să arăți că te distrezi cu cei mai plicticoși, și adeseori îți sacrifici în aparență prietenii ca să-i servești mai bine. Dumneata, prin urmare, n-ai băgat încă de

seamă aceasta ? Cum ? dumneata, care vrei să scrii, nu cunoști înșelătoriile de fiecare zi ale lumii ? Dacă vara mea a părut că te sacrifică pe dumneata Cocostîrcului, nu era oare silită să facă astfel ca să poată trage foloase pentru dumneata din influența lui ? deoarece omul nostru e foarte bine văzut de guvern ; de aceea i-am și demonstrat că, pînă la un punct, atacurile dumitale îl servesc, spre a putea să vă împăcăm într-o zi pe amîndoi. Châtelet a fost despăgubit de prigoana dumitale. Cum le spunea și des Lupeaulx miniștrilor : „Cît timp ziarele îl iau în rîs pe Châtelet, guvernul e lăsat în pace“.

— Domnul Blondet mi-a dat să sper că voi avea plăcerea să te văd la mine în casă, zise contesa de Montcornet cînd marchiza îl lăsă pe Lucien să cugete. Vei întîlni acolo cîțiva artiști, scriitori și o femeie care are cea mai vie dorință să te cunoască, domnișoara des Touches, unul din rarele talente feminine și la care vei fi invitat, desigur, și acasă. Domnișoara des Touches, Camille Maupin, dacă vrei, are unul din saloanele cele mai de seamă din Paris, e grozav de bogată ! I s-a spus că ești la fel de frumos pe cît ești de spiritual și abia așteaptă să te vadă.

Lucien nu putu decît să se piardă în mulțumiri și îi aruncă lui Blondet o privire de invidie. Era tot atîta deosebite între o femeie de felul și de calitate a contesei de Montcornet și Coralie, ca între Coralie și o fată de stradă. Contesa, tînără, frumoasă și spirituală, avea ca frumusețe specială tenul excesiv de alb al femeilor din Nord ; mama ei era născută principesă Sherbellof, de aceea ministrul, înainte de masă, îi arătase toate atențiile sale. Marchiza tocmai isprăvisese de supt disprețuitor o aripă de pui.

— Biata Louise, îi zise ea lui Lucien, ținea atît de mult la dumneata ! Îmi mărturisise mărșălul viitor ce-! visa pentru dumneata ; ar fi îndurat multe, dar ce dispreț i-ai arătat, trimițîndu-i înapoi scrisorile ! Noi iertăm cruzimile care dovedesc că sîntem încă iubite spre a merita să fim jignite ; însă indiferența !... Indiferența e ca gheața

de la pol, înăbușă totul. Haide, recunoaște cîte comori ai pierdut din vina dumitale ! Ce nevoie aveai s-o rupi ? Chiar dacă ai fost disprețuit, n-aveai oare o carieră de făcut, un nume de redobîndit ? Louise se gîndea la toate acestea.

— De ce nu mi-a spus nimic ? răspunse Lucien.

— Ei, Doamne ! eu am sfătuit-o să nu-ți destăinuiești nimic. Uite, între noi fie vorba, văzîndu-te atît de puțin făcut pentru lume, mă temeam de dumneata : mi-era teamă ca din lipsa de experiență, oarba dumitale înflăcărare să nu dărîme sau să nu încurce planurile ei și ale noastre. Îți mai aduci aminte de dumneata, cel de pe vremea aceea ? Spune dacă n-ai fi de părerea mea, văzîndu-te azi așa cum erai pe atunci ? Nu-ți mai semeni. Asta e singura noastră vină. Dar spune și dumneata : dintr-o mie, poți găsi oare un singur om care să alătore la atîta spirit o atît de uimitoare aptitudine de a se pune la unison ? N-am crezut că erai o excepție așa de surprinzătoare. Te-ai metamorfozat atît de repede, te-ai inițiat atît de ușor în felul de viață parizian, încît în Bois de Boulogne, acum o lună, nu te-am recunoscut.

Lucien o asculta pe doamna din lumea mare cu o plăcere nespusă ; dînsa își îmbrăca vorbele în atîta încredere, vioiciune, naivitate, părea să se intereseze atît de îndepăroape de el, încît poetul crezu într-o minune ca aceea din prima lui seară la Panorama-Dramatique. Din seara aceea fericită, toată lumea îi suridea, el credea într-o putere talismanică a tinereții lui și voi atunci s-o pună la încercare pe marchiză, hotărî să nu se lase tras pe sfoară.

— Și care erau, doamnă, planurile acelea ajunse astăzi niște himere ?

— Louise voia să obțină de la rege o ordonanță care să-ți îngăduie să porți numele și titlul de Rubempré. Voia să-l îngroape pe Chardon. Acest prim succes, atît de ușor de obținut atunci, și pe care astăzi opiniile dumitale îl fac aproape imposibil, era pentru dumneata un noroc consi-

derabil. Poate să ți se pară fleacuri ideile acestea ; noi însă cunoaștem viața și știm tot ce e trainic într-un titlu de conte purtat de un tânăr elegant și fermecător. Ia anunță aici, în fața citorva englezoaice tinere și milionare sau în fața unor moștenitoare bogate ; *Domnul Chardon* ori *Domnul conte de Rubempré* și vei observa două atitudini deosebite. Chiar plin de datorii, contele ar găsi inimile deschise, iar frumusețea lui pusă în lumină ar fi ca un diamant într-o montură bogată. Pe cînd domnul Chardon nici n-ar fi luat în seamă. N-am creat noi aceste idei, le întîlnim peste tot, chiar printre burghezi. În momentul acesta, ai întors spatele norocului. Uită-te la tînărul acela încîntător, viconte Felix de Vandenesse, e unul din secretarii particulari ai regelui. Regele ține destul de mult la tinerii de talent, și acesta pe care-l vezi, cînd a sosit din provincie de la el, n-avea un bagaj atîrnînd mai greu ca al dumitale, iar dumneata ai de o mie de ori mai mult spirit decît el. Însă dumneata ești dintr-o familie mare ? Ai un nume ? Îl cunoști pe des Lupeaulx ; numele lui seamănă cu al dumitale, se numește Chardin ; dar el nu și-ar vinde pentru nimic în lume ferma des Lupeaulx. Într-o zi va ajunge conte des Lupeaulx, iar fiul fiului său va ajunge poate un mare senior. Dacă vei continua să mergi pe calea greșită pe care ai apucat-o, ești pierdut. Uită-te la domnul Émile Blondet, cu cît e mai înțelept decît dumneata ? Lucrează la un ziar care susține guvernul, e bine văzut de toți puternicii zilei, el poate să se amestece fără nici o grijă printre liberali, gîndirea lui nu se lasă amăgită ; în felul acesta, într-o zi sau alta, va parveni ; însă el a știut să-și aleagă opiniile și protecțiile. Frumoasa dumitale vecină de masă e o domnișoară de Troisville, cu doi pairi de Franța și doi deputați în familie, s-a căsătorit cu un bogătaș datorită numelui ei ; primește lume multă în casă, o să aibă influență și va răscoli toată lumea politică pentru domnul Émile Blondet. Unde o să ajungi dumneata

cu Coralie ? În câțiva ani, vei fi doborât de datorii și istovit de plăceri. Ți-ai încredințat inima greșit și ți-ai rinduit viața greșit. Iată ceea ce îmi spunea zilele trecute, la Operă, femeia pe care ai jignit-o cu o plăcere atât de sadică. Regretînd abuzul pe care-l faci cu talentul și cu tinerețea-ți minunată, dînsa nu se gîndea la sine, ci la dumneata.

— A ! dacă ar fi așa cum spuneți, doamnă ! exclamă Lucien.

— Ce interes crezi că aş avea să te mint ? făcu marchiza aruncîndu-i lui Lucien o privire semeată și rece care îl cufundă din nou în nimicnicia lui.

Înmărmurit, Lucien nu mai reluă convorbirea, iar marchiza jignită nu-i mai vorbi. Cuprins de ciudă, recunoscuse totuși că făcuse o prostie și se hotărî s-o îndrepte. Se întoarse către doamna de Montcornet și îi vorbi despre Blondet, ridicîndu-l în slavă. Contesa îl ascultă cu plăcere și îl pofti, la un semn al doamnei d'Espard, la viitoarea ei serată, întrebîndu-l dacă n-ar revedea-o cu plăcere pe doamna de Bargeton, care, cu tot doliul, avea să vină ; nu era o serată mare, ci numai o reuniune obișnuită, doar între prieteni.

— Doamna marchiză, zise Lucien, pretinde că eu port toată vina ; nu-i așa că vara dînzei ar trebui să se arate bună față de mine ?

— Încetează atacurile ridicole îndreptate contra ei, menite de altfel să o compromită cu un om de care ea însăși își bate joc, și vei face numaidecît pace cu dînsa. Dumneata te-ai crezut înșelat de dînsa, mi s-a spus ; eu însă, am văzut-o foarte întristată de retragerea dumitale. E adevărat că a plecat din provincie cu dumneata și pentru dumneata ?

Lucien o privi zîmbind pe contesă, fără să îndrăznească a răspunde.

— Cum ai putut să n-ai încredere într-o femeie care făcea asemenea sacrificii pentru dumneata ? De altfel,

frumoasă și spirituală cum e, trebuia iubită oricum. Doamna de Bargeton te iubea mai puțin pentru dumneata decât pentru însușirile dumitale. Crede-mă pe mine, femeile iubesc spiritul înainte de a iubi frumusețea, zise ea uitându-se pe furiș la Émile Blondet.

Lucien recunoscă în casa ministrului deosebiri ce există între lumea mare și lumea ciudată în care trăia el de cîtva timp. Nici o asemănare, nici un punct de contact nu erau între ele. Înălțimea și împărțirea încăperilor acestui apartament, unul din cele mai bogate din cartierul Saint-Germain ; aurăriile vechi din salon, amploarea podobabelor, bogăția gravă a lucrurilor mai mici, totul îi era străin, nou ; însă deprinderea cîștigată atît de iute cu obiectele de lux îl opri pe Lucien să se arate uimit. Purtarea lui nu trădă nici siguranță și îngîmfare, nici umilință și slugărnice. Poetul avu o comportare frumoasă și fu pe placul celor care n-aveau nici un motiv să-i fie dușmănoși, ca tinerii ce deveniră geloși de brusca lui pătrundere în lumea mare, de succesele și frumusețea lui. Ridicîndu-se de la masă, îi oferî brațul doamnei d'Espard, care îl acceptă. Văzîndu-l pe Lucien răsfățat de marchiza d'Espard, Rastignac veni să-i amintească de orașul lor natal și de prima lor întrevvedere la doamna du Val-Noble. Tînărul nobil arată că vrea să se împrietenească cu tînărul geniu din provincie poftîndu-l într-una din zile la el acasă la prînz și oferîndu-se să-i prezinte pe cîtiva tineri la modă. Lucien îi primi propunerea.

— O să fie și scumpul Blondet, zise Rastignac.

Diplomatul se alătură grupului format de marchizul de Ronquerolles, ducele de Rhétoré, Marsay, generalul de Montriveau, Rastignac și Lucien.

— Foarte bine, îi zise el lui Lucien cu sfătoșenia lui germană sub care își ascundea istețimea-i de temut, ai făcut pace cu doamna d'Espard, dînsa e încîntată de dum-

neata, și știm noi, cu toții, zise el uitându-se roată împrejur, cât e de greu să-i fii pe plac.

— Da, dar dînsa adoră spiritul, spuse Rastignac, iar ilustrul meu compatriot are să vîndă și altora.

— Dînsul n-o să întîrzie să recunoască ce negoț păgubit or face, zise aprins Blondet ; va veni în rîndurile noastre și chiar foarte curînd.

În jurul lui Lucien, toată lumea fu de aceeași părere. Oamenii serioși rostiră cîteva fraze profunde pe un ton autoritar, iar tinerii cîteva glume pe socoteala partidului liberal.

— Sînt sigur, adăugă Blondet, că la început a dat cu banul, pentru stînga ori pentru dreapta ; acum însă o să aleagă.

Lucien începu să ridă amintindu-și de scena din Luxembourg cu Lousteau.

— Și-a luat călăuză, urmă Blondet, pe un oarecare Étienne Lousteau, un mic spadasin de la un ziar mărunț care nu vede decît o monedă de cinci franci într-o coloană de ziar, care în politică crede în întoarcerea lui Napoleon, și ceea ce mi se pare și mai prostesc, crede în recunoștința, în patriotismul domnilor de stînga. În calitate de Rubempré, simpatiile lui Lucien se cade să fie aristocratice ; iar în calitate de ziarist, se cade să fie cu guvernul, altfel nu va fi niciodată nici Rubempré, nici secretar general.

Lucien, căruia diplomatul îi propuse o partidă de whist, stîrni cea mai mare surprindere cînd mărturisi că nu cunoaște acest joc.

— Dragul meu, îi spuse Rastignac la ureche, vino de vreme la mine în ziua cînd o să-ți servesc un prînz fără pretenții, și te voi învăța whist ; dumneata dezonorezi regescul nostru oraș Angoulême, și îți voi repeta o vorbă de-a domnului de Talleyrand spunîndu-ți că, dacă nu știi jocul acesta, îți pregătești o bătrînețe foarte nefericită.

Fu anunțată sosirea lui des Lupeaulx¹, membru în Consiliul de stat, bine văzut pentru serviciile ascunse aduse guvernului, om isteț și ambițios, care se strecura peste tot. Îl salută pe Lucien, cu care se mai întâlnise și la doamna du Val-Noble, și puse în salutul său o prietenie prefăcută care avea să-l înșele pe Lucien. Întîlnindu-l acolo pe tînărul ziarist, acest om, care se făcea în politică prieten cu toată lumea ca să nu fie luat prin surprindere de nimeni, înțelese că Lucien va obține în lumea bună aceleași succese ca și în literatură. Își dădu seama că poetul e un ambițios și îl copleși cu asigurări și manifestări de prietenie, de atenție, în așa fel încît cunoștința lor să pară mai veche, și să-l înșele pe Lucien asupra prețului făgăduielilor și vorbelor sale. Des Lupeaulx avea ca principiu de a-i cunoaște bine pe aceia de care ar fi vrut apoi să se descotorosească, în cazul că ar descoperi în ei niște rivali. În felul acesta, Lucien fu bine primit de toată lumea, și el pricepu tot ce datora ducelui de Rhétoré, diplomatului, doamnei d'Espard, doamnei de Montcornet. Înainte de a pleca, se duse să mai stea de vorbă timp de cîteva momente cu fiecare din aceste două femei și desfășură pentru ele tot farmecul spiritului său.

— Ce îngîmfare ! îi spuse des Lupeaulx marchizei, după ce se depărtă Lucien.

— O să se strice înainte de a se coace, îi zise de Marsay zîmbind marchizei. Trebuie să aveți motive ascunse ca să-i suciti capul pînă-ntr-atît.

Lucien o găsi pe Coralie în fundul trăsurii în curte : venise să-l aștepte. Fu mișcat de atenția aceasta și îi povesti cum își petrecuse seara. Spre marea lui mirare, acțița aprobă noile idei ce începuseră să-i umble lui Lu-

¹ Personaj ambițios și intrigant, are un rol mai de prim plan în romanul *Slujbașii*.

cien prin cap și-l îndemnă cu hotărîre să se înroleze sub stindardul guvernamental.

— De la liberali nu te poți aștepta decît la rele ; conspiră, l-au ucis pe ducele de Berry ¹. Sint ei în stare să răstoarne guvernul ? Niciodată ! Prin ei, n-ai să ajungi nimic ; pe cînd, de cealaltă parte, ai să fii conte de Rubempré. Poți să le fii folositor, să te numească pair de Franța, să iei o femeie bogată. Fii deci ultraregalist. Asta e și la modă, adăugă ea, zîbind, cuvîntul care pentru dînsa reprezenta rațiunea supremă. De la Val-Noble, la care am luat masa, am aflat că Théodore Gaillard înființează în mod sigur un mic ziar regalist căruia îi zice *Deșteptarea*, ca să răspundă la glumele voastre și la cele din *Oglinda*. După el, domnul Villèle și partidul lui vor fi la putere în mai puțin de un an. Caută să profiți de această schimbare punîndu-te bine cu ei cită vreme nu sînt încă nimic ; dar nu-i spune nici o vorbă lui Étienne și prietenilor tăi ; ar fi în stare să-ți joace cine știe ce renghi.

Peste opt zile, Lucien se prezintă la doamna de Montcornet, unde fu foarte mișcat de revederea femeii pe care o iubise atîta și căreia gluma lui îi străpunsese inima. Și Louise era metamorfozată ! Redevenise ceea ce ar fi fost fără șederea în provincie : o doamnă din lumea mare. În doliul ei era un farmec și o îngrijire ce trădau o văduvă fericită. Lucien își închipui că i se datora și lui ceva din cochetăria asta și nu se înșela ; însă, ca un căpcăun, gustase carne fragedă, astfel că rămase toată seara nehotărît între frumoasa, iubitoarea, voluptuoasa Coralie și uscata, tru-fașa, cruda Louise. Nu izbuti să aleagă, adică să o sacrifice pe actriță pentru doamna cea mare. Doamna de Bargeton, cuprinsă atunci de iubire pentru Lucien văzîndu-l așa de spiritual și de frumos, așteptă toată seara acest

¹ *Charles de Berry*, nepotul regelui Ludovic al XVIII-lea, a fost asasinat în 1820.

sacrificiu ; dar se alese doar cu vorbele ei insinuante, cu tot felul de gesturi cochete, și plecă din salon cu o nestrămutată hotărîre de răzbunare.

— Ei, dragă Lucien, zise ea cu o bunătate plină de grație pariziană și de noblețe, în loc să fii mîndria mea, ai făcut din mine prima ta victimă. Te-am iertat, copilule, socotind că era un rest de iubire într-o asemenea răzbunare.

Doamna de Bargeton reciștiga terenul favorabil ei, cu această frază însoțită de un aer regesc. Lucien, care credea a fi avut de mii de ori dreptate, se descoperea vinovat. Nu fu vorba aici de groaznica scrisoare de despărțire, nici de motivele rupturii. Femeile din lumea mare au un talent nemaipomenit să-și micșoreze vinovăția luînd-o în rîs. Ele pot și știu să șteargă totul cu un surîs, cu o întrebare prefăcută de uimire. Nu-și amintesc de nimic, lămuresc totul pînă în cele mai mici amănunte, se miră, întreabă, comentează, umflă, mustră, și sfîrșesc prin a se curăța de vină, cum cureți o pată spălînd puțin locul : le știai negre, și într-o clipită devin albe și nevinovate. Iar despre tine, ești foarte fericit că nu te-au scos vinovat de cine știe ce crimă de neiertat. Într-o clipă, Lucien și Louise își reluaseră iluziile unul despre celălalt, vorbeau limbajul prieteniei : numai că Lucien, amețit de vanitatea-i satisfăcută, amețit de Coralie, care, trebuie s-o spunem, îi făcea viața ușoară, nu se pricepu să răspundă scurt la întrebarea pe care i-o puse Louise cu un oftat de șovăială : „Ești fericit ?“ Un *nu* melancolic i-ar fi asigurat viitorul. El se crezu spiritual explicînd-o pe Coralie ; spuse că ea îl iubește pentru el însuși, în fine toate prostiile omului îndrăgostit. Doamna de Bargeton își mușcă buzele. Asta a fost tot. Doamna d'Espard veni lîngă verișoară, împreună cu doamna de Montcornet. Lucien se văzu, ca să zicem așa, eroul zilei : fu alintat, lingușit, dezmiardat de cele trei femei, care îl îmbrobodiră cu o artă desăvîrșită. Succesul lui în lumea aceasta stră-

Lucită fu deci tot atât de mare ca și în gazetărie. Frumoasa domnișoară des Touches, celebră sub numele de Camille Maupin, și căreia doamnele d'Espard și de Bargeton i-l prezentară pe Lucien, îl pofti într-una din miercurile sale la cină și păru tulburată de frumusețea lui, pe drept cuvânt faimoasă. Lucien încercă să-i dovedească atunci că era și mai spiritual decît frumos. Domnișoara des Touches își arată admirația cu acea naivitate jucăușă și cu o pornire de prietenie superficială care îi păcălesc pe toți aceia ce nu cunosc îndeajuns viața pariziană în care obișnuința și continuitatea plăcerilor îi fac pe oameni atât de doritori de noutăți.

— Dacă i-aș plăcea și eu pe cît îmi place ea mie, le spuse Lucien lui Rastignac și lui de Marsay, am scurta romanul...

— Vă pricepeți și unul și altul prea bine să le scrieți ca să mai vreți să le și faceți, răspunse Rastignac. Oare scriitorii se pot iubi între ei ? Tot vine pînă la urmă un moment cînd încep să-și arunce unele înțepături.

— N-ai face o afacere proastă, îi zise rîzînd de Marsay. Fata asta încîntătoare are treizeci de ani, e drept ; însă are aproape optzeci de mii de franci rentă. E fermecător de capricioasă, și frumusețea ei e din acelea care se păstrează multă vreme. Coralie e o gîsculiță, dragul meu, care-ți servește ca să faci puțin pe grozavul, pentru că nu se cade ca un băiat drăguț să n-aibă o amantă ; însă, dacă nu faci vreo cucerire mare în lume, actrița îți va fi pînă la sfîrșit o piedică în cale. Hai, dragul meu, ia locul lui Conti, care tocmai o să cînte cu Camille Maupin. Poezia, de cînd lumea, a trecut înaintea muzicii.

Cînd Lucien îi auzi pe domnișoara des Touches și pe Conti, speranțele i se spulberară.

— Conti cîntă prea bine, îi zise el lui des Lupeaulx.

Lucien reveni la doamna de Bargeton, care îl duse în salonul unde se afla doamna d'Espard.

— Ce zici, verișoară, n-ai vrea să ai grijă de el ? o întreabă doamna de Bargeton.

— Dar nu trebuie decât ea domnul Chardon, răspunse marchiza cu obrăznicie și cu blindețe totodată, să facă tot ce se cuvine pentru a fi patronat fără neajunsuri pentru protectori. Dacă vrea într-adevăr să obțină ordonanța care îi va permite să schimbe nefericitul nume al tatălui pe cel al mamei, nu s-ar cuveni să fie măcar de-ai noștri ?

— În mai puțin de două luni, voi aranja totul, zise Lucien.

— Bine, spuse marchiza, mă voi duce la tatăl și la unchiul meu, care sînt în serviciul regelui, și voi vorbi despre dumneata cu cancelarul.

Diplomatul și cele două femei ghiciseră bine punctul sensibil al lui Lucien. Poetul, fermecat de splendorile aristocratice, încerca umilinte îngrozitoare auzindu-se numit Chardon, cînd vedea intrînd în saloane numai oameni cu nume sonore, însoțite de titluri de noblețe. Durerea aceasta se repetă în toate locurile pe unde călcă timp de cîteva zile. Aceeași neplăcere o resimțea de altfel și cînd se întorcea la treburile meseriei, după ce în ajun fusese în lumea mare, cu echipajul și servitorii Coraliei. Învăță să călărească spre a putea galopa pe lingă portiera trăsurilor doamnei d'Espard, domnișoarei des Touches și contesei de Montcornet, privilegiu după care rîvnise atîta cînd sosise la Paris. Finot fu încîntat să-i facă rost redactorului său, ce se bucura de atîta trecere, de un permis de favoare la Operă, unde Lucien pierdu multe seri. Dar, începînd de atunci, făcu parte din lumea aparte a elegantilor acelei epoci. Dacă poetul înapoie lui Rastignac și prietenilor săi din lumea bună un prînz splendid, săvîrși totuși greșeala de a-l da la Coralie acasă ; era prea tînăr, prea poet și prea încrezător ca să cunoască anumite nuanțe în ceea ce privește purtarea față de societate ; o actriță, fată bună, dar fără educație, putea ea oare să-l învețe cum să se poarte în lume ? Provincialul dovedi

În chipul cel mai evident acelor tineri, porniți și așa împotriva lui, acordul secret de interese dintre acrită și el, pe care orice tânăr e gelos într-ascuns și pe care fiecare îl vestește pe față. Cel care, în aceeași seară, făcu cele mai multe glume pe socoteala lor fu Rastignac, cu toate că și el în lume se susținea prin aceleași mijloace, dar avînd atîta grijă să păstreze aparențele, încît putea oricînd să califice cleветirile drept calomnie. Lucien învățase repede whistul. Jocul ajunsese o patimă la el. Coralie, ca să îndepărteze orice rivalitate, în loc să-l dezaprobe pe Lucien, îi încuraja risipa cu orbirea proprie simțămintelor atotstăpîitoare care nu văd niciodată decît prezentul și care sacrifică totul, chiar și viitorul, plăcerii de moment. Caracterul iubirii adevărate are multe asemănări cu copilăria : necugetarea, imprudența, risipa, risul și plînsul sînt aidoma.

Pe vremea aceea se ivise o societate de tineri, bogați sau săraci, toți fără nici o ocupație, numiți *băieți de viață* și care duceau într-adevăr o viață de o nepăsare de necrezut, mîncăi strașnici și băutori și mai și. Mari tocători de bani cu toții și amestecînd ghidușiile cele mai crunte în această viață, nu nebunească, ci turbată, nu dădeau înapoi din fața nici unei imposibilități, se făleau cu fără-delegile lor, care, nu depășeau totuși o anumită limită : spiritul cel mai original le acoperea ștrengăriile, încît era cu neputință să nu-i ierți. Nici un fapt nu subliniază cu mai multă tărie robia la care Restaurația osîndise tinerețul. Tinerii, care nu mai știau la ce să-și folosească forțele, nu le prăpădeau numai în gazetărie, în conspirații, în literatură și în artă, ci le risipeau și în dezvăturile cele mai năstrușnice, atîta sevă și atîtea luxuriante potențe erau în tinerii francezi de pe vremea aceea ! Muncitor, tineretul acela rîvnea puterea și plăcerea ; artist, voia comori ; leneș, voia să-și învioreze pasiunile ; în toate chipurile, voia un loc, iar politica nu i-l făcea nicăieri. Băieții de viață erau aproape toți înzestrați cu

însușiri mari ; cîțiva le-au irosit în acest trai moleșitor, alți cîțiva au rezistat. Cel mai vestit dintre acești băieți, cel mai spiritual, Rastignac, a pășit pînă la urmă, condus de de Marsay, într-o carieră serioasă în care s-a remarcat. Glumele acestor tineri au făcut atîta vîlvă, încît au servit de subiect mai multor vodeviluri. Lucien, lansat de Blondet în această societate de risipitori, străluci alături de Bixiou, unul din spiritele cele mai răutăcioase și cel mai neobosit zeflemist al epocii. Toată iarna traiul lui Lucien fu o lungă beție, întreruptă doar de muncile ușoare ale ziaristicii ; își continuă seria de articolașe și făcu mari eforturi ca să producă din cînd în cînd cîteva pagini de critică înaltă, bine gîdită. Dar studiul era excepția, poetul nu i se mai deda decît constrîns de nevoi ; prînzurile, cîinele, petrecerile, seratele din lumea mare, jocul îi răpeau aproape tot timpul, iar Coralie îi mîncă restul. Lucien își interzicea să se gîndească la ziua de mîine. De altfel, îi vedea pe așa-zișii lui prieteni făcînd la fel, scoțîndu-și cheltuielile cu prospecte de editură plătite scump, cu prime acordate unor articole necesare speculațiilor îndrăznețe, mîncînd tot ce aveau și foarte nepăsători de viitor. O dată primit în gazetărie și în literatură pe picior de egalitate, Lucien își dădu seama cît de mari greutateți ar avea de învins în cazul că ar voi să se ridice deasupra celorlalți : fiecare consimțea să-l aibă egal, nici unul nu-l admitea superior. Pe nesimțite, renunță deci la gloria literară, socotind că succesele politice sînt mai ușor de obținut.

— Intriga stîrnește mai puține patimi potrivnice decît talentul, uneltirile ei tainice nu trezesc atenția nimănui, îi zise într-o zi Châtelet, cu care Lucien se împăcase. Intriga de altfel este superioară talentului : din nimic ea face ceva ; pe cînd, de cel mai multe ori, resursele imense ale talentului nu slujesc decît la nenorocirea omului.

Ducînd această viață, în care ziua de miine mergea neconținut pe urmele celei din ajun, într-o neîntreruptă orgie, fără să înfăptuiască lucrul plănuir, Lucien își urmărirea gîndul principal : era nelipsit din lumea bună, îi făcea curte doamnei de Bargeton, marchizei d'Espard, contesei de Montcornet și nu scăpa nici una din seratele domnișoarei des Touches ; se arăta în lume fie înaintea unui chef, fie după vreo masă oferită de scriitori sau de editori ; pleca din saloane la cîte un supeu, prețul vreunui rămășag ; îndatoririle conversației pariziene și jocul de cărți îi absorbeau puținele idei și forțe ce i le mai lăsau excesele. Poetul nu mai avu limpezimea de spirit și chibzuința necesare pentru a observa ceea ce se petrece în jurul lui, pentru a desfășura tactul desăvîrșit de care parvenirii trebuie să se slujească în fiecă clipă ; îi fu cu neputință să-și dea seama de momentele în care doamna de Bargeton se reîntorcea la el, se depărta jignită, îl ierta sau îl osîndea iarăși. Châtelet pricepu șansele ce-i mai rămîneau rivalului său și deveni prietenul lui Lucien spre a-l menține în dezmățul în care-și istovea energia. Rastignac, gelos pe compatriotul său și găsind, de altminteri, în baron un aliat mai sigur și mai folositor decît Lucien, trecu de partea lui Châtelet. De aceea, după cîteva zile de la întrevvedere dîntre Petrarca și Laura din Angoulême, Rastignac îi împăcase pe poet și pe bătrînul fante al Imperiului, cu ocazia unui supeu îmbelșugat, oferit la Rocher-de-Cancalle. Lucien, care se întorcea acasă dimineata și se deștepta la amiază, nu era în stare să se împotrivească unei iubiri la domiciliu și oricînd la dispoziția sa. În acest chip, voința lui, molesită de o trîndăvie ce-l făcea nepăsător la hotărîrile frumoase luate în momentele cînd își întrezărea poziția în lumina ei adevărată, se fărîmiță, și curînd nu mai reacționa la puternicele apăsări ale mizeriei. După ce fusese foarte fericită să-l vadă pe Lucien petrecînd, după ce-l încurajase, vîzînd

În această risipă dovedi de trăinicia iubirii lor, căci lipsurile îi apropiau și mai mult, blinda și iubitoarea Coralie avu curajul să-i recomande iubitului să nu uite munca, și de mai multe ori fu silită să-i spună că în acea lună câștigase prea puțin. Îndrăgostiții făcură datoriile cu o repeziciune spăimântătoare. Cei o mie cinci sute de franci rămași din prețul *Margaretelor*, ca și primii cinci sute de franci câștigați de Lucien, fuseseră repede tocați. În trei luni, articolele nu-i aduseseră poetului nici o mie de franci, și lui i se păru că se spetise muncind. Dar Lucien începuse să adopte ideile zeflemiste despre datoriile ale băieților de viață. Datoriile sînt simpatice la tinerii de douăzeci și cinci de ani; mai târziu însă, nimeni nu-i mai iartă. Se poate observa că anumite spirite cu adevărat poetice, dar în care voința slăbește, preocupate să simtă spre a-și reda sentimentele în imagini, sînt cu totul lipsite de simțul moral ce trebuie să întovărășească orice observație. Poeților le place mai mult să primească impresii decît să pătrundă în alții spre a studia mecanismul sentimentelor. Astfel că Lucien nu-i întreba pe băieți ce se întîmplă cu aceia dintre ei care dispăreau, nu văzu viitorul ce-i așteaptă pe acești preținși prieteni dintre care unii moșteneau, alții sperau să moștenească, unii aveau talente recunoscute, iar alții încrederea cea mai curajoasă în steaua lor, precum și planul premeditat de a ocoli legile. Lucien crezu în viitorul său, avînd încredere în axiomele lui Blondet: „Toate se aranjează pînă la urmă. — Cei care n-au nimic nu pot pierde nimic. — Nu putem pierde decît averea după care alergăm. — Mergînd cu puhoiul, tot ajungi undeva. — Un om deștept, dacă și-a croit drum în lume, face avere cînd vrea!”

Iarna aceea, petrecută numai în plăceri, le folosi însă lui Théodore Gaillard și lui Hector Merlin pentru a face rost de capitalurile trebuitoare la înființarea *Deșteptării*, al cărei prim număr apăru abia în martie 1822. Afacerea

se trata în casa doamnei du Val-Noble. Această curtezană elegantă și isteată, care spunea cînd își arăta splendidu-i apartament : „Iată ce produc cele o mie și una de nopți !“ avea oarecare influență în lumea bancherilor, a marilor seniori și a scriitorilor din partidul regalist, obișnuiți cu toții să se întrunească în salonul ei ca să trateze unele afaceri ce nu se puteau trata decît acolo. Lucien, căruia i se făgăduise și o rubrică permanentă la un ziar guvernamental, urma să fie mîna dreaptă a lui Hector Merlin, ce avea să devină la rîndu-i redactor-șef la *Deșteptarea*. Trecerea dintr-o tabără în alta Lucien o pregătea în ascuns, printre petrecerile de fiecare zi. Copilul acesta se credea grozav de dibaci tăinuind lovitura de teatru și se bizuia mult pe dărnicia cîrmuirii ca să-și mai întremeze punga și să risipească necazurile tăcute ale Coraliei. Ac-trița, veșnic cu zîmbetul pe buze, i le ascundea ; Bérénice însă, mai îndrăzneată, i le spunea lui Lucien în față. Ca toți poeții, geniul acesta în fașă se înduioșa o clipă de nenorocire, făgăduia să lucreze, apoi își uita făgăduiala și-și îneca grijile trecătoare în desfriu. Cînd Coralie observa nori pe fruntea iubitului său, o ocăra pe Bérénice și-i spunea poetului că toate începeau să meargă bine.

Doamna d'Espard și doamna de Bargeton așteptau numai convertirea lui Lucien, ziceau ele, ca să-l pună pe Châtelet să-i ceară ministrului mult dorita ordonanță pentru schimbarea numelui. Lucien făgăduise să-i dedice *Margaretele* doamnei d'Espard, ce se arăta foarte măgulită de o distincție ajunsă rară de cînd scriitorii au devenit o putere. Cînd Lucien se ducea seara la Dauriat și-l întreba ce mai e cu cartea lui, editorul îi opunea motive temeinice spre a-i întîrzia punerea sub tipar. Ba Dauriat avea cutare sau cutare lucrare în curs de tipărire care-i răpea toată vremea ; ba tocmai se publica un nou volum de Canalis, de concurența căruia trebuia să se ferească ;

ba *Noile Meditații* ale domnului de Lamartine¹ erau sub presă, și două culegeri importante de poezie nu trebuie să se întâlnească; ba autorul să aibă, mă rog, încredere în dibăcia editorului. Între timp nevoile lui Lucien se făceau tot mai urgente, încît recurse la Finot, care îi dădu cîteva avansuri asupra unor articole. Cînd seara, la supelu, poetul-ziarist își explica tovarășilor de viață situația, aceștia îi înecau neliniștile în valuri de șampanie servită cu o sumedenie de glume. Datorii! nu există oameni tari fără datorii! Datoriile reprezintă nevoi împlinite sau vicii satisfăcute. Un om nu parvine decît încolțit de nevoi.

— Trăiască muntele-de-pietate, salvatorul oamenilor mari! îi striga Blondet.

— Cine vrea totul datorează totul, zicea Bixiou.

— Ba nu, cine datorează tot înseamnă că a avut tot! răspundea des Lupeaulx.

Băieții de viață se pricepeau să-i dovedească acestui copil că datoriile îi vor servi ca pinten pentru a îmboldi caii înhămați la carul norocului. Și, dă-i cu Cezar, cu cele patruzeci de milioane datorie, cu Frédéric al II-lea, primind de la taică-său un galben pe lună, cu vestitele și corupătoarele exemple ale oamenilor mari, înfățișați în viciile lor și nu în atotputernicia curajului și concepțiilor lor! În sfîrșit, trăsura, caii și mobila Coraliei fură puse sub sechestrul de mai mulți creditori pentru niște sume al căror total se ridica la patru mii de franci. Cînd Lucien nu avu încotro și îi ceru lui Lousteau hîrtia de o mie de franci pe care i-o împrumutase, Lousteau îi arătă niște hîrtii cu ștampile ce instituiau și la Florine o situație asemănătoare cu a Coraliei; însă Lousteau, recunoscător, îi propuse să facă demersurile necesare editării *Arcașului lui Carol al IX-lea*.

— Cum de-a ajuns Florine aici? întrebă Lucien.

¹ Această culegere de versuri a apărut în anul 1823

— Matifat s-a speriat, răspunse Lousteau, l-am pierdut ; dar dacă vrea Florine, o să-l facă să plătească scump trădarea ! O să-ți povestesc eu.

La trei zile după încercarea fără roade făcută de Lucien pe lângă Lousteau, cei doi îndrăgostiți prânzeau amăriți la gura sobei în dormitorul cel frumos. Bérénice le făcuse niște ouă chiar acolo în sobă, căci bucătăreasa, vizitiul, servitorii plecaseră. De mobila sechestrată le era cu neputință să se folosească. Nu mai era în casă nici un obiect de aur sau de argint, și nimic altceva de preț, toate erau reprezentate prin bonuri de la muntele de pietate, alcătuind un volumaș in-octavo plin de învățăminte. Bérénice mai păstrase două tacîmuri. Ziarul cel mic le făcea mari servicii lui Lucien și Coraliei păstrîndu-le croitorul, modista și croitoreasa, care tremurau cu toții să nu supere un ziarist în stare să le atace reputația prăvăliilor. Lousteau veni în timpul mesei strigînd :

— Ura ! Trăiască *Arcașul lui Carol al IX-lea* ! Am desfăcut cărți de o sută de franci, copii, zise el, să-i facem pe din două !

Îi dădu cincizeci de franci Coraliei și o trimise pe Bérénice să aducă un prînz să le umple burțile.

— Ieri, Hector Merlin și cu mine am luat masa cu niște editori și am pregătit cu multă îndeminare vînzarea romanului tău. Că ești în tratative cu Dauriat ; că Dauriat se tocmește, că nu vrea să dea mai mult de patru mii de franci pentru două mii de exemplare, că tu vrei șase mii. Te-am făcut mai mare decît Walter Scott. Că ai în pîntece romane nemaipomenite ! Că oferi nu o carte, ci o afacere întreagă ; că nu ești autorul unui roman mai mult sau mai puțin ingenios, ci al unei colecții ! Cuvîntul ăsta de colecție a făcut efect. Așa că nu-ți uita rolul, ai deci în tolbă : *La Grande Mademoiselle* sau *Franța sub Ludovic al XIV-lea* ; — *Cotillon I* sau *Primele zile ale lui Ludovic al XV-lea* ; — *Regina și Cardinalul* sau *Pa-*

risul în timpul Frondelor ; — Fiul lui Concini sau O intrigă a lui Richelieu¹ !... Romanele astea vor fi anunțate pe copertă. Asta se cheamă a duce de nas publicul. Tot pui pe dosul copertei cărțile pînă ce ajung celebre, și atunci ești mai mare cu operele pe care nu le-ai făcut, decît cu cele făcute. Expresia *Sub tipar* este ipoteca literară ! Haideți, să rîdem puțin ! Uite șampanie. Îți închipui, Lucien, indivizii noștri au căscat niște ochi ca niște farfurii adînci... Mai ai farfurii adînci ?

— Sînt sechestrate, zise Coralie.

— Pricep, deci reîncep, reluă Lousteau. Editorii vor crede că ai toate manuscrisele, dacă văd unul singur. Ca la orice editură, ți se cere manuscrisul ; ei pretind, doar, că-l citesc. Lasă-i să facă pe grozavii : niciodată nu citesc ei cărți ; astfel n-ar mai publica atîtea ! Hector și cu mine i-am lăsat să presimtă că, pentru cinci mii de franci, le-ai vinde trei mii de exemplare în două ediții. Dă-mi manuscrisul *Arcașului*, poimiine luăm masa la editori și îi dăm gata !

— Cine sînt ? zise Lucien.

— Doi asociați, doi băieți de ispravă, destul de culanți în afaceri, pe nume : Fendant și Cavalier. Unul a lucrat multă vreme la firma Vidal și Porchon, iar celălalt e cel mai îndemînatîc trepăduș de pe cheiul des Augustins ; amîndoi au înființat firma abia de vreun an. După ce au pierdut ceva bani, nu prea mulți, publicînd romane traduse din englezește, flăcăii mei vor să exploateze acum romane indigene. Se zice că aști doi negustori de hirtie mîzgălită lucrează cu capitalurile altora, însă cred că ție puțin îți pasă de unde vin banii ce ți se dau.

¹ Titluri senzaționale de romane care trebuiau să evoce intrigi celebre : aventurile verișoarei lui Ludovic al XIV-lea — căreia i se zicea *la grande Mademoiselle* — cu ducele de Lauzun, viața destrăbălată a lui Ludovic al XV-lea, cearta dintre regina-mamă Maria de Medici și cardinalul de Richelieu etc.

Peste două zile, cei doi ziariști erau poștiți la prinz în strada Serpente, în fostul cartier al lui Lucien, unde Lousteau își păstra încă odaia din strada de la Harpe; iar Lucien, care veni să-și ia amicul, o văzu în aceeași stare în care era în seara introducerii lui în lumea literară, însă acum nu se mai miră: era obișnuit cu nestărnicia vieții de ziarist și înțelegea totul. Geniul din provincie primise, jucase și pierduse prețul multor articole, pierzînd astfel și cheful de a le mai scrie; umpluse multe coloane după procedeele ingenioase descrise de Lousteau pe cînd merseseră împreună din strada de la Harpe înspre Palais-Royal. Ajuns în dependența lui Barbet și a lui Braulard, vindea și el cărți și bilete de teatru; în fine, nu se dădea în lături de la nici un elogiu și de la nici un atac: ba chiar, în acel moment, resimțea un fel de bucurie să stoarcă de la Lousteau tot ce mai putea înainte de a le întoarce spatele liberalilor, pe care plănuia să-i atace cu atît mai zdravăn, cu cît îi cunoștea mai bine. La rîndul lui, Lousteau primea, în dauna lui Lucien, o sumă de cinci sute de franci, bani peșin, de la Fendant și Cavalier, sub numele de comision, pentru a le fi procurat pe viitorul Walter Scott celor doi editori aflați în căutarea unui Scott francez.

Firma Fendant și Cavalier era una din acele case de editură înființate fără nici un fel de capital, cum se înființau multe pe atunci și cum se vor înființa mereu, cită vreme fabricanții de hîrtie și tipografii vor continua să facă credit editurilor pentru șapte-opt lovituri la noroc, numite publicări de cărți. Atunci ca și astăzi, lucrările se cumpărau de la autori pe polițe cu scadențe de șase, nouă și douăsprezece luni, mod de plată bazat pe natura vînzării; între editori, conturile se soldau la termene și mai lungi. Editorii de soiul acesta îi plăteau cu aceeași monedă pe negustorii de hîrtie și pe tipografi, avînd astfel timp de un an în mîini, pe *gratis*, o editură întregă compusă din douăsprezece pînă la douăzeci de lucrări.

În caz de două-trei succese, ciștigul de la afacerile bune acoperea afacerile proaste, și astfel editorii o scoteau la capăt. Dacă operațiile erau îndoielnice sau dacă, spre nenorocul lor, dădeau peste cărți bune ce nu se puteau vinde decât după ce fuseseră gustate și prețuite pe îndelete de adevăratul public ; dacă șconturile polițelor lor erau oneroase, dacă dădeau ei înșiși faliment, își depuneau frumușel bilanțul fără nici o bătaie de cap, pregătiți dinainte la rezultatul acesta. În acest fel, toate șansele erau de partea lor, jucau la marea masă verde a speculației cu fondurile altora, nu cu ale lor. Fendant și Cavalier erau și ei în această situație. Cavalier adusese priceperea, iar Fendant adăugase șiretenia. Capitalul social își merita cu prisosință numele, căci consta în câteva mii de franci, economii anevoie adunate de amantele lor, din care ei își atribuiseră și unul și altul lefuri destul de mari, cheltuite cu grijă pe mese date ziariștilor și scriitorilor, pe spectacole unde se tratau, după spusele lor, afacerile. Acești semipungași se bucurau de faima de a fi foarte dibaci ; însă Fendant era mai șiret decât Cavalier. Cavalier, care își merita numele, umbla neobosit prin provincie, iar Fendant conducea afacerile la Paris. Această asociație fu ceea ce va fi totdeauna o asociație între doi editori : un duel.

Asociații ocupau parterul unei vechi case din strada Serpente, în care biroul firmei se afla la capătul vastelor saloane preschimbate în magazine. Publicaseră pînă atunci multe romane, ca, de pildă, *Turnul de la miazănoapte*, *Nequțul din Benares*, *Fîntîna de la Mormînt*, *Tékéli*¹, romanele lui Galt², autor englez care n-a prins în Franța.

¹ *Tékéli sau Asediul Montgatz-ului* — melodramă de Pixérécourt, reprezentată în 1803. A avut mult succes datorită analogiei de situație între eroul maghiar al piesei și Cadoudal, șeful complotului împotriva lui Napoleon Bonaparte.

² *Romanele lui Galt* (1779—1839), sînt, mai ales, romane asupra vieții rurale scoțiene sau romane istorice, după modelul celor ale lui Walter Scott.

Succesul lui Walter Scott trezea într-atita atenția editurilor asupra produselor din Anglia, încît editorii erau cu toții preocupați, ca niște adevărați normanzi, de cucerirea Angliei ; umblau după Walter Scott așa precum, mai tîrziu, unii aveau să caute asfalt prin terenurile pietroase, bitum prin bălți și să realizeze beneficii din căile ferate în proiect. Una din marile neghiobii ale comerțului parizian este de a căuta succesul în analogii, cînd el se află în contraste. La Paris, îndeosebi, succesul ucide succesul. Astfel, Fendant și Cavalier, dedesubtul titlului *Familia Strelitz* sau *Rusia de acum o sută de ani*, tipăreau prostește, cu litere mari, cuvintele „în genul lui Walter Scott“. Fendant și Cavalier erau ahtiați după un succes : o carte bună le putea servi deci să scape de teancurile lor de hirtie, și fuseseră ademeniți numai de perspectiva de a avea articole în ziare, pe atunci condiția de bază a vînzării, căci foarte rar se întîmplă ca editorii să cumpere o carte pentru valoarea ei proprie ; de cele mai multe ori o publică pentru motive străine de meritul ei. Fendant și Cavalier vedeau în Lucien doar ziaristul, și în cartea lui o marfă a cărei primă vînzare le-ar ușura s-o scoată cu bine la capăt în luna aceea. Ziariștii îi găsiră pe cei doi asociați în birou, cu contractul gata și cu polițele semnate. Repeziciunea aceasta îl uimi pe Lucien. Fendant era un omuleț firav, cu o mutră înfricoșătoare și cu înfățișarea unui calmuc, avînd fruntea mică, nasul înfundat, gura strînsă, doi ochi mici negri și vioi, liniile feței chinuite, obrajii acriți, cu o voce de clopot dogit, în fine toată aparența unui pungaș înrăit ; el însă îndulcea aceste neajunsuri cu mierea din vorbele lui și își atingea ținta fiind bun de gură. Cavalier, un băiat rotofei și pe care l-ai fi crezut mai degrabă conductor de diligență decît editor, avea părul blond de tot, fața aprinsă, ceafa groasă și vorbirea de totdeauna a voiajorului comercial.

— Nu o să avem discuții, zise Fendant adresîndu-se lui Lucien și lui Lousteau. Am citit lucrarea, e foarte literară

și ne place atît de mult, încît am și dat manuscrisul la tipografie. Contractul e redactat așa cum ne-am înțeles ; de altfel noi nu călcăm niciodată condițiile cuprinse în el. Polițele noastre sînt pe șase, pe nouă și pe douăsprezece luni, le veți sconta ușor, și noi vă plătim scontul. Ne-am rezervat dreptul de a-i da un alt titlu cărții : *Arcașul lui Carol al IX-lea* nu ne place, nu stîrnește destul curiozitatea cititorilor, sînt prea mulți regi cu numele de Carol, și în evul mediu erau atîția arcași ! A ! dacă ați spune *Soldatul lui Napoleon !* Dar *Arcașul lui Carol al IX-lea* ?... Cavalier ar fi nevoit să țină un curs de Istoria Franței ca să plaseze fiecare exemplar în provincie.

— A ! dac-ați ști cu ce oameni avem noi de-a face ! sări Cavalier.

— *Noaptea Sfîntului Bartolomeu* ar suna mai frumos, reluă Fendant.

— *Caterina de Medicis* sau *Franța sub Carol al IX-lea*, zise Cavalier, ar semăna mai bine cu un titlu de Walter Scott.

— Mă rog, o să hotărîm după ce s-o tipări cartea, reluă Fendant.

— Cum veți găsi de cuviință, zise Lucien, numai să-mi placă și mie titlul.

După ce citiră contractul, îl semnară și schimbară între ei copiile, iar Lucien băgă în buzunar polițele cu o mulțumire deplină. Apoi, toți patru urcară la Fendant, unde luară o masă obișnuită : stridii, biftecuri, rinichi în sos de vin și brînză de Brie ; mîncăruri stropite înșă cu vinuri bune, aduse de Cavalier, care cunoștea pe un voiajor specialist în băuturi alese. Cînd să se așeze la masă, apărură tipograful căruia i se dăduse romanul spre tipărire, și care îl surprinse pe Lucien aducîndu-i corectura primelor două coli ale cărții sale.

— Vrem să mergem repede, îi zise Fendant lui Lucien, avem încredere în cartea dumitale și avem și mare nevoie de un succes.

Prânzul, început pe la douăsprezece, nu se isprăvi decît pe la cinci.

— Unde facem rost de bani ? îl întrebă Lucien pe Lousteau.

— Hai la Barbet, răspunse Étienne.

Cei doi prieteni o porniră la vale, cam încălziți de băutură, spre cheiul des Augustins.

— Coralie e foarte mirată de pierderea pe care a suferit-o Florine. Florine nu i-a spus-o decît ieri, dînd toată nenorocirea pe seama ta, și arăta atît de minioasă, încît părea gata să te părăsească, îi spuse Lucien lui Lousteau.

— E adevărat, zise Lousteau, care nu-și păstră prudența și i se destăinuî lui Lucien. Prietene, pentru că mi-ești prieten, Lucien, tu mi-ai împrumutat o mie de franci și nu mi-ai cerut-o încă decît o singură dată. Ferește-te de jocul de cărți. Eu, dacă n-aș juca, aș fi fericit. Sînt dator în dreapta și în stînga. În clipa asta, garda comercială e pe urmele mele : cînd mă duc spre Palais Royal, sînt nevoit să mă feresc de colțurile periculoase.

În limbajul băieților de viață, a te feri de colțurile periculoase înseamnă a face un ocol fie spre a nu trece prin fața unui creditor, fie a ocoli locul unde poate fi întîlnit.

Lucien cunoștea prea bine procedeul fără să-i cunoască denumirea, căci el se întorcea acasă în același fel.

— Datorezi mult ?

— Un fleac ! reluă Lousteau. Trei mii de franci mi-ar ajunge. Am vrut să mă astîmpăr, să nu mai joc, și, ca să lichidez, am făcut puțin șantaj.

— Ce-i asta șantaj ? întrebă Lucien care nu cunoștea acest cuvînt.

— Șantajul e o invenție a presei engleze, importată de curînd din Franța. Șantajistii sînt un fel de oameni cu foarte multă trecere la ziare. Niciodată nu trebuie să se poată spune despre cutare director de ziar sau despre cutare redactor-șef că este amestecat în vreun șantaj. Pentru asta se folosesc de un Giroudeau, de un Philippe Bridau,

pe care îl plătesc ca să se ducă pe la cite cineva care, din diferite motive, nu vrea să se ocupe lumea de persoana sa. Mulți oameni au pe cuget blestemății mai mult sau mai puțin originale. Sînt multe averi suspecte la Paris, făcute pe căi mai mult sau mai puțin legale, adesea prin manopere criminale, și care ar da loc la articole foarte nostime, precum ar fi chestia cu jandarmeria lui Fouché înconjurîndu-i pe spionii prefectului de poliție care, necunoscînd secretul fabricării de bancnote false de-ale Băncii Angliei, erau tocmai să-i umfle pe tipografii clandestini protejați de ministru; sau povestea diamantelor prințului Galathione, sau afacerea Maubreuil¹, sau moștenirea Pombreton² etc. Șantajistul, după ce și-a făcut rost de vreo hîrtie, de vreun document important, îi cere îmbogățitului o întîlnire. Dacă omul compromis nu plătește o sumă oarecare, șantajistul îi arată presa gata să-l înșface, să-i dezvăluie secretele. Bogătașul se teme și dă banii. Chestia s-a făcut. Dacă te apuci de vreo operație periculoasă, care ar putea da naștere la o serie întregă de articole, ți se trimite un șantajist acasă care-ți propune răscumpărarea articolelor. Chiar și unor miniștri li se trimite șantajști; ei se învoiesc atunci ca ziarul să le atace numai activitatea politică nu și persoana, iar alții își dau pradă persoana și cer îndurare pentru amantă. Drăguțul de des Lupeaulx, pe care îl cunoști, raportor în Consiliul de stat, se ocupă în permanentă cu astfel de negocieri cu ziaristii. Secătura și-a asigurat cu ajutorul legăturilor sale o poziție minunată în sînul guvernului: este și mandatarul

¹ Marchizul *Maubreuil d'Orsvault* (1782—1855), aventurier care a reușit să obțină favoarea familiei Bonaparte, sfîrșind prin a fura diamantele unei surori a lui Napoleon; după aceea a devenit agentul lui Talleyrand, pe care l-a acuzat apoi de instigare la asasinarea lui Napoleon și a fiului acestuia, publicînd două pamflete în acest sens.

² *Moștenirea Pombreton* pare a fi fost o invenție a unui personaj al lui Balzac, cavalerul de Valois, în romanul *Fata bătrînă*.

presei și ambasadorul miniștrilor, e samsarul amorurilor proprii ; ba își extinde negoțul și în treburile politice, dobîndește de la ziare tăcerea asupra cutărui împrumut sau cutărei concesiuni acordate fără concurență sau fără publicitate în care însă li se dă o parte și hrăpăreților de la banca liberală. De altfel, și tu ai făcut puțin șantaj cu Dauriat, cînd ți-a dat trei mii de franci ca să nu-l încondeiezi pe Nathan. În secolul al XVIII-lea, cînd ziaristica era abia în fașă, șantajul se făcea cu ajutorul pamfletelor, a căror distrugere se cumpăra de către favorite sau de către marii seniori. Inventatorul șantajului este Aretino, o foarte mare personalitate din Italia, care îi dijmua pe regi, după cum, în zilele noastre, cutare jurnal îi poate dijmui pe actori.

— Dar tu, cum l-ai lucrat pe Matifat ca să capeți cei trei mii de franci ?

— Am pus s-o atace pe Florine în șase ziare, iar Florine s-a plins lui Matifat. Matifat l-a rugat pe Braulard să afle pricina atacurilor. Braulard a fost tras pe sfoară de Finot. Finot, pentru care făceam șantajul, i-a spus droghistului că tu o „săpai“ pe Florine în interesul Coraliei. Giroudeau s-a dus la Matifat să-i spuie în taină că toate se aranjează dacă ar vrea să-și vîndă șesimea de la revista lui Finot cu zece mii de franci. Dacă izbutea, Finot îmi dădea trei mii de franci. Matifat era tocmai să încheie tîrgul, încîntat să mai puie mîna pe zece mii de franci din cei treizeci de mii ce i se păreau pierduți, deoarece, de cîteva zile, Florine îi tot spunea că revista lui Finot nu „prinde“ : în loc să dea dividende, se vorbea că sînt în căutare de noi fonduri. Înainte de a-și depune bilanțul, directorul de la Panorama-Dramatique a avut însă nevoie să negocieze cîteva polițe ; și, ca să-i facă Matifat treaba asta, l-a încunostiințat de festa ce i-o juca Florine. Matifat, negustor șiret, a părăsit-o pe Florine, și-a păstrat șesimea și acum își bate joc de noi. Finot și cu mine ne mușcăm mîinile de ciudă. Am avut nenorocul să atacăm

un om care nu ținea la amanta lui, un nemernic fără inimă și fără suflet. Din păcate, despre negustoria lui Matifat nu se poate vorbi în presă, interesele lui nu pot fi atacate. Nu se critică un droghist, cum critici pălăriile, articolele de galanterie, teatrele sau chestiile artistice. Cacaoa, piperul, vopselele, mirodeniile, opiul nu se pot deprecia. Florine e încolțită. Panorama închide mâine și ea nu mai știe ce să se facă.

— După închiderea teatrului, Coralie debutează la Gymnase peste câteva zile, zise Lucien ; ar putea să-i facă rost și Florinei de ceva.

— Nici nu te gîndi ! spuse Lousteau. Coralie n-o fi ea deșteaptă, dar nu-i nici așa de proastă ca să-și aducă singură o rivală acolo ! Lucrurile stau cum nu se poate mai rău pentru noi ! Finot însă e atît de zorit să pună mîna pe șesimea lui...

— Și pentru ce ?

— E o afacere strașnică, dragă. Sînt șanse să vindă ziarul cu trei sute de mii de franci. Finot ar avea atunci o treime, plus un comision pus deoparte de asociați și pe care îl împarte cu des Lupeaulx. De aceea, vreau să-i propun un șantaj.

— Păi, șantajul înseamnă punga sau viața ?

— Ba încă și mai mult, zise Lousteau : înseamnă punga sau onoarea. Alaltăieri, un ziar din cele mici, pentru că nu i s-au dat niște bani cu împrumut, a afirmat că ceasul cu diamante aparținînd unei persoane cu vază în capitală a ajuns în chip ciudat în mîinile unui soldat din garda regală și promitea povestirea acestei aventuri demne de cele *O mie și una de nopți*. Persoana cu vază s-a grăbit să-l poftască pe redactorul-șef la masă. Negreșit că redactorul-șef a cîștigat ceva, istoria contemporană însă a pierdut anecdota cu ceasul. De cîte ori vezi presa înverșunîndu-se împotriva unor puternici ai zilei, să știi că e la mijloc vreun scont sau vreun serviciu refuzat. Șantajul acesta privitor la viața particulară e cel mai temut de

bogătașii englezi și constituie unul din veniturile secrete ale presei britanice, cu mult mai ticăloșită decît a noastră. Noi sîntem niște copii pe lingă ei ! În Anglia, o scri-soare compromițătoare se cumpără cu cinci pînă la șase mii de franci, pentru a fi revîndută.

— Cum ai să faci să-l dai pe brazdă pe Matifat? întrebă Lucien.

— Dragul meu, reluă Lousteau, spișerul ăsta ticălos i-a scris Florinei scrisorile cele mai nostime : ortografia, stilul, ideile sînt de un caraghioslîc să te strici de ris ! Matifat se teme grozav de nevastă-sa ; am putea, fără să-l numim, fără ca el să se poată plînge, să-l lovim chiar între larii și penaiții săi, acolo unde se crede în siguranță. Închipuie-ți furia lui după ce va fi văzut întîiul articol despre un mic roman intitulat *Aventurile amoroase ale unui droghist*, după ce va fi fost înștiințat în mod foarte cuviincios că întîmplarea a făcut ca redactorul de la ziarul cutare să ajungă în stăpînirea scrisorilor în care dumnealui vorbește de micul Cupidon, în care scrie să se *în pace* în loc de *împace*, în care spune de Florine că îl ajută să străbată deșertul vieții, ceea ce te-ar face să crezi că o ia drept cămilă. În sfîrșit, din această corespondență nemaipomenit de hazlie, ai cu ce înveseli rîzla cititorilor timp de două săptămîni. O să-i strecurăm teama de o scri-soare anonimă care i-ar dezvălui nevaste-si secretul glumei. Numai Florine să vrea să-i dea la cap lui Matifat ! Ea mai are încă principii, adică speranțe. Poate că păstrează scrisorile pentru ea ; o fi vrînd și ea o parte din cîștig ? E șireată, doar e eleva mea ! Dar cînd va vedea că garda comercială nu-i o născocire, cînd Finot îi va fi dăruit și ei ceva sau cînd îi va fi dat speranța unui angajament, o să-mi predea scrisorile, pe care eu le voi trece lui Finot pe bani. Finot le va trece unchiului său, iar Giroudeau îl va sili pe droghist să capituleze.

Destăinuirea aceasta îl trezi pe Lucien din chercheleală. Mai întîi își dădu seama că avea niște prieteni foarte pe-

riculoși ; apoi se gîndi că nu trebuie să se pună rău cu ei, căci putea să aibă nevoie de înfricoșătoarea lor influență în cazul cînd doamna d'Espard, doamna de Bargeton și Châtelet nu și-ar ține cuvîntul. Étienne și Lucien tocmai ajunseră pe chei, în fața dughenei lui Barbet.

— Barbet, îi zise Étienne librarului, avem cinci mii de franci de la Fendant și Cavalier pe șase, pe nouă și pe douăsprezece luni ; vrei să ne scontezi polițele ?

— Le iau cu trei mii de franci, spuse Barbet foarte calm.

— Trei mii de franci ! exclamă Lucien.

— N-o să vi-i dea nimeni, reluă librarul. Indivizii ăștia ajung la faliment în două-trei luni ; eu știu însă că au cîteva lucrări bune care se desfac greu acuma ; ei nu pot să aștepte, o să li le cumpăr pe loc, ca pe bani gheață, și le dau în schimb polițele : realizez în acest fel o scădere de două mii de franci la marfă.

— Ești dispus să pierzi două mii de franci ? îl întrebă Étienne pe Lucien.

— Nu ! exclamă Lucien, speriat de această primă afacere.

— Faci rău, răspunse Étienne.

— N-o să găsiți pe nimeni să vă ia polițele ăstora, zise Barbet. Cartea dumnealui e ultima încercare a lui Fendant și Cavalier, nu o pot tipări decît lăsînd exemplarele în depozit la tipograf ; chiar un succes nu-i salvează decît pe încă șase luni. Pînă la urmă, tot se curăță ! Neghiobii, beau prea multe păhărele și vînd prea puține cărți ! Pentru mine, polițele lor înseamnă o afacere, și puteți deci lua un preț mai mare ca acela pe care vi-l vor da cei ce vor sta să cerceteze mai întîi cît valorează fiecare semnătură în parte. Negustoria de scont constă în a ști dacă cele trei semnături de pe o poliță dau fiecare cite treizeci la sută în caz de faliment. Și, mai întîi de toate, dumneavoastră aveți numai două semnături, din care fiecare nu face nici zece la sută.

Cei doi prieteni se uitară unul la altul, mirați să audă din gura caraghiosului ăstuia nespălat o analiză cuprinzînd în puține cuvinte toată teoria scontului.

— Lasă vorbele, Barbet, zise Lousteau. La cine ne îndreptăm ?

— La bătrînul Chaboisseau de pe cheiul Saint-Michel; știți, a lucrat ultima oară cu Fendant. Dacă nu vă convine propunerea mea, încercați la el ; însă tot la mine o să vă întoarceți, și atunci n-o să vă mai dau decît două mii cinci sute de franci.

Étienne și Lucien se duseră pe cheiul Saint-Michel, la o casă cu gang, unde locuia acest Chaboisseau, unul dintre cei care se îndeletniceau cu scontul editorilor, și îl găsiră la etajul al doilea, într-un apartament mobilat în chipul cel mai original. Bancherul acesta mai mărunț, însă milionar totuși, avea o adevărată pasiune pentru stilul grec. Pervazul de sus al camerei prezenta cunoscutul ornament grec. Patul, de o formă foarte pură, acoperit cu o stofă purpurie, întinsă după maniera grecească de-a lungul peretelui, ca fondul unui tablou de David, data din vremea Imperiului cînd totul se fabrica în gustul acesta. Fotoliile, mesele, lămpile, candelabrele, pînă și cele mai mici amănunte, alese de bună seamă cu răbdare de pe la negustorii de vechituri, totul înfățișa grația fină și firavă, dar elegantă, a antichității. Stilul acesta mitologic și frivol alcătuia un contrast ciudat cu îndeletnicirea cămătarului. E de observat că oamenii cei mai năstrușnici se întilnesc printre cei ce se îndeletnicesc cu negoțul de bani. Ei sînt, într-un anumit fel, niște libertini ai gîndirii. Putînd posedea orice, și prin urmare blazați, ei fac eforturi enorme ca să-și alunge indiferența față de toți și de toate. Cine știe să-i studieze le descoperă totdeauna cîte o manie, cîte o mică slăbiciune pe unde să-i atace. Chaboisseau părea că se retrăsese în antichitate ca îndărătul zidurilor unei fortărețe.

— Asta e demn de firma lui, îi spuse Étienne zîmbind lui Lucien.

Chaboisseau, un omuleț cu părul pudrat, îmbrăcat cu o redingotă verzuie și cu o vestă de culoarea alunelor, gătit cu niște pantaloni negri, și purtînd ciorapi pestriți și pantofi cu *scîrț*, luă polițele, le examină, apoi le înapoie lui Lucien cu gravitate.

— Domnii Fendant și Cavalier sînt niște băieți simpatici, niște tineri inteligenți ; însă pe mine m-ați găsit fără bani, le zise el cu o voce dulce.

— Prietenul meu n-ar pune condiții grele, răspunse Étienne.

— N-aș lua aceste polițe pentru nici un avantaj, zise omulețul lăsîndu-și cuvintele să-i lunece cu abilitate peste propunerile lui Lousteau, ca un cuțit de ghilotină peste capul unui om.

Cei doi prieteni se retraseră. Trecînd prin anticameră, conduși cu grijă de Chaboisseau, Lucien zări un teanc de cărți vechi pe care cămătarul, fost anticar, tocmai le cumpărase, și printre care romancierul descoperi lucrarea arhitectului Ducerceau despre palatele regale și castelele celebre din Franța, ale căror planuri sînt desenate cu o mare exactitate în această carte.

— Îmi vinzi mie cartea asta ? întrebă Lucien.

— Da, răspunse Chaboisseau, redevenind anticar.

— La ce preț ?

— Cincizeci de franci.

— E scumpă, dar îmi trebuie ; și ca plată, n-am decît polițele pe care nu le vrei.

— Aveți o poliță de cinci sute de franci pe șase luni, vi-o iau, zise Chaboisseau, care datora pesemne lui Fendant și Cavalier o rămășiță de borderou de o sumă echivalentă.

Cei doi prieteni se întoarseră în camera grecească, unde Chaboisseau făcu un mic borderou cu șase la sută dobîndă și șase la sută comision, ceea ce se ridică la o scă-

dere de treizeci de franci ; adăugă la socoteală cei cinci-
zeci de franci, prețul cărții, și scoase din casa, plină de
monezi, patru sute douăzeci de franci.

— Păi, domnule Chaboisseau, polițele sînt ori toate
bune, ori toate proaste, de ce nu ni le scontezi pe celelalte?

— Nu scontez, ci dau restul la o vînzare, răspunse in-
dividul.

Étienne și Lucien rîdeau încă de Chaboisseau, fără a-l
fi înțeles, cînd ajunseră la Dauriat, unde Lousteau îl rugă
pe Gabusson să le spună pe la cină să mai încerce. Luînd
o trăsură cu ora, se duseră în bulevardul Poissonnière,
înarmați cu o scrisoare de recomandatie pe care le-o dă-
duse Gabusson, după ce îi prevenise că vor da peste cel
mai năstrușnic „specimen“, după expresia lui.

— Dacă nici Samanon nu vă primește polițele, le spu-
sesse Gabusson, nimeni altul pe lume n-o să vi le sconteze.

Negustor de cărți vechi la parter, de haine vechi la
etajul întii, de gravuri interzise la al doilea, Samanon mai
dădea și împrumuturi pe gaj. Nici unul din personajele
romanelor lui Hoffmann, nici unul din firoșii avari ai lui
Walter Scott nu poate fi comparat cu ceea ce natura so-
cială și pariziană crease în acest om, dacă Samanon putea
fi cumva numit om. Lucien nu-și putu stăpîni un gest
de spaimă la vederea acestui moșneag uscat, căruia oasele
păreau să-i iasă prin pielea tăbăcită, presărată cu pete
verzi și galbene ca o pictură de Tizian sau de Paolo Ve-
ronese văzută de aproape. Samanon avea un ochi fix și
înghețat, iar celălalt vioi și lucitor. Avarul, care se folo-
sea parcă de ochiul mort pentru scont, se sluzea de celălalt
cînd vindea gravurile obscene, și purta o mică perucă
neagră bătînd în roșu, de sub care îi ieșea părul alb ;
fruntea-i galbenă era amenințătoare ; obrajii îi erau să-
pați în unghi drept de fălcile ieșite ; dinții, încă albi, se
lungeau pînă peste buze ca ai unui cal care cascade. Con-
trastul dintre cei doi ochi, cît și strîmbătura gurii îi dă-
deau o înfățișare oarecum crudă. Părul din barbă, aspru

-- și ascuțit, desigur că înțepa ca niște ace. O redingotă răpănoasă ca un burete de pădure, o cravată neagră decolorată, roasă de barbă, și care lăsa să se vadă un gît zbîrcit ca de curcan, arătau că stăpînul lor nu se sinchisea să-și mai îndulcească chipul fioros printr-o îmbrăcăminte ceva mai îngrijită. Cei doi ziariști îl găsiră pe acest om stînd la o tarabă îngrozitor de murdară și îndeletnicindu-se cu lipirea unor etichete pe cotorul cîtorva cărți vechi cumpărate de curînd. După ce schimbară o privire prin care își împărtășeau surprinderea pricinuită de existența unui asemenea personaj, Lucien și Lousteau îl salutară întinzîndu-i scrisoarea lui Gabusson, precum și polițele lui Fendant și Cavalier. Pe cînd Samanon le citea, intră în du-gheana întunecoasă un om de o rară inteligență, îmbrăcat cu o redingotă ce părea croită din tablă, pînă-ntr-atîta era de țepănă din cauza contactului cu mii de substanțe străine.

— Îmi trebuie fracul, pantălonul negru și vesta mea de satin, îi zise el lui Samanon arătîndu-i un cartonaș numerotat.

De îndată ce Samanon apăsă pe butonul de aramă al unei sonerii, o femeie, care părea a fi normandă după frăgezimea carnației, coborî.

— Împrumută-i domnului hainele, zise el întinzîndu-i mîna. E o plăcere să aibă cineva de-a face cu dumneata ; însă unul din prietenii dumitale mi-a adus pe un tinerel, care m-a lucrat rău !

— L-a „lucrat“ pe dumnealui ! le zise artistul celor doi ziariști arătîndu-l pe Samanon cu un gest nespus de comic.

Acest om mare plăti, cum plătesc *lazzaroni*¹-i ca să-și capete înapoi pentru o zi hainele de sărbătoare de la *Monte di pietà*, un franc și jumătate pe care mîna pămîntie și crăpătă a negustorului îi luă și le dădu drumul în sertarul tejghelei.

¹ Cuvînt napolitan însemnînd : cerșetori.

— Ce treabă mai faci și tu ! îi spuse Lousteau acestui mare artist, dedat opiului, și care, reținut de visări în palate vrăjite, nu voia sau nu putea să mai creeze ceva.

— Omul ăsta îți plătește pe boarfe mai mult decît muntele de pietate, și, în plus, are spăimîntătoarea bună-tate să ți le dea înapoi cînd ai nevoie să fii bine îmbrăcat, răspunse el. Măninc astă-seară la Keller cu amanta mea. Mi-e mai ușor să fac rost de un franc și jumătate decît de două sute, și am venit să-mi iau garderoba care, de șase luni, i-a produs o sută de franci acestui cămătar milostiv. Samanon mi-a înghițit biblioteca întreagă, carte cu carte.

— Și gologan cu gologan, adăugă rîzînd Lousteau.

— O să-ți dau o mie cinci sute de franci, îi zise Samanon lui Lucien.

Lucien tresări din tot trupul, ca și cînd cămătarul i-ar fi împlîntat în inimă un fier înroșit. Samanon se uita la polițe cu atenție, cercetînd datele.

— Și mai trebuie, adăugă negustorul, să-l văd și pe Fendant, care la rîndu-i trebuie să-mi depuie cîteva cărți. Nici dumneata nu faci cine știe cît, îi zise el lui Lucien, trăiești cu Coralie și mobilele sînt sub sechestrul.

Lousteau îl privi pe Lucien, care își luă polițele și sări din prăvălie tocmai în boulevard, strigînd :

— Asta e dracul gol !

Poetul se uită cîteva clipe la maghernița asta, prin fața căreia de bună seamă că toți trecătorii rîdeau — într-atît era de jalnică, într-atît de strîmte și de murdare erau rafturile cu cărțile etichetate — și se întrebau : „Ce fel de negustorie s-o mai fi învîrtind și aici ?“

După cîteva momente, marele necunoscut, care avea să ia parte, peste zece ani, la acțiunea uriașă, dar fără bază, a saint-simoniștilor, ieși foarte bine îmbrăcat, le zîmbi ziarîștilor și se îndreptă către pasajul Panoramelor, împreună cu ei, spre a-și completa acolo toaleta, făcîndu-și și ghetele.

— Cînd îl vedeți pe Samanon intrînd la vreun editor, la vreun negustor de hîrtie sau la vreun tipograf, să știți că sînt pe ducă, le spuse artistul celor doi scriitori. Samanon e atunci ca un cioclu care vine să ia măsură sicriului.

— Nu mai ajungi tu să-ți scontezi polițele, îi zise atunci Étienne lui Lucien.

— Dacă și Samanon refuză, spuse necunoscutul, înseamnă că nimeni n-o să accepte, căci el este *ultima ratio* ¹ ! El e unul din samsarii lui Gigonnet, ai lui Palma, Werbrust, Gobseck și ai altor crocodili care înoată pe piața Parisului, și cu care orice om, cînd e gata să se îmbogățească sau să-și piardă averea, trebuie, mai curînd sau mai tîrziu, să aibă de-a face.

— Fiindcă nu ajungi să-ți scontezi polițele cu cincizeci la sută, îi spuse Étienne, trebuie să le schimbi pe bani.

— Cum ?

— Dă-i-le Coraliei, ca să i le prezinte lui Camusot. Asta te revoltă cumva ? reluă Lousteau la o tresărire a lui Lucien. Ce copilărie ! Poți să pui în cumpănă viitorul tău și un asemenea fleac ?

— Mă duc să-i dau Coraliei banii ăștia, spuse Lucien.

— Altă prostie ! exclamă Lousteau. Nu îndrepti nimic cu patru sute de franci, cînd ei îi trebuie patru mii. Să oprim ceva de băut, în caz de pierdere, și restul hai să-l jucăm.

— Sfatul e bun, le spuse marele necunoscut.

La cîțiva pași de clubul Frascati ², cuvintele acestea avură o virtute magnetică. Cei doi amici plătiră trăsura și intrară la Frascati să joace. La început cîștigară trei mii de franci, coborîră la cinci sute, se suiră pînă la trei mii șapte sute de franci ; apoi căzură la trei sute, ajunseră la două mii și îi riscară pe numerele cu soț pentru a-i dubla dintr-o lovitură : numerele cu soț nu mai ieșiseră în ulți-

¹ Mijlocul suprem, ultima scăpare (lat.).

² Frascati era unul din tripourile cele mai „elegante“ din vremea Restaurației.

mele cinci jocuri. Deci, toată suma pe ele ! Dar numerele fără soț ieșiră încă o dată ! Lucien și Lousteau coborîră atunci în fugă scara acestei case faimoase, după două ore de emoții istovitoare. Păstrasera o sută de franci. Pe treptele micului peristil cu două coloane ce susțineau la exterior o mică „marchiză“ de tablă la care atîția ochi se uitaseră cînd cu dragoste, cînd cu desperare, Lousteau zise, văzînd privirea înfierbîntată a lui Lucien :

— Să mîncăm doar de cincizeci de franci.

Cei doi ziariști suiră din nou scara. Într-un ceas, ajunseră la trei mii de franci ; îi puseră toți pe roșu, care ieșise de cinci ori la rînd, încrezîndu-se în întîmplarea care îi dusesese la pierderea de mai înainte. Ieși negru. Era ora șase.

Să mîncăm doar de douăzeci și cinci de franci, zise Lucien.

Noua încercare ținu puțin, cei douăzeci și cinci de franci fură pierduți în zece lovituri. Cu furie, Lucien zvîrli ultimii douăzeci și cinci de franci pe cifra vîrstei sale și cîștigă ; tremurul mîinii, cînd apucă lopățica să-și tragă la el banii pe care cruprierul i-i arunca unul cîte unul, nu se poate descrie. Îi dădu zece poli de aur lui Lousteau zicîndu-i :

— Dă fuga la Véry !

Lousteau înțelese și plecă numai decît să comande masa. Lucien rămas singur la joc, își puse cei treizeci de poli pe roșu și cîștigă. Îmboldit de glasul tainic pe care-l aud uneori jucătorii lăsă totul pe roșu și cîștigă ; sîngele începuse să-l frigă ! În ciuda glasului, mută cei o sută douăzeci de poli pe negru și pierdu. Poetul simți atunci senzația ușurătoare care, la jucători, vine după marile frămîntări cînd, nemaiavînd nimic de riscat, părăsesc palatul de foc în care se spulberă scurtele lor visuri. Se duse după Lousteau la Véry, unde se așternu pe mîncare, cum ar spune La Fontaine, și-și înecă grijile în vin. La nouă

seara, era atît de amețit, încît nu pricepu pentru ce portăreasa din strada Vendôme îl trimitea în strada de la Lune.

— Domnișoara Coralie s-a mutat din apartamentul de aici în casa de la adresa scrisă pe hîrtia asta.

Lucien, prea beat ca să se mai mire de ceva, se urcă iar în trăsură care îl adusese, spunîndu-i birjarului să mîne în strada de la Lune, făcînd pentru el însuși tot felul de calambururi pe seama numelui străzii.

În dimineața acelei zile, izbucnise falimentul de la Panorama-Dramatique. Actrița, speriată, se grăbise să-și vîndă tot mobilierul, cu consimțămîntul creditorilor, bătrînului Cardot, care, ca să nu schimbe destinația apartamentului, o instalează acolo pe Florentine. Coralie plătise tot, lichidase tot și îl despăgubise și pe proprietar. Cît timp ținuse această operație, căreia ea îi zicea o *curățenie*, Bérénice rînduise niște mobilă modestă, cumpărată de ocazie, într-un mic apartament de trei odăi, la etajul al patrulea al unei case de pe strada de la Lune la doi pași de Gimnase. Coralie îl aștepta acolo pe Lucien, după ce-și salvase din prăpăd iubirea neprihănită și o pungă cu o mie două sute de franci. Lucien, în beția lui, le povestea Coraliei și Bérénicei ce ghinion avusese.

— Bine ai făcut, iubitule, îi spuse actrița strîngîndu-l în brațe. O să scoată Bérénice bani de la Braulard de pe polițele tale.

A doua zi de dimineață, Lucien se deșteaptă în plăcerile vrăjitoarești cu care-l copleșea Coralie. Actrița se arăta și mai iubitoare, spre a răscumpăra parcă prin nemărginite bogății ale inimii sărăcia noii lor gospodării. Era răpitor de frumoasă, cu părul prins în grabă într-o fișie de mătase, încîntătoare de tinerețe și proștețime, cu ochii surîzători, cu glasul vesel ca o rază din soarele ce răsărea tocmai atunci ca să le poleiască sărăcia fermecătoare. Camera, destul de cuviincioasă, era tapetată cu hîrtie verde cu marginea roșie, împodobită cu două oglinzi, una deasupra sobei, alta deasupra scrinului. Un covor cumpărat de oca-

zie de Bérénice, din banii ei, cu toată împotrivirea Coraliei, ascundea podeaua goală și rece. Găderoba celor doi amanți se afla într-un dulap cu oglindă și în scrin. Mobilele de acaju erau tapisate cu o stofă albastră de bumbac. Bérénice mai salvase o pendulă și două vase de porțelan, patru tacămuri de argint și șase lingurițe. Sufrageria, vecină cu dormitorul, arăta ca într-o casă de funcționar umil. Bucătăria era pe sală. Bérénice dormea deasupra, la mansardă. Chiria nu trecea de trei sute de franci. Casa asta, urită foc, avea la intrare o imitație de poartă mare; portarul locuia în dreptul unuia din canaturi care era zidit, avînd un gemuleț prin care îi supraveghea pe cei șaptesprezece chiriași. Acest stup reprezintă ceea ce se numește în limbaj de notari „o casă de raport“. Lucien zări în odaie un birou, un fotoliu, cerneală, pene și hîrtie de scris. Veselia Bérénicei, care se bizuia pe debutul Coraliei la Gymnase, veselia actriței, care-și contempla rolul, un caiet legat cu un căpețel de panglicuță albastră, alungară grijile și amărăciunile poetului trezit la realitate.

— Dacă nu află lumea că ne-am cam dus la fund, o scoatem noi la capăt, zise el. La urma urmei, m-așteaptă patru mii cinci sute de franci! Și o să mai fac rost de bani de la ziarele regaliste, unde m-am angajat acum. Mîine, apare *Deșteptarea*; mă pricep acuma în gazetărie, le-arăt eu cum se lucrează!

Coralie, care nu văzu decît iubire în cuvintele acestea, sărută buzele ce le rostiseră. Bérénice pusese masa la gura sobei și tocmai servise un prînz modest compus din ouă jumări, două fripturi și cafea cu frișcă. Cineva ciocăni la ușă. Trei prieteni sinceri, d'Arthez, Léon Giraud și Michel Chrestien, se înfățișară ochilor mirați ai lui Lucien care, mișcat, le oferî să împartă masa cu el.

— Nu, zise d'Arthez. Venim pentru afaceri mai serioase decît niște simple consolări, pentru că am aflat tot: am trecut prin strada Vendôme. Tu îmi cunoști părerile, Lucien. În oricare altă împrejurare, m-aș bucura văzînd-

du-te că-mi împărtășești convingerile politice ; însă, în situația în care te-ai pus scriind la ziarele liberale, n-ai să fii în stare să treci în rîndurile regaliștilor fără a-ți păta pe veci conștiința și a-ți întina existența. Am venit, toți trei, ca să te rugăm fierbinte, în numele prieteniei noastre, oricît de slăbită ar fi ea astăzi, să nu te înjosești astfel. Ai atacat pe romantici, dreapta și guvernul ; nu poți tot-mai tu să aperi guvernul, dreapta și pe romantici.

— Am motive superioare ca să fac astfel : scopul ce-l urmăresc va justifica totul, spuse Lucien.

— Poate că nu înțelegi situația în care ne aflăm, îi zise Léon Giraud. Guvernul, curtea, Bourbonii, partidul absolutist, sau, dacă vrei să cuprinzi totul într-o expresie generală, sistemul opus celui constituțional, și care se împarte în mai multe fracțiuni complet divergente cînd e vorba de ales mijloacele de întrebuințat pentru a înăbuși revoluția, este de acord asupra unui singur punct, și anume asupra nevoii de suprimare a presei. Înființarea *Deșteptării*, a *Trăsnetului*, a *Steagului alb*¹, ziare menite să răspundă calomniilor, injuriilor și ironiilor presei liberale — și trebuie să spun că nu aprob un asemenea fel de a proceda, deoarece această desconsiderare a măreței noastre misiuni este tocmai ceea ce ne-a condus pe noi la publicarea unui ziar demn și serios, a cărui influență va fi scurtă vreme respectabilă și simțită, impunătoare și demnă, zise el făcînd o paranteză — ei bine, toată această artilerie regalistă și ministerială este o primă încercare de represalii menită a plăti liberalilor lovitură pentru lovitură, jignire pentru jignire. Ce crezi că o să se întîmple, Lucien ? Abonații sînt în majoritatea lor de partea stîngii. În presă, ca și la război, biruința va fi de partea celor mai numeroși ! Voi veți fi socotiți nemernici, mincinoși, dușmani ai poporului ; iar ceilalți vor fi considerați adevărații apărători ai patriei, oameni de valoare, martiri, deși poate mai fățarnici și mai

¹ Ziare ultraregaliste.

răi decît voi. Acest fapt va mări influența primejdioasă a presei, legitimîndu-i și întărindu-i cele mai urîte acțiuni. Înjuriera oricui și pe față va ajunge unul din drepturile ei publice, adoptat în profitul abonaților și investit cu autoritatea de lucru, judecat printr-un uz reciproc. Cînd racila va fi cunoscută în toată întinderea ei, legile restrictive și prohibitive, cenzura, introdusă cu ocazia asasinării ducelui de Berry și ridicată la deschiderea camerelor, vor fi re-introduse. Știi ce concluzii va trage poporul francez din această luptă? Va primi insinuările presei liberale, va crede că Bourbonii vor să lovească în ceea ce s-a dobîndit prin revoluție, se va răscula într-o bună zi și-i va izgoni pe Bourboni. Nu numai că îți vei fi pătat viața, dar te vei pomeni la un moment dat în rîndurile unui partid învins. Ești prea tînăr, prea nou venit în presă; îi cunoști prea puțin șurubăriile și sforăriile; ai stîrnit prea multă gelozie ca să poți rezista pînă la capăt protestelor care se vor ridica în toate ziarele liberale împotriva dumatăle. Vei fi împins de furia partidelor, ce sînt încă în paroxismul frigurilor; numai că frigurile, manifestate în acțiunile brutale din 1815 și 1816¹, se manifestă acum numai în idei, în luptele orale din Cameră și în polemica din presă.

— Prieteni, spuse Lucien, eu nu sînt poetul zănat pe care vi-l închipuiți voi. Oricum s-ar desfășura lucrurile, eu voi fi dobîndit un avantaj pe care izbînda partidului liberal nu mi-l poate da. Cînd voi veți fi cîștigat victoria, eu îmi voi fi atins țînta.

— O să-ți tăiem... părul, zise rizînd Michel Chrestien.

— O să am copii pînă atunci, răspunse Lucien; și chiar de mi-ați tăia capul, tot n-o să mă doară...

Cei trei prieteni nu îl înțeleseseră pe Lucien, la care relațiile cu lumea înaltă dezvoltaseră în gradul cel mai ridicat

¹ Ultimele bătălii ale lui Napoleon, ocuparea Franței de către armatele coaliției europene reacționare care l-au înfrînt, reinstalarea monarhiei Bourbonilor.

orgoliul nobiliar și deșertăciunile aristocratice. Poetul își vedea, pe bună dreptate dealtminteri, un viitor strălucit de pe urma frumuseții și a spiritului său, sprijinite de numele și de titlul de conte de Rubempré. Doamna d'Espard, doamna de Bargeton și doamna de Montcornet îl țineau în palmă cu această promisiune, ca pe un gîndac legat cu ață. Lucien nu se mai mișca decît într-un cerc închis. Vorbele : „E de-ai noștri, a învățat să gîndească !“ spuse cu trei zile în urmă în saloanele domnișoarei des Touches, îl îmbătașeră, ca și felicitările primite de la ducii de Lenoncourt, de Navarreins și de Grandlieu, de la Rastignac, de la Blondet, de la frumoasa ducesă de Maufrigneuse, de la contele d'Esgrignon, de la des Lupeaulx, de la oamenii cei mai cu trecere din partidul regalist.

— Hai să mergem ! nu e nimic de făcut, replică d'Arthez. O să-ți fie mai greu decît oricui să te păstrezi curat și să te stimezi singur. O să suferi mult, te cunosc eu, cînd te vei vedea disprețuit tocmai de aceia cărora li te vei fi devotat.

Cei trei prieteni își luară rămas bun de la Lucien fără să-i întindă mîna prietenește. Lucien stătu cîteva clipe îngîndurat și trist.

— Ei ! lasă-i încolo pe nătărăii ăștia, zise Coralie sărind pe genunchii lui Lucien și înlăntuindu-i gîtul cu brațele ei albe și moi ; ăștia iau viața în serios, iar viața e o glumă. De altfel tu o să fii contele Lucien de Rubempré. Iar eu o să-i fac, dacă e nevoie, zile fripte Ministerului de Justiție. Știu eu cum să-l sucesc pe stricatul de des Lupeaulx, care o să-ți obțină semnarea ordonanței. Nu ți-am spus că, dacă vei avea nevoie de o treaptă în plus ca să apuci prada, îți dau și cadavrul Coraliei ?

A doua zi, Lucien lăsă să i se treacă numele printre colaboratorii *Deșteptării*. Numele lui fu anunțat ca o curcior în prospectul împărțit din grija ministerului în o sută de mii de exemplare. Lucien luă parte la banchetul

triumfal, care țină nouă ceasuri, la Robert, la doi pași de Frascati, și unde participau corifeii presei regaliste : Martainville, Augé, Destains și o sumedenie de scriitori încă în viață care, pe atunci, *țineau cu monarhia și cu religia*, după o expresie consacrată.

— O să izbim în liberali, de-o să le meargă fulgii ! zise Hector Merlin.

— Domnilor, răspunse Nathan, care trecu și el în această tabără socotind că era mai bine, pentru exploatarea teatrului la care se gîdea, să aibă autoritatea de partea sa, decît împotrivă. Dacă le declarăm război, măcar să-l facem cumsecade ! Să-i atacăm pe toți scriitorii clasici și liberali fără deosebire de vîrstă sau de sex, să-i luăm pe toți în zeflema fără cruțare.

— Să fim demni, să nu ne lăsăm cîștigați de exemplarele, de darurile, de banii editorilor. Să restaurăm gazetăria.

— Bine ! zise Martainville. *Justum et tenacem propositi virum*¹ ! Să fim neîndurători și severi. Eu o să-l scutur pe La Fayette² ca să vadă lumea cine e ; o paiată numărul unu !

— Eu, spuse Lucien, îi iau asupra mea pe colaboratorii *Constituționalului*, pe sergentul Mercier, *Operele complete ale domnului Jouy*³, pe iluștrii oratori de stînga !

La ora unul din noapte, un război pe viață și pe moarte fu hotărît și votat în unanimitate de redactori, care își

¹ Pe omul drept și dîrz în hotărîrile sale... (lat.) (Ruinele lumii l-ar lovi fără să-l cîntească) : începutul unei ode a lui Horațiu (III, 3).

² Un regalist ca Martainville avea să-i reproșeze marchizului de La Fayette, și el regalist, atitudinî prealiberale.

³ Jouy, Victor-Joseph Étienne, zis — scriitor foarte fecund ; autor de tragedii, de vodeviluri, de romane, de „scene“ de moravuri, a dus și o activitate intensă de publicist. Toate acestea concomitent cu o carieră politică (opiniî liberale), care succed unei cariere militare. Din 1815, a fost membru al Academiei.

încară toate nuanțele și toate ideile într-un punct căruia îi dădură foc.

— *Ne-am turnat o aromă monarhică și religioasă pe cîste!* zise din pragul ușii unul dintre scriitorii cei mai celebri ai literaturii romantice.

Aceste vorbe istorice, destăinuie de un editor care asistase la masă, apărură a doua zi în *Oglinda*; însă indiscreția fu pusă pe seama lui Lucien. Trădarea lui fu semnalul unui mare tăraoi dezlănțuit în ziarele liberale. Lucien ajunse calul de bătaie și nu fu cruțat în nici un fel: dădură în vileag pățaniile sonetelor lui, dezvăluiră publicului că Dauriat prefera să piardă trei mii de franci decît să le tipărească, îl porecliră bardul fără sonete ¹!

Într-o dimineață, în chiar ziarul unde debutase Lucien atît de răsunător, citi rîndurile următoare, scrise numai pentru dînsul, căci publicul nu putea pricepe aluzia :

Dacă editorul Dauriat stăruie în a nu publica sonetele viitorului Petrarca al Franței noi ne vom purta ca niște dușmani mărinimoși și vom pune coloanele noastre la dispoziția acestor poeme care trebuie să fie foarte nostime, judecînd după exemplarul pus nouă la dispoziție de un prieten al autorului.

Și sub acest înfricoșător anunț, poetul citi sonetul următor, dedicat umilei flori a SCAIETELUI ², care îl făcu să plîngă cu lacrimi amare :

*Odată-n zori, din ierburi se înălțase una,
Firavă și suspectă, în locul plin de flori ;
Cu tăraoi pretinse că splendide culori
Vor arăta-ntr-o zi că e de neam, ea una :*

¹ Joc de cuvinte între *sans sonnets* (fără sonete) și *sansonnets* (graur).

² Aluzie la numele de familie al lui Lucien : Chardon, în limba franceză : *scaiete*.

*Deci o îngăduire ! Dar, ce să vezi ? că juna
Porni să-și ocărăscă frumoasele-i surori,
Ce-n urmă-afanisite de spusele-i grandori,
Cerură, scurt, dovezi că-naltă i-e străbuna.*

*Și iat-o că-nflori ! Stîrni atîta silă
Și țipăt în grădină, cît nici un guguman ;
Vai ! cît îl fluierară pe-acest calic sărman !*

*Stăpînul, ce trecea, îl frînse fără milă ;
Și noaptea, doar măgarul îi plînse pe mormînt,
Căci nu era în sine decît un SCAI de rînd !*

Vernou vorbi de pasiunea lui Lucien pentru joc și semnală dinainte *Arcașul* drept o operă antinațională, în care autorul lua partea măcelarilor catolici împotriva victimelor calvine. Într-o săptămînă, sfada deveni veninoasă la culme. Lucien se biziua pe prietenul său Lousteau, care îi datora o mie de franci și cu care avea o înțelegere secretă ; însă Lousteau ajunsese cel mai mare dușman al lui Lucien. Iată cum. De trei luni, Nathan o iubea pe Florine și nu știa cum să i-o răpească lui Lousteau, pentru care fata asta era o adevărată providență. Amărăciunea și deznadejdea actriței rămasă fără angajament îl făcură pe Nathan, coleg acum cu Lucien, să se ducă la Coralie și s-o roage să-i ofere Florinei un rol într-o piesă de-a lui, urmînd ca el să-i obțină apoi Florinei un angajament condițional la Gymnase. Florine, îmbătătită de ambiție, nu șovăi. Avusese destulă vreme ca să-l cunoască pe Lousteau. Nathan era un ambițios literar și politic, de o energie pe măsura nevoilor sale, pe cînd la Lousteau viciile înăbușeau voința. Actrița, care ținea să reapară înconjurată de o nouă strălucire, îi încredință lui Nathan scrisorile droghistului, iar Nathan îl făcu pe Matifat să i le răscumpere în schimbul șesimii de la ziar, rîvnită de Finot. Florine căpătă atunci un apartament luxos în strada Hauteville și îl luă pe Na-

than ca protector în văzul gazetarilor și al oamenilor de teatru. Lousteau fu ațit de crincen lovit de această întâmplare, încît izbucni în plîns la sfîrșitul unei mese ce i-o dădura prietenii ca să-l mîngîie. La această orgie, mesenii găsiră că Nathan, în toată treaba asta, nu urmărise decît un scop personal. Cîțiva scriitori, ca și Finot și Vernou, cunoșteau pasiunea dramaturgului pentru Florine; însă după părerea tuturor, Lucien, mijlocind această afacere, călcase în picioare cele mai sfinte legi ale prieteniei. Proaspătul regalist, care procedase astfel ca să fie pe placul partidului său și din dorința de a-și servi noii amici, nu află iertare.

— Nathan s-a lăsat tîrît de logica pasiunii; pe cînd geniul de provincie, cum îi spune Blondet, a făcut-o din calcul rece! exclamă Bixiou.

De aceea pieirea lui Lucien, a intrusului, a panglicarului ce voia să înghită pe toată lumea fu unanim hotărîtă și îndelung plănuită. Vernou, care îl ura pe Lucien, se însărcină să nu-l slăbească nici măcar o clipă. Ca să nu-i mai plătească lui Lousteau cei trei mii de franci, Finot îl învinuie pe Lucien că l-a împiedicat să cîștige cincizeci de mii de franci cînd îi dezvăluise lui Nathan secretul „lucrăturii” puse la cale împotriva lui Matifat. Nathan, sfătuit de Florine, își păstrase sprijinul lui Finot vînzîndu-i *șesimea* pe cincisprezece mii de franci. Lousteau, care pierdea cei trei mii de franci, nu-i iertă lui Lucien această pagubă importantă pentru el. Rănile amorului propriu sînt fără leac cînd sînt însoțite și de pierderi bănești. E greu de exprimat și de zăgrăvit furia ce-i cuprinde pe scriitori cînd amorul propriu le e rănit, precum și energia de care dau dovadă în momentul cînd se simt atinși de săgețile otrăvite ale ironiei. Aceia a căror energie și rezistență le sînt stimulate numai de atac se lasă repede răpuși. Oamenii calmi, ce se bazează pe uitarea profundă în care cade un articol

injurios, sînt aceia ce fac dovadă de adevăratul curaj literar. De aceea, cei slabi, la prima vedere, par cei tari ; dar rezistența lor e de scurtă durată. În primele două săptămîni, Lucien, cuprins de furie, îi împrășcă pe foștii săi prieteni cu o ploaie de articole prin ziarele regaliste, în care împărți povara criticii cu Hector Merlin. Zi de zi, de pe parapetul *Deșteptării*, îi bombardă cu tot spiritul său, ajutat de altfel de Martainville, singurul care îl servi fără gînd ascuns, și căruia nu i se dezvălui secretul acordurilor încheiate cu glume la chefuri, sau la Galeriile de Lemn în prăvălia lui Dauriat și în culisele teatrului, între ziariștii din amîndouă partidele uniți într-ascuns în calitate de colegi. Cînd Lucien se ducea în foaierul Vodevilului, nu mai era întîmpinat ca prieten, doar cei din partidul său îi mai dădeau mîna ; pe cînd Nathan, Hector Merlin, Théodore Gaillard făceau cauză comună fără pic de rușine cu Finot, cu Lousteau, cu Vernou și cu cîțiva ziariști porecliți *băieți buni*. Pe vremea aceea, foaierul Vodevilului era sediul birfelilor literare, locul unde se adunau oameni din toate partidele, politicieni și magistrați. După o dojană făcută într-o anumită cameră de consiliu, președintele, care îi reproșase unuia dintre colegi că mătură culisele cu roba lui, se trezi față în față cu dojenitul în foaierul Vodevilului. Pînă la urmă, Lousteau îi întinse acolo mîna lui Nathan. Finot venea și el aproape în fiecare seară. Cînd avea vreme, Lucien observa în acel loc atitudinea dușmanilor săi față de dînsul și nefericitul copil vedea mereu la ei o neînduplecată răceală.

Pe atunci, patima politicianistă dădea naștere la uri cu mult mai serioase decît astăzi. Cu vremea, totul a slăbit. Astăzi, criticul, după ce a gîtit cartea unui om, îi întinde acestuia mîna. Și victima trebuie să-și îmbrățișeze călăul. de frică să nu fie luat în ris. În caz că refuză, scriitorul e socotit nesociabil, îngimfat, prost-crescut, țifnos, distant și hain. Astăzi, după ce un autor a fost lovit de pumnalul

trădării, după ce s-a' ferit cu grijă de cursele întinse cu o josnică prefăcătorie, după ce a îndurat cele mai urite lucrături, își aude ucigașii dându-i bună ziua și avînd pretenții la prețuirea, ba chiar și la prietenia lui. Totul se scuză și se justifică într-o epocă în care virtutea a fost preschimbată în viciu, după cum unele vicii au devenit virtuți. Camaraderia a ajuns cea mai sfîntă dintre libertăți. Sustînătorii părerilor celor mai contrarii își vorbesc pe ocolite și chiar cu politețe. Pe vremea aceea, după cum mulți își mai pot aminti, era un act de curaj pentru unii scriitori regaliști și pentru unii scriitori liberali să se întâlnească în același teatru. Își aruncau vorbe provocatoare, schimbau priviri pline de ură, cea mai slabă scînteie putea stîrni o încăierare. Cîți dintre noi nu și-au auzit vecinul blestemînd, cînd îi vedea intrînd pe vreunul din oamenii luați mai deseori ca țintă a atacurilor respective de către ambele partide ? Nu existau pe atunci decît două partide, regaliștii și liberalii, romanticii și clasicii ; aceeași ură sub două forme, o ură ce te făcea să înțelegi eșafodurile din timpul Convențiunii. Lucien, devenit regalist și romantic înflăcărat, din liberal și voltairian înverșunat, cum fusese la început, se pomeni copleșit de vrăjmășiile ce planau deasupra capului omului celui mai urît de liberalii din vremea aceea, al lui Martainville, singurul care îl apăra și îl iubi. Această solidaritate îi fu dăunătoare lui Lucien. Partidele sînt nerecunoscătoare față de vedetele lor, își părăsesc ușor copiii care s-au răzlețit. Mai ales în politică, celor ce vor să parvină le prinde bine să meargă laolaltă cu grosul armatei. Răutatea cea mare a micilor zîare fu să-i pună în aceeași ciorbă pe Lucien și pe Martainville. Liberalismul îi aruncă astfel pe unul în brațele celuiilalt. Această prietenie, falsă sau adevărată, le atrase amîndurora articolele veninoase ale lui Félicien, întăritat de succesele lui Lucien în lumea înaltă, și care credea, ca și

toți foștii colegi ai poetului, în apropiata lui înălțare. Exagerară atunci pretinsa trădare a poetului, împodobind-o cu circumstanțele cele mai agravante. Lucien fu poreclit micul Iuda, iar Martainville marele Iuda, căci pe Martainville îl învinovăteau, pe drept sau pe nedrept, că predase puntea de la Pecq armatelor străine. Lucien îi răspunse rîzînd lui des Lupeaulx că el, dimpotrivă, în ceea ce-l privește, se face frate cu dracu ca să treacă puntea. Luxul lui Lucien, deși găunos și întemeiat doar pe speranțe, îi revolta pe prieteni, care nu-i iertau-nici echipajul la scară, nici minunățiile din strada Vendôme, căci ei îl credeau trăind încă pe picior mare. Toți simțeau instinctiv că un om tînăr și frumos, spiritual și corupt de ei avea să ajungă sus de tot, de aceea, ca să-l răstoarne, întrebuițară toate mijloacele.

Cu cîteva zile înainte de debutul Coraliei la Gymnase, Lucien veni, braț la braț, cu Hector Merlin în foaierea Vodevilului. Merlin își certa prietenul că îl servise pe Nathan în afacerea cu Florine.

— Ți-ai făcut din Lousteau și din Nathan doi dușmăni de moarte. Îți dădusem sfaturi bune, și nu te-ai folosit de ele. Ai împărțit elogii și binefaceri în dreapta și stînga, vei fi pedepsit crunt pentru faptele bune. Florine și Coralie n-au să trăiască niciodată în bună înțelegere pe aceeași scenă : fiecare din ele o să caute s-o pună în umbră pe cealaltă. Tu n-ai decît două ziare ca s-o aperi pe Coralie ; iar Nathan, pe lîngă avantajul pe care i-l dă meseria lui de autor dramatic, dispune de ziarele liberale în chestiunile de teatru, și e în gazetărie de ceva mai multă vreme decît tine.

Vorbele acestea răspundeau temerilor ascunse ale lui Lucien, care nu găsea nici la Nathan, nici la Gaillard sinceritatea la care avea dreptul ; însă nu se putea plînge, era prea proaspăt convertit ! Gaillard îi închidea gura lui Lucien spunîndu-i că novicii trebuie să dea multe dovezi

pină cînd partidul¹ să se încreadă în ei. În sinul ziarelor regaliste și guvernamentale, poetul întâlnea o gelozie la care nu se așteptase, gelozia ce se naște între toți oamenii aflați în fața unei plăcinte de împărțit și care îi face să semene cu cîinii aflați în fața unui ciolan. Acești scriitori își făceau într-ascuns fel de fel de răutăți ca să se pună rău unii pe alții cu cîrmuirea, se învinovăteau că nu sînt destul de zeloși ; și, ca să se scape de un concurent, scorneau pe seama lui tot felul de minciuni perfide. La liberali nu existau asemenea certuri lăuntrice, ei fiind departe de putere și de favorurile ei. Întrezărind această rețea de ambiții, Lucien nu avu destul curaj să tragă spada ca să-i taie nodurile, și nici destulă răbdare ca să-i descurce itele ; neputînd fi nici un Aretino, nici un Beaumarchais și nici un Fréron¹ al epocii sale, își văzu doar de unica-i dorință : să capete ordonanța, pricepînd că această repunere în drepturi i-ar aduce o căsătorie strălucită. Izbînda n-ar mai atîrna atunci decît de o întîmplare ce ar fi înlesnită și de frumusețea lui. Lousteau, căruia îi arătase atîta încredere, îi cunoștea taina ; ziaristul știa unde să-l lovească de moarte pe poetul din Angoulême : de aceea, în ziua în care Merlin îl însoțea la Vodevil, Étienne îi pregătise lui Lucien o cursă înfricoșătoare în care acest copil trebuia să cadă și să piară.

— Uite-l pe frumosul nostru Lucien, zise Finot ducîndu-l pe des Lupeaulx cu care stătea de vorbă în fața lui Lucien și strîngîndu-i acestuia mina cu nenumărate prefăcătorii de prietenie. Nu cunosc vreo altă izbîndă atît de rapidă ca a lui, spuse Finot uitîndu-se cînd la Lucien, cînd la politician. La Paris, izbînda e de două feluri : izbînda materială, banii pe care oricine îi poate aduna, și izbînda morală, relațiile, poziția, posibilitatea de a intra într-o

¹ *Fréron Élie* (1719—1776), critic francez veninos, dușman al lui Voltaire și al iluminiștilor.

anumită lume închisă pentru anumite persoane, oricît de mare le-ar fi izbînda lor materială ; şi amicul meu...

— Amicul nostru, zise des Lupeaulx, mîngîindu-l pe Lucien cu o privire.

— Amicul nostru, reluă Finot, legănînd mîna lui Lucien într-ale sale, a realizat sub acest raport o izbîndă strălucită. La drept vorbind, Lucien are mai multe posibilităţi, mai mult talent, mai mult spirit decît toţi cei ce-l invidiază, şi apoi e de-o frumuseţe răpitoare ; foştii lui prieteni nu-i iartă succesele şi spun că a avut noroc.

— Norocul acesta, zise des Lupeaulx, nu-l au niciodată proştii sau incapabilii. Parcă poţi, de pildă, să spui că Bonaparte a avut noroc ? Fuseseră douăzeci de generali înaintea lui la comanda armatelor din Italia, după cum sînt acum o sută de tineri care ar dori să pătrundă în casă la domnişoara des Touches, despre care se şi vorbeşte în lume că-ţi va fi soţie, dragul meu ! îi spuse des Lupeaulx lui Lucien, bătîndu-l pe umăr. O ! te bucuri de mare trecere. Doamna d'Espard, doamna de Bargeton şi doamna de Montcornet sînt nebune după dumneata. N-o să te duci deseară la serata doamnei Firmiani, iar mîine la petrecerea ducesei de Grandlieu ?

— Ba da, răspunse Lucien.

— Dă-mi voie să-ţi prezint pe un tinăr bancher, domnul du Tillet ¹, un om demn de dumneata, căci a ştiut să facă avere, şi încă în scurtă vreme. —

Lucien şi du Tillet făcură cunoştinţă, legară o conversaţie, şi bancherul îl invită pe Lucien la masă. Finot şi des Lupeaulx, amîndoi la fel de pătrunzători, şi care se cunoşteau îndeajuns ca să rămînă prieteni, pîrură să continue o convorbire începută ; îi lăsară pe Lucien, Merlin, du Til-

¹ Cariera acestui personaj, mijloacele prin care a parvenit sînt povestite în *César Birotteau*.

let și Nathan discutînd împreună și se îndreptară spre o canapea din foaietul Vodevilului.

— Ah ! dragă prietene, îi zise Finot lui des Lupeaulx, spune-mi adevărul ! Lucien e protejat în chip serios ? Pentru că a ajuns calul de bătaie al redactorilor mei ; și, înainte de a le favoriza conspirația, am vrut să te consult dacă nu e mai bine să le-o dejoc și să-l servesc pe el.

Aici, politicianul și Finot se priviră cîțva timp cu mare atenție.

— Cum poți, dragul meu, spuse în sfîrșit des Lupeaulx, să-ți închipui că marchiza d'Espard, Châtelet și doamna de Bargeton, care l-a făcut pe baron prefect de Charente și conte spre a se putea întoarce în triumf la Angoulême, i-ar ierta lui Lucien atacurile ? L-au împins în partidul regalist ca să-l dea gata. Astăzi, toți caută motive ca să-i refuze ceea ce i-au promis ; găsește și dumneata cîteva ! Le vei face un serviciu nemăsurat celor două femei ; își vor aduce dînele aminte la momentul potrivit. Eu le cunosc secretul : îl urăsc pînă într-atîta pe mititelul ăsta, încît m-au mirat și pe mine. Lucien ar fi putut să scape de cea mai neînduplecată dușmană a lui, de doamna de Bargeton, numai oprindu-și atacurile în anumite condiții pe care femeile le îndeplinesc cu plăcere, mă înțelegi ? E frumos, e tînăr, ar fi înecat această ură într-un potop de iubire, ajungea conte de Rubempré și Scoica i-ar fi făcut rost de vreo funcție în casa regală, vreo sinecură ! Lucien ar fi fost un foarte drăguț lector pentru Ludovic al XVIII-lea, ar fi fost bibliotecar pe undevă, s-ar fi pomenit la Consiliul de stat în glumă, ar fi ajuns director în serviciul divertismentelor regale. Nerodul a pierdut ocazia. Poate că de aceea nici nu-l iartă. În loc să-și impună el condițiile, le-a acceptat pe ale altora. În momentul în care el s-a lăsat păcălit de promisiunea ordonanței, baronul Châtelet a făcut un mare pas înainte. Numai Coralie l-a pierdut pe

copilul ăsta. Dacă actrița nu i-ar fi fost amantă, el ar fi dorit-o din nou pe Scoică și ar fi avut-o.

— Așa că putem să-i dăm la cap, zise Finot.

— În ce mod ? întrebă cu nepăsare des Lupeaulx, care voia să se laude cu acest serviciu față de marchiză d'Espard.

— Are un contract care îl obligă să lucreze la fițuica lui Lousteau ; o să-l putem face cu atât mai ușor să scrie articolele, cu cât e fără un ban. Dacă ministrului de justiție n-o să-i fie pe plac vreun articol nostim și dacă o să-i dovedim că Lucien e autorul, o să-l socotească nevrednic de favorurile regelui. Ca să-l scoatem puțin din minți pe geniul acesta din provincie, am pus la cale „căderea“ Coraliei. Își va vedea amanta fluierată și fără roluri. Când ordonanța va fi aminată fără termen, o să începem să luăm în ris pretențiile aristocratice ale victimei noastre, vom pomeni de mama moașă și de tatăl spițer. Lucien are doar un curaj de suprafață, o să-l doborâm iute și-l vom trimite de unde a venit. Nathan mi-a vîndut cu ajutorul Florinei șesimea de la revistă care era a lui Matifat, și am izbutit să cumpăr și partea negustorului de hirtie, încît acum sînt singur cu Dauriat ; am putea să ne înțelegem, dumneata și cu mine, ca să trecem revista de partea curții. Pe Florine și pe Nathan nu i-am protejat decît cu condiția să-mi restituie șesimea ; mi-au vîndut-o, trebuie să-i servesc ; dar, mai întîi, voiam să cunosc șansele lui Lucien.

— Ești un om și jumătate ! zise des Lupeaulx rîzînd. Îmi plac oamenii ca dumneata.

— Atunci, poți căpăta un angajament definitiv pentru Florine ? îl întrebă Finot.

— Da ; însă scapă-ne de Lucien, pentru că Rastignac și de Marsay nu mai vor să audă vorbindu-se de el.

— Poți dormi liniștit, îi zise Finot. Nathan și cu Merlin vor aduce mereu articole pe care Gaillard se va fi angajat să le publice. Lucien n-o să mai aibă unde strecura nici

măcar un rînd, și deci n-o să mai poată duce lupta mai departe. Nu-i mai rămîne decît ziarul lui Martainville ca să se apere și ca s-o apere pe Coralie ; cu un singur ziar în contra tuturor, îi va fi cu neputință să reziste.

— Îți voi indica eu părțile sensibile ale ministrului ; dar să-mi dai mie manuscrisul articolului pe care ai să i-l smulgi lui Lucien, răspunse des Lupeaulx, care se feri să-i spună lui Finot că ordonanța făgăduită lui Lucien era doar o păcăleală.

Des Lupeaulx plecă din foaier. Finot se apropie de Lucien și, cu glasul lui de om de treabă care i-a amăgit pe mulți, îi explică de ce nu putea să se lipsească de colaborarea ce i se datora. Finot nici nu voia să se gîndească la un proces care ar spulbera speranțele puse de prietenul său în partidul regalist. Lui Finot îi plăceau oamenii îndeajuns de tari ca să-și schimbe cu îndrăzneală părerile. Lucien și cu el n-aveau să se mai întîlnească în viață, oare n-aveau să-și mai facă atîtea și atîtea servicii ? Lucien avea doar nevoie de un om sigur în partidul liberal, ca să-i atace pe guvernamentali sau pe ultraregaliști cînd i s-ar refuza vreun serviciu.

— Dacă te trag pe sfoară, ce-ai să faci ? mai întrebă Finot sfîrșind. Dacă vreun ministru, crezînd că ți-a pus hățul de gît cu renegarea dumitale, nu se mai teme de dumneata și te alungă, n-o să ai atunci nevoie de o haită de cîini să-l muște de picioare ? Cu Lousteau ești certat de moarte. Cu Félicien nu mai vorbești. Doar pe mine mă mai ai ! Una din legile meseriei mele e să trăiesc în bună înțelegere cu oamenii cu adevărat tari. Dumneata poți să-mi faci, în lumea în care intri, serviciile pe care ți le fac eu în presă. Însă, știi, afacerile înainte de toate ! Trimite-mi articole pur literare, n-or să te compromită, și îți vei fi ținut și învoiala.

Lucien nu văzu în propunerile lui Finot decît prietenie amestecată cu multe calcule și, măgulit de linguşirile acestuia și ale lui des Lupeaulx, îi mulțumi din tot sufletul.

În viața ambițioșilor și a tuturor acelor care nu pot parveni decît cu ajutorul oamenilor și al evenimentelor, și al unui plan mai mult sau mai puțin bine chibzuit, urmărit, susținut, se ivește un moment crucial în care nu știu ce putere îi supune la mari încercări ; totul dă greș dintr-o dată, din toate părțile firele se rup și se încălesc, nenorocul rinjește spre ei de pretutindeni. Cînd un om își pierde capul într-un astfel de vîrtej, e și el pierdut. Cei care se pricep să se împotrivescă acestei prime răzvrătiri a împrejurărilor, care înfruntă neclintiți viforîta pînă trece, care se salvează urcînd printr-o uriașă sfortare în sfera superioară, sînt oameni într-adevăr tari. Orice om, afară de cei născuți bogați, are deci în viață ceea ce trebuie să numim o săptămînă fatală. Pentru Napoleon, această săptămînă a fost retragerea de la Moscova. Momentul acesta crunt venise și pentru Lucien. Toate îi merseseră prea bine în lume și în literatură ; fusese prea fericit, trebuia ca oamenii și lucrurile să se întoarcă împotriva lui. Întîia durere fu cea mai vie și mai crudă dintre toate ; ea îl atinsese acolo unde se credea invulnerabil, în inimă și în iubire. Coralie nu era spirituală ; însă, înzestrată cu un suflet ales, avea posibilitatea de a și-l arăta prin dăruirile acelea bruște ce le caracterizează pe marile actrițe. Fenomenul acesta ciudat, cîtă vreme n-a devenit un obicei, e supus toanelor caracterului și, adesea, unei minunate pudori care le domină pe actrițele încă tinere. Naivă și sfioasă în adîncul ei, îndrăzneată și vioaie în aparență, cum trebuie să fie o actriță, Coralie, încă stăpînită de iubire, lăsa să i se vadă pe masca de actriță reacțiile inimii ei de femeie. Arta de a reda sentimentele, sublimă înșelătorie, nu învinsese la ea natura. Îi era rușine că dăruiește publicului ceea ce aparținea numai iubirii. Și mai avea o slăbiciune proprie femeilor

adevărate. Deși se știa chemată să domnească ca o regină pe scenă, avea totuși nevoie de succes. Incapabilă să înfrunte o sală care n-ar fi simpatizat-o, tremura totdeauna intrând în scenă : și atunci, răceala publicului putea s-o înghețe. Această emoție grozavă făcea ca fiecare rol nou să fie pentru ea un debut. Aplauzele îi dădeau un fel de beție, inutilă amorului propriu, dar de care curajul ei nu se putea lipsi ; un murmur de dezaprobare sau tăcerea unui public distrat îi tăiau tot elanul ; o sală plină, atentă, priviri admiratoare și binevoitoare o electrizau ; intra atunci în legătură directă cu însușirile nobile ale tuturor acelor suflete, și-și simțea puterea să le înalțe, să le miște. Acest efect dublu se datora și firii nervoase și naturii talentului, și trăda gingăsiile și drăgălășenia bieteii copile. Lucien ajunsese să prețuiască comorile aceluia suflet și să-și dea seama cât de copilăroasă îi era iubita. Nepricepută în prefăcătoriile de actriță, Coralie nu era în stare să se apere de rivalitățile și uneltirile din culise cu care se îndeletnicea Florine, o fată tot atît de primejdioasă, de depravată încă de pe atunci, pe cît eră de simplă, de bună, prietena ei. Rolurile trebuiau s-o caute ele pe Coralie ; ea era prea mîndră ca să se roage de autori și să le suporte condițiile dezonorante, ca să se dea primului gazetar care ar fi amenințat-o cu amorul și cu condeiul său. Talentul, și așa destul de rar în arta rară a actorului de teatru, nu-i decît o condiție de succes, talentul e chiar dăunător multă vreme dacă nu-i întovărășit de un anume dar, al intrigii, care îi lipsea cu desăvîrșire Coraliei. Prevăzînd suferințele ce o așteptau pe iubita lui la debutul de la Gymnase, Lucien ținu să-i procure cu orice preț un succes. Banii ce le mai rămăseseră de pe urma mobilierului vîndut, aceia pe care Lucien îi cîștiga, toți se duseseră pe costume, pe amenajarea cabinei, pe cheltuielile necesare unui debut. Cu cîteva zile înainte, Lucien făcu o încercare umilitoare la care se hotărî din dragoste : luă polițele lui Fendant și Cavalier,

se duse în strada Bourdonnais, la *Firul de aur*, ca să i le sconteze Camusot. Poetul nu era încă atât de corupt, încât să poată merge cu singe rece la asalt. Tot drumul fu chinuit de gânduri și de întrebări : „Da ! — Nu !” Ajunse totuși în cele din urmă la micul birou rece, mohorit, luminat de o curte interioară, unde își avea reședința gravă nu îndrăgostitul de Coralie, preabunul, trindavul, desfrinatul, neîncrezătorul Camusot pe care îl cunoștea el, ci tatăl de familie serios, negustorul învăluit în șiretlicuri și virtuți, înveșmîntat în demnitatea judecătorească a unui magistrat de la Tribunalul de comerț și înarmat cu acea răceală patronală de șef al firmei, înconjurat de vânzători, casieri, registre, facturi și eșantioane, păzit de nevastă, însoțit în tot locul de o fiică îmbrăcată modest. Lucien se înfioră din creștet pînă în tălpi apropiindu-se de el, căci impunătorul negustor îi zvrli privirea obraznic de nepăsătoare pe care el o mai observase și în ochii altor cămătari.

— Am aici niște polițe ; v-aș fi foarte recunoscător dacă ați voi să mi le luați, domnule ! îi zise el stînd în picioare în fața negustorului care ședea pe scaun.

— Și dumneata mi-ai luat ceva, domnul meu, spuse Camusot, mi-aduc amînte.

Lucien îi explică situația Coraliei pe șoptite și vorbindu-i la ureche negustorului de mătăsurî, care putu auzi astfel bătăile de inimă ale poetului umilit. În intențiile lui Camusot nu era ca biata Coralie să sufere o „cădere”. Ascultînd, negustorul se uită la semnături și zîmbi ; era judecător la Tribunalul de comerț, cunoștea situația editorilor. Îi dădu patru mii cinci sute de franci lui Lucien, cu condiția să scrie pe dos : Valoare primită în mătăsurî. Lucien se duse numaidecît la Braulard și se învoi cu acesta ca să-i asigure Coraliei un succes frumos. Braulard făgădui să vină, și veni, la repetiția generală, ca să aleagă momentele cînd „oamenii” lui să bată din palme, ca să smulgă succesul. Lucien îi dădu restul de bani Coraliei, ascunzîndu-i intervenția lui Camusot, și domoli grijile

actriței și ale Bérénicei, care nu mai știau cum să ducă mai departe casa. Martainville, care se pricepea ca nimeni altul pe vremea aceea în ale teatrului, venise de mai multe ori s-o ajute pe Coralie, când își repeta rolul. Lucien, la rîndul lui, primise de la mai mulți redactori regaliști făgăduiala unor articole favorabile, deci nu bănuia nenorocirea. În ajunul debutului Coraliei, i se întîmplă lui Lucien ceva îngrozitor. Cartea lui d'Arthez tocmai apăruse. Redactorul-șef de la ziarul lui Hector Merlin îi dădu lucrarea lui Lucien, ca omului celui mai capabil să scrie despre ea : nu-și datora oare fatala reputație articolelor despre Nathan ? Era lume în birou, toți redactorii se aflau acolo. Martainville venise să se înțeleagă asupra unui punct din polemica generală pornită de ziarele regaliste contra ziarelor liberale. Nathan, Merlin, toți colaboratorii de la *Deșteptarea* discutau despre influența revistei semi-hebdomadare a lui Léon Giraud, influență cu atît mai periculoasă, cu cît limbajul îi era mai prudent, mai înțelept și mai măsurat. Lumea începea să vorbească de cernaclul din strada des Quatre-Vents, socotit un nucleu revoluționar. Se hotărîse tocmai ca ziarele regaliste să pornească un război necruțător împotriva acestor adversari primejdioși care într-adevăr puseră în mișcare Doctrina, secta fatală ce-i răsturnă pe Bourboni¹, din ziua în care cea mai meschină dintre răz bunări îl făcu pe cel mai strălucit scriitor regalist² să se alieze cu ea. D'Arthez,

¹ Sub numele de „doctrinari“ se grupau regaliștii constituționali, adepți ai teoriei „liniei de mijloc“, ai unui liberalism îngăduit, care nu admitea nici monarhia de drept divin, nici suveranitatea poporului ; „linia de mijloc“ a triumfat în 1830, sub Ludovic-Filip.

² Destituit în 1823 din postul de ministru de externe, pe care-l deținea din 1821, Chateaubriand a trecut de partea opoziției „doctrinarilor“, colaborînd la *Journal des Débats*.

ale cărui opinii absolutiste nu erau cunoscute, cuprins în anatema rostită împotriva cenaclului întreg, trebuia să fie cea dintîi victimă. Cartea lui se cuvenea să fie lichidată, după expresia lor. Lucien refuză să scrie articolul. Refuzul stîrni cel mai violent scandal printre oamenii de vază ai partidului regalist aflați acolo. I se spuse răspicat lui Lucien că un proaspăt convertit nu are voință proprie ; dacă nu-i convenea să fie cu monarhia și cu religia, putea să se înapoieze în tabăra de unde venise ; Merlin și Martainville îl luară deoparte și îi atraseră prietenește atenția că astfel o dădea pe Coralie pradă urii ce i-o juraseră ziarele liberale și că ea, în schimb, n-o să mai aibă nici sprijinul ziarelor regaliste și guvernamentale. Actrița avea, de bună seamă, să dea loc unei polemici înfierbîntate, sortită să-i creeze reputația după care tînjesc toate femeile din teatru.

— Dumneata nu te pricepi, îi zise Martainville ; dînsa o să joace trei luni, în care timp noi vom schimba multe articole bătaioase, și o să mai cîștige și treizeci de mii de franci în provincie, în lunile de concediu. Pentru un scrupul din acelea ce te vor împiedica să ajungi vreodată om politic, dar pe care noi sîntem nevoiți să-l călcăm în picioare, o omori pe Coralie, îți omori viitorul, iar acumai rămii pe drumuri.

Lucien se văzu silit să aleagă între d'Arthez și Coralie : iubita lui era pierdută dacă nu-l sfirteca pe d'Arthez în ziarul cel mare și în *Deșteptarea*. Sărmanul poet se întoarse acasă cu moartea în suflet ; se așeză la gura sobei, în odaia lui, și citi cartea, una din cele mai frumoase din literatura modernă. Presără lacrimi din pagină în pagină, șovăi multă vreme, dar în cele din urmă scrisese un articol batjocoritor, cum știa el să facă, luă cartea cum iau copiii o pasăre frumoasă ca să-i smulgă penele și s-o chinuie. Zeflemeaua lui cruntă îi putea dăuna cărții. Recitind

această operă, toate sentimentele frumoase ale lui Lucien se trezără ; străbătu Parisul la miezul nopții, ajunsese la d'Arthez acasă, văzu tremurînd în ferestre curata și sfielnică licărire de lumină pe care o privise de atîtea ori cu sentimente de admirație pentru nobila sîrguință a acestui adevărat geniu ; nu se încumetă să urce, stătu jos pe o piatră cîteva momente. În sfîrșit, împins de îngerul cel bun, bătu la ușă, îl găsi pe d'Arthez citind, fără foc în sobă.

— Ce-i cu tine ? întrebă tînărul scriitor zărindu-l pe Lucien și ghicind că numai o nenorocire mare îl putea aduce.

— Cartea ta e sublimă, exclamă cu ochii plini de lacrimi, și mi s-a cerut s-o atac.

— Sărmâne copil, amară piine mai mănînci ! zise d'Arthez.

— Nu-ți cer decît un singur lucru, păstrează secretul vizitei mele și lasă-mă pe mine în iadul meu, cu îndeletnicirile mele de osîndit pe veci. Se vede că nu poți ajunge la nimic pe lumea asta pînă nu-ți tocești locurile cele mai simțitoare ale inimii.

— Ai rămas același ! făcu d'Arthez.

— Mă crezi un laș ? Nu, d'Arthez, nu, sînt doar un copil amețit de iubire.

Și îi lămuri situația în care se afla.

— Arată-mi articolul, zise d'Arthez, mișcat de tot ce-i spusese Lucien despre Coralie.

Lucien îi întinse manuscrisul, d'Arthez îl citi și nu se putu opri să nu zîmbească :

— Cit de rău își poate cineva întrebuița spiritul ! exclamă el.

Dar tăcu văzîndu-l pe Lucien într-un fotoliu, copleșit de o durere adevărată.

— Vrei să mi-l lași să-l corectez ? Ți-l trimit mîine înapoi, reluă el. Zeflemeaua dezonorează o operă ; o critică

gravă și serioasă e câteodată un elogiul, voi izbuti să-ți fac articolul onorabil și pentru tine și pentru mine. De altfel, numai eu îmi cunosc bine lipsurile.

— Când urci o coastă stearpă, dai uneori peste un fruct ca să-ți potolești setea ce te mistuie ; fructul acesta, uite-l ! zise Lucien, care se aruncă în brațele lui d'Arthez, plinse la pieptul lui și-i sărută fruntea spunînd : Am impresia că-ți încredințez conștiința ca să mi-o dai într-o zi înapoi !

— Socotesc căința periodică drept o mare fățarnicie, spuse solemn d'Arthez, și căința e atunci o primă acordată faptelor rele. Căința este o virginitate pe care sufletul nostru o datorează lui Dumnezeu : un om care se căiește de două ori este prin urmare un fățarnic dezgustător. Mi-e teamă că tu nu vezi în căință decît un mijloc de a-ți se ierta păcatele.

Vorbele acestea îl lovîră în creștetul capului pe Lucien, care se întoarse cu pași șovăitori în strada de la Lune. A doua zi, poetul duse la ziar articolul, înapoiat și îndreptat de d'Arthez ; însă, din ziua aceea, fu ros de o melancolie pe care nu se pricepu totdeauna s-o ascundă. Iar cînd, seara, la Gymnase, văzu saia plină, resimți emoțiile cumplite ce-ți le dă un debut la teatru și care la el sporiră și datorită intensității iubirii. Toate vanitățile lui erau în joc, privirea-i cerceta toate chipurile, după cum acuzatul scrutează fețele juraților și ale judecătorilor : un murmur avea să-l facă să-i sară inima ; un mic incident pe scenă, intrările și ieșirile Coraliei, cele mai mici inflexiuni de voce aveau să-l înspăimînte din cale-afară. Piesa în care debuta Coralie era din acelea care întîi cad, apoi se ridică și piesa căzu. Intrînd în scenă, Coralie nu fu aplaudată și răceala sălii o izbi. Din loji, nu răsunară decît aplauzele lui Camusot. Persoane de la balcon și de la galerie îl opriră pe negustor cu sîsiituri repetate. La fel impuseră

tăcere și galeriei, cînd aceasta se deda la salve de aplauze vădit exagerate. Martainville aplauda curajos, iar prefăcuta Florine, Nathan, Merlin îl imitau. Cînd piesa căzu, o grămadă de oameni se îmbulzi în cabina Coraliei, dar acești oameni îi făcură și mai rău prin consolările ce i le aduceau. Actrița plecă acasă desperată, nu atît pentru dînsa, cît pentru Lucien.

— Braulard ne-a trădat, zise el.

Coralie, lovită în inimă, căzu la pat, doborîtă de friguri. A doua zi, îi fu cu neputință să mai joace : își văzu cariera oprită în loc. Lucien îi ascunse ziarele, pe care le desfăcu în sufragerie. Toți cronicarii puneau în seama Coraliei căderea piesei ; prea se bizuise pe forțele ei ; încîntătoare pe bulevard, nu avea ce căuta la Gymnase ; fusese împinsă acolo de o ambiție lăudabilă, însă nu-și controlase puterile și înțelesese greșit rolul. Lucien citi fraze goale despre Coralie, scrise după sistemul prefăcut al articolelor sale despre Nathan. O furie, ca a lui Milo din Crotona¹ cînd își simți mîinile prinse în stejarul pe care el însuși îl spintecase, îl cuprinse pe Lucien ; se făcu galben la față ; cu vorbele sclipind de bunătate, de bunăvoință și de interes, prietenii lui îi dădeau Coraliei sfaturile cele mai perfide ; o povățuiau, cu prefăcătorie, să joace tocmai rolurile ce nu se potriveau cu talentul ei. Așa se prezentau ziarele regaliste, de bună seamă dăscălite de Nathan. Ziarele liberale și cele mărunte se foloseau de tertipurile și ironiile folosite altădată și de Lucien. Coralie auzi un suspin, două, sări din pat, trecu dincolo în odaie, zări ziarele, vru să le vadă și le citi. Cînd isprăvi de citit, se duse să se culce iar și nu scoase o vorbă. Florine era amestecată

¹ Celebru atlet din secolul al VI-lea î.e.n. ; legenda spune că a murit voind, deși bătrîn, să despice cu mîinile un copac crăpat de secure : mîinile i-au fost prinse de copac și Milo a fost sfîșiat de fiarele sălbatice ale pădurii.

în conspirație, prevăzuse ce avea să se întâmple, știa rolul Coraliei, îl repetase cu Nathan. Administrația teatrului, care ținea la piesă, voi să-i dea Florinei rolul Coraliei. Directorul veni la sărmana actriță acasă, găbind-o înlăcrămată și abătută ; însă, cînd îi spuse, de față cu Lucien, că Florine știa rolul și că-i era cu neputință să nu reprezinte piesa în acea seară, ea se ridică din pat și sări jos.

— O să joc eu ! strigă ea.

— Se prăbuși leșinată. Florine căpătă deci rolul și-și făcu faimă de pe urma lui, căci salvă piesa de la cădere ; toate ziărele se întrecură în laude, și de atunci ea deveni marea actriță pe care o cunoașteți. Triumful Florinei îl scoase pe Lucien din fire.

— O ticăloasă căreia tu i-ai dat o bucătică de pîine ! Dacă o vrea Gymnase-ul, n-are decît să-ți plătească angajamentul. Voi fi conte de Rubempré, voi face avere și te iau în căsătorie.

— Ce prostie ! spuse Coralie aruncîndu-i o privire palidă.

— Prostie ! strigă Lucien. Ai să vezi : peste cîteva zile o să locuiești într-o casă frumoasă, o să ai un echipaj, și-ți dau eu să joci un rol !

Luă două mii de franci și dădu fuga la Frascati să-i joace. Nefericitul stătu acolo șapte ore, ros de furii, cu fața liniștită și rece în aparență. În timpul zilei aceleia și a unei părți din noapte, avu șansele cele mai felurite ; cîștigă pînă la treizeci de mii de franci, și ieși de acolo fără un ban. Cînd se întoarse acasă, îl găsi pe Finot care îl aștepta ca să-și ia articolașul. Lucien făcu greșeala să se plîngă.

— Ei, da ! lucrurile nu-ș prea trandafirii, răspunse Finot ; ai făcut cu atîta brutalitate stînga-mprejur, încît trebuia să ajungi aici, să-ți pierzi sprijinul presei liberale, cu mult mai puternică decît presa guvernamentală și re-

galistă. Nu trebuie să treci niciodată dintr-o tabără în alta fără să-ți faci rost de un cotlon moale în care să te mîngîi de pierderile la care e firesc să te aștepți. Și, în orice caz, un om cu minte se duce mai întîi la prieteni, le arată motivele, le cere sfatul în privința abjurării sale, și-i face complici ; atunci ei te compătimesc și cazi la învoială, ca Nathan și ca Merlin cu camarazii, ca să vă faceți unii altora servicii. Lupii nu se mănîncă între ei. Dumneata, în treaba asta, ai fost nevinovat ca un mieluşel. O să fii nevoit să-ți arăți colții față de noul dumitale partid ca să capeți un oscior. Astfel, ai fost negreșit sacrificat lui Nathan. Nu-ți ascund vilva, scandalul și revolta ce le iscă articolul dumitale împotriva lui d'Arthez. Marat¹ e considerat un sfînt pe lingă dumneata. Toți se pregătesc să te atace, au să-ți doboare cartea pe care vrei s-o publici. Cum stai cu romanul ?

— Astea sînt ultimele pagini, zise Lucien arătîndu-i un teanc de corecturi.

— Ți s-au pus în seamă articolele nesemnate din ziarele ministeriale și ultraregaliste împotriva lui d'Arthez. Acum, în fiecare zi, înțepăturile din *Deșteptarea* sînt îndreptate contra celor din strada des Quatre-Vents, și ironiile sînt cu atît mai sîngeroase, cu cît sînt mai de haz. E un întreg grup politic, grav și serios, în spatele ziarului lui Léon Giraud, un grup care o să pună mina pe putere în cele din urmă.

— N-am mai călcat pe la *Deșteptarea* de o săptămînă.

— Bine. Gîndește-te la articolașele pentru mine. Fă vreo cincizeci numaidecît, ți le plătesc cu toptanul ; dar fă-le pe calapodul ziarului.

Și Finot îi dădu, ca în treacăt, lui Lucien subiectul unui articol nostim contra ministrului de justiție, pove-

¹ Jean-Paul Marat (1743—1793), revoluționar, redactor al ziarului *Prietenul poporului* și acuzator al lui Ludovic al XVI-lea, căruia cercurile regaliste îi creaseră reputația de om crud și imoral.

tindu-i o pretinsă anecdotă care, zicea el, circulă prin saloane.

Ca să-și dreagă pierderea de la joc, și cu toate amărăciunile sale, Lucien regăsi vervă, prospețime de spirit și compuse treizeci de articole, fiecare de cîte două coloane. După ce le isprăvi, se duse la Dauriat, sigur că-l va întilni acolo pe Finot, căruia voia să i le dea pe ascuns ; de altfel, avea nevoie să-i ceară și editorului explicații în privința nepublicării *Margaretelor*. Găsi prăvălia plină de dușmani de-ai săi. La intrarea lui, se făcu o tăcere deplină, conversațiile se opriră. Văzîndu-se pus la index de gazetari, Lucien simți un spor de curaj și își zise în sinea lui, ca odinioară în grădina Luxembourg :

„Voi izbîndi !“

Dauriat nu se arată nici ocrotitor, nici blînd, ci ușor batjocoritor, retrăgîndu-se îndărătul dreptului său : o să publice *Margaretele* cînd va crede el de cuviință, va aștepta ca poziția lui Lucien să le asigure succesul, cumpărase doară deplina proprietate. Cînd Lucien obiectă că Dauriat era obligat să-i publice *Margaretele* prin însăși natura contractului și prin calitatea contractanților, editorul susținu contrariul și spuse că, juridicește, nu putea fi silit la o operație pe care o socotea proastă și el singur aprecia asupra oportunității. Există însă o soluție pe care ar fi admis-o orice tribunal : Lucien era liber să-i înapoieze cei trei mii de franci, să-și ia opera înapoi și s-o publice la un editor regalist.

Lucien se retrase mai jignit de tonul măsurat al lui Dauriat decît de fala-i autocratică de la prima lor întîlnire. Prin urmare, *Margaretele* nu vor vedea lumina tiparului decît în momentul cînd Lucien își va fi procurat forțele auxiliare ale unei camaraderii puternice, sau cînd va fi devenit o forță prin el însuși. Poetul se întoarse în-

cet acasă, cuprins de o descurajare care îl mîna spre sinucidere, dacă fapta ar fi urmat gîndul. O văzu pe Coralie în pat, palidă și suferindă.

— Un rol, sau se prăpădește, îi zise Bérénice pe cînd Lucien se îmbrăca spre a se duce în strada Mont-Blanc, la domnișoara des Touches, care dădea o mare serată, unde el urma să se întîlnească cu des Lupeaulx, Vignon, Blondet, doamna d'Espard și doamna de Bargeton.

Serata se dădea în cinstea lui Conti, marele compozitor, care avea una din cele mai vestite voci dinafara scenei, și în cinstea cîntărețelor Cinti, Pasta, Garcia, a lui Levasseur, precum și a cîtorva faimoși cîntăreți de salon. Lucien se strecură pînă la locul unde ședeau marchiza, vara ei și doamna de Montcornet. Nefericitul tînr luă un aer ușuratic, mulțumit, fericit ; făcu glume și se arată așa cum era în zilele lui de glorie ; nu voia să se vadă că avea nevoie de lume. Vorbi de serviciile ce le făcea el partidului regalist și dădu ca dovadă strigătele de ură ce le scoteau liberalii împotriva lui.

— Ai să fii răsplătit cu dărnicie, dragul meu, îi zise doamna de Bargeton cu un zîmbet fermecător. Du-te poi-mîne la cancelariat, cu Cocostircul și cu des Lupeaulx, și vei găsi ordonanța semnată de rege. Ministrul de justiție o duce mîine la castel ; o să fie însă consiliu și se va întoarce tîrziu ; totuși, dacă aflu rezultatul seara, ți-l trimit acasă. Unde locuiești ?

— Viu eu să-l iau, răspunse Lucien rușinat să spună că stă în strada de la Lune.

— Ducii de Lenoncourt și de Navarreins i-au vorbit regelui despre dumneata, interveni și marchiza, ți-au lăudat devotamentul absolut și deplin, care merită o recompensă răsunătoare spre a te răzbuna de prigoana partidului liberal. De altfel, numele și titlul familiei de Rubempré, la care ai dreptul prin linia mamei, vor ajunge prin

dumneata ilustre. Regele i-a spus excelenței-sale, seara, să-i aducă o ordonanță pentru a-l autoriza pe domnul Lucien Chardon să poarte numele și titlul conților de Rubempré, în calitatea sa de nepot al ultimului conte, din partea mamei sale. „Să-i ajutăm pe scatii Pindului”¹, a spus Majestatea-Sa după ce a citit sonetul dimitale despre Crin de care, din fericire, verișoara mea își amintise și i-l dăduse ducelui. „Mai ales cînd regele poate face minunea de a-i preschimba în vulturi!” a răspuns domnul de Navarreins.

Lucien își arată recunoștința cu atita căldură și iubire, încît ar fi putut-o înduioșa pe oricare femeie mai puțin ofensată decît Louise d'Espard de Nègrepelisse. Cu cît îl vedea pe Lucien mai frumos, cu atît era ea mai însetată de răzbunare. Des Lupeaulx avea dreptate, lui Lucien îi lipsea tactul : nu putuse ghici că ordonanța de care i se vorbea era doar o glumă cum știa să facă doamna d'Espard. Încurajat de acest succes și de preferința măgulitoare ce i-o arăta domnișoara des Touches, rămase acolo pînă la două noaptea ca să găsească prilejul de a-i vorbi fără martori. Lucien aflate de prin redacțiile ziarelor regaliste că domnișoara des Touches era coautoarea secretă a unei piese în care urma să joace marea minune a vremii, mica Fay¹. Cînd saloanele fură pustii, el o luă pe domnișoara des Touches pe o sofa, în camera ei, și-i povesti în chip atît de mișcător nenorocirea Coraliei și a sa, încît această ilustră hermafrodită făgădui să-i dea Coraliei rolul principal.

A doua zi, pe cînd Coralie, fericită de făgăduiala domnișoarei des Touches, revenea la viață și prînzea cu Lu-

¹ Munții Pindului, ca și Parnasul și Heliconul, erau considerați în mitologia greacă drept reședință a muzelor.

² *Léontine Fay* (1811—1876). a debutat la vîrsta de cinci ani în teatru.

cien, acesta citea ziarul lui Lousteau în care se afla anecdota scornită pe seama ministrului de justiție și a soției sale. Răutatea cea mai neagră se ascundea sub spiritul cel mai tăios. Regele Ludovic al XVIII-lea era măiestrit adus în scenă și ridiculizat fără ca parchetul să aibă motiv de a interveni. Iată faptul pe care partidul liberal încerca să-l prezinte ca adevărat, dar care n-a făcut decît să îngroașe numărul spiritualelor sale calomnii.

Pasiunea lui Ludovic al XVIII-lea pentru corespondența galantă și afectată, plină de madrigale și scinteieri de spirit, era interpretată acolo ca ultima expresie a unei dragoste, care devenea doctrinară : trecea acum, se spunea în anecdotă, de la fapte la idei. Ilustra-i amantă, atît de crud atacată de Béranger sub numele de Octavie, era cuprinsă de temerile cele mai serioase. Corespondența lîncezea. Cu cît Octavie desfășura mai mult spirit, cu atît iubitul ei se arăta mai rece și mai șters. Octavie sfîrșise prin a descoperi cauza căderii ei în dizgrație : puterea îi era amenințată de începuturile unei noi corespondențe, între regele scriitor și soția ministrului de justiție. Această femeie cumsecade era socotită incapabilă de a scrie un bilet ; ea nu putea fi decît persoana îndărătul căreia se ascundea o îndrăzneată ambiție. Cine putea să fie ascuns sub fusta ei ? După cîteva investigații, Octavie descoperi că regele corespundea chiar cu propriul său ministru. Planul e numaidecît gata. Ajutată de un prieten credincios, ea îl reține într-o zi pe ministru la Cameră într-o discuție furtunoasă și își procură o întrevvedere cu regele, în care îi dezvăluie această înșelăciune, răbindu-i astfel și amorul propriu. Ludovic al XVIII-lea e apucat de un acces de minie burboniană și regală, răcnește la Octavie, nu vrea să creadă ; Octavie îi oferă numaidecît o dovadă, rugîndu-l să scrie un bilet, care ar necesita un răspuns imediat. Nenorocita femeie, surprinsă, trimite să-l caute pe soțul ei la Cameră, dar totul era prevăzut ; în acel

moment, soțul se afla la tribună. Pe femeie o trec sudori de sânge, își adună tot spiritul de care era capabilă și răspunde așa cum o taie capul. „Ministrul o să vă spună restul“, exclamase Octavie rîzînd de necazul regelui.

Deși mincinos, articolul îi ustură pe ministru, pe soția sa și pe rege. Se șoptea că des Lupeaulx, al cărui secret Finot nu-l divulgă niciodată, născocise anecdota. Articolul acesta spiritual și înțepător îi umplu de bucurie pe liberali și pe cei din partidul fratelui regelui¹; Lucien se distrase scriindu-l, fără să-i dea vreo însemnătate, socotindu-l doar o *rață* amuzantă. A doua zi, se duse să-l ia de acasă pe des Lupeaulx și baronul du Châtelet. Baronul mergea la minister ca să-i mulțumească excelenței-sale. Domnul Châtelet, numit consilier de stat în serviciul extraordinar, fusese făcut conte, cu promisiunea prefecturii de Charente, de îndată ce prefectul actual își va fi sfîrșit cele cîteva luni cerute de el ca să-și completeze timpul necesar pentru maximum de pensie. Contele du Châtelet, căci particula *du* fu inserată în ordonanță, îl luă pe Lucien în trăsură și îl trată pe picior de egalitate. Fără articolele lui Lucien, poate că n-ar fi parvenit atît de iute; prigoana liberarilor îi servise ca un fel de trambulină. Des Lupeaulx era la minister, în cabinetul secretarului general. La vederea lui Lucien, funcționarul acesta superior avu o tresărire de uimire și se uită la des Lupeaulx.

— Cum, domnule! îndrăznești să te arăți aici? îi zise secretarul general lui Lucien uluit. Excelența-sa a rupt ordonanța ce ți se pregătise, iat-o (și îi arată prima hîrtie

¹ Charles d'Artois, care avea să urmeze la tron în 1824, sub numele de Carol al X-lea, avea principii mai reacționare decît fratele său și era șeful ultraregalistilor; influența lui se exercita asupra lui Ludovic al XVIII-lea și prin doamna du Cayla (Octavie).

ruptă în patru ce-i căzu sub ochi). Ministrul a vrut să știe cine-i autorul groaznicului articol de ieri, și uite copia de la ziar, spuse secretarul general întinzându-i lui Lucien foile articolului său. Zici că ești regalist și colaborezi la fițuica astă mîrșavă care le scoate peri albi miniștrilor, care le face zile fripte grupurilor de centru și care ne tirăște pe toți în prăpastie ? Îți cîștigi masa de prînz scriind la *Corsarul*, la *Oglînda*, la *Constituționalul*, la *Curierul* ¹ ; îți cîștigi masa de seară scriind la *Cotidianul* ², la *Deșteptarea*, și supezi cu Martainville, cel mai aprig vrăjmaș al guvernului, și care îl împinge pe rege spre absolutism, ceea ce va dezlănțui o revoluție tot atît de sigur ca și în cazul cînd ar aduce extrema stîngă la putere ! Ești un ziarist foarte spiritual, dar n-ai să fii niciodată un om politic. Ministrul i-a spus regelui că articolul e scris de dumneata și regele, mîniat la culme, l-a certat pe ducele de Navarreins, prim-gentilom de serviciu. Ți-ai făcut niște dușmani cu atît mai puternici, cu cît îți erau mai favorabili ! Ceea ce din partea unui dușman pare natural, din partea unui prieten e înfiorător.

— Dar ești un copil, dragul meu ! îi spuse des Lapeaulx. M-ai compromis și pe mine. Doamnele d'Espard și de Bargeton, doamna de Montcornet, care garantaseră pentru dumneata, trebuie să fie furioase. Ducele și-o fi vărsat minia pe marchiză, iar marchiza pe verișoară. Să nu te duci pe acolo ! Așteaptă !

— Vine excelența-sa ! Ieși, îi zise secretarul general.

Lucien se trezi în piața Vendôme, năucit ca un om după o lovitură de măciucă. Se întoarse pe jos, pe bule-

¹ Ziare liberale. *Curierul francez* reprezenta opoziția intelectualilor în timp ce *Constituționalul* reprezenta mai mult opoziția industriașilor. *Oglînda spectacolelor* combătea indirect Restaurația.

² Ziar regalist, contrarevoluționar. În vremea Restaurației, a susținut tendințele extremei drepte.

varde, încercînd să-și judece situația. Se văzu jucăria unor oameni invidioși, lacomi și răi. Ce era el în lumea asta de ambiții nenumărate ? Un copil care alerga după plăcerile și bucuriile deșertăciunii, jertfindu-le totul ; un poet fără multă chibzuială, zburînd din flacără în flacără ca un fluture, fără un plan trainic, rob al împrejurărilor, gîndind bine și acționînd rău. Cugetul îi fu un călău necruțător. În fine, nu mai avea bani și se simțea istovit de muncă și de chinuri. Articolele nu i se mai publicau decît după ce „intrau“ cele ale lui Merlin și Nathan. Mergea la întîmplare, pierdut în gînduri ; în timp ce umbla așa, zări, la citeva din cabinetele literare ce începeau să dea și cărți de citit pe lîngă ziare, un afiș pe care, sub un titlu bizar, cu desăvîrșire necunoscut pentru el, își citi numele : de *Lucien Chardon de Rubempré*. Romanul lui apărea, el nu știuse nimic, ziarele păstraŭ tăcere. Rămase cu brațele atîrnînd în jos, nemișcat, fără să bage de seamă un grup de tineri din cei mai eleganți, printre care se aflau Rastignac, de Marsay și alți cîțiva cunoscuți de-ai lui. Nu-i luă în seamă nici pe Michel Chrestien, nici pe Léon Giraud, ce veneau spre el.

— Dumneata ești domnul Chardon ? îl întrebă Michel cu o voce care îi răscoli măruntaiele.

— Nu mă mai cunoști ? răspunse el îngălbenind.

Michel îl sculpă în obraz.

— Asta-i plata articolelor contra lui d'Arthez. Dacă fiecare, pentru sine ori pentru amicii săi, ar face ca mine, presa ar rămîne ceea ce trebuie să fie : un altar respectabil și respectat.

Lucien se clătinase ; se sprijini de Rastignac, spunîndu-i acestuia, ca și lui de Marsay :

— Domnilor, n-o să refuzați să-mi fiți martori. Dar, mai întîi, vreau ca partida să fie egală și cearta fără chip de împăcare.

Lucien îi dădu cu putere o palmă lui Michel, care nu se aștepta. *Dandy*-i și prietenii lui Michel se aruncară între

republican și regalist, pentru ca lupta să nu degenereze într-o încăierare mahalagească. Rastignac îl apucă pe Lucien și îl duse la el acasă, în strada Taibout, la doi pași de locul scenei ce se petrecu pe bulevardul Gand¹, la ora prinzului. Împrejurarea aceasta evită adunătura de lume obișnuită în asemenea cazuri. De Marsay veni după Lucien, pe care cei doi *dandy* îl siliră să ia masa cu ei la Cafeul Englez, unde se îmbătară.

— Ești tare la spadă ? îl întrebă de Marsay.

— N-am pus mîna în viața mea pe vreo spadă.

— La pistol ? întrebă Rastignac.

— N-am tras niciodată.

— Atunci norocul e de partea dumitale, ești primejdios pentru adversar, poți să-l și ucizi, zise de Marsay.

Lucien o găsi din fericire pe Coralie în pat, dormind.

Actrița jucase pe negîndite într-o mică piesă, își luase revanșa obținînd aplauze meritate și nu plătite. Seara aceea, la care dușmanii nu se așteptau, îl făcu pe director să-i dea rolul principal în piesa Camillei Maupin, căci descoperise în cele din urmă pricina insuccesului Coraliei, la debut. Înfuriat de intrigile Florinei și ale lui Nathan ca să doboare o actriță la care el ținea, directorul îi făgăduise Coraliei protecția administrației.

La cinci dimineța, Rastignac veni la Lucien.

— Dragul meu, trăiești în planeta care a dat numele străzii dumitale, îi zise el în loc de compliment. Să fim primii la locul de întîlnire, pe șoseaua de Clignancourt, așa se cade, și noi trebuie să dăm exemplu.

— Uite care-i programul, spuse de Marsay de îndată ce trăsura ajunsese în cartierul Saint-Denis. Vă bateți cu pistolul la douăzeci și cinci de pași, mergînd unul asupra

¹ Era, în vremea Restaurației, bulevardul parizian cel mai frecventat de lumea elegantă.

celuilalt pînă la o distanță de cincisprezece pași. Aveți fiecare de făcut cinci pași și de tras trei focuri, nu mai mult. Orice s-ar întîmpla, vă obligați să vă mărginiți la atît, și unul și celălalt. Noi încărcăm pistoalele adversarului, iar martorii lui pe ale dumatiale. Armele au fost alese de cei patru martori întruniți la un armurier. Te asigur că am luat măsuri să ajutăm puțin norocul : aveți pistoale de cavalerie.

Pentru Lucien, viața ajunsese un vis urît ; așa că puțin îi mai păsa dacă va trăi ori va muri. Curajul special al sinuciderii îi servi prin urmare să pară foarte brav în ochii spectatorilor duelului. Rămase, fără să se apropie de adversar, pe loc. Această nepăsare fu luată drept un calcul rece : poetul fu socotit foarte tare pe nervii săi. Chrestien veni pînă la limita îngăduită. Cei doi adversari deschiseră focul odată, insultele fiind considerate egale. La întîia lovitură, glonțul lui Chrestien trecu pe lingă bărbia lui Lucien, iar al acestuia la trei metri mai sus de capul adversarului. La a doua lovitură, glonțul lui Michel intră prin gulerul ridicat al redingotei poetului. La a treia lovitură, Lucien primi glonțul drept în piept și se prăbuși.

— A murit ? întrebă Michel.

— Nu, spuse doctorul, o să scape.

— Păcat ! răspunse Michel.

— O ! da, păcat, repetă Lucien plîngînd.

La amiază ; nefericitul copil se afla în odaia și în patul său ; le trebuiseră cinci ore ca să-l transporte pînă acolo cu mare grijă. Deși starea lui nu prezenta vreun pericol, fusese nevoie totuși de precauții : febra putea să provoace complicații supărătoare. Coralie își înăbuși deznădejdea și durerea. Tot timpul cît iubitul ei fu în primejdie, își petrecu nopțile cu Bérénice, învățîndu-și rolurile. Starea primejdioasă a lui Lucien ținu două luni. Nenorocita făp-

tură juca uneori cîte un rol care cerea veselie, pe cînd în-lăuntrul ei își zicea :

„Iubitul meu Lucien poate că moare în clipa asta !“

În tot acest timp, Lucien fu îngrijit de Bianchon ; își datoră viața devotamentului acestui prieten atît de adînc jignit, dar căruia d'Arthez îi încredințase taina venirii lui Lucien la dînsul, justificîndu-l pe nefericitul poet. Într-un moment de luciditate, căci Lucien avu o febră nervoasă de mare gravitate, Bianchon, care îl bănuia pe d'Arthez de oarecare generozitate, îi puse întrebări bolnavului ; Lucien îi spuse că nu făcuse alt articol despre cartea lui d'Arthez decît articolul serios și grav inserat în ziarul lui Hector Merlin.

La sfîrșitul primei luni, firma Fendant și Cavalier își depuse bilanțul. Bianchon îi spuse actriței să-i ascundă lui Lucien această groaznică lovitură. Faimosul roman al *Arcașului lui Carol al IX-lea*, publicat sub un titlu bizar, n-avusese nici cel mai mic succes. Ca să facă rost de bani înainte de a depune bilanțul, Fendant, fără știrea lui Cavalier, vînduse această lucrare în bloc unor băcani care o revindeau pe nimica toată prin intermediul unor negustori ambulanți. În momentul acela, cartea lui Lucien umplea parapetele podurilor și cheiurile Parisului¹. Librăria de pe cheiul des Augustins, care luase o anumită cantitate de exemplare din acest roman, se afla deci în pierdere cu o sumă însemnată de pe urma scăderii mari a prețurilor : cele patru volume în-12°, pe care le cumpărase cu patru franci și cincizeci de centime, se vindeau pe doi franci și jumătate. Negustorii țipau, iar ziarele continuau să păstreze cea mai adîncă tăcere. Barbet nu se așteptase la acest „chix“, el credea în talentul lui Lucien ; contrariu obiceiurilor sale, se repezise la două sute de exemplare și per-

¹ Pe aceste parapete de pe marginea Senei sînt instalate, la Paris, tarabele negustorilor de cărți vechi.

spectiva unei pierderi îl scotea din minți ; spunea despre Lucien lucruri îngrozitoare. Barbet luă în cele din urmă o hotărâre eroică ; își strînse exemplarele într-un ungher al prăvăliei dintr-o încăpăținare de zgircit, și-i lăsă pe confrăți să se descotorosească de ale lor pe preț scăzut. Mai târziu, în 1824, cînd frumoasa prefață a lui d'Arthez sublinie meritul cărții, și două articole scrise de Léon Giraud îi redară cărții adevărata ei valoare, Barbet își vindu exemplarele la prețul de zece franci bucata. Cu toată grija Bérénicei și a Coraliei, nu le fu cu puțință să-l oprească pe Hector Merlin să-și vadă amicul pe moarte ; și acesta îi dădu să soarbă, picătură cu picătură, paharul amar al acestei arsuri, cuvînt folosit în lumea editorilor pentru a defini afacerea funestă la care se-nhămaseră Fendant și Cavalier publicînd cartea unui debutant. Martainville, singurul rămas credincios lui Lucien, scrise un articol foarte frumos în favoarea operei ; dar pornirea era atît de mare, și la liberali ca și la regaliști, contra redactorului-șef de la *Aristarcul*, *Stindardul* și *Steagul Alb*, încît strădaniile îndrăznețului atlet, care totdeauna răspunsese liberalismului cu zece insulte pentru una, îi dăunară lui Lucien. Nici un ziar nu ridică mînușa polemicii, oricît de vii fură atacurile luptătorului regalist. Coralie, Bérénice și Bianchon ținură încuiată ușa pentru toți așa-zișii prieteni ai lui Lucien, care țipară cît îi lua gura ; dar, din păcate, nu le fu cu puțință să țină ușa închisă pentru portărei. Falimentul lui Fendant și Cavalier le făcea polițele exigibile în virtutea unei dispoziții din codul de comerț, cea mai vătămătoare pentru drepturile terților, ce sînt astfel lipsiți de beneficiul termenului. Lucien se trezi urmărit fără cruțare de Camusot. Văzînd acest nume, actrița înțelese pasul mare și umilitor ce-l făcuse poetul, pentru ea atît de curat la suflet ; de aceea îl iubi înzecit și nu vru să se roage de Camusot. Venind să-și ia prizonierul, guarzii de comerț îl

găsiră în pat și refuzară să-l ridice ; se duseră la Camusot înainte de a-l ruga pe președintele tribunalului să le arate în ce casă de sănătate să-l depună pe debitor. Camusot alergă îndată în strada de la Lune. Coralie coborî și se întoarse cu hîrtille de procedură care, potrivit andosării, îl declarau pe Lucien negustor. Cum obținuse ea aceste hîrți de la Camusot ? Ce făgăduială îi făcuse în schimb ? Păstră cea mai încăpățînată tăcere în această privință ; însă se înapoiasă mai mult moartă decît vie. Coralie jucă în piesa Camillei Maupin și contribui mult la succesul repurtat de ilustra hermafrodită literară. Rolul acesta fu ultima pilpiire de lumină a unei candelă gingașe. La reprezentația a douăzecea, pe cînd Lucien, însănătoșit, începea să se plimbe, să mînințe și să vorbească de reluarea lucrului, Coralie căzu bolnavă : o durere ascunsă o rodea. Bérénice a crezut toată viața că, spre a-l salva pe Lucien, Coralie făgăduise să se întoarcă la Camusot. Actriței îi fu dat să mai cunoască și amărăciunea de a-și vedea rolul trecut Florinei. Nathan amenința teatrul Gymnase că îi declară război în cazul că Florine nu o înlocuiește pe Coralie. Jucînd rolul pînă în ultimul moment ca să nu i-l ia rivala, Coralie își istovi puterile ; Gymnase îi dăduse cîteva avansuri în timpul bolii lui Lucien, așa că nu mai putea cere nimic de la teatru ; iar Lucien, cu toată bunăvoința lui, nu era încă în stare să muncească ; avea de altfel grijă de Coralie, ca s-o mai ușureze pe Bérénice ; sărmana gospodărie ajunsese într-o sărăcie lucie, dar mai avu totuși norocul să găsească în Bianchon un doctor priceput și devotat, care îi făcu rost de credit la un farmacist. Situația Coraliei și a lui Lucien fu cunoscută curînd de furnizori și de proprietar. Mobilele fură sechestrare. Croitoreasa și croitorul, nemaitemîndu-se de ziarist, îi urmări pe cei doi boemi cu toată cruzimea. Numai farmacistul și cîrnățarul le mai dădură pe credit nefericiților.

Lucien, Bérénice și bolnava fură siliți, timp de aproape o săptămână, să nu mănânce decît carne de porc sub toate formele ingenioase și variate, sub care le-o servea cîrnătarul. Aceste mezeluri, care sînt și așa, prin natura lor, inflamatorii, îi agravară actriței boala. Lucien fu constrîns de mizerie să se ducă la Lousteau să-și ceară mia de franci pe care amicul de ieri, trădătorul de azi, i-o datora. Dintre toate nenorocirile, pasul acesta îl costă cel mai mult. Lousteau nu mai putea da pe la el pe acasă în strada de la Harpe, dormea pe la prietenii, era urmărit, gonit fără răgaz ca o fiară hăituită. Lucien nu-l putu găsi pe nefastul său introducător în lumea literară decît la Flicoteaux. Lousteau mîncă la aceeași masă la care îl întîlnise Lucien, spre nenorocul lui, în ziua cînd se depărtase de d'Arthez. Lousteau îi oferi o masă, și Lucien primi ! Cînd, ieșind de la Flicoteaux, împreună cu Claude Vignon, care mîncase și el acolo în ziua aceea, Lousteau, Lucien și marele necunoscut care-și închiria cu ziua hainele de la Samanon voră să se ducă la cafeneaua Voltaire să ia o cafea, nu putură încropi nici măcar un franc și jumătate adunînd tot mărunțișul ce le zăngănea în buzunare. Hoinăriră prin Luxembourg, trăgînd nădejde să întîlnească vreun editor, și într-adevăr văzură pe unul din cei mai faimoși tipografi ai vremii, căruia Lousteau îi ceru patruzeci de franci, și care i-i și dădu. Lousteau împărți suma în patru părți egale, și fiecare dintre scriitori luă cîte una. Mizeria stînsese orice mîndrie, orice simțămînt la Lucien ; el plînsese în fața celor trei artiști povestindu-și situația ; dar fiecare dintre ei avea de povestit o dramă la fel de îngrozitoare ; după ce fiecare și-o parafrază pe a sa, poetul se trezi cel mai puțin nenorocit dintre cei patru. De aceea, toți aveau nevoie să uite și nenorocirea și gîndurile care le-o sporeau. Lousteau alergă la Palais-Royal să joace nouă franci ce-i mai rămăseseră din cei zece. Marele necunoscut, deși avea o iubită dumnezeiesc de frumoasă, se duse într-o casă

suspectă să se cufunde în mocirla voluptăților primejdioase. Vignon se îndreaptă spre Rocher-de-Cancale ca să bea acolo două sticle de Bordeaux care să-i ia mințile și memoria. Lucien se despărți de Claude Vignon în pragul restaurantului, refuzînd să ia masa acolo. Dînd mîna cu singurul ziarist ce nu-i fusese vrăjmaș, geniul de provincie simți o puternică strîngere de inimă.

— Ce să mă fac ? îl întrebă el.

— Ai intrat în horă, joacă, dar nu cum ți se cîntă, îi zise marele critic. Cartea ta e frumoasă, dar ți-ai făcut dușmani, lupta o să fie lungă și grea. Geniul e o boală afurisită. Orice scriitor poartă în suflet un monstru care, ca panglica din stomac, îi roade sentimentele pe măsură ce se nasc. Cine va învinge ? boala pe om, sau omul pe boală ? Trebuie să fii neapărat un om mare ca să ții cum-păna între geniu și caracter. Talentul crește, sufletul se usucă. Ori ești un uriaș, un Hercule, ori rămii fără suflet sau fără talent. Tu ești slab și firav, și o să fii înfrînt, adăugă el intrînd în local.

Lucien se întoarse acasă cugetînd la sentința aceasta îngrozitoare, dar care îi înfățișă, sub adevărata ei lumină, viața literară.

„Bani ! bani !“ îi strîga un glas.

Își făcu singur, la ordinul lui, trei polițe de cîte o mie de franci, cu scadența de o lună, de două și de trei, imi-tînd uimitor de bine semnătura lui David Séchard ; le andosă, apoi a doua zi, le prezentă lui Métivier, negustorul de hîrtie din strada Serpente, care i le scontă fără nici o greutate. Lucien îi scrise cîteva rînduri cumnatului său ca să-l înștiințeze de acest atac la punga lui, făgăduindu-i, cum se obișnuiește, că va face rost de bani la scadență. Plătind datoriile Coraliei și pe ale sale, îi mai rămaseră trei sute de franci, pe care poetul îi încredință Bérénicei, cu ordinul să nu-i dea vreun ban din ei, oricît i-ar mai cere după aceea ; se temea să nu-l apuce iar patima jocu-

lui. Cuprins de o furie cruntă, rece și tăcută, Lucien porni să scrie articolele cele mai spirituale, la lumina unei lămpi, în timp ce o veghea pe Coralie. Cînd își căuta ideile, vedea făptura iubită, albă ca porțelanul, de o frumusețe de muribundă, zîmbindu-i cu buzele palide, privindu-l cu ochii învăpăiați ai femeilor ce mor și de boală și de inimă rea. Lucien își trimitea articolele la ziare; însă, cum nu se putea duce personal să stăruie pe lângă redactorii-șefi, articolele nu apăreau. Cînd se hotări în fine să se prezinte la ziar, Théodore Gaillard, care îi făcuse avansuri și care mai tîrziu profită de pe urma acestor giuvaeruri literare, îl întîmpină cu răceală.

— Ia seama, dragul meu! ce-i cu tine? nu mai ai spirit, nu te lăsa doborît, trebuie să ai vervă! îi spuse.

— Prăpăditul ăsta de Lucien n-avea decît un roman și doar cîteva articole în burtă, exclamau Félicien Vernou, Merlin și toți aceia care îl urau, cînd venea vorba despre el la Dauriat sau la Vodevil. Tot ce ne trimite acum e jalnic!

Să n-ai nimica în burtă, expresie consacrată în limbajul ziariștilor, constituie o sentință definitivă contra căreia, o dată pronunțată, e greu să mai faci apel. Vorba asta, colportată pretutindeni, îl ucidea pe Lucien, fără știrea lui, căci, pe atunci, el avu de luptat cu niște încurcături mai presus de puterile lui. Zdrobit de atîta lucru, mai fu urmărit și pentru polițele lui David Séchard. Recurse la experiența lui Camusot. Fostul amant al Coraliei avu mărinimia să-l protejeze pe Lucien. Situația asta cumplită ținu două luni, presărate cu multe somații, pe care, după sfatul lui Camusot, Lucien le trimitea lui Desroches, un prieten de-al lui Bixiou, Blondet și des Lupeaulx.

Pe la începutul lui august, Bianchon îi spuse poetului despre Coralie că era pierdută; mai avea doar cîteva zile de trăit. Bérénice și Lucien petrecură aceste zile fatale plîngînd, fără a-și putea ascunde lacrimile față de

biata fată, cuprinsă de deznădejde că moare din pricina lui Lucien. Pe neașteptate, Coralie îi ceru lui Lucien să-i aducă un preot. Actrița dori să se împace cu Biserica și să moară în pace. Avu un sfârșit creștinesc, căința îi fu sinceră. Agonia și moartea aceasta îi luară lui Lucien ultima fărîmă de forță și curaj. Poetul rămase într-o sfirșeală completă, prăvălit într-un jilt, la picioarele patului Coraliei, privind-o neconținut, pînă ce văzu ochii actriței umbriți de mîna Mortii. Era cinci dimineța, O păsărică se lăsă pe glastrele cu flori din fereastră și ciripi cîteva note. Bérénice, îngenucheată, săruta mîna Coraliei, care se răcea sub lacrimile ei. Aveau cinci franci și jumătate în casă ; Lucien plecă în oraș, împins de o deznădejde ce îl sfătuia să ceară de pomană ca să-și îngroape iubita, sau să se arunce la picioarele marchizei d'Espard, ale contelui du Châtelet, ale doamnei de Bargeton, ale domnișoarei des Touches, sau ale necruțătorului de Marsay ; nu mai simțea atunci nici mîndrie, nici putere. Ca să facă rost de ceva bani, s-ar fi înrolat și în armată ! Merse, cu umbletul acela copleșit și împleticit pe care îl cunosc atît de bine năpăstuiții de soartă, pînă la casa Camillei Maupin, intră fără să țină seamă de îmbrăcămîntea-i răvășită și-i trimise vorbă că o roagă să-l primească.

— Domnișoara s-a culcat abia la trei dimineța, și nimeni nu îndrăznește să intre la dînsa pînă nu sună, răspunse valetul.

— Și cînd te sună ?

— Înainte de zece, niciodată.

Lucien scrise atunci una din scrisorile acelea spăimîntătoare în care calicii eleganți nu mai cruță pe nimeni și nimic. Cîndva, într-o seară, cînd Lousteau îi vorbise de cererile făcute lui Finot de unii băieți de talent, lui nu-i venise să creadă că ar fi cu putință atîta umilire ; și iată că acuma pana îl tira ~~poate~~ dincolo de limitele în care ne-

norocirea îi zvîrlise pe înaintașii lui. Întorcîndu-se spre casă, îndobitocit și scuturat de friguri, fără să bănuie înfiorătoarea capodoperă ce i-o dictase deznădejdea, îl întâlni pe Barbet.

— Barbet, dă-mi cinci sute de franci, îi zise el întinzînd mina.

— Nu, două sute, răspunse librarul.

— Ah ! dumneata ai inimă.

— Da, dar am și afaceri. Mă faci să pierd o grămadă de bani, adăugă el după ce-i povesti falimentul lui Fendant și Cavalier, fă-mă să și cîștig. (Lucien fu scuturat de un fior.) Ești poet, te pricepi să scrii tot felul de versuri, urmă librarul. Am nevoie în clipa asta de niște cîntece deocheate ca să le amestec cu niște cîntece luate de pe la alți autori ca să nu se zică după aceea că le-am furat, și să le pot vinde pe stradă într-o culegere de jumătate franc. Dacă vrei să-mi trimiți miine zece cîntece zdrene de beție sau fără perdea... colo... știi, pe cînte ! îți dau două sute de franci.

Lucien se întoarse acasă : o găsi pe Coralie întinsă pe un pat de fier, înfășurată într-un cearceaf rupt pe care îl cosea Bérénice plîngînd. Trupeșă normandă aprinsese patru luminări la cele patru colțuri ale patului. Pe chipul Coraliei scînteia acea frumusețe care impresionează atît de mult pe cei rămași în viață, înfățișînd odihna veșnică ; semăna cu fetele bolnave, lipsite de singe în obraji ; părea uneori că buzele vinete aveau să se deschidă și să șoptească numele lui Lucien, nume care, laolaltă cu al lui Dumnezeu, precedase ultimul ei suspin. Lucien îi spuse Bérénicei să se ducă la dricar să comande o înmormîntare care să nu coste mai mult de două sute de franci împreună cu slujba la biserica sărăcăcioasă a Bunevestiri. Cum plecă Bérénice, poetul se așeză la masă, lingă trupul sărmaneii sale iubite, și compuse cele zece cîntece vesele

pe arii populare. Trecu prin chinuri nespuse pînă să pornească ; dar izbuti să-și regăsească inteligența în slujba nevoii, ca și cînd n-ar fi suferit de loc. Începuse să-și execute sentința neînduplecată a lui Claude Vignon asupra separației ce se operează între inimă și creier. Ce noapte petrecu bietul copil, trudindu-se din greu să născocească poezii de chef la flacăra luminărilor, alături de preotul ce se ruga pentru sufletul Coraliei !... A doua zi de dimineață, Lucien, care isprăvisese cel din urmă cîntec, încercă să-l pună pe o melodie la modă pe atunci ; auzindu-l cîntînd, Bérénice și preotul se temură să nu fi înnebunit :

*Să pun înțelepciunea-n vers
Îmi vine peste mîină ;
Cum vreți să am cumînte mers
Cînd Strechea mi-e stăpîină ?
De ce n-am ține toți isonul,
Cînd zdraveni și vioași sîntem ?
Doar' Epicur dă tonul.
Ce să umblăm după Apollo
Cînd Bacchus ni-i patronul ?
Hai, rîdeți ! Și să bem !
Și să le dăm pe toate-ncolo.*

*Moș Hippocrat, de bețivani
Spunea c-or trăi suta de-ani.
Ce să-ți mai pese dacă, vai !
Drept pe picioare abia stai
Și nu poți să te ții de fete,
De vreme ce, pe îndelete,
Stacane multe-o să golim ?
Fără să fim vreodată solo,
Pîn' la șaiszeci de ani ciocnim ;
Hai, rîdeți ! Și să bem !
Și să le dăm pe toate-ncolo.*

*S-aflăm de unde toți venim,
I-ușoară socoteala ;
Dar unde mergem, ca să știm,
Aici e ala-bala.
Deci, fără grijă, liniștit,
Să-mpărtășim pîn' la sfîrșit
Ce-acum din Rai avem !
De dus, ne-om duce noi acolo,
Dar azi e sigur că trăim :
Hai, rîdeți ! Și să bem !
Și să le dăm pe toate-ncolo.*

Pe cînd poetul cînta acest înfiorător cuplet final, Bianchon și d'Arthez intrară și îl găsiră răpus, vărsînd șiroaie de lacrimi, fără puterea de a-și copia pe curat cîntecetele. Cînd, printre sughițuri, le povesti situația în care se afla, văzu lacrimi în ochii celor ce-l ascultau.

— Asta șterge multe greșeli ! zise d'Arthez.

— Fericiți cei ce află iadul pe pămînt, spuse grav preotul.

Priveliștea frumoasei moarte zîmbind spre veșnicie, înfățișarea iubitului ei cumpărîndu-i mormîntul cu măscări, Barbet plătind coșciugul, cele patru luminări din jurul actriței care altădată ațîța, cu fusta și ciorapii ei roșii cu dungă verde, o sală întreagă, apoi, în ușă, preotul ce o împăcase cu Dumnezeu ducîndu-se la biserică să mai facă o slujbă pentru sufletul aceleia ce iubise atîta ! mărețiile și păcătoșeniile acestea, durerile strivite sub lipsuri înfiorară de groază pe marele scriitor și pe marele doctor, care se așezară pe cîte un scaun nemaiputînd rosti nici o vorbă. Un valet intră anunțînd-o pe domnișoara des Touches. Această minunată fată pricepu totul, se repezi la Lucien, îi strînse mîna și-i strecură în ea două hîrtii de cîte o mie de franci.

— Degeaba acum, zise el cu o privire de muribund.

D'Arthez, Bianchon, și domnișoara des Touches nu-l părăsiră pe Lucien decât după ce-i legănară disperarea cu vorbele cele mai blinde ; dar totul era zdrobit în nefericitul tânăr. La prînz, cenaclul, afară de Michel Chrestien, care își recunoscuse totuși greșeala de a-l fi socotit pe Lucien mai vinovat decât fusese, se înfățișă în bisericuța Buneivestiri, împreună cu Bérénice și domnișoara des Touches, cu două colege de la Gymnase, cu garderobiera Coraliei și cu nemîngîiatul Camusot. Toți o însoțiră pe actriță pînă la cimitirul Père-Lachaise. Camusot, care plîngea cu hohote, îi jură lui Lucien să cumpere un loc de veci și să ridice o cruce pe care va scrie : CORALIE, iar dedesubt :

MOARTĂ LA NOUĂSPREZECE ANI
(august 1822)

Lucien rămase singur pînă la apusul soarelui, pe dealul de unde cuprindea cu ochii tot Parisul.

„Cine mă va mai iubi ? se întrebă el. Prietenii adevărați mă disprețuiesc. Pe cită vreme, orice aș fi făcut, totul i se părea nobil și bun celei ce zace aici în groapă ! Nu-i mai am acum decât pe Ève, pe David și pe mama ! Ce-or fi zicînd ei de mine acolo, acasă ?“

Sărmanul geniu de provincie se înapoie în strada de la Lune, unde se înfioră de casa goală și se mută într-un hotel sărăcăcios de pe aceeași stradă. Cei două mii de franci ai domnișoarei des Touches acoperiră toate datoriile, dar trebuind să adauge și prețul mobilelor vîndute, Bérénicei și lui Lucien le mai rămaseră o sută de franci, ce le îngăduiră să trăiască două luni, pe care Lucien le petrecu într-o sfîrșeală de moarte : nu putea nici să scrie, nici să cugete, se lăsa pradă durerii. Bérénicei i se făcu milă de el.

— Dacă ar fi să te întorci acasă, cum te-ai duce ? întrebă ea, la o exclamație a lui Lucien, care se gîndea la soră, la mamă și la David Séchard.

— Pe jos, îi zise el.

— Dar tot îți trebuie un ban ca să măninci și să dormi pe drum. Dacă faci douăsprezece leghe pe zi, ai nevoie de cel puțin douăzeci de franci.

— Îi voi avea, zise el.

Își luă hainele și rufăria-i scumpă, nu-și opri pe el decît strictul necesar, și se duse la Samanon, care îi oferî cîincizeci de franci pe toată garderoba. Se rugă de cămătar să-i dea măcar atîta cît să ia diligența, dar nu-l putu îndupleca. În furia lui, Lucien urcă la Frascati, își încercă norocul, și se întoarse fără o lețcaie. Ajuns în odaia goală din strada de la Lune, îi ceru Bénéricei șalul Coraliei. Din cîteva priviri ale lui și din mărturisirea pe care i-o făcu Lucien despre pierderea de la joc, fata înțelese planul sărmanului poet : voia să se spînzure.

— Ți-ai pierdut mințile, conașule ? îl întrebă ea. Du-te de te plimbă și întoarce-te pe la miezul nopții ; îți cîștig eu banii pînă atunci ; dar să stai pe bulevarde, nu veni pe chei.

Lucien se plimbă pe bulevarde, îndobitocit de durere, uitîndu-se la echipaje, la trecători, simțindu-se micșorat, singur, în mulțimea ce forfotea biciuită de miile de interese pariziene. Revăzînd în gînd malurile Charentei sale, i se făcu dor de bucuriile din sînul familiei și avu atunci o licărire de putere cu care se amăgesc toți aceia cu firi din acestea pe jumătate femeiești, nu voi să se dea bătut pînă nu-și va fi descărcat tot ce avea pe suflet în sufletul lui David Séchard, și pînă nu se va fi sfătuit cu cei trei îngeri ce-i mai rămîneau. Tot hoinărind așa, o văzu pe Bérénice gătită, stînd de vorbă cu un bărbat, pe bulevardul plin de noroi al Bunevestiri, unde ea se oprise în loc, la colțul cu strada de la Lune.

— Ce faci ? întrebă Lucien, înspăimîntat de bănuielile ce-l cuprinseră la vederea normandei.

— Uite douăzeci de franci care, poate, costă scump ; însă așa o să poți pleca, răspunse ea strecurînd patru piese de cîte cinci franci în mîna poetului.

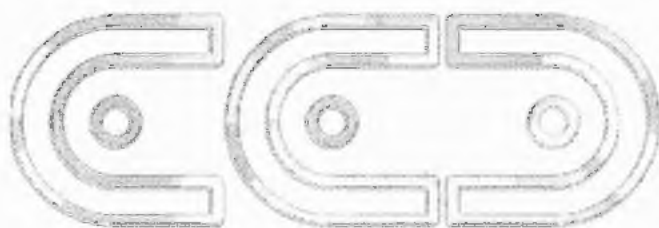
Bérénice o zbughi, fără ca Lucien să vadă încotro o apucase ; pentru că, trebuie s-o spunem spre lauda lui, banii aceia îi frigeau palma și voia să-i dea înapoi ; așa însă, fu silit să-i păstreze ca un ultim stigmat al vieții sale de la Paris.

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

*Bun de tipar 12.IV.1976. Tiraaj 100 115 ex. bro-
șate. Coli ed. 18,74. Coli tipar 11,5.*

Comanda nr. 60 123
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”,
București — Piața Scintei nr. 1,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

